

BEATI HIERONYMI

ad Domnionem & Rogatianum in Esdras,
& Nehemiam prologus.

Trum difficilius sit face-
re quod poscitis, an ne-
gare, necdū statui. Nam
neque vobis aliquid im-
perantibus abnuere, sen-
tentia est: & magnitu-
do oneris imposita ita cervices premit, ut an-
tē sub fascē ruendum, sit quam leuandum.

Accedunt ad hoc invidorum studia, qui om-
ne quod scribimus, reprehendendum putant.
Et interdum contra se conscientia repugnante,
publicē lacerant qua occultē legunt, intan-
tum ut clamare compellar, & dicere: † Do-
mine libera animam meam à labijs iniquis,
& à lingua dolosa. Tertius annus est, quod
semper scribitis atq; rescribitis, ut Esdrę li-
brum, & Esther vobis de Hebręo transferā,
quasi non habeatis Gręca & Latina volu-
mina, aut quicquid illud est quod à nobis
veritur, non statim ab omnibus conspuendā
sit. Frustra autem (ut ait quidam) niti, ne-
que aliud fatigando nisi odium querere, ex-
tremę dementię est. Itaque obsecro vos mi
Domnion & Rogatiane charissimi, ut priua-
ta lectione contenti, librum non efferatis in
publicum, nec fastidiosos cibos ingeratis, vite
tisq; eorum supercilium, qui iudicare tantū
de alijs, & ipsi facere nihil nouerunt. Si qui
autem fratrū sunt, quibus nostra non displi-
cent, his tribuatis exemplar, admonentes, ut
Hebręa nomina (quorum grandis in hoc vo-
lumine copia est) distinctē, per & intervalla
transcribant. Nihil enim proderit emendas-
se librum nisi emendatio librariorum diligen-
tia conseruetur. Nec quenquam moueat qd
vnus à nobis liber editus est, nec apocrypho-
rum tertij et quarti libri somnijs delectetur,
quia & apud Hebręos Esdrę, Nehemęq;
sermones in vnum volumen coarētantur, &
quę non habentur apud illos, nec de viginti-
quatuor senibus sunt, procul sunt abijciēda.
Si quis autem septuaginta vobis opposuerit
interpretes, quorū exemplaria varietas ipsa
lacerata & inuersa demonstrat, nec potest
vitiq; verum asseri, quod diuersum est, mit-

tite cum ad Euangelia, in quibus multa po-
nuntur quasi de veteri testamento, quę apud
septuaginta interpretes non habentur, velut
illud † quoniā Nazareus vocabitur, & ex
Aegypto vocauit filium meum: & videbunt
in quem compunxerunt: multaq; alia, quę la-
tiori operi reseruamus. Et quęrite ab eo vbi
scripta sunt. Cumq; proferre nō potuerit, vos
legite de his exemplaribus qua nuper à nobis
edita, maledicorum quotidie linguis confo-
diuntur. Sed ut ad compendium veniam, cer-
tē quod illaturus sum, exquisitum est. Edi-
di aliquid, quod non habetur in Gręco, aut
aliter habetur quā à me versum est. Quid
interpretem laniant? Interrogent Hebręos, et
ipsis autoribus translationi meę vel arrogēt,
vel derogent fidem. Porro aliud est, si clausis
(quod dicitur) oculis mihi volunt maledice-
re, & non instantur Gręcorum studium &
benevolentiam, qui post septuaginta transla-
tores iam Christi euangelio coruscante, Iu-
dęos & Hebionitas legis veteris interpretes
Aquilam videlicet, & Symmachum, &
Theodotionem, & curiosē legunt, & per Ori-
genis laborem in hexaplis, ecclesijs dedica-
runt. Quāto magis Latini grati esse debe-
rent, qd exultantem cernerent Gręciam à se
aliquid mutuari? Primum enim magnorum
sumptuum est, & infinitę difficultatis, exem-
plaria posse habere omnia, deinde etiam qui
habuerint, & Hebręi sermonis ignari sunt,
magis errabunt, ignorantes quis ē multis ve-
rius dixerit. Quod etiam sapientissimo cui-
dam nuper apud Gręcos accidit, ut interdū
scripturę sensum relinquens, vniuscuiuslibet
interpretis sequeretur errorem. Nos autē
qui Hebręę linguę saltem paruam habemus
scientiam, & Latinus nobis utcumq; sermo
non deest, de alijs magis possumus iudicare,
& ea quę ipsi intelligimus in nostra lingua
promere. Itaque licet hydra sibilet, victorq;
Sinon incendia iactet, nunquam meū iuuan-
te Christo silebit eloquium, etiam præcisa lin-
gua habuit iet. Legant qui volunt, qui no-
lunt abijciant: euentilent apices, literas ca-
lumnientur. Magis vestra charitate provo-
cabor ad studium, quā illorum detractio-
ne & odio deterrebor.

CAP. I.

In anno primo Cyri. Athanasius. Esdras iste sacerdos & lector cum esset, reditum filiorum Israel ex Persiam Ierusalem exposuit, in primo libro tradit quomodo cura reditus fuerit in

manu Iesu filij Iosedech, & Lidda, & Zorobabel, & Neemaz, Eunuhi Iudaei. O. c. sione in verito reditus hanc ponit. Tres milites regem custodientes, quorum unus erat Zorobabel, circa questionem quandam contendebant, facta promissione, ut qui vincesset quicquid vellet peteret. Hanc, quia dixerat Zorobabel, victor evasit. Cum autem iussus esset petere quod vellet, petijt ut Israclis captivitas solueretur, & Ierusalem reedificaretur, atque ita ut petijt, factum est. Dimissa est captivitas: Et enim tempus irae Dei, sexaginta, scilicet anni, tunc adimpletum erat.

Iosephus. Primo autem anno regni Cyri, qui fuit transmigracionis nostrae Babylonicae septuagesimus, miseratus est Deus captivitatem, & calamitatem terramoto illius populi, & sicut illis per Hieremiam prophetam ante dirutam urbem praedixerat, quod postquam seruerint

ESDRÆ

LIBER PRIMVS.

CAP. I.

In anno primo Cyri regis Persarum, ut

runt Nabuchodonosor cuiusque posteris per annos septuaginta, rursum eos restitutus esset in patriam, & adificatio templo reditum essent ad felicitatem pristinam, ita eis omnia praestat. Excitato enim ad id Cyri animo, effecit ut ille in hunc modum per vniuersam Asiam scriberet. Hanc dicitur ex Cyrus, &c.

Beda. Sicut Cyrus destructo Chaldaeorum imperio populum Deriberavit, & in patriam remisit, & templum incensum Ierosolymis reedificari praecepit, & hoc edictum etiam per literas manifestante, ita Christus destructo diaboli regno, electos suos qui erant dispersi ab eius tyrannide, in ecclesiam congregauit, quae in presenti iustificata ex fide pacem habet ad Deum per ipsum, & ad visionem perpetuae pacis festinat. Ierusalem quippe visio pacis dicitur. Templum quoque incensum restaurari facit, cum illos qui insidijs diaboli fidem perdididerant, ad salutem reducens, habitatione sua dignos efficit, scripturas etiam sacras & sanctas per vniuersum mundum mittit, quibus fidem sui nominis & spem salutis cunctis qui ad regnum suum pertinent, id est, electis, praedicat.

In Synop. lib. 12.

Primas d. 1. 2. 3. 4. F. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30.

Antiq. Iud. lib. 11. c. 1.

Incipit Postilla venerabilis magistri Nicolai de Lyra in Librum Esdrae, & primo Prologus eiusdem.

Incipit sacerdos super solio suo, Zachar. 6. Secundum quod in libris precedentibus dictum est, Deus sub ratione absoluta subiectum est in tota sacra scriptura, sub rationibus autem contractis subiectum est in partialibus libris, sicut corpus mobile absolute sumptum, subiectum est in tota philosophia naturali, corpus vero mobile animatum subiectum est in libro de anima, & in alijs libris sequentibus ad ipsum. Et eodem modo Deus sub ratione gubernantis populum Israel subiectum est in libro Iudicum, & alijs libris historialibus sequentibus. Vario tamen modo secundum variationem huius regiminis. Deus n. hunc populum post ingressum terre promissionis triplici modo gubernauit. Primo per iudices, & sic de eo agitur in libro Iudicum. Secundo per reges, & sic tractatur de eo in libris Regum & Paralipomenon. Tertio per sacerdotes, scilicet, a reditu captiuitatis Babylonicae vsque ad Christum. Expediatis autem duobus primis modis, tertium praeparauimus, quia liber Esdrae incipit a reditu captiuitatis Babylonicae, a quo incipit regimen sacerdotum, tamen sub Deo principali rectoris, de quo regimine dicitur verbum praesumptum, Erit sacerdos, &c. In quo quidem verbo primo tangit regentium habilitas, cum dicitur. Sacerdos, id est, sacerdotes. Eo modo loquendi quo dicitur Exod. 8. f. Venit musca gravissima, id est, multitudo muscarum. Ad cuius intellectum sciendum, quod secundum Philosophum primo politici, illi qui sunt vigentes intellectu, scientia, & prudentia illi sunt apti ad regendum, quia sciunt se & alios dirigere in fine bonum. Talis autem debet esse conditio sacerdotum, prout dicitur Malac. 2. b. Labia sacerdotis scientiam, & legem requirunt de ore eius, quia angelus domini exercituum est. Sicut angelica natura superior est humana, & ideo homines per angelos reguntur, sic sacerdotes qui sunt quasi mediatores inter Deum & populum, ex hoc n. habent aptitudinem ad regendum. Secundo in verbo proposito tangitur huius regiminis autoritas cum dicitur. Super solio suo, sede enim super solium proprium est habentis autoritatem discernendi, iudicandi, ac et corrigendi. Hanc autem autoritatem habuerunt sacerdotes a reditu captiuitatis Babylonicae & citra, ut dicitur est, de qua potest dici quod scribit Esai. 16. b. Praeparabunt in misericordia solio suo, & sedent super illud in veritate. Reditus autem de captiuitate Babylonica factus fuit ex diuina misericordia, & tunc praeparatio ad hoc, quod populus per sacerdotes gubernaretur, ut patet per praedicta: & sic

Populi regimen triplex.

sic huius regiminis solium fuit in misericordia praeparatum. Et bene subditur: Et tenebit super illud in veritate: quia a reditu captiuitatis Babylonicae quo tempore praeserunt sacerdotes, non legitur populus Israel ita declinasse a veritate sicut ante: quia temporibus Iudicum & Reg. multoties maior pars populi, imo quasi totus populus declinabat ad idololatram, propter quam inducta fuit captiuitas Babylonica, ut patet per praedicta: sed a reditu captiuitatis Babylonicae pauci leguntur a veritate patriae declinasse, ut potest tempore Machabeorum aliqui ex ambitione, & aliqui ex Antiochi nobilis persecutione: & multi ex contratio pro veritate fidei leguntur mortem acerbissimam tolerasse ad gloriam Dei, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

CAP. I.

In anno primo Cyri, &c. Liber iste a quo incipit regimen sacerdotum, ut dictum est, cum sibi annexis, potest sic diuidi, quia primo tangitur huius regiminis processus, secundo incidens casus, qui est duplex. In vno habetur exemplum constantiae contra Aman: In altero exemplum patientiae in libris Esdrae & Iob. Libros autem Tobiae & Iudith, & Machabeorum, licet sint historiales, tamen intendo eos ad praesens pertransire, quia non sunt de canone apud Iudaeos nec apud Christianos: imo de ipsis dicit Hieron. in prologo Galeato, qui est prologus super libros Regum, quod inter apocrypha cantantur, & in prologo Iudith dicit, quod autoritas eorum non est efficax ad probandum aliquid quod in contentionem vel dubium venit. & ideo expositioni eorum non intendo insistere, donec cum Dei adiutorio & vit a comite super omnes libros canonicos scripserim. Si autem dominus vitam mihi concesserit, super istos libros & alios qui communiter ponuntur in Biblijs, quamuis non sint de canone, scribere potero domino concedente. Liber autem iste diuiditur in tres partes: quia primo agitur de reductione populi sub Iesu filio Iosedech, secundo de instructione reducti per Esdram legis doctorem, 7. c. tertio de reedificatione muri per Nehemiam ducem, ibi, Verba Nehem. e, & isti tres fuerunt sacerdotes, ut ex sequentibus apparebit. De secundo autem loco Esdrae non intendo ad praesens me intrinittere ratione iam dicta. s. quia non est de canone. Circa primum primo describitur reditus populi, secundo fundatio templi, c. 3. Circa primum primo describitur licentia data, secundo numeratur umbra licentiae, c. 2. Circa primum praemittitur confessio malestatis, secundo subditur concessio libertatis, ibi: Quis ex vobis, tertio completio voluntatis ibi: Et surrexerunt, quarto collatio pietatis, ibi: Rex quoque Cyrus. Circa primum primo ponitur quaedam praeparatio, secundo concessio ipsa, ibi: Hanc dicit Cyrus. Primum praeparatio est: quia notatur tempus cum dicitur; 2. In anno primo &c. Ad maiorem autem intellectum eorum qua dicitur in hoc libro, & alijs de isto Cyro, & maxime cuiusdam dicitur a me super Luc. c. 2. ponenda est hic origo & promotio huius Cyri. Secundo

MORALITER.

In anno primo Cyri, &c. Cyrus hic figuram gessit nri Saluatoris, quia sicut iste Cyrus relaxauit captiuitatem Iudeorum, sic Saluator noster captiuitatem peccatorum in limbo detentorum,

rum, Psal. 67. d. Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus, &c. Et propter hanc figuram iste Cyrus vocatur Christus, Esa. 45. a. Hanc dicit dominus Christo meo Cyro, cuius ap. dicitur, &c.

† Et

compleretur verbum domini ex ore Ieremiæ, ¹
^a Agnita potestate & potentia Dei Israel, etiam Christus dicit: A me ipso facio nihil, sed sicut docuit me pater hæc loquer.
 † suscitauit dominus spiritum Cyri regis per- ²
^a Christus scripturas sanctas per vn uersum mundum misit.
 farum, & tradixit vocem in vniuerso re- ³
 gno suo etiam per scripturam dicens: Hæc ⁴
 dicit

^a Quia tunc nullum aduersarium habebat, vel destructo Chaldaeorum imperio nullum posse sibi resistere credidit. sic quoque Christus ait: Data est inhi omnis potestas in celo & in terra. **D**

† dicit Cyrus rex Persarum, Omnia regna [†]
^a Deum Israel Deum cæli confitentur, & etiam omnia regna terræ cum in potestate habere, & cui vult dare posse agnoscat.
 terræ dedit mihi dominus Deus cæli, & ipse

NICOLAUS DE LYRA.

enim quod habetur in Scholastica historia, Astyages rex Medorum, & Persarum vidit in somnis de ventre filie sue egredi vitem totam Asiam occupantem. & cum significatum huius quaereret a coniectoribus, responderunt quod significabat puerum ex ea nasciturum in tota Asia regnaturum, & ipsum Astyagem de regno expulsurum. Quod timens, Darium consobrinum suum adoptauit in filium, quia filium non habebat, sed filiam vnâ, quam dedit cuidam militi simplici, ne puer natus de ea magnorum amicorum potentia vallaretur. Et cum hoc ad maiorem securitatem cum dicta filia esset grauida, fecit tempus partus ipsius explorari, & puerum natum ad se apportari, quem dedit cuidam de suis principibus occidendum, sed ille timens ne regnum ad matrem pueri deueniret, non fecit, sed puerum in nemore exposuit, ad quem ex diuina providentia (quæ solet adesse quando deficit humana) venit quadam canicula lactans puerum ipsum, a feris & auibus defendendo, quæ pastor regis inuenit, & uxori suæ tradidit nutriendum, qui cum creuisset, ab alius pueris factus est rex eorum, & rebelles sibi grauiter affligebat, intantum qd patres puerorum conquesti sunt regi: ad quem cum adduce retur, constanter & intrepide dixit hæc se fecisse tanquam rex eorum. Rex ergo admirans pueri constantiam, in eo quedam signa sui generis agnouit: & a pastore veritatem requirens, ipsum esse nepotem suum inuenit: veruntamen erga eum placatus fuit, credens quod somnium suum impletum esset in regno puerorum: & eum alendum tradidit illi principi cui prius cum tradiderat, occidendum. filium autem eius clam occidi fecit, eo quod fuerat inobediens orati eius. Quod tamen illum principem non latuit. Postea vero per tempus magnum rex exercitum tradidit illi principi ad domandos aduersarios, & ipse in Media resedit. Ille autem princeps memor occisionis filij sui suauiter exercitum, vt Cyrum regem Persarum eligeret, vocans eum Cyrum, id est, heredem, qui prius Spertauicus, id est, catulus vocabatur, eo quod canicula lactauerat eum. Quod factum audiens Astyages, collegit exercitum, vt pugna ret contra Cyrum: & in primo congressu preualuit, sed postea a Cyro deuictus fuit. Veruntamen Cyrus magis se exhibuit ei nepotem quam victorem, nam regnum Hyrcanorum sibi dimisit, & Dario annuulo suo regnum Medorum, ita quod post eorum mortem totum deueniret ad manum suam. Postea vero Cyrus & Darius eius annuulus obsederunt Babyloniam, qua capta, & occiso Balthasar rege, Darius regnauit in Babylone duobus annis, quo mortuo totum regnum deuenit ad manum Cyri, & sic fuit monarcha: & in primo anno huius monarchie dedit licentiam filijs Israel redeundi in Iudæam, & adificandi templum, secundum quod dicitur hic. In anno primo Cyri regis Persarum. **C**id est, anno primo quo monarchiam transtulit ad Persas, quia licet regnum Medorum esset honorabilius, tamen caput monarchie posuit in Perside, eo quod ibi primo regnauerat: & quia Persæ ipsum sublimauerant in regnum.

dum Chronicas, ad quam computationem sequitur Mardocheum fuisse 259. annorum, quando fuit exaltatus ab Assuero rege, vt declarabitur in principio libri Esther, vbi proprie habet locum: ideo non intendo sequi computationem eorum, quia non videtur possibile Mardocheum tandem vixisse, & dato quod vixisset: tamen tunc facere non potuisset illa quæ de eo scribuntur in libro Esther, qui tamen inter libros sacra scripturae canonicos computatur. Ibi enim scribitur, quod regerat regina domum, & regis palatium, & regni negotia d sponebat. Ra. Sa lo. dicit, quod isti lxx. anni incipiunt a transmigracione Iechoniae, & terminantur in primo anno Cyri: quia tunc dedit licentiam populo redeundi de captiuitate dicens, quod a transmigracione vsque ad destructionem ciuitatis fuerunt sedecim anni, & inde vsque ad primum Cyri annum, quinquaginta duo qui simul iuncti faciunt septuaginta annos, vt patet. Sed quantum ad primum numerum dicit manifeste contra textum 4. lib. Regum. vbi dicitur 24. cap. quod Sedecias immediata re regnauit post Iechoniam, qui alio nomine dictus est Ioachin, et fuit filius Ioachim, qui similiter alio nomine dictus fuit Iechonias, vt plenius habetur Matth. primo. & ibidem, scilicet, quarti Regum vigesimo secundo cap. dicitur, quod tantum regnauit vndecim annis, & sic ab eius numero deficiunt septem anni. Propter quod videtur mihi, quod isti septuaginta anni incipiunt ab octauo anno Ioachim patris Iechoniae siue Ioachin. Tunc enim captus fuit per Nabuchodonosor & factus sibi tributarius, & nobiles de Ierusalem obsides ducti in Babylonem, inter quos Daniel & socii eius fuisse dicuntur. propter quod ex tunc incepit transmigratio Babylonis, licet magis completa fuerit tempore Iechoniae filij eius, et adhuc perfectius in captiuitate Sedeciae destructa ciuitate, & terminantur in quarto anno Cyri, quod sic ostenditur, quia Ioachim regnauit 11. annis. 4. Regum 24. & ideo incipiendo ab eius anno octauo inclusiuè habentur de regno eius quatuor anni, & de tempore Sedeciae decem integri. Nam vndecimo anno quarto mense fuit captus & exoculatus, & ductus in Babylonem. 4. Reg. 25. propter quod ille annus computandus est inter annos destructionis ciuitatis, quia maior pars eius fuit sub destructione. aliter vnus annus bis computaretur, scilicet in tempore Sedeciae, & in tempore destructionis. & inde. 52. vsque ad Cyrum, qui licet primo anno suæ monarchie dedit licentiam populo redeundi in Iudæam, vt hic dicitur, tamen Iudæi ex longa mansione in terra Babylonis uxores acceperant & prolem procreauerant. & ibidem possessiones adquisierant, propter quod ad dispositionem de rebus & familiaris manserant in terra Babylonis primo anno Cyri, & secundo, & tertio venerunt in Ierusalem, vt dicitur in Scholastica historia, & anno sequenti posuerunt fundamenta templi. 1. Esdræ. 3. Isti anni simul iuncti sunt septuaginta, qui Danielis. 9. dicuntur septuaginta anni desolationis Ierusalem, qui tunc proprie fuerunt completi, quia fundato templo fecerunt Iudæi festum magnum & gaudium. 1. Esdræ. 3.

1 Compleretur verbum dñi ex ore Ieremiæ. Iere. 25. cap. Cumq; impleti fuerint lxx. anni, visitabo super regem Babylonis, &c. Et similiter. 19. c. Cum cœperint impleri in Babylone lxx. anni visitabo vos, & suscitabo super vos verbū meū bonum, vt reducam vos ad locum istum. Dicunt autem Hebræi, quod isti lxx. anni sunt accipiendi a tempore destructionis templi per Nabuchodonosor, & fuerunt impleti sexto anno Darij, in quo completum fuit templum. Sed hoc est falsum, quia secundum omnes historiographos alios fuerunt multo plures anni. Supponunt etiam, quod Cyrus regnauerit tantum 11. annis, qui tamen regnauit 30. secundum historiographos Persarum. Iosiphus autem tem dicit, quod isti septuaginta anni inceperunt a destructione templi predicti, & terminati fuerunt anno primo monarchie Cyri. Secundum vero expositores Latinos isti septuaginta anni communiter incipiunt a destructione ciuitatis, & terminantur in anno primo Cyri, sed computantur secundum

2 Suscitauit dominus spiritum Cyri regis Persarum. id est, voluntatem.
 3 Et traduxit vocem in omni regno suo etiā per scripturā dicens. quia ea quæ sequuntur de deitatis confessione, et de redeundi confessione, fecit publicare verbo & scripto.
 4 Hæc dicit Cyrus rex Persarum. Positis præambulis. hic consequenter ponitur confessio deitatis.
 5 Omnia regna terræ dedit mihi dominus Deus cæli. id est, multa diuina virtute, quia eius imperium nō se extendit ad omnia regna terræ, confitentur tamen se hæc obtinuisse diuina virtute. hoc autem confessus fuit, quia sibi fuit notificata Esaiæ prophetia quadragesimo quinto, vbi dicitur. Hæc dicit dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt subijciam ante eum gentes, & dorsa regum vertam, &c. quæ multo tempore fuit præannuntiata ante tempus Cyri.

Et

MORALITER.

† Et traduxit vocem in vniuerso regno suo etiam. quia Christus apostolos & septuaginta duos discipulos misit ad prædicandum, & euangelistas mouit ad scribendum pro informatione & salute omnium Gentilium.

† Omnia regna terræ dedit mihi dominus Deus cæli. Et hoc modo Matthæi ultimo. d. dicit Christus, Data est mihi omnis potestas in celo & in terra. Cyrus autem potestatem habuit in terra tantum, quia figura deficit a perfectione rei figuratæ, sicut vmbra deficit a veritate.

Ga Et ipse præcepit mihi ut edificarem ei domum &c. Bed. Domus
 A vel templi Dei in serpensis sacris vnusquisq; doctorum &
 Pref. 1. in lib. tota simul ecclesia sicut appellatur, quia in cordibus se credentiū & sperantium, diligentiūq; habitare cōsequitur. unde, *si quis diligit me sermo es meus ser uat, & pater meus diliget eum. & ad eum ueniamus &c.* unde & ipse
 1. Cor. 1. c. Apostolus ait, *Templum Dei sanctum est, quod estis uos.* Et alibi,
 Hebr. 1. b. *Christus uero in domo sua tanquā filius, quæ domus sumus &c.*
 In figuram huius domus, vel templi spiritualis Salomon fecit templum in Ierusalem domino. Interpretatur enim pacificus, figurans eū de quo dicitur: *Multiplicabuntur eius imperium, & pacis non erit finis.* de quo Apostolus ait: *Et ueniens euangelizauit pacem uobis qui longe fuistis, & pacem his qui prope, &c.*
 Idem ibidem, Quod uero templum septē annis edificauit, octauo autē consummauit & dedicauit, significat quod toto tēpore huius seculi (quod septem diebus fidelibus construit, & in uita futura apparente resurrectionis gloria ad integrum perficit, & in gaudium uitæ immortalis in eterna uisionis suæ claritate sustollit, quia enim ipse octaua die, id est, post septimā sabbati resurrexit, rectē octonario numero tempus etiam nostre resurrectionis exprimitur. Quod autem æuo sequente quadam templi edificia uetustate solui cœperūt, sed instantia regum & sacerdotum instaurata sunt, significat quotidiana nos erratus fidelium de quibus dicitur: *Septies cadit iustus, & resurgit.* qui quotidiana temporum solertia per exēpla uel hortamenta præcedentium iustorū, quasi per sacerdotū & regum Dei corrigunt industriā. Reges. n. & sacerdotes oēs perfecti uocantur, cum sint membra summi regis & sacerdotis: & se bene regere, & corpora sua uiuentem hostiā Deo exhibere didicerint. Quia postea crescentibus malis templum idolorum sordibus prophanatū, & tandem a Chaldæis destructum & incēsum est, significat grauioribus lapsus eorum, quod per confessionē rectæ fidei & sacri baptismi ecclesiæ membris adunati denuo fraude dæmonum a statu fidei deiecti, & uitiorum flāma sunt combusti. Quia dirupto tēplo, & urbe Ierusalem ciues eius in Babylonē transmigrati, sed post septuaginta annos acta pnia ad patriam (dño miserante) remissi: uisus templum & urbem sanctā grandi labore restaurarunt, significat eos qui decepti a diabolo, non solum fidei sinceritatem & integritatē boni operis perdunt, sed etiā per acerbiteriam scelerum Gentilibus & Publicanis simulantur. unde: *Sit tibi ethnicus & publicanus.* Quorū tñ aliqui per diuinam gratiam resipiscunt ad ecclesiam reuertuntur, cum illustatione sancti spiritus compuncti, præcepta Dei quæ reliquerant denuo, audiunt & custodiunt. Septē namq; sūt dona spūs sancti. Decē uero præceptis summa diuinæ legis cōprehenditur, & decies septem septuaginta sunt. Unde bene qui per

per oīa peruersa in Babylonā fuerant captiuati, post septuaginta annos liberantē, & domū Dei & ciuitatē sanctā reedificauit, quia nonnunquam qui per peccata sua a communione ecclesie separati infidelium numero copulabatur, rursus per donum spiritus sancti bona opera exercent, & sic confortati fidelium domus, scilicet, & ciuitas Dei de qua fuerant eieci, recipiunt.
 Notandum enim, quod eadem penitentium ad ecclesiam reuersionem, & domus domini post incēdū reedificata, & ciuitas restaurata, & populus post captiuitatē in patriam remissus, & uasa sancta relata denuntiant. Sed quia E. Sdras de his omnibus explicat, libet de volumine eius aliqua spirituali sētu exponere, quo clarius fiat qualiter his qui per negligentia uel errorem perterant, sit ad penitentiam redeundū, quanta Dei gratia, quanto ipsorum conatu admissorum poscenda
 vel impetranda uenia, quomodo penitentes cum eis quod nuper ad fidem uenerant, eandem Christi domum edificent, & pariter in futuro dedicationis illius solennia expectent.
 b *Quis est in uobis.* Be. Magna in his uerbis fides regis, magna claret pietas. Fides quidem, quia populum Israel præ ceteris Dei esse intellexit. Pietas, quia nullo excepto omnes qui uel lent liberos in patriam redire, permisit. Fides, quod eundem Deum & habitare in cælis, & esse in Ierusalem, & cū singulis reuertentibus ascendere posse confessus est, patet enim quod non corporeum & loco comprehensibilem, sed spiritum & ubicunque præsentem credidit, quem ita Ierusalem, & in templo habere locum confessus est, ut simul cum cæli regno præsidere non dubitaret: ita in cælis regnare credidit, ut cum suis fidelibus esset in terra, eorumque animos & manus ad salutaria dirigeret opera.
 c *Ascendat in Ie.* Bed. Qui peccant uel secularia curant in imo sunt, qui Deo placere desiderant, ad cælestia suspirant, omnes pompas mundi & illecebras æternorū amore transcendunt, & edificent domum Deo in Iudæa, in confessione. s. suæ iniquitatis & diuinæ miserationis præparent corda sua quæ Deus habitare & illustrare dignetur, & proximos ad idem inuitare uerbis & exemplis nitantur.
 d *Et omnes.* Notanda distinctio uerborū, quia oībus a captiuitate solutis dedit rex facultatē, ut quicūque ad templum ædificandum, dño duce, ascenderet, non tñ omnes ascendere iussit, sed quos donata libertate alibi habitare delectaret, ascendentibus auxiliari quæque de loco suo præcepit, data, scilicet, eis in necessitate tam lōgi itineris pecunia uel pecoribus. alia quoque illis dona dare & commendare desiderauit, quæ in templo dñi pro memoria mittentium offerrent. Omnes ergo de captiuitate liberati sunt, omnes pietatis actibus dediti. Sed perfectiores ad ædificandū templū domini

a ipse præcepit mihi, ut ædificarem ei domum in Ierusalem, quæ est in Iudæa. Quis est in uobis de uniuerso populo eius? Sit dominus Deus illius cum ipso. Ascendat Ierusalem quæ est in Iudæa, & ædificet domum domini Dei Israel, ipse est Deus qui est in Ierusalem. Et omnes reliqui adiuuent in cunctis locis ubicunq; habitabāt:

per oīa peruersa in Babylonā fuerant captiuati, post septuaginta annos liberantē, & domū Dei & ciuitatē sanctā reedificauit, quia nonnunquam qui per peccata sua a communione ecclesie separati infidelium numero copulabatur, rursus per donum spiritus sancti bona opera exercent, & sic confortati fidelium domus, scilicet, & ciuitas Dei de qua fuerant eieci, recipiunt.
 Notandum enim, quod eadem penitentium ad ecclesiam reuersionem, & domus domini post incēdū reedificata, & ciuitas restaurata, & populus post captiuitatē in patriam remissus, & uasa sancta relata denuntiant. Sed quia E. Sdras de his omnibus explicat, libet de volumine eius aliqua spirituali sētu exponere, quo clarius fiat qualiter his qui per negligentia uel errorem perterant, sit ad penitentiam redeundū, quanta Dei gratia, quanto ipsorum conatu admissorum poscenda
 vel impetranda uenia, quomodo penitentes cum eis quod nuper ad fidem uenerant, eandem Christi domum edificent, & pariter in futuro dedicationis illius solennia expectent.
 b *Quis est in uobis.* Be. Magna in his uerbis fides regis, magna claret pietas. Fides quidem, quia populum Israel præ ceteris Dei esse intellexit. Pietas, quia nullo excepto omnes qui uel lent liberos in patriam redire, permisit. Fides, quod eundem Deum & habitare in cælis, & esse in Ierusalem, & cū singulis reuertentibus ascendere posse confessus est, patet enim quod non corporeum & loco comprehensibilem, sed spiritum & ubicunque præsentem credidit, quem ita Ierusalem, & in templo habere locum confessus est, ut simul cum cæli regno præsidere non dubitaret: ita in cælis regnare credidit, ut cum suis fidelibus esset in terra, eorumque animos & manus ad salutaria dirigeret opera.
 c *Ascendat in Ie.* Bed. Qui peccant uel secularia curant in imo sunt, qui Deo placere desiderant, ad cælestia suspirant, omnes pompas mundi & illecebras æternorū amore transcendunt, & edificent domum Deo in Iudæa, in confessione. s. suæ iniquitatis & diuinæ miserationis præparent corda sua quæ Deus habitare & illustrare dignetur, & proximos ad idem inuitare uerbis & exemplis nitantur.
 d *Et omnes.* Notanda distinctio uerborū, quia oībus a captiuitate solutis dedit rex facultatē, ut quicūque ad templum ædificandum, dño duce, ascenderet, non tñ omnes ascendere iussit, sed quos donata libertate alibi habitare delectaret, ascendentibus auxiliari quæque de loco suo præcepit, data, scilicet, eis in necessitate tam lōgi itineris pecunia uel pecoribus. alia quoque illis dona dare & commendare desiderauit, quæ in templo dñi pro memoria mittentium offerrent. Omnes ergo de captiuitate liberati sunt, omnes pietatis actibus dediti. Sed perfectiores ad ædificandū templū domini

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et ipse præcepit mihi ut edificarem ei domū in Ier. quia in eadem prophetia subditur: Ipse ædificabit ciuitatem meam, & c. aptiuitatem meam dimittet, &c.
- 2 Quis est in uo. Hic consequenter ponitur concessio libertatis, scilicet, a seruitute omnibus qui uoluerunt in Ierusalem redire, et hoc est quod dicitur. Quis est in uo. de uui. populo eius. *populum enim Israel reputabat populum Dei cali, quia in illo populo fuerat uerus cultus ipsius.*
- 3 Ascen. in Ierusalem quæ est in Iudæa & edific. q. d. quilibet de populo illo debet hoc facere, tum ex desiderio libertatis, quæ omnes

- appetunt, etiam bruta animalia secundum modum suum, nñ bestie & auicula reclusa quantumcumque habeant splendide ad comedendum, pponunt tamen libertatem satietati. si qua uia pateat euadendi. Tñ ex uoluntate cultus ipsius deitatis qui exercens est in Ierusalem, unde subditur.
- 4 Ipse est De. qui est in Ie. est autem ubique equaliter per essentiam, & presentiam, & potentia, sed per specialem cultum suu in Ierusalem, quia ad hoc elegit ciuitatem illam, ui habetur 3. Reg. et 1. Paral. 1. & 2.
- 5 Et omnes reliqui. scilicet de populo illo qui nolunt recedere, quæ aliqui fuerunt ibi uicini amore uxorū & filiorum ibidē genitorum, & bonorum acquiritorum.

Adiuuent

MORALITER.

1 Et ipse præcepit mihi ut edificarem ei domū in Ierusalem. Deus enim pater homino Christo præcepit, ut edificaret ecclesiam ex lapidibus uiuis id est, Christo credentibus ex omnibus gentibus congregatam.
 2 Ædificet domum domini Dei Israel. Per istos intelliguntur apostoli

stoli & alii credentes primi, qui moribus & doctrina edificauerunt ecclesiam Dei.
 5 Et omnes reliqui adiuuent. per istos intelliguntur conuersi de Gentilibus qui adiuuerunt in edificatione ecclesie, sicut patet de beato Luca & aliis pluribus a principio conuersis ex gentibus, & postea de Ambrosio & Augustino, & aliis pluribus doctoribus.

† Et

A no ascenderunt, ceteri adiuuerunt. Oēs. n. electi de potesta-
te tenebrarum eruti, ad libertatē ptinent filiorū Dei & glo-
riæ oēs societati sanctæ ciuitatis, i. ecclesiæ annumerati læ-
tantur. sed tm̄ perfectiorū est in ædificatione eiusdem eccle-
siæ et alijs prædicando laborare, qui ab Apostolo duplici ho-
nore donantur, sicut
angelus Danieli di-
cit: *Qui docti fuerint,*
subgebut quasi splendor
firmamenti, & qui ad in-
structionem erudiunt multos,
quasi stelle in perpetuas
æternitates. Quia erudi-
tores multorum cū
magis auditores ad
cœlestia diligēda in-
stituūt, minus pro ter-
renis curā gerūt, imō
acquisita pro spe eter-
norū relinquunt. Vñ
necessē est, vt ad præ-
dicandū subsistāt di-
uites, q̄ prædicare ne-
queunt inopiæ eorū
subuenite, vt sic præ-
dicacionis possint esse
participes. Vnde Ioā-
nes: Nos ergo debemus
huiusmodi suscipere, vt
cooperatores simus veritatis & c.

a *Adiuuent & c.* Qui tēporalibus abundant, nō solum paupe-
ribus Christi necessaria debent ministrare, sed & bona quæ
possunt pro se libenter operari, vt vtroque cōmodo in tem-
plo Dei quod est ecclesia, partem mereantur habere.
b *Et sur.* Cyrus oīa præcepit, imō pmisit in Ierusalē ascende-
re & ædificare domum dñi, sed tantū de Iuda, & Benia-
min, & tribu Leui ascendere voluerūt. Nā decē tribus sub
Ieroboā rege a tēplo Dei & cultu pietatis sunt alienatæ: &
ideo a rēgibus Assyriorū fuerunt captiuatæ, nec vnquā om-
nes, vt perhibent in patriā venisse. Sed Iudas, & Benjamin,
& tribus Leuitica, ad quā templi ministeriū pertinebat, quā
uis peccata decem tribuū imitarentur, nunquā habitationē
vr̄bis & templi ceremonias deserebāt. Vñ & vltimæ a Chal-
dæis sunt captæ, & primæ Persis regnantib. redire permissæ,
quia scilicet, de tribu Iuda & Leuitica ortus est dñs noster.
Tribus quoque Benjamin illis se religiosa fide coniunxit ma-
ximè quia Ierusalem in eius sorte fuit: & ideo collatæ misere-
cordiæ particeps esse meruit.
c *Princi.* Principum. n. patrū, id est, maḡorum est opere &
doctrina

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Adiuuent. de bonis suis ad ædificationem templi per munera ad hoc*
oblata, & et redeunt, vt possint melius redire & prospere agere. Secū-
dū Hebræos variatur hic textus & expositio. & hæc est litera: Et om-
nem reliquum. s. de Iudæis qui non potest ascendere Ierusalem pro-
pter paupertatem: quia non habet expensas pro via, vel debilitatem,
quia non potest peditare, vellet tamen ire si posset. Adiuuent eum uiri
de loco suo. id est, vicini eius, etiam Gentiles prouidendo de expensis
& vehiculo, ita præcepit Cyrus.
2 *Excepto quod voluntarie offe. & c. q̄ multi Gentiles audien-*
tes virtutē Dei Israel, obtulerunt multa munera ad ædificandum tem-
plū in Ierusalē, quod fuerat destructum exemplo regis animati ad hoc.
3 *Et surrexerunt principes patrum. Hic consequenter describit*
impletio voluntatis ipsius Cyri a Deo inspirati, cū dicitur: Et surrex-
erunt principes patrū de Iuda & Benjamin & sacerdotes & Leuitæ.
Isa. n. tres tribus scilicet Iuda, Benjamin, & Leui, fuerūt vltimo cap-
tiuatæ

MORALITER.

3 *Et surrexerunt principes patrum de Iuda & Benjamin, & sacer-*
dotes & Leuitæ, & c. Isti sunt Apostoli & credentes primi,
qui promptē ac viriliter executi fuerunt opus ecclesiæ Dei.
4 *Vniuer. qui & c.* Isti sunt conuersi de gentibus in scientiis
Philosophicis edocti, qui illas scientias conuerterunt ad ædi-
ficium ecclesiæ Christi.
5 *Rex quoque, & c.* Per Nabuchodonosor, qui sedens in angu-
stia interpretat, diabolus qui secū portat ignem suum signifi-
cat. Per vasa vero quæ tulerat, homines significant, quos
ad idololatriā & alia peccata induxerat, q̄ per Ch̄m ad gra-
tiam reducuntur. Moraliter autē per Cyrum Christus si-
gnificatur, sicut prius per domum dñi ædificandam intelli-
gitur mens humana. 1. Cor. 3. d. *Templum Dei sanctum est, quod*
estis

doctrina errantium mentes in studio boni operis ædificare. **D**
Scribē docti in regno cœlorum, qui merita sensusq; audito-
rum solerter examinantes diiudicare norunt quem in quo
gradu ministerij ecclesiastici promoueant.
d *Vt as.* Quotidianis profectibus velut quibusdam gradib. a-
scendit ad summam
virtutum, quæ sunt
in æternæ pacis visio-
ne. Primi gradus
sunt propriam vitā
corrigere. Secūdi de
proximorum errati-
bus laborare. Supre-
mi post opera bona,
& doctrinam gaudia
perpetuæ remunera-
tionis expectare.
e *Adiu. ma. e.* Manus
ædificatium socij, q̄
ædificat nequeunt
datis pecunijs adiu-
uant cum seculares
prædicatoribus libe-
ros suos vel familiā
domino educandam
committūt, vt quod
per se nequeunt, per
eos qui possunt, do-
mino suæ deuotionis munus offerant.

f *Et iumentis.* Bed. Id est, tardioribus, sed ad leue iugum euā-
gelij portandū mansueris. Dant et pecora, humiles, s. spiritu
& mites, q̄ de substantia sua quasi de lacte, & lana gratis pau-
peribus tribuunt. Dant & substantiam & suppellectilē variā
cum multifariis operum floribus, insignes viros vel fœmi-
nas, parentes vel domesticos doctoribus commendant, per
quos dño consecrent & proficiant in ædificium domus do-
mini. Sunt. n. pleriq; naturali dono casti, patientes, modesti,
liberales, iustitiæ & sapientiæ amatores, orationibus & ele-
mo synis (sicut Cornelius) instates, & legē non hēntes, quę
legis sunt, faciunt. Hi cū sanctis prædicatorib. in Ch̄o rena-
scituri, vel in fide confirmandi offerant, quasi supellex & arca
ad ædificandam domum dñi principib. patrum tribuuntur.
g *Protu. au.* Bed. Diuersa vasorū species fidelīū personas di-
uersas vel oīones significat. In Apocalypsi legitur viginti-
quatuor seniores h̄re phialas aureas plenas odoramentorum
quæ sunt orationes sanctorū. Phialæ enim sunt vasa patula
& lucida, & significant simplicium corda, quę nihil subdolę
cogitationis habent, sed ea quæ in corde tenent, pura profe-
runt

g *posuerat ea in templo Dei sui. Protulit autem ea Cyrus rex*
min o suæ deuotionis munus offerant.
f *Et iumentis.* Bed. Id est, tardioribus, sed ad leue iugum euā-
gelij portandū mansueris. Dant et pecora, humiles, s. spiritu
& mites, q̄ de substantia sua quasi de lacte, & lana gratis pau-
peribus tribuunt. Dant & substantiam & suppellectilē variā
cum multifariis operum floribus, insignes viros vel fœmi-
nas, parentes vel domesticos doctoribus commendant, per
quos dño consecrent & proficiant in ædificium domus do-
mini. Sunt. n. pleriq; naturali dono casti, patientes, modesti,
liberales, iustitiæ & sapientiæ amatores, orationibus & ele-
mo synis (sicut Cornelius) instates, & legē non hēntes, quę
legis sunt, faciunt. Hi cū sanctis prædicatorib. in Ch̄o rena-
scituri, vel in fide confirmandi offerant, quasi supellex & arca
ad ædificandam domum dñi principib. patrum tribuuntur.
g *Protu. au.* Bed. Diuersa vasorū species fidelīū personas di-
uersas vel oīones significat. In Apocalypsi legitur viginti-
quatuor seniores h̄re phialas aureas plenas odoramentorum
quæ sunt orationes sanctorū. Phialæ enim sunt vasa patula
& lucida, & significant simplicium corda, quę nihil subdolę
cogitationis habent, sed ea quæ in corde tenent, pura profe-
runt

ptiuatæ per Nabuchodonosor regem Babylonis: & primo reducta sunt
de captiuitate, nec tantum peccauerunt quātm̄ alie que captiuatæ fue-
rūt per reges Assyriorū, nec ex his redierunt de captiuitate nisi aliqua
reliqua, que euaserant manus regū Assyriorum: & conuixerūt se tri-
bus tribubus prædictis tempore Iosia, vt habetur. 2. Paral. 14. & fue-
runt simul captiuatæ per Nabuchodonosor, & simul redierunt, qui vo-
luerunt redire.

4 *Vniuersiq; qui erāt in circumitu adiuue. Hoc dupliciter ex-*
ponitur. Vno modo de Iudæis remanentibus in Babylone. Alio modo de
Gentilibus adiuuantibus impotentes de præcepto Cyri, vt prædictū est.

5 *Rex quoq; Cyrus. Hic cōsequenter describitur collatio pietatis:*
quia Cyrus fecit restitui vasa quæ fuerant apportata de tēplo domini.
Audierat enim, q̄ dominus fuerat offensus contra Balthasar regē Baby-
lonis eo q̄ ea applicuerat vsibus humanis, bibendo in eis ipse & sui
militēs & vxores: vt habetur Dan. 1. propter quod Balthasar nocte se-
quenti interfecit est.

Per

estis vos. Hęc autem domus ædificatur in Ierusalem, id est, in
quiete voluntatis bonę. Lucę 2. b. *Gloria in altissimis Deo, &*
in terra pax hoībus bonæ volunt. Ad hanc ædificationem indu-
cit Cyrus noster, s. Iesus Christus, per vocem, id est, p̄ inter-
nam inspirationem, in qua loquitur mentib. humanis, & per
scripturam, i. per doctores & prædicatores ad informationē
populi sacram scripturam exponentes. Per vasa vero a Na-
buchodonosor ablata de domo domini possunt intelligi do-
na spiritus sancti, quę diabolus aufert de mente hominis, qui
templum est diuinitatis, qñ eam inducit ad casum peccati
mortalis. Sed Cyrus noster, id est, Christus ea remittit, cum
a peccato mortali ad gratiam resurgere facit, & tunc labo-
rat sic resurgens ad ædificationem ecclesię per exercitium
virtutis a domino restitutę.

A runt lingua. Talibus ergo aromata. facce probiles Deo orationes in se referuntur. Cultri quibus utebantur ad incidendos vel diuidendos rone congrua artus victimarum, ut oibus ratione distinctis pars in altari consumeretur, pars sacerdotibus, pars Levitis pars otierentib. daretur, illos significant, q

† thesaurarij.
† Salsabasar
† vel polubra aurea.

B gnitionis modum excedentia igni spiritus sancti tribuenda. Scyphi aurei qui maiori sapientie splendore rutilant. Argentei vero qui docendi venustate rutili quae norunt plinius exponunt. Quos

1. Cor. 12: 2. distinguens Apostolus ait: *Alis per spiritum datur sermo sapientis, aliis sermo scientiae secundum eundem spiritum.* Quod autem numerus vasorum, & specialiter singulorum, & in summa generaliter omnium memoratur, significat: quia dominus summam electorum suorum non solum eorum qui in fidei munditia perseverant, sed etiam eorum qui resipiscendo ad fidem redeunt, in libro aeternae memoriae scriptam continet. in quorum figura apte subditur.

Et annu-

NICOLAUS DE LYRA.

1 Per ma. Mith. si. In Heb. habetur: Per manum Mithridatis thesaurarij. erat enim thesaurarius regis, ut dicit Iosephus, & ibidem dicitur 2. Esdrae 2. c.

2 Et annu. ca. id est, sub certo numero & pondere tradidit.

3 Salsabasar prin. Iud. Dicunt Hebraei, quod iste fuit Daniel. Sed litera sequens videtur contradicere, quia sub. tur: Vniuersa tulit Salsabasar cum his, qui ascendebant de transmigracione Babylonis in Ierusalem. Daniel autem non legitur redisse de Babylone in Ierusalem, sed magis dicitur sepultus in Babylone: remansit enim ibi ad consolationem Iudaeorum remanentium, quia fuit in magna potestate apud reges. unde & tertio anno Cyri facta est sibi decima visio, ut habetur Dan. 10. & anno primo Cyri data fuit licentia Iudaeis redeundi,

C A P. II.

H i sunt & c. Iudaei scilicet non Babyloniae. Ad hanc enim pertinebant etiam de captiuorum stirpe in Babylonia. Toto enim animo Iudaei & Ierusalem suspirabant, quorum figuram gerit dux eorum Zorobabel, qui nomine ipso se ortum in Babylone demonstrat, sed intentione & opere ciuem Ierusalem. Altiori sensu filij ecclesie filij sunt patrie caelestis, non solum qui ecclesie sacramentis iam sunt imbuti, sed etiam qui fortis, id est, inter impios aliquando aberrantes diuina electione ante secula praedeterminati ad uitam diuinae gratiae ministerijs sunt consecrandi.

* Conuersor. Ascensuri in Ierusalem uel in Iudaeam, alios hortabantur, sed paucos inuenerunt qui assentirent eis. Et propterea tam in exhortatione, quam in apparatu tres annos conpleuerunt. Igitur in anno tertio Cyri regressi sunt sub Zorobabel duce, & Iesu magno sacerdotes, adhortantibus eos Zacharia propheta, & Haggae iuvene.

b Et re. sunt in Ie. Cum enim liberati de potestate Sathanae, q

Beda ubi sup.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. II.

H i sunt autem pro. *Nic consequenter numeratur turba reuocata, & primo ponitur eorum summa, secundo describitur eorum substantia, ibi. Equi eorum. Circa primum primò ponitur numerus*

MORALITER.

1 Hi sunt autem prouinciae filij. Mystice uero prouincia ista est militans

a Et annumeruit eo Salsabasar principi Iudae, & hic est numerus eorum. Chr. Id est, Zorobabeli secundum Hebraeos, quo nomine cum Assyrii vocabantur, qui interpretatur, gaudium in tribulatione & angustia. Per istum autem Zorobabelem dimisi sunt omnes filij Israel.

Hoc fit, cum Christus qui est haeres uniuersorum quos ad salutem praedestinauit, de potestate Sathanae eruit, & ecclesiae sacerdotibus reconciliandos per penitentiam offert.

b Et hic est. Quia nouit dominus numerum electorum, nec perit aliqua de ouibus eius confitentibus nomini eius magno, & terribili. Et hic est numerus.

Quia nullus de praedestinitis perire in perpetuum potest. Si quando enim in Babylonem, id est, confusionem peccatorum adducuntur, diuina prouisione per societatem iustorum ad pacem ecclesiae reducuntur. Vasa autem quae exercitus Chaldaeorum capta Ierusalem fregisse, fractaque in Babyloniam transfuisse perhibetur, illos expriment qui ita a diabolo capiuntur, ut priusquam poeniteant, perennem rapiant ad poenam.

deundi, ut habetur supra 1. cap. Et ideo aliter dicitur, quod fuit Zorobabel. Unde & infra habetur, quod fuit binominis. Qui tamen uult tenere dictum Hebraeorum, potest dicere, quod licet Daniel de Babylone non redierit in Ierusalem, tamen de professione redeuntium & de portatione vasorum disposuit, & ideo sibi primo tradita fuerunt.

- 4 Cultri vi. Erant cultelli magni ad diuidendum hostias.
- 5 Scyp. au. tr. In Heb. habetur: Bacini aurei. In bacinis argenteis recipiebatur sanguis hostiarum, sed in bacinis aureis portabatur intra sanctum sanctorum in die expiationis.
- 6 Omnia va. au. & c. Numerus autem partium singularum simul in unum non ascendit tantum, quia illa quae erant pretiosiora, fuerunt numerata per partes, in numero uero illo totali fuerunt inclusa multa alia quae non erant tanti ualoris.

C A P. I I.

H i sunt autem prouinciae filij, qui ascenderunt de captiuitate quam transfulerat Nabuchodonosor rex Babylonis in Babylonem, & reuersi sunt in Ierusalem.

bantur, ut generaliter omnes ad Iudam & Ierusalem pertinerent. Designat ergo Ierusalem uniuersalem ecclesie statum & ciuitates ad eam pertinentes singulas fidelium uirtutes, in quibus ab incurribus demonum muniuntur. Post sunt etiam per ciuitates in quibus commorabantur qui de captiuitate in Ierusalem & Iudaeam uenerant, diuersae per orbem ecclesiae accipiuntur ex quibus una catholica perficitur, in quibus quicumque conuersantur singuli se filios catholicae ecclesiae quasi ciues Ierusalem profitentur. Utebantur autem ante alios Zorobabel & Iesu ducibus, quorum vnus de regia, alter de sacerdotali prosapia erat, qui vnus

à fide errauerant cum eis qui nuper fidem didicerunt, in Ierusalem optate pacis, & in Iudaeam confessionis uel laudationis redierint, mox quisque ciuitatem suam repetens ingreditur, id est, custodiam & operationem uirtutum, quam diuina dignatio, secundum mensuram fidei largitur. deuotus exequitur. Bene autem cum dixisset generaliter reuersos in Iudaeam & Ierusalem, subiicit. *Vnusquisque in ci. suam. quia sic singuli in suis ciuitatibus commorantur.*

merus populorum. secundò sacerdotum, ibi. Sacerdotes. tertio profelytorum sive incertorum, ibi. Et hi qui ascenderunt. quarto colligitur numerus omnium, ibi. Omnis multitudo. Circa primum dicitur. Hi sunt autem prouinciae filij. id est Iudaeae prouinciae, cuius filii dicuntur Iudaei, licet quidam inde in captiuitatem ducti.

Vnus-

tans ecclesia, eius autem filii sunt credentes populi, qui per peccatum erant in captiuitatem deducti, sed per Christi gratiam sunt reuersi.

Qui

A veri regis & summi sacerdotis personam gerebant. Ipse solus est per quem ad salutem venimus. *vi. Ne ve. ad pat. me. ni. &c.* qui singulos electorum vel per seipsum occulta inspiratione vel per predicatores aperta eruditione de confusione presentis vite ad visionem pacis & confessionem diuine laudis, quali ad Iudaam & Ierusalem de Babylone colligit. Vitio autem pacis & confessionis in presenti inchoatur, & in futuro perficitur.

B *a. Vnusquisque in ciuitatem.* Bed. Ideo vigilanter scriptura distinxit de qua generatione captiuorum soluti in patriam redierint, ut ex eo admoneremur quanta certitudine summam electorum suorum in libro vite dominus describit & velut in albo cæli consignet quot animas queque fidelium vel verbo vel exemplo conuerteret, pro quibus certa mercede remuneret.

C *b. Numerus &c.* Bed. Populum Israel tribum Iuda & Benjamin dicit, & quicumque de alijs tribubus Assyriorum quondam euaserat manus sed cum his qui fuerant a Babylonijs captiuati.

rusalem & Iudæam, vnusquisque in ciuitatem suam, qui venerunt cum Zorobabel. Iesua, Nehemia, Saraia, Rahelaia, Mardochai, Belsam, Mesphar, Beguai, Rechem, Baana. Numerus virorum populi Israel, Filij Pharos, duo milia centum septuaginta duo. Filij Sephatia trecenti septuaginta duo. Filij Arrea septingenti septuaginta quinque. Filij Phabat moab filiorum Iosue Ioab duo milia octingenti duodecim. Filii Aelam mille ducenti quinquaginta quatuor. Filij Zethua, nongenti quadraginta quinque. Filij Zachai, septingenti sexaginta. Filij Bani sexcenti quadraginta duo. Filij Bebai, sexcenti viginti tres. Filij Azgad, mille ducenti viginti duo. Filij Adonicam, sexcenti sexaginta sex. Filij Beguai, duo milia quinquaginta sex. Filij Adin, quadringenti quinquaginta quatuor. Filij Ater qui erant ex Ezechia, nonaginta octo. Filij Belsai, trecenti viginti tres. Filij Iora, centum duodecim. Filij Hasum, ducenti viginti tres. Filij Gebbar, nongenti quinque. Filii Bethlehem centum viginti tres. Viri Netupha, quinquaginta sex. Viri Anathoth, centum viginti octo. Filij Azmaueth, quadraginta duo. Filii Cariathiatim, Cephura & Beroth, septingenti quadraginta tres. Filij Rama, & Gabaa, sexcenti viginti vnus. Viri Machimas, centum viginti duo. Viri Bethel & Hai, ducenti viginti tres. Filij Nebo, quinquaginta duo. Filij Megbis, centum quinquaginta sex. Filij Aelam alterius, mille ducenti quinquaginta quatuor. Filij Harim, trecenti viginti. Filij Lodhadid & Ono, septingenti viginti quinque. Filij Iericho, trecenti quadraginta quinque. Filij Senaa, tria milia sexcenti triginta. Sacerdotes Filij Iadaia in domo Iosue, nongenti septuaginta tres. Filij Emmer, mille quinquaginta duo. Filii Phelhur, mille ducenti quadraginta septem. Filii Harim, mille decem & septem. Leuitæ, filii Iosue & Cedmiel filiorum Odouia, septuaginta quatuor. Cantores, filii Asaph, centum viginti octo. Filii ianitorum, filii Sellum, filii Ater, filij Termon, filij Accub, filij Matita, filij Sobai, vniuersi centum triginta nouem. Nathinæi, filij Sina, filij Hasupha, filii Tabbaoth, filii Ceros, filii Ceros, filii Sina, filii Phadon, filii Lebana, filii Hagaba, filii Accub, filii Hagab, filii Semlai, filii Hanan, filii Gaddel, filii Gaher, filii Raaiia, filii Rasin, filii Necoda, filii Gazam, filii Aza, filii Phatea, filii Belee, filii Afena, filii Munim, filii Nephusim, filii Bacbuc, filii Hacunpha, filii Harhur, filii Besluth, filii Mahida, filii Harfa, filii Bercos, filii Sifara, filii Themæ, filii Nafia, filii Hatipha, filii seruorum Salomonis, filii Sotai, filii Sophereth, filii Pharuda, filii Iala, filii Dercon, filii Geddel, filii Saphatia, filii Hatul, filii Phocereh qui erant de Asebaim, filii Ami. Omnes Nathinæi, & filii seruorum Salomonis tre-

ti. Deniq; notandum, quia in ipsa serie catalogi & magis vbiidem catalogus in secunda parte libri. 1. verbis Nehemie reperitur, quindecim ferre ciuitatum nomina inferuntur, quæ (nisi fallor) in Iudæa tantum & Benjamin inuentur. vnde verisimile est populum Israel hoc loco de ipsis maxime tribubus vna cum sacerdotibus & Leuitis qui inter eos sortem habuerant, debere intelligi.

E *c. Nathinæi, s. Be. Nathinæi* qui post sacerdotes, Leuitas cantores, & ianitores in ordine describuntur, ipsi tunc fuere qui nunc in ecclesia sub diaconi vocantur, obediens officijs Leuitarum, & oblationes in templo suscipientes, a populo.

F *d. Omnes na.* Bed. Hoc loco etiam secundum literam gratia Dei ostenditur, qua etiam in veteri testamento Gentiles ad salutem recipiebantur, dum exposito catalogo eorum quos veraciter ad populum Dei pertinere constabat, adiuncti sunt, qui verum ex Israel

NICOLAUS DE LYRA.

1 Vnus. in ci. quia vnusquisque naturaliter diligit locum natiuitatis sue.
 2 Qui uenit cum Zo &c. Nomina istorum exprimuntur, qui a fuerunt persona notabiles & principale: alij autem comprehenduntur sub nominibus patrum vel ciuitatum vnde fuerant, cum subditur.
 3 Filii Pharos duo mi. Circa quod sciendum, quod aliqua nomina hic exprimuntur, de quibus certum est quod sunt nomina ciuitatum sicut dicitur infra, Filii Bethlechem, et filii Cariathiarim, et filii Ierico, et similia, et aliqua de quibus certum est quod sunt nomina patrum, ut cum dicitur infra Cantores filii Asaph, et filii Sellum et Nathinæi, et filii Sobai, et consimilia, multa vero nomina, hic exprimuntur a quibus filii dicuntur, de quibus nominibus non habetur certitudo, vnde sunt nomina patrum vel ciuitatum, quæ nec doctores Hebraici nec Latini hoc determinauerunt.

4 Sacerdotes hic consequenter ponitur numerus Leuitarum, et inchoatur a sacerdotibus, qui erant principales in tribu Leui, cum dicitur. Sacerdotes, filij Iadaia in domo Iosue, nomina sunt patrum.
 5 Le. si. Isti inuabunt sacerdotes eis ministrando in oblationibus sacrificiorum.
 6 Cantores filij Asaph. Isti cantabant diuinas laudes, quando offerebantur libamina sacrificiorum.
 7 Filij iani. qui custodiebant portas atrij sacerdotum ad quatuor partes orbis.
 8 Nathinæi. Isti portabant ligna et aquas ad locum diuini cultus.
 9 Filij Sa. serui Salomonis dicitur illi qui fuerunt deputati ad custodia edificiorum templi, et ad reparandum ea quæ essent reparanda, et isti dicuntur filieorum, quia descenderunt ab ipsis, licet per multas generationes.

MORALITER

2 Qui uenerunt, &c. per Zorobabel qui fuit dux redeuntium Iudeorum, significatur B. Petrus pastor ouium, & apostolus Iudeorum, sicut dicitur Gal. 2. b. Qui operatus est Petro in apostolatum

Et stolatum circumcisionis &c. Et ideo per hic numeratos Iudeos signantur credentes de Iudæa per B. Petri prædicationem, de quibus dicitur Act. 2. b. Stans autem Petrus cum, undecim eleuauit vocem suam & locutus est eis, Viri Iudæi, &c. Sequitur infra. Qui Tom. 2. S S 3 † ergo

A an ex profelytis essent, ignorabatur, eorūq; simul inter filios Israel numerus exponitur, & sim. lōga sep̄ratione patrum suorū a templo vel populo Dei quomodo loia leum pertinerent indicare nequerant, qui tū data generali licētia de captiuitate ascēderant, vt socij recipiebantur, gaudebant etiam ceteri Israhelites eos ob amorem in communis fidei & religio- nis habere quali fratres & notos, & hinc origine carnis minus cognoscebant eos.

Allegorice.

Allegorice autem inter patientes qui liberati a captiuitate victorum ad edificandam vel in se vel in alijs domum domini ascēdunt, sunt nonnulli qui plurimis grauioribus peccatis attricti, qui a Deo ab omni a- ctu pietatis & castita- tis vidētur alienati, vt nihil prorsus bonita- tis & religionis quam a doctoribus acceperant, in eis remanente videatur, nec possunt indicare vtrum ex Israhelites sancta ecclesia fuerint generati, quia tales peccādo facti sunt quasi nūquam pertinuerunt a l Spiritū sanctum, peccando tū corriguntur, & cōuertuntur, vt numerus eorū inter veros Israhelitas in quib. dolus nō est, cōscribatur in celis.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

^a Hi erant autores templi qui resicrebant sarratoda, si forte fuissent vexata, & restaurabāt de sacra pecunia centi nonagintaduo. Et hi qui ascēderūt de Thelmeta, Thelharfa, Cherub, & Adō, & Emer, & non potuerunt indicare domum patrum suorum, & semen suum vtrum ex Israel essent, filij Dalai, filij Tobia, filij Necoda, sexcēti quinquagintaduo. Et de filijs sacerdotum, filij Hobia filij Accos, filij Berzellai, qui accepit de filiabus Berzellai Galaaditis vxorē, & vocatus est nomine eorum. Hi quęsierunt scripturam genealogiæ suæ, & non inuenerunt, & eieciti sunt de sacerdotio. Et dixit Atherfatha eis, vt non comederent de sancto sanctorū, donec surgeret sacerdos doctus atque perfectus.

^b Omnis multitudo quasi vir vnus, quadraginta duo milia trecenti sexaginta, exceptis seruis eorum & ancillis, qui erāt septem milia trecenti triginta septem. Et in ipsis cantōres & cantatrices ducenti. Equi eorum septingenti trigintafex

^c Bed. Hi eos significant qui profectu emendatioris vitæ vitia superare, & virtutum culmen ascendere satagunt, nondam tamen sibi ad prouidendam viam regularis vitę sufficiunt, sed eorum qui in Christo præcesserunt industria cōcertentur & diriguntur.

ordo ale pertinerent, qui aut suspecti, aut terra profelyto rum. i. aduocatum essent stirpe procreati. Sacerdotes: ergo suspectos ab altaris mouerunt officio, vsq; dum certius eorū origo claresceret, s. d. nihilominus in societate transmigran- tium vniuersi secum pace seruauerunt.

Mystice autem quę- rant filij sacerdotum de captiuitate Baby- lonica, ascēdentes scripturam genealo- giæ suæ, nec inue- nientes de sacerdotio eieciuntur cum mini- stri altaris in tanta fla- gitia vel nefanda dog- mata decidunt, vt & si penitendo ad sa- lutem animæ redeāt, non tamen digni sunt qui ad sacrum gra- dum restituantur. Et si enim inter fideles vitam expectent ater- nam, non tamen scri- pturam gradus sui, quem repetere ne- queunt inter perfe- ctos sacerdotes inue- niunt.

^b Omnis mul. & cetera Bed. Hi eos significant qui profectu emendatioris vitæ vitia superare, & virtutum culmen ascendere satagunt, nondam tamen sibi ad prouidendam viam regularis vitę sufficiunt, sed eorum qui in Christo præcesserunt industria cōcertentur & diriguntur.

^c Et in ip. Mystice in templo vel populo Dei sunt cantores, qui maiore animi dulcedine cælestia mandata custodiunt, & au- di dicendum, quod post reditum captiuitatis Babylonice surrexit sacer- dos doctus et perfectus modo prædicto, scilicet habens signū placationis diuine, et signum acceptationis sue petitionis in lapidibus rationalis, quia a consummatione tēpli secundi vsque ad destructionem eius per Titum & Vespasianum fluxerunt anni. ccccxx. secundū Heb. et multo plures secundum Latinos. Quo autem tempore surrexit talis sacerdos post reditum captiuitatis Babylonice, non habetur ex scriptura determi- nate. Rab. Sa. dicit, quod doctrina et veritas rationalis erat nomē dei tetragrammaton inclusum sub lapidib. rationalis, virtute cuius mani- festabatur veritas de interrogatis ipsi sacerdoti quando consulebat do- minum. Dicit etiam, quod talis manifestatio nunquā fuit tempore secū- di templi, & sic post reditū captiuitatis Babylonice non surrexit sacer- dos doctus nō prædicto. & secundum hoc cum dicitur, Donec surge- sacer. doctus atque perfectus. ly donec, nō importat tempus deter- minatum, sed magis signat idē quod nunquam, sicut dicitur, talis non pōnituit de peccatis suis, donec vixit, i. nunquā, quia post mortem non potuit penitere, secundum vero expositionem Iosephi prædictam, ly do- nec, importat tempus finitum post quod surrexit sacerdos doctus, licet non sit determinate scriptum.

4 Omnis multitudo, &c. Hic consequenter colligitur totalis nume- rus multitudinis, cum dicitur: Omnis multitudo quasi vir vnus. i. vnus propositi & voluntatis ad edificatiōem templi.

6 Quadraginta duo. Considerandū autē est hic, quod si coniungan- tur numeri partiales, supra habiti, non ascēdunt tantū, sed desiciunt decē millia & plus, & ideo non videtur verum quod hic concluditur. Ad quod responder. Ra. Sa. dicens: qđ illi qui numerati sunt supra per partes, fuerūt de tribus tribubus tantum, scilicet, Iuda, Benjamin, & Le- ui, vt satis patet ex prædictis, sed cū eis redierūt aliqui de alijs tribubus vt dictū est supra. i. c. & illi coniuncti cum his, faciunt hunc numerum.

7 Exce. ser. eo. & anc. qui non numerantur in prædicta summa, i. i. a serui & ancilla non sunt de numero ciuium.

8 Et in ip. can. Redibant enim de captiuitate ad terram suā cum lo- titia magna, & ideo statuerunt aliquos cantores & cantatrices in via.

9 Equi eo. septingen. sex. Hic consequenter numeratur redemptiū substantia. Et patet litera vsque ibi.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et hi qui ascēde. Hic consequenter ponitur numerus profelyto rum, s. licet profelyti proprie loquendo dicantur qui de Gentilitate cō- uersi sunt ad Iudaismum, tū hic laze dicuntur profelyti qui non potue- runt sufficienter indicare certitudinem suæ genealogiæ, & ideo dubiū erat de aliq. ob. eorum, vtrū essent de filiis Israhel a principio, vel non, non tamen fuerūt eieciti de populo Israhel, quia fides nō negabat et Geni- lib. volentib. conuerti, sed de filijs sacerdotū illi qui non poterant inue- nire certitudinem genealogiæ suæ, et quod essent de sacerdotū genere, fuerūt eieciti de sacerdotio, non tamen de communi statu fidelium, vnde & in nouo testamento non omnis qui recipitur ad fidē recipiendus tū ad ordinem promotionem. Ex hoc etiam loco habetur argumentum, qđ nullus permissus est celebrare, nisi fidē faciat de sua ordinatione.

2 Et dixit Ather. Iste est Nebemias vt dicunt Heb. et hoc idem ex- presse habetur infra Nehemias 8. cap. & vocatus est Atherfatha, qui secundum proprietatē Hebraicę sermonis interpretatur relaxatus, quia per sapientes Heb. fuit licitum b. bere vinum Gentiliū, eo quod erat p̄ncerna regis Gentili, vt habetur infra Neh. i. quod tamen de commu- ni consue erat Iudæis illicitum, vt dicunt Hebræi, propter quod Dasiel & socij eius noluerunt bibere de vino, vñ bibebat rex ne contaminarē- tur, vt habetur Dan. 1.

3 Vt non co. de sanct. Id est, de cibis solis sacerdotibus concessis, cui insinuat erant p̄ncipes propositionis et hostiæ pro peccato et delicto, secū- dum illud Osac. 3. b. Peccata populi mei comedent, &c.

4 Donec surgeret sacer. &c. qui sciret inuenire veritatē huius ge- nealogiæ tunc ignota, prout dicitur communiter ab expositorib. nostris In Heb. habetur, Donec surgeret sacerdos ad Vrim & Thu- mim quod significat, ad doctrinam & perfectionem seu veritatem, & item Hebraicum ponitur Exod. 28. Pones autem in rationali iu- dicio doctrinam & veritatem, & sicut dictum fuit ibidem ista doctrina & veritas erat quidam fulgor procedens ex lapidibus ratio- nalis, qui designabat Deum placatum, & sic impleri in vssctu quod sa- cerdos petebat, vt dicit Iosephus libro antiquitatum. Dicit etiā quod iste fulgor cessauit per ducentos annos antequā scriberet librum istum, quē scripsit tempore Titi et Vespasiani, et secundum hoc communiter est,

MORALITER.

† ergo receperūt sermones eius, baptizati sunt, et appositi sunt in die illi anime circiter tria milia. Et Act. 4. a. Multi eorum qui audierant uerbum, s. Petri, ei ediderunt, & factus est numerus virorum quin- que milia. Inter numeratos autē hic de Babylone redeūtes, ali- qui dicuntur sacerdotes, & aliqui. Leuitę, & aliqui cantores, & ali-

& aliqui Nathinej, & aliqui populares, & per istos signantur diuersi status credentiū in ecclesia sub regimine Petri & alio- rū apostolorū, & sub regimine summi pōtificis locū B. Petri tenentis, & episcoporū, qui sunt successores apostolorum se- cundum quod dicitur in decretis di. 21. in nouo testamen- to. † Hi quęsierunt scripturam genea. suæ, &c. Per hoc autem ostē- ditur,

A & auditorib. suis crebris exhortationib. custodienda cōmit-
runt. Bñ aut̄ cantoribus cantatrices iungunt̄ pp̄ sexū. f. femi-
neū, in quo plurimę reperunt̄ p̄sonę, quę nō solū videndo,
sed etiam prædicando corda proximorum ad laudem sui
creatoris accendunt, & quali suauitate suę vocis adiuuant
edificantes templum.

a *Muli eo. Bed. Mulus*
ex asino & equa gigni-
tur, mula ex equo &
asina. Inter hoīes q̄ de
captiuitate ascēderāt
ē aialia quib. adiuua-
bantur, describuntur.
Et eorum sicut homi-
nū numerus designa-
tur, quia sunt multi in
ecclesia vel sensu tar-
diores, vel ēt carnales,
qui tñ magistris spiri-
tualibus deuotē obtē-
perant, & ad portāda
onera fraternę neces-
sitat̄is dorsum mentis
inclinant, & cum ceteris

a Muli eorū ducēti quadragintaquinq; Cameli eorū quadrin-
gēti trigintaquinq; Asini eorū, sex millia septingēti viginti.

b Et de principibus patrū cū igrederent̄ tēplum dñi qđ est in
Ierusalē, spōte obtulerunt in domū Dei, ad extruēdā eā in lo-

c co suo. Scđm vires suas dederunt impensas operis, auri so-
lidōs quadraginta millia, & mille, argēti mnas quinq; millia.

e & vestes sacerdotales cētum. Habitauerunt ergo sacerdotes
& Leuitæ de populo, & cantores, & ianitores, & nathinæ in
urbibus suis, vniuersusq̄ue Israel in ciuitatibus suis.

e lectis de confusione diabolicę ca-
ptiuitatis erepti, ad supernę ciuitatis mcenia tendunt, quorū
etiā numerus memoria Dei integer conseruatur. vnde,
Imperfectum meum vi. ou. tui. Et alibi, Hoies & in. sal. domine.

b *Spon. obtulerunt & c. Be. Magnæ deuotionis indicium est, nō*
debitas tm̄ oblationes, i. lege præceptas, sed ēt non secundu
præceptum, sed sm̄ contilium donaria sponte dño offerre.
Lege p̄ceptum est, *Diliges dñm Deum tuū, & proximum tuū sicut*
te ipsū, & c. huiusmodi. Voluntaria verò oblatio est. *si vis per-*
fectus esse, vende & vende oīa quę habes, & da pauperibus. Sicut apo-
stolus de virginibus. *Præceptū dñi non habeo, consiliū aut̄ do.* Re-
ctē ergo principes patriū ad construēdā domū Dei spon-
te offerunt, quia quo amplius quique etiā a licitis abstinent,
eo efficacius ecclesiam Dei edificant, cum qui exempla per-
fectionis eorum agnoscunt, tanto magis committere illicita
formidant, quanto eos nec licitis vti considerant.

c *Sec. v.* Hęc est. n. mensura perfectionis, pro posse suo quē-
que p̄ domino laborare, & statū ecclesię primo in se, dein-
de in proximis confirmare. Qui taliter conuersantur, rectē
principes patrū vocantur, q̄a in perfectione vitę & doctrinę
illis qui in ecclesia per sollicitudinis studium patres vocātur,
altius viuendo principantur.

d *An. so. Bed.* Autum & argentum & vestes sacerdotales,
principes patrū secundum vires suas in impensis operū tem-
pli offerunt. cum viri sancti quęquid sapientię, eloquentię, &
actionis bonę percipiunt, bene viuēdo in edificationē fide-
lium conferunt. Certum est p̄dus auri & argenti, certus nu-
merus sacerdotium vestium, vt sciamus dominū cogitatio-
nes, & sermones, & actus nosse & digne remunerare.

Notādum vero, quantum populo Dei captiuitas profuit.
Qui enim sm̄ Ieremiam quatuor millia sexcēti captiuati
sunt, inter hostes multiplicati quinquaginta fere millia viri
in patriā redierunt, & q̄ pauperes & serui fuerant, auro, argē-
to, vestibus, & seruis locupletati reuertuntur, & qui propter
multitudinē falsorū Deorū patriā perdiderunt, nunc vnus
veri Dei fide gaudentes repatriant, ipsi em̄ fidem unanimi
uocatione colentes, vt qui pro diuersitate religionis, diuer-
so nomine Iuda & Israel vocabantur, nunc vnitatis pietatis
antiquo vocabulo omnes Israel vocātur. Cultum nāque pie-
tatis quę in terra sãcta prophetis reclinantibus & exempla
iustitię demonstrantibus spreuerunt, nunc in terra aliena
hostibus

hostibus idololatrię seruiētib. dilexerūt. Quos. n. libertas
& copia in patria negligent̄ fecit celestiu mādatorū, eos
seruitus & inopia in peregrinatione ad obsequiū creatoris
adduxit. Humanū n. corpus opibus & libertate soluit̄, aerum-
nis quoq; & paupertate ad semetipsum colligit̄. Quē ergo i po-
pulo illo semel factū
est, hoc in oibus peni-
tentib. quotidie fieri
solet, dū qui per negli-
gentiā in laqueos dia-
bol̄i ceciderunt, p̄ in-
dustria p̄nię d̄ unitus
adiuti resurgūt, & qui
uirtutū operib. a dia-
bolo nudati de eccle-
siā recesserūt, ad cō-
nē illius maiorib. uir-
tutibus exercitati re-
deunt. Quo. n. grauius
se errasse meminerūt,
eo ardentius bonis o-
peribus insistunt.

a Vita eminentioris, **b** Qui pro aliis solicti sunt. **c** Præcepta legis transcendentes.

a Claritatis sapientię. **b** Nitidi eloquii. Eloquia domini eloquia casta.

a Opera in iustis vulgi mores transcendētia, & sacratis Deo cordibus digna.
c Sacerdotes tui induantur iustitiam.

d drachmas

e Habita. er. sa. & c. Le-
uita a Chaldeis captiuatus ciuitatem recipit, cum diaconus
virtutē perfectionis quam a diabolo seductus perdidit, do-
mino donante reintegrat. In Babylone vero natus ciuitatē
in Iudæam veniens ingreditur, cū regeneratus in Christo &
bene institutus in ecclesia acceptū semel diaconatū regula-
riter custodit. Sicut. n. ille p̄ Christi grām quasi de Chaldæa
seruitute liberatus est, ita hic per executionē bonorū, in qui-
bus prædecessores eiusdem gradus conuersati sunt, velut ad
mentia proprię virtutis vel ciuitatis ascendunt.

uita a Chaldeis captiuatus ciuitatem recipit, cum diaconus
virtutē perfectionis quam a diabolo seductus perdidit, do-
mino donante reintegrat. In Babylone vero natus ciuitatē
in Iudæam veniens ingreditur, cū regeneratus in Christo &
bene institutus in ecclesia acceptū semel diaconatū regula-
riter custodit. Sicut. n. ille p̄ Christi grām quasi de Chaldæa
seruitute liberatus est, ita hic per executionē bonorū, in qui-
bus prædecessores eiusdem gradus conuersati sunt, velut ad
mentia proprię virtutis vel ciuitatis ascendunt.

f *Vniuers. Is. a. Be.* Vniuersū Israel, non decem tribus tantum
dicit, quæ quondā vocabantur Israel ad distinctionē duarū
quæ vocabant̄ Iuda, sed oēs gñaliter redeunt̄, siue de Iuda
& Benjamin, siue de alijs tribubus. Nā decē tribubus in Af-
syrios translatis, & Samaritis in terrā eorū substitutis, quę-
cunque remāserant reliquerūt, & fregerūt simulacra & integro
corde dño seruire, & i tēplo sacrificare cepērūt, sicut scriptū
est in Paralip. His ergo q̄ residui cū tribu Iuda & Benjamin,
qb. locati fuerāt, captiuati sūt, simulq; reuersi in p̄riam & in
ciuitates suas, quas vacuas cū agris & villis repperūt. Nō. n.
eas cū ipsi in Babylone seruiret, sicut nec duarū tribuū ter-
rasq̄sq̄ colonus intrarat. Celebravit. n. terra sabbatha sua cū
ētis dieb. desolationis. Maior aut̄ pars decē tribuū captiuata
ab Assyrijs ultra mōtes Medorū nunq̄ rediit, nec si rediret,
ciuitates suas igredi posset, quas possident Samaritę, de qb.
sibi p̄mittūt Iudæi, q̄ regnate Ch̄o suo cū ceteris suę getis
hoibus sint in Iudæam reuersi, & in toto orbe regnaturi.

Allegoricę. Sacerdotes, Leuitæ, cantores, ianitores, & na-
thinę, oīsq; Israel in ciuitatib. suis habitāt, cum ministri alta-
ris & doctores & plebs Ch̄iana in suis gradib. Deo fideliter
seruiunt, siue q̄ eodē gradu aliqñ vitijs sordidato vel pdito,
per p̄niām correpti sunt, siue qui nuper de regno diaboli ad
ecclesiā venientes bonum sibi gradum acquirunt. Suas
enim ciuitates introierunt Leuitę vel filij Israel, non solum
q̄ erāt captiuati amiserant, sed ēt qui de captiuis geniti ad ip-
sas se paterna successione p̄tinere didicerant. Quicunq; ve-
rò ita captiuati sunt, ut nunquā reuersi alijs fundos suos pos-
sidendos reliquerunt, illos significant, qui sic peccando ab
ecclesia discedunt, ut nunquam resipiscant, & alijs promissa
sibi p̄mia relinquunt. unde, *Memor esto vnde excidisti, & age*
p̄niām, & prima opera fac, sin aut̄ venio tibi, & mouebo cādelabrum
tuū, & c. & alibi: *Tene quod habes, vt nemo accipiat coronam tuā.*

Allegoricę.
Apo. 3. 1.
Ibi. 3. c.

NICOLAUS DE LYRA. I Cum ingre. tem. do. i. locum vbi fuerat templum Domini. Cetera patent in littera.

MORALITER.
† dicitur, q̄ nullus recipi debet ad ministerium officij sacer-
dotalis,

dotalis, nisi doceat de sua ordinatione, aliter posset ex hoc
magnum periculum euenire.

CAP. III.
a *Amq; ven. mē. sep.* Qui apud
nos October præ ceteris
legali obseruatione solennis, in
quo etiam celebrata est dedi-
catio

CAPVT III.
a Amque venerat mēsis septimus, &
erant filij Israel in ciuitatibus suis.

catio tēpli. Congruē ergo cum
primo ciuitates suas intrassent;
et mansiones sibi prouidissent,
mox in Ierusalē confluxerunt,
et altare construxerunt. et eo
tem-

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.
a Amq; ve. Hic cōsequenter describitur tēpli reedificatio. cuius
primo describitur fundatio. Secundo operis internissio, c. 3. Ter-
tiorius-

tio eiusdē resu. p̄tio, ca. 5. Quarto consummatio, c. 6. Circa primum
primo altare sub diuo erig. tur. Secundo tēplum fundatur. ibi. Porro
aut̄. Tertio foundationis solēnitatis celebratur, ibi. Fundato igitur. Cir-
ca capri-

MORALITER.
a *Iamque ve.* Per septenariū numerum significatur aduētus
septiformis

in p̄uocatis gratia sancti spiritus in apostolis, alijsq; discipu-
lis, vt habetur Act. 2.
Tom. 2. SS 4 † Con-

C tempore quo tēplum cum altari & omnib. vasis olim confē cratū est, & quo ad diē p̄secratiōis annuatim venire solebāt. **Myrice.** Mystice. Septimus mensis gr̄am sp̄s sancti si gr̄at. In hoc mense post captiuitatē de ciuitatib. nostris in Ierusalem cōuenimus, cū ablatis sordēs vitiōrū post inchoationē bonorū operum maiore eiusdem spiritus gratia illuminamur, & in amore supernę pacis, quę in vera vnitate est, accēdimur. Ierusalē enim visio pacis dicitur.

a *Et sur. Io. De tribu sacerdotali, quę significat Christū ve-*

Mat. 23. c.

1. Pet. 2. b

Voi sup.

1. Cor. 2. a.

Holocaustum

Mat. 19. d.

Ibidem.

1. Ioh. 1. a.

Voi sup.

Eph. 4. a.

Mat. 5. b.

rum sacerdotem, qui in sanguine suo nos a peccatis lauit, & assistit nunc vultus Dei pro nobis.

b *Et frat. ius si.* De quibus d̄r, *Itē, nuntiate fratribus meis.* Hi sūt in ecclesia aliores, & Christo familiaris inhaerentes, ecclesiam ædificant. Toti etiam dicitur ecclesię: *vos autem genus electum, re. sa.* Sunt enim electi membra summi sacerdotis, corpora sua offerentes hostiam viuam.

c *Et adi. Bed.* Magna p̄tione primo altare ædificauerunt, vt quia templū nondum erat fundatū, haberent tū vbi sacrificantes deuotionē suę mentis offēderēt. Quod & nos hodie spiritualiter facimus, cum aū omnia in corde n̄ro fidem d̄nicę incarnationis & passiōis collocamus, & auditoribus tradimus. vnde: *Non iudicauit me scire inter vos, nisi Iesum Christum & hunc crucifixum.* In hoc altari holocausta nostra, i. cogitationes & opera perfecta offerimus. Ita. n. vota actiōnū nostrarum Deo p̄ri placent, si factis Christi participamus, si virtute spiritus sancti quasi igne altaris incendimur. Holocaustum nanq; totum incensum d̄r, quo nomine sacrificia vocabantur, quorū nihil cedebat in humanos vsus, sed totū Deo dabatur, summo igne consumebatur. Quibus vita fidelū exprimitur, q̄ nihil propriū querunt, sed omne quo viuunt in famulatū Dei expēdunt. Non solū voluntatem corporis & animę pro domino calcare: sed ipsam animam pro ipso ponere gaudent, cū apostolis dicentes, *Eccle nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, &c.* Quibus respōdetur, *Quis qui reliquerint d̄num, aut fratrem, aut sororem, &c.* Holocaustū in altari Dei offerendū est, q̄ nisi in fide Christi acceptū esse non p̄t. Multi. n. philosophi propria reliquerunt, & mundam ac pauperē vitam agentes holocaustū facere uidebantur, sed hoc in altari Dei non fecerunt, quia uoluptates reliquerunt, sed Christum apud patrem aduocatum non habuerunt.

d *Bifes su. Be.* Corda. s. electorum ad suscipiēda fidei sac̄ta p̄ceptis magistrorū quā si ferramentis fabrorum p̄parata. Bene autē vnum altare, sed plures sunt bases quę hoc portant, quia vnus Deus, vna fides, sed multa fidelū corda, vna veritatis regula instituta quasi in æqualē sinum collecta cōi deuotione cęlestium sacramentorū onus portant. Qui autē minus instructi, nec vitia deferentibus fidei sacramēta cōmittit, quasi altare d̄ni in terra sine balibus ponit, quia terrenis adhuc mentibus quę sunt cęlestia tradit. vnde, *Neq; accendunt lucernā, & ponunt eā sub modio, sed super can. &c.* Sicut enim Christus altare vocatur, quia ab iniquitatibus emendat, &

dat, & vot a ofonum p̄ri cōmmodat. sic & lucerna, quā in te sta humanitatis lumē posuit diuinitatis. Supponunt autē bases altari, & lucernę candelabrū, cū fideles corda & corpora ad ex. cēdū opādo qd̄ credūt, humili intētiōne submittūt. *Et ob. ul. Be.* Mane & vespere offerimus holocaustū domi

no super altare eius, cum stabilita in corde nostro fide ipsius integra deuotio ne bonis actibus operam damus, & hoc mane & vespere, cum scilicet meminim⁹ initia salutifera intentionis ab illo accepisse, & non nisi per auxilium gr̄e eius inchoata perficere. Et ideo illi vota gr̄arum in omnibus ardenti desiderio p̄re cōuersationis offerimus. Item mane holocaustum facimus, cum pro accepto lumine spiritualis scientiæ Deo vicem bene viuendi impendimus. Vespere vero, cum pro requie sempiterna quam in illo post opera bona speramus, incessabili studio flagramus. P̄t etiā ad literam rectē accipi, nos mane & vespere offerre holocaustum, cum ita Deo placere omni tempore curamus, vt diluculo surgentes non prius ad agenda humanę fragilitatis necessaria procedamus, quam igne diuinę charitatis inflāmati deuotis nos orationibus domino commendemus. Vnde, *Mane oratio mea p̄ueniet te.* Similiter completis diei operibus non ante demus somnum oculis nostris, quam locum domino in nobis orationum instantia consecremus. Iuxta illud, *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, eleuatio manuum tuarum sacrificium vespertinum.*

f *Feceruntq; Be.* Qui de Babylone in Ierusalē ascēderunt, ardentes implere omnia mandata domini hanc solennitatem celebrare cupiebāt singulis diebus septimanę quę lex p̄ceperit, implētes quę nos sp̄ualiter implere p̄uenit. Egressi enim sumus de Aegypto p̄ sanguinē agni, vt veniamus ad terrā p̄missionis cū sac̄to dominicę passiōis baptizati, graue iugū p̄uaricationis abieciimus, vt in libertatē glorię filiorum Dei adoptati regni cęlestis hęredes simus. Manebamus autē in tabernaculis p̄ desertū longo tēpore euntes, donec veniremus ad patriā, cū in baptismo renūtiantes Sathanę, quasi regi Aegypti. i. tenebrarū, & oibus p̄p̄is atq; operibus seculi, velut peregrinos viatores in mundo alterius vitę, quam a d̄no speramus, ciues nos esse p̄mittimus. In memoria huius sp̄i p̄missionis septimo mēse debemus in tabernaculis manere, & illustrante nos septiformi gr̄a spiritus sancti tota die mundū velut arctē & extraneū deserere, & fixa intētiōne ad immarcescibilia paradisi gaudia p̄perare, & hoc septē diebus toto p̄ntis vitę tpe. quę tot diebus uoluitur. Singulis quoque diebus huius hebdomadis holocaustum facere demus, & opus diei in die suo, oblationē. s. totā incensam, in his quę p̄p̄ie ad diuinum seruitiū pertinent, vt ofones, & ieiunia, opus uero diei in die suo i illis quę ad fraternę dilectionis obsequiū attinent, ut esurienti panem, sitiēti potum, & huiusmodi ministrare. hęc nobis solennia tabernaculorum mysticē celebranda Paulus insinuabat, cum inter p̄dicandum seconfactoriæ arti uacabat. faciebat enim scenomata, ut peregrinum

cedentibus. Exo. 27. & 3. Reg. 8. & 2. Paralipom. 4. **3** *Deter. &c. i. Gentilibus quos rex Assyriorum Sennacherib miserat ad habitandum Samariam et ciuitates per circuitum, quia timebāt ne filij Israel ad prosperitatem venientes, eos eijcerent de terra.* **4** *Et ob. su. i. do. ma &c. Idest, iuge sacrificium, in quo offerebatur vnus agnus immediate post ortum solis, & alius ante occasum.* **2** *Fe. &c. Quę incipiebat. i. 5. die mēsis septimi, et durabat per 7. dies.*

NICOLAVS DE LYRA.

ca primū dicitur. Iamq; venerat mensis septi. Qui apud Hebr. eos vocatur Tisri, & partim correspondet Septembri nostro, & partim Octobri, sicut dictum fuit plenius Gen. 7. & Exod. 12.

1 *Congreg. est, &c. vir vnus. idest, vnus voluntatis & propositi ad erectionem altaris & fundationis templi. Ideo subditur:*

2 *Et. ed. al. &c. f. holocaustorū quod erat sub diuo, vt paret ex preceden-*

MORALITER.

1 *Congreg. est. po. &c.* Per quod significatur quod maxima & perfectissima congregatio & vnus per spiritum sanctum ethetur, qui nex amorum. i. patris & filij nominatur.

† *Et sur. Io. fil. Is. &c.* Per quos significantur apostoli, & alij primi credentes in Christo.

2 *Et edificauerunt alt. do.* Quia post dationem spiritus sancti, apostolis in signo visibili cepit eucharistia offerri, & credentibus ministrari.

3 *Deterrentibus eos &c.* quia principes Iudæorum in Ierusalē & Iudæa multas molestias apostolis alijsq; credentibus intulerunt, & postea per orbem principes Romanorum, conan-

tes destruere Christi nomen, & credentes in ipsum.

4 *Et ob. su. &c.* Nam in fide Christi in eucharistia contenti ceperūt orare mane & vespere. Vnde ibidem dicitur, quod Petrus & Ioannes ascēderunt in templum ad horam orationis nonam, a qua incipit vespere. nam agnus paschalis qui Exo. 12. immolari p̄cipitur, ad vesperam ab hora nona & deinceps poterat immolari.

5 *Fec. so. ta.* Quę celebrat in memoriā peregrinationis filiorū Israel per desertū, qui tunc in tabernaculis habitabant, & hanc solennitatē spiritualiter celebrant, qui morib. & vita se peregrinos esse profitentur in hoc mundo, vbi nō est, nisi quidam transitus ad terram viuentium fidelib. promissam.

† *Dedo-*

grinū se esse doceret, & eos quos erudiebat, peregrinari in hac vita, in futuro autem patriam sperare, unde. Dum sumus in corpore peregrinamur a domino. Et alibi. Non habemus hic manentem civitatem, sed fut. inqui.

a Solennitatem tabernaculorum. Quæ Græce scenophegia. i. festio tabernacu-

lorum dicitur, a que incipit. 15. b die mēsis septimani, & durat septem diebus, in quibus præcepit dñs populum in tabernaculis habitare, & quotidie legē scrutātes holocausta dño offerre, quia quōdā in tabernaculis. f. morabātur in solitudine p̄dicāte legē Mo-

si, & crebro sibi Deo apparēte diu expectātes promissam requiē, ne vnquā. f. tanti beneficij gratia in obliuionē veniret.

b Per or. Quia quicquid inordinate geritur, meritum perfectionis amittit, quia honor regis iudicium diligit. Quæ. n. in honorē summi regis agimus certi, neccesse est discretionē iudicij, quando vel quantum sint agenda, distinguamus.

c In calendis, quam in vniuer. &c. f. initijs mēsum in ortu lunæ, a quo semper Hebræi menses incipiebant, nullos mēses exceptis lunarib. habentes, unde pro calendis Græci melius neomenias. i. nouilunia vocāt. Si autem menses pp̄ dies 30. quib. implētur, significāt plenitudinem operum lucis, qñ in fide sanctę trinitatis decalogi p̄cepta perficimus, quid exordia mensiū, in quib. luna, vt denuo luceat, nuper a sole dicit accēdi: nisi initia designāt bonę operationis, quę donāte cōditoris gratia, quasi solis iustitię p̄sentia p̄cipimus. Ob cuius significantiā diuinę illustrationis sine qua nihil boni inchoare vel p̄ficere valeamus, Deus oēs calēdas. i. exordia mensiū celebrari præcepit, vñ. Canite initio mensis tuba in insigni die solē nitatis vestra. Bñ autē dicitur, quia peracta festiuitate tabernaculorū filij trāsmigrationis faciebāt holocaustum iuge, &c.

Quia postq̄ animus semel huic mūdo p̄fecte abrenūtiauerit oportet vt totum se impendat obsequio diuinę voluntatis.

d Apri. di. Ab exordio diuinę. f. inspirationis, qua humana cōsciētia immutat, & voluptatib. neglectis, i ea sola quę dñi sunt, inardescit, sicut apostoli q̄ spiritu s̄cto inflāmati, quasi holocaustū facti, oībus linguis p̄dicabāt magnalia Dei. Hinc apud Hebræos septimus mēsis nouus annus vocatur, quia per spiritū sanctū fidelib. datur, vt nouū charitatis impleant mādātū, & cāticū nouū in ædificatione domus Dei reddāt.

Notādū autē, q̄ mense septimo congregatus est populus in Ierusalē, & cōgregatis omnib. Iosue & Zorobabel cū fratribus suis altare edificasse, & a primo die septimi mēsis holocaustū obtulisse referunt, vñ colligit hoc altare ex lapidib. impolitis citissime cōpositū, nō sicut olim de ligno fabrefactū, & creis laminis coopertū. Nō. n. aliter ēt plurima fabricatiū turba instāte potuit vna die incipi & p̄fici, & ad offerendum holocaustum preparari. In libro. n. Machabæorum de lapidibus factum dicitur. Et acceperunt lapides integros secundum legem, & edificauerunt altare nouum secundum illud quod prius fuit.

Notandū q̄ initiū quintę ætatis sicut quatuor p̄cedentiū oblati dño holocaustis cōsecratur. In prima. n. protomartyr Abel primus oīum electorū de primogenitis oīū Deo holocaustū obtulit, & ingressū nascētis seculi primo hostijs pecorū, eadē proprio cruore dedicauit. Secūda ætatis ortū Noe oblati Deo holocaustis de his q̄ fuerāt in arca, cōsecrauit. Tertiā ætatē Melchisedech & Abrahā, hic i pane & vino, ille pp̄rio filio oblato sacrarūt. Quartā ætatē Dauid dño cōsecrauit, edificato altari in arca Hornā Iebusæi, & oblati Deo

holocaustis, quib. cum quem populum numerādo offenderat placaret, vbi Abrahā perhibetur filium obtulisse, & post ædificato a Salomone tēplo altare holocaustorum constat esse locatū. Quintę nūc ætatis exordium Iosue & Zorobabel ædificato ibidem altari, & oblati Deo holocaustis, mox excusso captiui tatis iugo obtulerūt, & postea iugi holocausto dñm sibi placauerūt. Hæc oīa in figura p̄cesse runt eius, qui in sexta ætate hostia suæ carnis totum mūdum redemit.

Porro templū Dei necdū fundatū erat. Dederūt autē pecunias latomis, & cæmentarijs, cibū quoque & potum, & oleum Sidonijs Tyrijsque, & postea fecerūt: sed prius posito altari quotidianis holocaustis dño se cōmendauerūt, vt dignē ipsū tēplū edificare mererent. Qui ergo alios vult docere, pri⁹ seipsū doceat, ne ab Apostolo audiat: Qui ergo aliū docet, te ipsum nō docet. vnde: Castigo corpus meū, & in seruitutē redigo, ne forte, &c. Recte ergo trāsmigrationis filij non alia sacrificia q̄ holocausta. i. totas incēsas oblationes Deo obtulisse referunt, quia neccesse est, vt totū se bñ viuēdo, & a licitis. ēt cōtinēdo creatori mancipet, q̄ male viuētes cupit ab illicitis docendo conpescere.

Pōt ēt dici, q̄ ædificato altari holocausta offerāt Deo, sed nōdū tēplū edificāt, q̄ nuper cōuersi mox in diligēdo Deū toto corde ardescūt, vt iā inter p̄fectos numerari queāt, etī nōdū bona cupiūt, operādū vel p̄ficiendū tēpus, vel facultatē accipiūt, vt Abrahā iā fide p̄fectus erat, cum nōdū p̄fectisset opera. Vñ. Credidit Abrahā Deo, et reputatū est ei ad iustitiā. Cum vero filiū super altare obtulit, quasi tēplo cōstructo p̄fectiora Deo holocausta reddidit. Singuli. n. actus vel gressus piæ deuotionis ordines sunt lapidum politorum, quibus in corde nostro dilectam Deo habitationem construamus.

Fundatio tēpli illos significat, qui nuper cōuersi locū preparāt dño in se, vnde. Membra vestra tēplū sunt spiritus sancti, &c. f. Latomis. Mystice. Be. Latomi sunt in cōstructione dom⁹ Dei, q̄ corda proximorū docendo vel increpando instruit, quos dū firmiter inter alios cōsistere docēt, quasi quādrado aptant. Quocunq; .n. verteris quadratū, stabit, & electorum mēs dum inter aduersa vel prospera manet immota, quadratā sibi inesse virtutis figuram monstrat, vñ arca Noe de lignis quadratis facta describitur. Nā eandem ecclesiā (quam templum de lapide factum, & arca de lignis compacta) figurat, & tabernaculū de cortinis & tabulis compositum.

g Camētarijs. Camētarij sunt p̄dicatores, qui dū eos quos bonis operib. instituūt, copula charitatis adiuuicē necunt, quasi quadratos politosq; lapides, ne ordinē cōpositionis referāt cēmētī in fusione cōiūgūt, dicētes. Ante oīa autē mutuā in nobis & continuam charitatem habentes, &c. Inde Paulus. Super omnia autem, habete charitatem, quod est vinculum perfectionis.

h Sidonijs Ty. Sidonij quoq; & Tyrij p̄dicatores repræsētāt qui hoies in gloria quōdā seculi sublimes & cādidos securi sermonis Dei, de statu primæ cōuersationis deiciūt, vt salubriter prostratos, & quasi ab humore corruptiuo ingentis sensus excoctos, ab oī vitiōrū fortitudine corrigant, & in ornātū vel in munimētū ecclesię exigūt. Vñ in Pl. qui in scribitur i cōsumatione tabernaculi. Vox d̄mini cōfringētis cedros. Sidonijs Tyrijsq; Dāt principes patū, Iosue. f. & Zorobabel & frēs Sidonijs & Tyrijs cibū, potū, & oleū, vt deferāt ligna cedrina de Libano ad mare Ioppē, cū doctorib. vt p̄dicare valeāt spiritualia charismata, q̄ in Ch̄so p̄cesserunt, emulanda

terant talia offerre. 6 Porro templum. Hic cōsequeter agitur de tēpli fundatione. Et primo quātum ad materię preparationem, cum dicitur. 7 Dederunt au. pecun. latomis. Qui dolabāt lapides 8 Et cēment. Qui componebant lapides in muro. cum cēmento. 9 Cibum quoque & potum & ol. Sicut fecerat Salomō Hirā regi Tyri pro lignis habendis et deducendis per mare ad ædificationem prioris templi, vt habetur 3. Re. 5.

q̄ dederūt pecunias, cibū, potum, & oleum pro tēpli, ædificatione, significatū fuit q̄ apostoli quicquid hēbant & hēre poterāt, exposituri erāt pro spirituali edificio ecclesię sicut scribit Mar. 19. d. Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te, &c.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et holo. die. sin. secundum quod præcipitur Nu. 29.
2 Et post hæc holo. iuge. Qd̄ nunquam i. terminatebatur pro alijs sacrificijs.
3 Tam in calen. i. neomenias, quæ celebrantur in principiis mensium.
4 Quam in vni. solen. f. paschæ p̄tecostes, tubarū, expiationis, & tabernaculorū.
5 A primo die men. &c. Quia vñc primo fuit erectū altare holocaustorū, añ cuius erectionē non po-

MORALITER.

† Dederunt au. pecu. lato. cibi m quoq; & c. Isti vero qui fecerūt hoc, fuerūt Zorobabel & alij principes patrum, per quos significati fuerunt apostoli, vt d̄ idē c̄t sup. c. 1. Per hoc igitur quod

Roma. 1. c. 1. Cor. 9. d.

Genes. 15. b.

1. Cor. 6. d. Mylica.

Gen. 6. c.

1. Petr. 4. a. Col. 3. d.

Gal. 2. b.

Comendant. Vel cū Christus q in Iosue & Zorobabel signatur, verbi sui dona spiritalia partitur, quib. intus illustrati fortiores efficiantur ad debellandum supernorū iactantiam & stultam sapientiam, vñ. *Par. 1. in conspectu meo misam aduersus eos q tribulā: me. Impinguasti in oleo caput meū, & calix meus inebriant, &c.* Dan-

Psal. 11. d.

tur ergo pecunia latomus, camentarijs & lignorum carboribus cibus, potus, & oleum vt ad edificandū domū Dei materia praparent cum predicato-rib. diuinit⁹ gratia virtutū copia cōfertur, quib. adiuti ad corrigenda prauorū

vt deferrent ligna cedrina de Libano ad mare Ioppēn, iuxta quod p̄ceperat rex Cyrus rex Persarum eis. Anno aut̄ secundo aduentus eorū ad tēplum Dei in Ierusalem mense secundo, ceperunt zorobabel filius Salathiel, & Iosue filius Iosedec, & reliqui de fratribus eorum sacerdotēs, & Leuitā, & omnes qui venerant de captiuitate in Ierusalē, & cōstituerunt Leuitas a viginti annis & supra, vt vrgerent opus dñi. Stetitq; Iosue & filij eius, & frēs eius, Cedmihel & filij eius, & filij Iuda, quasi vir vnus, vt instarent sup̄ eos qui faciebāt opus in tēplo Dei, filij Henadad, & filij eorum & frēs eorū Leuitā. Fundato igit̄ a cāmentarijs tēplo dñi, steterūt sacerdotes ī ornatu suo cū tubis, & Leuitā filij

bant, tñ Ierusalem videre cupiebāt decorem, quātum phana abominabatur, tñ templum Dei restaurari conabantur. Sic nō solum episcopi & presbyteri plebē fidelium. Dei domū debent edificare, sed et̄ populus de captiuitate viciorū ad vīsonē verē pacis vocatus, ministeriū verbi ab his q̄ doce

re nouerunt, dēt eligere, q. s. ministri verbi. Leuitā a viginti annis & supra constituitur, quia tales sunt ad predicandum cōstituti & prapferendi, qui decalogum non solum faciendo auditorib. ostendant, sed etiā puritatem & integritatem cordis in conspectu Dei

Muth 4. c. Ioan. 1. 6. g.

torib. qui vagos sensus retib. fidei Christo capiūt, vñ. *Faciām vos fieri pis. bo.* Idem sunt angustiatī, quia p̄sūram in mūdo hēnt, quamuis confidentes, quia dominus vicit mundum. *1. de. li.* Deferūt ligna excisa in mare, non mergenda, sed p̄ illud Ioppen quē interpretatur pulchritudo, p̄ferēda, cū doctores auditorib. ad fidem vocatis tētationes occurrūras, sed fide superādas p̄nuntiāt, vt prius viciorū vel prauorū hoīum ferī fructus tollantur, & sic ad pulchra uirtutum mōnia portumq; pueniatur, velut prius diabolo draconi. f. regi omniū quæ sunt in aquis. i. impiorum, qui in mari. i. seculi p̄turbationib. conuersuntur renūtiemus, post ad pulchritudinē fidei veniamus, qua sanctā trinitatem & vnam deitatem, qua disp̄sationem incarnationis Christi, ecclesiæ vnitatem, peccatorū remissionem, & carnis resurrectionem confiteamur, vñ Petrus in hac ciuitate Thabitam suscitauit, quia in huius perfectione fidei & generalis ecclesiæ per baptisma a morte peccatorū suscitatur, & cum post baptisma mortem peccati incurrimus, per eandem penitēdo reuiuiscimus, & p̄ reconciliationem sacerdotum ecclesiæ aggregamur.

B *1. de. li.* Deferūt ligna excisa in mare, non mergenda, sed p̄ illud Ioppen quē interpretatur pulchritudo, p̄ferēda, cū doctores auditorib. ad fidem vocatis tētationes occurrūras, sed fide superādas p̄nuntiāt, vt prius viciorū vel prauorū hoīum ferī fructus tollantur, & sic ad pulchra uirtutum mōnia portumq; pueniatur, velut prius diabolo draconi. f. regi omniū quæ sunt in aquis. i. impiorum, qui in mari. i. seculi p̄turbationib. conuersuntur renūtiemus, post ad pulchritudinē fidei veniamus, qua sanctā trinitatem & vnam deitatem, qua disp̄sationem incarnationis Christi, ecclesiæ vnitatem, peccatorū remissionem, & carnis resurrectionem confiteamur, vñ Petrus in hac ciuitate Thabitam suscitauit, quia in huius perfectione fidei & generalis ecclesiæ per baptisma a morte peccatorū suscitatur, & cum post baptisma mortem peccati incurrimus, per eandem penitēdo reuiuiscimus, & p̄ reconciliationem sacerdotum ecclesiæ aggregamur.

C *Anno au.* Be. Cū supra dicatur, quod septimo mense venerunt in Ierusalē, hic vero q̄ anno secundo aduentus eorum mense secundo opus tēpli inchoauerūt, patet, quia septē mē sib. lapides, cāmentū, ligna, & cetera necessaria parauerunt, octauo autem incipiente mense operari ceperunt. Sex enim erant menses anni primi, & septimus sequentis.

Mystice. Mystice autem septimus ad sabbatum pertinet, in quo dñs cōditor mūdi ab operibus suis, vel Christus post passionem in sepulchro requieuit. Octo ad primā sabbathi, in quo resurrexit. Septē ad sp̄e nōstri sabbathi post mortē. Octo respiciūt ad gaudiū nostrā perpetuæ beatitudinis. Quia ergo omnis electorū operatio, qui sunt domus Dei per gratiam spiritus incipit, & p̄ficitur, omnis respectu & intentione future quietis & immortalitatis peragitur, recte structores templi a septimo mēse oblati Deo holocaustis sumptus adificationi parari incipiūt, quib. septem mē sib. peractis, octauo aggrediūtur opus nec alius in p̄paratione tanti operis ponitur numerus, quā ille qui septiformē gratiam spiritus qua operantes adiuuamur, vel quietē animarū, aut resurrectionē corporum, quam bene operantes speramus, denuntiat.

C *In Ier.* Locū. s. templi quo tēplum adificare cupiebant. Faluntur. n. lud. xi qui dicunt nunquam parietes templi, sed solum tectum a Chaldeis fuisse subuersū, cum pateat Esdras filium transmigrationis templum fecisse a fundamentis.

C *Et om. qui.* Magna deuotio totius populi, gaudebāt. n. se de captiuitate rediit, & quātum sup̄be ciuitatis flagitia horrebant,

intemeratam custodiant. *f. A. v. i. an.* Non est dubitandū ibi statū ecclesię per spiritū sumere p̄fectū, vbi & p̄sules gradū, suū rite custodientes populo magistrōs veritatis regulariter ordināt, & ipse populus ne a docēdo cessent diligēter audiēdo, & obtēperādo cōpellūt. Sed fēcordia n̄orum tēporū maiores simul & minores lēdit, hos a p̄dicādo verbū, illos ab audiēdo, vtroq; a faciēdo p̄pediēs, q. a minus pensamus quāta sit acerbitas demōniacæ captiuitatis de qua eruti sumus, vel quāta solēntas ad q̄ vocamur super ne Ierusalē matris oīum nostrum, cuius iā pignus accepimus. Sed intueamur eximia patrū opera, quo amplius de animi nōstri pusillanimitate confandamur.

Notādū & vero crebrius memorādū, quātū boni malū captiuitatis attulit, de qua eruti tāta oēs intentione, quāta nunquam antea cælestibus obsequijs instāt. Sed & hodie multis qui in pace negligenter vixerant, subito errasse & peccasse profuit, dū post casum penitendo erecti vigilātius Deo seruiūt, & qui pigri innocētia stabāt & desides, post accidentē ruinā admoniti sunt solertius cōtra hostis insidias accinēti, vt qui nec propriā vitā curādo offenderant, post et̄ fraternæ salutis curā gerāt. Oēs ergo de captiuitate redeūtes curā tēpli restaurādi hēnt, sed maxime Leuitā & filij Iuda, propter sacerdotalem simul & regiā ecclesiæ dignitatem, qua p̄cipue templum adificant, quia oēs qui corda fidelium docendo vel bñ viuendo instituūt, ad corpus ueri regis & sacerdotis. i. Christi pertinent, un̄ & autores operis Iesus de sacerdotali tribu, Zorobabel uero de tribu regia orti sunt.

g. Stetitq; lo. Nō filius Iosedec. f. sed unus de Leuitis a. 20. an. & sup. cōstitutus ad regēdū opus, de qb. fuit Cedmihel & filij Enad. q. pariter iniūcto operi cū filiis & fratrib. curā adhibuerūt. Supra et̄ in catalogo p̄p̄i hi post sacerdotes primi Leuitarū memorant, un̄ colligitur eos principes Leuitarū illius tēporis fuisse. Bñ filij Iuda ī medio Leuitarū ponūt simul in staurādo tēplo dātes operā, et p̄ eū dē pietatis consensum quali unū fecisse dñr, hic ē. n. imitād⁹ ordo uirtutis ut ecclesiā oēs dicati Deo grad⁹ et cōis deuotio p̄p̄i p̄ se q̄sq; adificet. **h. Fundato ig.** Mystice. Fūdato a cemētarijs tēplo dñi stāt sacerdotes ī ornatu suo cū tubis, dū p̄uersis ab errore peccatorib. et sūdāta ī eis fide et dilectione Ch̄fi, cōgaudēt ecclesiarum magistrōs et seip̄os solertius bonis operib. ornātes, tubis doctriņę salutaris insonāt, vt exēplo uirtutū et suasionē uerborū adiuuēt bona cēpta eorū, q. nup̄ penitēdo ad grām Ch̄fi cōuenere uel alios docēdo cōuētere. Stāt et̄ Leuitē, ut laudēt Deū ī cymbalis, cū secūdi ordinis ministri ad īformatiōnē neophitorū pijs actib. suo cōditori seruiūt, et hoc in mutue charitatis dulcedine. Cymbala. n. q̄ se ut resonent, inuicē tāgūt opa charitatis exprimūt, qb. se sancti alterutrū excitāt ī laudē. Laudāt et̄ p̄ manū Dauid regis, cū opa Ch̄fi que p̄ carnē gessit, diligēter attēdūt & imitātur, quātū possunt.

1 Steterunt sa. in or. Magna omniū personarū deuotio, ostendunt

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ad ma. Iop. Ioppe. n. est portus supra mare mediterraneum, ad quē ducebantur ligna per mare: & inue ducebantur in Ierusalem per terram in vehiculis, qui portus est propinquior Ierusalem. Secundo quantum ad fundationem, cum dicitur.
- 2 Anno au. se. & c. cepe. Zoro. f. Sala. insistere fundationi tēpli.
- 3 Et con. l. e. Tempore. n. quo portabatur tabernaculum de loco ad locū, in quo erat labor magnus, Leuitā incipiebant exerceri in operibus a viginti quinq; annis & supra, & in tricesimo anno instituebatur minister, qui crā. ad hoc apti, prout habetur Nu. 4. & 8. sed quia pro isto

- tempore non habebant talia portare, accipiebantur Leuitā in minori atate, videlicet a vicesimo anno & supra, & etiam ratione necessitatis, quia pauciores erant, quam ante.
- 4 Vt vrgerent opus domi. stando super operarios & sollicitando eos, ne opus fieret negligenter.
- 5 Fundato igitur. Hic consequenter agitur de solemnitate ratione fundationis templi, cum dicitur, Fundato igitur a cāmenta. templo. ita quod murus erat aliquantulum super terram eleuatus.
- 6 Steterunt sacer. in ornatu suo. i. in vestibus sacerdotilibus

A dicitur, cum fundato templo oēs iuxta gradum suū misericordiam dñi laudant. Sacerdotes quidē sanctis vestibus ornati, sicut adhuc stante tēplo cōfueuerant tubis psonātes, & cor populi ad suauitatem supernae laudis accedentes: Leuitae in cymbalis bñ sonantibus hymnos dño cōcinentes: populus cōmuni clamore Deū laudando affectū cordis ostendens.

a Et cō. in hym. In organis. s. q ipse fecit, vel psalmis quos instituit, vel quia Dauid in collocatio earce principē fecit ad cōfirmandū dño, Asaph & frēs eius, vt verba dierum testantur, de quo rursū dicitur, quia filij eius sub manu ipsius erant prophetautes iuxta regem. Merito hic cū filij Asaph laudarent & confiterētur domino per manū Dauid, iuxta dispositionem eius hoc fecisse intelligendi sunt.
b Flebant. s. cernentes quantū pauperies illius tēporis a magnifica quondam Salomonis potentia, qua prius templum fundatū est, distaret: & prius tēplum pro suis scelerib. nouerant esse destructū, cuius nec magnitudinē nec decorem æquiparare valebant. Quod. n. propheta dicit: Magna erit gloria domus istius nouissimae magis quam primae. Nō ad magnitudinē vel ornatū domus, sed ad rē ipsam p̄tinet, quia maioris miraculi & euidentioris virtutis Dei erat, q̄ paucae captiuorum

Asaph in cymbalis, vt laudarent Deum p̄ manus Dauid regis Israel Et concinebatur in hymnis & confessione dño quoniam bonus: quoniā in æternū misericordia eius super Israel, Omnis quoque populus vociferabatur clamore maguo in laudādo dominum, eo quod fundatum esset templum domini. Plurimi etiam de sacerdotibus, & Leuitis, & principes patrum & seniores, qui viderant templum prius cum fundatum esset, & hoc templum in oculis eorum flebāt voce magna, & multi vociferantes in lætitia, eleuabant vocem, nec poterat quisquā agnoscere vocem clamoris lætantium, & vocem fletus populi. Commisit enim populus vociferabatur clamore maguo, & vox audiebāt procul.

D rum reliquiae inimicis et resistētib. tantum opus perfecerrunt, quā q̄ rex opulētissimū nullum oim aduersarium habens cum adiutorio Tyr̄ regis dilectissimi prout voluit, fecit. Item maior gloria nouissimae domus quam primae, quā in priori domo cultores veteris testamenti legum & prophetarum scripturā populis predicabant. In secunda Christus & apostoli gratiā noui testamenti, & regni celestis introitum nuntiant.
2 Reda. Flebant in adificatione templi spiritualis fletus simul & lætitia principibus nascitur.

Gaudent enim doctores in salute penitentium, sed lugēt, quia vnquam penitenda commiserunt. Exultant ipsi de salute qui penitentia a morte animae surrexerunt, lugent, quia peccando perdiderūt. Lætantur neophyti gratia redemptionis se collectos esse. Dolent, cum humano genere in primo se perijisse parente, & quali corrupto ab hostib. Dei templo. s. statu corporis & anime immortalis in Babylonem, id est, in confusionem presentis exilij transmigrasse. Sed quia crescentibus bonorum profectibus crescit inuidia malorū, nec inter augmenta porum desunt tentamenta prauorum, qui vel bonum fidē ostendendo, vel apertē malum iugendo, sanctos ledere conentur, rectē subiungit.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1. Vt laudarent Deum per manus Dauid regis Israel, &c. Id est, cantantes canticum ab ipso Dauid factum, & ad hoc ordinatum. Plurimi etiam de sacer. & Leu. sequitur.
- 2. Flebant voce magna. Memores gloriae tēpli quod destructum erat, respectu cuius istud secundū quasi nihil erat. Sed contra hoc videtur esse, quod

quod dicitur Aggai 2. b. Magna erit gloria domus huius nouissimae magis quā primae. *Diendum q̄ propheta nō dixit, est de p̄nti, sed erit, de futuro, qd̄ fuit impletum q̄n̄ Christus sua p̄ntia illam ornauit, q̄n̄ ibi oblatus fuit, & quando ibi predicauit. Et quod hec sit intentio prophetae, patet, per hoc quod dicitur ibidem: Adhuc vnum modicum, &c. Sequitur. Et veniet desideratus cunctis gentibus, id est, Christus, implendo domum istam gloria.*

C A P. III.

A vdie. au. ho. Joseph. Dum templi fundamenta iaciunt, & in hoc adificando toti sunt, finitimae gentes praecipue Cuthae, quibus olim in Perfide ac Media traditis Salmanasar Assyriorum rex in Samaria, Israelitis inde sublati, nouas sedes dederat, rogabant Satrapas, & eos quibus cōmēdata erat haec adificatio, vt Iudaeos impediret quo minus urbem ac templum instaurare valeant. Illi vero pecunijs etiā corrupti vendiderunt Cuthaeis suam circa demandatum officinā cessationem & negligentiam, Cyro nesciente, vt pote in alia distracto negotia, qui demū Massagetico bello perijt. **Be.** Hostes Iudae & Benjamin Samaritanas dicit, quos captiuatis

uatis decē tribubus rex Assyriorum de diuersis gentium populis in ciuitates eorum, & terras transtulit, qui postea acceptam Dei legem ex parte seruabant, nec minus simulacris, quibus & ante seruiebāt. Hi quia veros Dei cultores abominabantur, pollicentur auxilium operis, vt in societatem recepti possent inferre dispēditū. Hi ergo falsos fratres, i. haereticos & malos catholicos expriment, q̄ hostes Iudae. cōtentionis & laudis, quas ecclesia per fidē rectā & operationē recitā, & dignam offert, & Benjamin. i. filij dexterae, dū eos qui se audiūt, separant a fidelibus, qui ad dexteram iudicis benedictionē & regnum aeternum percipienturi sunt. Dicunt ergo. **b Aedifi. vo.** Cum affectant haeretici auctoritatem sibi predicandi

C A P. III.
a Samaritae (scilicet haeretici) mali.
b Laudis & confessionis.
c Catholici.
Populi ad dexteram Iudae.

Vdierunt autem hostes Iudae, & Benjamin, quia filij captiuitatis adificarent templum domino Deo Israel. Et accedentes ad Zorobabel, & ad principes patrum dixerunt eis: **Aedificemus vobiscum: quia**

1 p̄ possent inferre dispēditū. Hi ergo falsos fratres, i. haereticos & malos catholicos expriment, q̄ hostes Iudae. cōtentionis & laudis, quas ecclesia per fidē rectā & operationē recitā, & dignam offert, & Benjamin. i. filij dexterae, dū eos qui se audiūt, separant a fidelibus, qui ad dexteram iudicis benedictionē & regnum aeternum percipienturi sunt. Dicunt ergo. **b Aedifi. vo.** Cum affectant haeretici auctoritatem sibi predicandi

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

A vdie. au. ho. Iu. Hic consequenter agit de operis intermissione. Circa qd̄ primo ponitur adificantium accusatio. Secundo regis responsio, ibi: Verbum misit rex. Tertio mandati executio ibi: Et abierunt. Circa primum primo describitur accusationis occasio. Secundo ipsa accusatio, ibi: In regno autem Assueri. Circa primum dicitur. **I** Aud. au. host. &c. Isti erant Gentiles qui de Assyrijs missi fuerāt ad inhabitandum Samariam, quae fuerat caput regni decem tribuum, & alias ciuitates in circumitu. Et qui a inhabitabant terram Iudae concessam

concessam a Deo, ideo erant eis odiosi, & conuerso. **2** Quia si. cap. Iudaei qui de captiuitate reuersi erant. **3** Et acced. ad Zorob. &c. qui erat princeps inter illos. **4** Aedifi. vo. Hoc dicebant malitiose, vt impedirent opus, secundum quod dicit Ra. Sa. **5** Quia ita, &c. 4. Reg. 17. dicitur q̄ Gentiles qui de Assyrijs uenerunt ad inhabitandū Samariā et alias ciuitates in circumitu, fuerūt pro magna parte deuastati à leonibus, et fuit suggestū regi Assyriorum, q̄ hoc acciderat, eo q̄ populus ille ignorabat legitima Dei terra illius, pp̄ quod habito cōsilio misit vnum de sacerdotib. captiuis, vt doceret eos, colere dominum, tamen cum hoc colebant idola, vt ibidem habetur.

MORALITER.

I Audierunt &c. Per istos q̄ voluerūt se iungere cū filiis Israel in adificat. one tēpli, non ad promotionē operis, sed magis

magis ad impedimētū, pseudoapostoli & Christiani tēti figurati fuerūt, vt Torquatus, & cōsimiles fidelib. se cōiungentes, vt p̄ hoc possēt fideles accusare, & eis efficacius nocere. † Sed

Candi inter catholicos tribui, p^{ro}mittentes se eandē cum eis
A recte fidei & operationis tenere castit itē, vt accepta p^{ro}ptate
Ad. 17. d. docendi i medio boni feminis, a quo Paulus spermologus. i.
feminiuertos cognomē accepit, zizania intererat Intraue
runt, n. terrā filiorū Israel non a Iosue introducti, non Iero-

qui integra mente domino edificare. i. ad voluntatem eius
faciendam & gloriam querendam omnium quos p^{ro}taui-
mos & ora conuertere, quare
d. *Conduxerunt.* Bed. Notāda distinctio verborū, q^ua cōsiliarios
dicit dato pretio cōductos cōtra op^{er}atores tēplⁱ, vt destrue-

† vel non ve-
stra, sed no-
stra interest.

ita vt vos quærimus Deum vestrū. Ecce nos immolauimus
a ^{impure, s. scilicet, quia non renuntiamus idolis, quæ enim conuentio Christi ad Belial.}
victimās a diebus Alorhaddan regis Assur, qui adduxit nos
huc. Et dixit eis Zorobabel, & Iosue, & reliqui principes pa-
a trum Israel: Non est nobis & vobis, vt ædificemus domum
Deo nostro, sed nos ipsi soli ædificabimus dño Deo nostro,
b sicut præcepit nobis Cyrus rex Persarū. Factum est igitur,
a ^{bene dicitur populus terræ qui operarios virtutis turbare, & opus cælene tenet impedire.}
c vt p^opulus impediret manus populi Iudæ, & turbaret eos
d ædificando. Conduxerunt quoque aduersus eos cōsiliato-
res, vt destruerent consiliam eorum oībus diebus Cyri re-
e gis Persarū, & vsq; ad regnū Darij regis Persarū. In regno
autē Assueri (ipse est Artaxerxes) i principio regni ei⁹ scri-

retur consiliū eorum,
sed nō cōsiliū destru-
ctū, vel opus est inter-
missū, donec scripta
1 Artaxerxis est episto-
la accusationis, ipso iu-
2 bēte phibuerūt eos in
brachio & robore, tūc
3 n. intermissū est opus,
† & non fiebat vsq; ad
annū scđm Darij re-
gis Persarū. vñ colligit
4 q^ua toto tpe Cyri ope
incepto, quamuis le-
gnus iusto instabant.
5 Ilo aut mortuo nō cō-
6 silijs prauis impediti,
7 sed aperta impugna-
tione ab opere sunt re-

B Ad. 1. c. mō Magus baptismū in ecclesia non p^{ro} sua salute accepit,
sed vt secreta ecclesie familiaris discerneret. q^uā exitu mon-
strauit eum ecclesiam quam i persona ficti fratris nequiuit,
in apertū persona hostis acerrime impugnant.

a *Nō est nō.* Nō est hereticorū edificare ecclesiā a qua sunt
alieni, sed tantū eorū qui Chō vero regi & sacerdoti adhe-
rentes, principes patrum vocari meruerunt, & pro pia cura
quam habent erga eos qui Christum videre desiderant.

B *Factū est au.* Be. Quoties heretici nō solū in ciuitatibus, sed
et in p^{ro}uincijs puer se docēdo vel et sermōdo dogma cōfessio-
nis veie impediebāt, vtinā nesciremus. Nā vt de magistro
gentiū sileamus, q^u biēnio vinelus in Cæsarea ob p^{ro}secutionē
Iudeorū ab edificādo domū Dei lingua cōpescit heretico-
rū mūdij. Athanalius pluribus p^{ro}fugus annis. Ambro. in sua
ciuitate obsessus. Hilarius in exiliū relegatus. Eusebius mar-
tyrū passus, plures in Aphrica episcopi linguis cæcis a p^{ro}u-
cia sua cecēti, alij diuersis p^{ro}nis vexati vel interēpti domum
Dei, q^u edificauerant populis terre. i. hominibus sua querēti-
bus, nō quæ Iesu Chōi proph. amanda dimisere, donec tēpore
diuinitus prouiso sapientibus architectis reedificandæ post
captiuitatem eiusdem domus copia suppeteret.

C *Populi Iu.* Populū Iudæ. cōtinentē & glōrificantē: dicit eū
qui

pulsi. Nō. n. audebāt hostes Cyro viuente qui opus fieri ius-
ferat, aperte obliuendo, quamuis occulte suggestendo vel
consiliando edictis illius contraire.

Mystice aut heretici p^{ro} opportunitate tēporis in p^{ro}silijs mā-
lignorū dogmatū nūc acerbiorē gladiorū pugnā insequunt,
aliquū suffragio Gētiliū principū eā vexare nō verent: Impe-
diūt manus populi Iudæ, cū ecclesiā in mēbris infirmiori-
bus ab opibus pię p^{ro}fessionis retardant, destruerē nitunt p^{ro}-
siliū opandi, cū et animos ab intentione bonę actionis reuoc-
care laborāt. Accusant eos apud reges, eū principū terreno-
rum contra ecclesiā p^{ro}sidia acquirunt, quod quantum no-
ceat fidei, tempore Arriane p^{ro}fidie luce clarius innotuit.

In re. au. A. B. Be. Hūc Artaxerxē (q^u epistolā accusationis a
Samaritis suscipiēs, uenit Ierusalē & tēplū cōstrui) Iosephus
putat esse Cāb. sem filiū Cyri, q^u post p^{ro}em triginta annis im-
perio fundū, octo annis regnauit, & post eū duo magi vno
anno regnātes, Dariū filium Hyfaspis habuere regni succes-
sorē, cuius scđo anno quo tēplū ædificare permisit, dixit
apud Zachariā angelus p^{ro} populo interueniēs: *Dñe exercitū
vsquequo nō misereberis Ieru. a. e. & vrbū Iudæ qbus iratus es? Iste iā
septuagesimus annus est, &c.* Assuerus aut cui pariter epistola ac-
cusationis dē missa, ideo fortasse an al qd rescripterit aut re-

ipon-

NICOLAUS DE LYRA.

1 A dieb. Afor. &c. Iste fuit filius Sennacherib, qui interfecit pa-
tre, successit ei in regno, vt habetur 4. Reg. 19. & tēpore eius fuit mis-
sus sacerdos p^{ro}dictus. 2 Non est nō. &c. s. communis hęc ædifica-
tio templi, quia nol. bant habere consortium idololatrarum.
3 Sed nos ipsi soli, &c. *Vt bētur sup. c. 1.* Quis est in vobis de vni-
uerso populo eius, sit D. n. cū eo, ascendat Ierusalē quæ est in Iudæa, &
ædificet domū dñi Dei Israel. Ex qua patet, qd licentia Cyri se exēde-
bat ad populū Israel tantum, & su se excusauerunt bene & rationa-
biliter, tamen Samaritani inceptū eos impedire manifestē, quod
prius intentebant facere malitio ē, & occultē. Ideo subditur.
4 Et tur. eos in ædi. Faciendo eis insultus qñ poterant, & non solū
impediabant per seipos, sed etiam per alios qui locum regis Persarum
tenebant in terra illa, eam regendo & recipiendo tributa, quos corrupe-
runt Samaritani pecunia. Ideo subditur.
5 Cōduxerunt. Dicit Iosephus, q^u circa bella occupatus hoc impedi-
mentum ignorabat. Ra. Sa. verò dicit q^u et ipsi sciēte factum est, quod
qualiter intelligentum sit, postea videbitur. Interu. issim. n. fuit opus.
6 Vsq; ad re. In cuius anno sexto completa est domus domini, vt ha-
betur vsq; 6. e. 7 In regno. Posita occasione accusationis, scilicet
eo quod Iuxa repulerunt Samaritanos a tēplū ædificatione, hic conse-
quenter ponitur ipsa accusatio. Et primo agitur de accusantib. perso-
nis. Sed subdi. u. forma accusationis, ibi: Hoc est exēplar. Circa
primū dicitur, In regno, &c. Dicit Ioseph. in 11. antiquitatū l. et ex-
positores nostri cōter, quod iste Assuerus fuit Cabyfes filius Cyri, &
iste

iste idem vocatur hic Artaxerxes, propter quod subatur cōter in bi-
blyis nostris. Ipse est Ar. hoc tñ non est in Heb. nec est de textu, sed ab
aliquo doctore fuit appositū per modum glossæ, ratione dicta, et postea
insertum est textui per imperitiā scriptorum. Secundum verò Ra. Sa.
lo. iste Assuerus non fuit idem cum Artaxerxe, sed ei successit, ita q^u se-
cundum cum Artaxerxes hic positus, idem est quod Cyrus, & vocatus
est Cyrus, nomine proprio, Artaxerxes verò nomine cōi regni Persa-
rum, sicut reges Romanorum noie regni vocabantur Cæsares, & in eū
hoc hēbant noia propria, sicut Iulius, Augustus, Tyberius, & sic de a-
liis, tñ iste Ra. Sa. Dan. 11. inter Cyrū & Assuerum ponit Cambyses
filiū Cyri, quia videtur magis consonū scripturæ, vt dicitur plenius su-
per Esther & Dan. & iste Cambyses impediuit ædificationē templi. Iste
aut Assuerus non fuit filius Cyri, & in hoc cōuenit eū Iosepho et aliis
s. quod opus tēplū fuit impeditū ab illo qui immediatē successit Cyro,
differt tñ in hoc quod dicitur hic, q^u non fuit filius Cyri. Itē in hoc quod
dicitur q^u iste fuit Assuerus, qui accepit Esther uxorem. Iosephus autē
inter Cambysē & filiū Cyri & Assuerū qui accepit Esther uxore po-
nit quatuor reges sibi succedentes. s. duos magos sine sapientes, qui p^{ro}-
nū regnauerunt vnus post alium defuncto Cambyse, & Dariū filium
Hyfaspis, & Xerxem eius filium, cui successit Assuerus, qui accepit
Esther uxorem quem nominat Artaxerxem. Aliqui autem historio-
graphi adhuc plures ponunt intermedios, quid autem circa hoc sit ma-
gis verisimile, dicitur plenius super librum Esther domino concedente.
Sciendum tamen, quod isti reges Persarum in diuersis locis in Lxxia,
& in historiis inueniuntur nominati pluribus & diuersis nominibus,
propter quod idem rex videtur aliquando esse plures.

Diuiso.

MORALETTA.

3 Sed nos ipsi soli. &c. Per hoc significatur, quod fideles socie-
tatē talium malignē insidiantium debet sollicitē p^{ro}cauere.
† Sicut precepit nō. &c. Per quem significatur Christus, vt di-
ctum est sup. i. ca. Ipse verò dixit suis discipulis, Matth. 10. b.
Cauete autem ab hominibus. scilicet malignis.
7 In reg. au. Assu. &c. Domus dñi spiritualiter ædificatur per
mortuū & fidei p^{ro}ductionē, & ideo per Artaxerxem, qui
ad

ad mitigationem Samaritanorum impediuit ædificationē
templi, significatur prelatus qui ad instantiam curatorum
& clericorum impedit indebitē p^{ro}ductionem verbi Dei
& consilium bonorum in auditu confessionum, & nomen
Artaxerxis ad hoc congruit. interpretatur enim lumine sicut
tentatus. talem enim prelatum ad hoc faciendum indi-
cunt curati & clerici quibusdam rationibus apparentib. sul-
specie boni. vnde subditur;

Scriptu

sponderit tacetur, quia eodē anno quo regnare cepit decedens, Artaxerxi apicē regnādi, & hic curandi reliquit, vel cō temporaneus erat Artaxerxi, sed quati minoris potentie illū hec tractare & decernere permisit.

Beda. Artaxerxes cui suadeur & suafus p̄cepit, ne Ierusalem ædificetur, quemlibet Gētiliū principū ecclesie inimicū persecutorē signat, vel diabolū oīum bonorū aduersariū. Iudēi qui accusant apud regem viros ecclesiasticos. Samaritani qui accusant hæreticos. Vñ cōgrua sibi voce Ierusalem ciuitatē rebellem & pessimam vocant, talem enim iudicant catholicam vnitatem quam impugnant. Reuera autem rebellis est, & muros parietesque fidei recte lapidibus testimoniorū celestium aduersus tela impugnantium cōponit, de quibus dicit Esaias. *Et occupabit salus muros tuos, & portas*

portas tuas laudatio. Nō est autem pessima dicēda, nisi ab illis qui ab optima electione propria scia profus sunt auersi. Inter quē notādūm, quod eo tempore populus Dei Iudæorū cepit noīe cenferi, quo ex tribu Iuda maxime fuerūt hi qui de captiuitate ascendentes Ierofolymę vrbis menia, & templū restaurauerūt, & euacuatā habitatore prouinciā, denuo superatis hostibus q̄ proxima tenebant loca, possederunt.

1 pferunt accusationē aduersus habitatores Iudæ & Ierusalem. Et in diebus Artaxerxis scripsit † Beselam Mithridates, & Tabeel, & reliqui qui erant in consilio eorum ad Artaxerxem regem Persarum. Epistola autem accusationis scripta erat Syriace, & legebatur sermone Syro. Reū Beel Teem, & Samlai scriba scripserunt epistolam vnam de Ierusalem Artaxerxi regi huiuscemodi: Reum Beel Teem & Samlai scriba, & reliqui consiliatores eorum, Dinæi, & Apharsathachæi, Terphalæi, Apharsai, Erchuæi, Babylonij, Sufanechæi, Dieui, & Aelamitæ, & cæteri de gentibus, quas transtulit Afenaphar magnus, & gloriosus, & habitare eas fecit in ciuitatibus Samariæ, & in reliquis regionibus transflumen in pace (hoc est exemplar epistolæ quam miserunt ad eum) Artaxerxi regi serui tui viri qui sunt transfluum, † salutem dicunt. Notum sit regi, quia Iudæi qui ascenderunt a te ad nos venerunt in Ierusalem ciuitatē rebellem & pessimam, quam ædificant extruentes muros eius & parietes componentes. Nunc igitur notum sit regi, quia si ciuitas illa ædificata fuerit, & muri eius instaurati, tributum, & vectigal & annuos redditus non dabunt, & vsque ad reges hæc noxa perueniet

2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16
plū restaurauerūt, & euacuatā habitatore prouinciā, denuo superatis hostibus q̄ proxima tenebant loca, possederunt. E
a *Lesio*. Quia ne queūt sufferre, qui regnū diaboli conant im pugnare, timēt bella concitari in ecclesia, ne hereses & fallacia eorum cum dogmate Gētiliū debellantur duce illo q̄ ait, *Non veni pacem mi tere, sed gladiū*. Et iterum. *Ignem veni mittere in terram, &c. gladium. s.* verbi Dei quo aduersarios ster

a Nos autē memores salis qđ in palatio comedimus, & quia † læsiones renat, ignem charitatis, quo suorum corda accendens omnia contrarię sectæ arma, & scuta comburat.

Quoniam

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Scripsit Beselam*. Et dicunt expositores nostri communiter, quod est nomen proprium hominis. Hebræi autem dicunt, quod est nomen commune cum præpositione adiuncta secundum modum linguæ Hebraicæ & Chaldaicæ, & signat in pace, quia ista epistola scripta contra Iudæos scripta fuit silēter & occulte, ne ab ipsis perciperetur, & mitteretur per nuntios ad Cyrum cui scribebatur, secundum Ra. Sa. & sic effectum non haberet epistola illa.
2 *Mithridates & Ta*. Nomen est proprium hominis Gētilis, qui præerat Samaritanis, de cuius voluntate & scitu fuit illa epistola facta.
3 *Ad Arta*. i. ad Cyrum secundum Ra. Sa. in hoc loco, licet aliter alibi dicere videatur, vt dictum est, secundum Iosephū vero & alios ad Cambysem filium Cyri, qui Artaxerxes vocatus est nomine regni.
4 *Epistola aut. literis Syriacis*.
5 *Et le. ser. Sy.* i. idiomate Syriaco. Hoc legit aut dē, quia aliquando contingit qđ epistola scripta literis vnius idiomatis legitur sermonib. alterius linguæ, sicut cū aliquis suam Hebraicę scripturæ pronuntiat in Latino, ista vero epistola eodē idiomate scribebat & legebatur, quia illi quib. mittebat, erant de lingua illa, similiter Iudæi contra quos mittebatur sciebant linguam illā, quia diu fuerunt in regno Babylonie.
6 *Reum Be*. Expositores nostri dicunt communiter, qđ sunt tria nomina propria trium hominum scribentium hanc epistolam, sed hoc dictum procedit ex ignorantia Syriaci seu Chaldaici sermonis, est. n. eadem lingua Chaldaica & Syriaca, vt dicit Hier. in prologo galeato, igitur secundū proprietatem illius linguæ prima dictio. s. Reum est nomen propriū hominis, alię duæ sequentes. s. Beel Teē, sunt nomina appellatiua sui officij expressiua. Beel. n. dñm signat vel magistrū, Teē vero ratiocinationē. Ratiocinatio vero vno mō signat computum, alio mō signat prolocutionem verborum. Est igitur sensus, quod est Reum erat dominus vel magister cōputi, quia illi qui colligebāt tributa, & redditus pro rege ci rationem reddebant, vel erat dominus seu magister in proponendo mandata regis & negotia Samaritanorū populo, vel forte vtrunque ad suum spectabat officium.

7 *Et Samlai scriba*. Iste. n. epistolā scripsit, & Reū eā dictauit, & Mithridates Tabeel eā fieri p̄cepit, qui erat dux transflumē. 8 *Quis tran. Ase*. Alii libri, hēt *Samauasar* & male, quia in Hebræo hētur. *Afenaphar*. & iste fuit Afor haddam filius Sēnacherib, vt patet ex prin. c. Sicut. n. supra dictum est, leones vastauerunt magnam partem populi, quem Salmanasar miserat ad habitandum ciuitates Samariæ, propter qđ iste Assorhaddam misit alios loco ipsorū, & cum eis vnum de sacerdotibus captiuis qui doceret eos colere dominum.
9 *Trans flu. in pa*. Hebræi sic habent. *Trans flumen & Cheeneth*. & est Cheeneth nomen regionis, vt dicunt.
10 *Hoc est exem*. Hic consequenter ponitur forma accusationis cum dicit. *Artaxer. reg.* Sequitur. *Iudæi qui ascende. a te ad nos*. Istud concordat dicto Ra. Sa. videlicet quod iste Artaxerxes fuit Cyrus, vt prædictum est, qui a isti Iudæi fuerūt missi in Ierusalem ab isto Cyro & non a filio eius, vt patet ex prædictis ca. i. & bene dicitur.
11 *Ascende*. quia Ierusalem est in altiori situ quam Babylonia.
12 *Ciuita rebel. & pes*. Quod. n. rebellauerit regi Babylonis tempore Ioachim & tempore Sedecię, patet ex 4. Reg. 24. & 25.
13 *Extruen. mu. eius*. In hoc falso eos accusabant, quia non reedificabant ciuitatem, sed tantummodo templum.
14 *Tribu. & vell.* Dicitur autem tributum a tribuo is, & est illud proprie quod dabatur hominibus missis ex parte regis ad custodiam terrę pro stipendiis ipsorum. Vectigal dicitur a veho vehis, & est proprie pedagium quod soluitur dominis de his quę vehuntur per terram vel flumina vel mare, Annuus redditus, sunt illa quę solūtur singulis annis de possessiuis, vt de agris & domibus.
15 *Nos aut. memo. sa*. id est ciborum sale conditorum, & per hoc insinuant alia beneficia quę a rege receperant, a parte totum designantes, quia tunc inter eos currebat talis modus loquendi. In Hebræo sic habetur. Et nunc ecōtra destructio palatii quod destruere volumus. i. contrarium beneficii prædictis est palatium. i. domus Dei, quę in plnibus locis veteris testamenti palatiū vocatur in Hebræo, & ideo ipsum destruere intēdimus propter bonum regis, cui obligati sumus ex beneficijs receptis.
16 *Et quia le. reg.* s. subtrahendo tributa, vt dictum est, & mouendo contra cum seditiones consequenter.

f & Cheeneth. Matth. 16. d. Luc. 12. f. † contēptum F

Et

Vide

MORALITER.

16 *Quia lasi*. Tales enim allegant auctoritatem prælatorū ex hoc diminui, quod non est verum, nam dicti prædicatores petunt super hoc humiliter gratiam prælatorum, & ipsi dēt ben-

benigne cōcedere, nā hoc cedit ad alleuacionem oneris sui & suorū salutem subditorum. Allegant et aliquando prædicti diminutionem temporals boni, ideo subditur. † Pos-

A *Quoniam* u. Ipsi hostes ierū de ciuitate domini confiten-
 tur, quia si edificata fuerit post captiuitatem, & muri de lapidi-
 bus uiuis. i. animalibus cont. a mundi superbiā erecti,
 & habitū uelabitur se uirtutis ciues eius. electi malignis spūti-
 bus ultra peccando non dabunt, imo tenebrarum principib.
 edificatio pietatis
 nocebit, quia quo-
 tidie per laetitiam
 regenerationis re-
 gno diaboli plu-
 res auferuntur,
 qui in seruitium
 eius originali pec-
 cato corrupti ge-
 nerantur, qui non
 habent debitum,
 sed conditori ius-
 sum seruitus tri-
 butum reddant,
 annuos redditus
 primitiarum, &
 decimarum sua-
 rum id est, inchoa-
 tionem & perfe-
 ctionem, bono-
 rum Deo a quo
 acceperant bene-
 uiuendo & gra-
 tias agendo tefe-
 runt.
B *Trans fl.* Euphratem scilicet,
 intra quem Sy-
 ria est, qui bap-
 tismum signifi-
 cat, quia vnus est
 de quatuor fiumi-
 nibus Paradisi,
 qui totum orbem
 irrigant, sicut
 quatuor euange-
 listae ab vno fon-
 te uitae id est, Chri-
 sto inspirati, consona uoce cunctis gentibus lauacrum salu-
 tis predicant, uel quia Euphrates frugifer interpretatur, qd̄ cō-
 gruit sacramēto, quo orbis ablatus & sanctificatus fructū ani-
 marum, uel elimum, s. xag. simū, & centesimū Deo gignit.
C *Verbum misit rex ad Reum B. cteem.* Quare rex Persarū qui
 interpretatur tētantes possessionē trans fluuium, cum anti-
 quis hostis exercitū tētationum in cursib. ecclesiae fines ir-
 rumpere, & eos qui sacro fonte redēpti sunt, subiugare cona-
 tur. Iuuat cum Samaritā, cū heretici impugnātes ecclesiam
 pro

gis videre nefas ducimus, idcirco misimus & nuntiauius regi,
 ut recenscas in libris historiarum patrum tuorum, & inuenies scri-
 ptum in commentarijs, & scies quoniam urbs illa urbs rebellis est,
 & nocens regibus, & prouincijs, & bella concitantur in ea ex dieb.
 antiquis, quam obrem & ciuitas illa destructa est. Nuntiamus nos re-
 gi, quoniam si ciuitas illa edificata fuerit, & muri ipsi instaurati, pos-
 sessionem trans fluuium non habebis. Verbum misit rex ad Reū Be-
 cteem, & Samsai scribam, & ad reliquos qui erant in cōsilio eorum
 d habitatores Samariae, & ceteristras fluuium, salutem dicēs & pa-
 cem. Accusationem quam misistis ad nos, manifeste lecta est corā
 me, & a me praeceptū est, & recēserunt, inueneruntque, quoniam
 ciuitas illa a diebus antiquis aduersū reges rebellat, & seditiones &
 praelia concitantur in ea. Nam & reges fortissimi fuerūt in Ierusalē,
 qui & dominati sunt omni regioni, quae trans fluuium est. Tributū
 quoque, & uectigal, & redditus accipiebant. Nunc ergo audite sen-
 tentiam. Prohibeatis viros illos, ut urbs illa nō edificetur, donec si-
 forte a me iussum fuerit. Videte, ne negligēter hoc impleatis, & pau-
 latim crescat malum contra reges Iraq; exemplum edicti Artaxer-
 xis regis lectum est coram Reum & Samsai scriba, & consiliarijs eo-
 rum. Et abierunt festini in Ierusalē ad Iudaeos, & prohibuerunt eos
 in brachio & robore. Tunc intermissum est opus domus domini in
 Ierusalem, & non fiebat usque ad annum secundum regni Darij re-
 gis Persarum.

pro regno diaboli militat, & dolentes dicunt, quia si ciuitas
 edificata fuerit & muri instaurati per fidē. s. & operationem
 rectam, ille trans fluuium. i. in cordib. eorū qui baptizati sūt,
 possessionem non hēbit. Intelligunt, uel etiam qui fidē rectā
 non intelligunt, quod eandem mentem lux & tenebrae si-
 mul iniquitas &
 iustitia, Christus
 & Belial posside-
 re nequeunt. Pat-
 tet sensus literae
 & allegorice, quia
 prophanus, id est,
 hostis, antiquus
 libentissime fa-
 uet eis, qui eccle-
 siam persequuntur,
 & prohibent
 aedificati.

^a Diabolo, uel cuiuslibet principi Christianorum inimico.
^b Ecclesia magni regis ciues.
^c Hereticis scilicet & hostibus ueritatis.
^d Non ueni pacem in terram, sed gladium.
^e Persecutione hereticorum & Gentilium.
^f Per fidem & operationem.
^g De lapidibus uiuis.
^h In Baptizatis scilicet.

d *Habitato. Sama.* Habitant ho-
 stes Ierolymorū
 in Samaria,
 quae interpreta-
 tur custodia, non
 quod precepta fi-
 dei & ueritatis cu-
 stodiant, qui uis-
 sioni ueracis
 obstinate, repu-
 gnant, sed quia
 custodiam uirtu-
 tum penes se ma-
 nere iactant, cum
 aduersus mœnia
 pacis per heresim
 pugnant.
e *Ita, ut exem.*
 Beda. Patet or-
 do historię, quod
 hostes populi Dei
 primo opus san-
 ctum persequen-
 do impediabant,

deinde consilium rectae intentionis eorum prauis consilijs
 dissipare tentabant, nec oīno ab opere retrahere uolebant,
 priusquam regali auxilio uultu auctoritate publica obfisterēt,
 quorum notanda in accusando fraudulentia, qua eos qui do-
 mū Dei aedificabant, ciuitatem contra regnum edificare q̄-
 rebantur, & praecipiente rege, ne ciuitas edificaretur, mox
 arrepta auctoritate ne templum edificaretur, restiterunt, cū
 nihil de constructione templi detulissent, & rex tātum pro-
 hibuisset construi ciuitatem.

Mylice.

C

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Vide me. du.* quia essemus ingrati.
- 2 *Ut e. in li. his. pa.* i. regum qui praecesserunt te.
- 3 *Et scies quoniam, & c. e.* ut expositum est supra.
- 4 *Et noc. re. & pro.* quia tēpore Dauid & Salomonis plura re-
 gna fuerunt ei subiecta, ut patet. 2. Reg. 8. & 3. Reg. 4.
- 5 *Quoniam ob. & ci. il. de.* s. propter rebellionem contra regē Na-
 buchodonosor, ut habetur. 4. Reg. 60.
- 6 *Posses. tr. su. non ha. s. vltra Euphraten,* qui erat medius inter
 regnum Persidis & regionem Iudaeorum.
- 7 *Verb. mi.* Hic consequenter ponitur regis responsio. Et pa-
 tet litera ex supradictis usque ibi.
- 8 *Salu. dic.* Hebraei sic habent. *Et ceteris trans fluuium Selam &*
Cheueith. Et dicunt quod sunt nomina regionum trans flu-
 uium existētium, in quibus habitabant aliqui de transmissis
 a regibus Assyriorum ad inhabitandum terram illam. Cetera
 ra patent ex praedictis usque ibi.
- 9 *Nam & re. for. s. in Ieru.* Ut patet de Dauid & Salomone,
 Iosaphat & pluribus alijs.
- 10 *Et do. sunt.* Hoc habetur 3. Reg. de Salomone, quod eius
 dominium se extendebat a flumine magno Euphrate usque
 ad riuum Aegypti.
- 11 *Tributum qu.* Accipiebant ab omnibus illis prouincijs.

Pro-

MORALITER.

6 *Posses. tr. su. non. q. d.* Tales praedicatorum & confessores
 trahunt ad se bona debita ecclesie, q̄ non est ita, salua cuius-
 que, dicentis reuerētia, sed magis oppositum, nam in pra-
 di-

- 12 *Prohibeatis viros illos ut urbs, & c.* Ex quo patet, quod si iste
 Artaxerxes fuit Cyrus, non retractauit dictū suū, quia non
 dederat licentiam reaedificandi ciuitatem, sed solum tēplū,
 ut habetur sup. c. i. nec istud retractauit.
- 13 *Et abie. festi.* Hic consequenter ponitur operis inhibitiō,
 cum dicitur.
- 14 *Et prohib. & c. robore.* i. cum uirtute exercitus, cui Iudei non
 poterant resistere. Ideo subditur.
- 15 *Tunc intermis.* Et sic patet quod plus fecerint Samaritani
 quam rex mandasset, quia prohibuerunt reaedificatiōem tem-
 pli quam rex non prohibuerat. Et sic verificatur dictum Iose-
 phi. s. quod ignorante Cyro temporib. suis fuit impedita tē-
 dificatio templi, scilicet tamen inhibuit reaedificatiōem
 ciuitatis, ut dicit Ra. Sa. sub cuius praetextu impedita fuit edi-
 ficatio templi.
- 16 *Et non sic. & c. Da. re.* secundum Iosephum iste fuit Darius
 Histaspis qui fuit amicus Zorobabel & fauorabilis Iudaeis, si-
 cut patet ex sequentibus. Et hoc maxime fuit, ut dicit Iose-
 phus, quia antequam promoueretur ad regnū, fecit uotū,
 quod si contingeret eum ad regnū promoueri, faceret tē-
 plum aedificari, & ibi uasa deserti. Secundum uero Ra. Sa.
 iste Darius fuit filius Assueri & Esther regine, & sic fuit fa-
 uorabilis Iudaeis ratione matris suae quae fuit Iudaea.

CAP.

dicationib. publice, & in confessionib. tēcrete fideles admo-
 nēt reddere fideliter debita suis curatis & alijs ecclesie mini-
 stris, pp̄ quod prelati talibus rationibus friuolis non debēt
 credere, & animarum fructum pro talibus impedire.
 † *Prophē.*

CAP. V.

Prophetauer. Be. In libris eorum plenius scriptum est, qui bus verbis socordiam eorum redarguerint, qui negligē tiores erāt erga opus tēpli, vel promissio Dei auxilio ad ope- randū accenderint, qua etiā deuotione ad exhortationem eorum Zoroba- bel, Iosue, & om- nis populus se ad operandum accin- xerint. Aggeus enim ita incipit: In anno secundo Darij regis i vno die mō- sis p̄fati, factum est verbum domini i manu Aggei prophete, dicens. *Dic ad Zorobabel filium Salathiel, & ad Iesum filium Iosedec, &c.* Et paulo post Et suscitauit dominus spiritum Zorobabel filii Salathiel ducis Iuda, et spiritum Iesu filii Iosedec sacerdotis magni, & spiritum reliquorum de omni populo, & ingressi sunt, & faciebāt opus in domo domini, etc. Zacharias aut sic incipit. In mense octauo in anno secundo Darij regis, factum est verbum dñi ad Zachariam filium Barachia, filium Ado prophetam, &c. Ex quo apparet quomodo Esdras Zachariā filium Ado nominet, quia. f. nepos illius fuit qui propheta nobilis fuisse intelligit, cuius Zacharias in prophetis eximius iure filius diceretur. Inter q̄ notandum quā ti spiritus isti prophetiæ fuerint, vt contra tantū regis edictū & Samaritanos & oēs gentes per circuitum ædificationē tēpli impediētes iuberent templum extrui. Zorobabel quoque & Iesus, & populus qui cū eis erat, non minoris fuisse fidei probantur, qui prophetas iubentes magis audierunt quā prohibentis regis imperium.

D Rophetauerunt autem Aggeus propheta & zacharias filius Ado, prophetantes ad Iudæos qui erāt in Iuda & Ierusalem, in nomine Dei Israel. Tūc surrexerunt Zorobabel filius Salathiel, & Iosue filius Iosedec, & cæperunt ædificare templum Dei in Ierusalem, & cū eis prophete Dei adiuuātes eos. In ipso autem tempore venit ad eos I hathanai, qui erat dux transflumē, & Starbuzanai, & cōsiliarij eorū, sicq; dixerūt eis. Quis dedit vobis consilium vt domum hanc ædificaretis, & muros eius instauraretis? Ad quod respondimus

tor. Iosedec dominus iustus, hic quidē sicut filius Nū Christum significat, vterque enim populum in terram promissionis, ille de longo incolatu eremi, hic de longiore captiuitatis seruitio introduxit. Sic verus Iesus electos suos ab omnibus malis eruens, ad superni regni promissa gaudia inducit, qui est filius Iosedec. i. domini iusti, de quo dicitur. Dominus iustus concidet ceruices peccatorum, &c.

d In ipso. Be. Patet literæ textus, quia confortati verbis prophetarum, optimates Iudæorū non potuerunt hostium in festationib. a sancto opere præpediri, a quo quiescētibus adhuc prophetis timore hostiū cessauerant, sicut nunc in ecclesia geritur, dū hi qui malignorum spirituum, vel hominum insidijs retardati, tardiores aliqñ ad opus bonum fuerūt, repēte verbis doctorū vel diuinarū scripturarū correpti, nullis tēta- tionū machinis possūt vincī, vela p̄posito intētiōis reuocari.

c Ad quod respondimus. Videtur q̄ hoc scripsit p̄sens affuisse, cū Esdras dicitur scripsisse, qui nō tunc Ierololymis fuisse, sed

lehe nati. Hic signat Christum, qui vt mundū a confusione errorū liberaret, in Babylone. i. in cōfusione mundi oriri & conuersati dignatus est. Qui ēc recte Babylonis magister dī, non q̄ ea que Babylons. i. mundi sunt doceat, sed quos Babyloniū iugo pressos inuenit, ad gratiā libertatis erudit, & erudit ad patriam celestem perducit. Cuius pater ē Salathiel. i. peritio mea, Deus, q̄. f. in psalmodicit. *Pete a me, et dabo tibi gentes hereditatē tuā, &c.* vnusquisque etiā cum Deum inuocans non aliud querit quam ipsum, potest eū Salathiel vocare. *Et Io. Bed. Io sue vel Iesus interpretatur filia*

CAP. V.

Prophetauerunt autem Aggeus propheta & zacharias filius Ado, prophetantes ad Iudæos qui erāt in Iuda & Ierusalem, in nomine Dei Israel. Tūc surrexerunt Zorobabel filius Salathiel, & Iosue filius Iosedec, & cæperunt ædificare templum Dei in Ierusalem, & cū eis prophete Dei adiuuātes eos. In ipso autem tempore venit ad eos I hathanai, qui erat dux transflumē, & Starbuzanai, & cōsiliarij eorū, sicq; dixerūt eis. Quis dedit vobis consilium vt domum hanc ædificaretis, & muros eius instauraretis? Ad quod respondimus

tor. Iosedec dominus iustus, hic quidē sicut filius Nū Christum significat, vterque enim populum in terram promissionis, ille de longo incolatu eremi, hic de longiore captiuitatis seruitio introduxit. Sic verus Iesus electos suos ab omnibus malis eruens, ad superni regni promissa gaudia inducit, qui est filius Iosedec. i. domini iusti, de quo dicitur. Dominus iustus concidet ceruices peccatorum, &c.

d In ipso. Be. Patet literæ textus, quia confortati verbis prophetarum, optimates Iudæorū non potuerunt hostium in festationib. a sancto opere præpediri, a quo quiescētibus adhuc prophetis timore hostiū cessauerant, sicut nunc in ecclesia geritur, dū hi qui malignorum spirituum, vel hominum insidijs retardati, tardiores aliqñ ad opus bonum fuerūt, repēte verbis doctorū vel diuinarū scripturarū correpti, nullis tēta- tionū machinis possūt vincī, vela p̄posito intētiōis reuocari.

c Ad quod respondimus. Videtur q̄ hoc scripsit p̄sens affuisse, cū Esdras dicitur scripsisse, qui nō tunc Ierololymis fuisse, sed

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. V.

Propheta. Hic consequenter describitur operis resumptio. Circa hoc primō opus resumit. Secūdo hoc inquitur, ibi. *In ipso autem tempore. Tertio negotiū ad regē deducitur, ibi. Placuitque. Circa primū sciendum, quod Iudæi resumpserunt opus absq; licentia Darij duplici de causa. Vna fuit, quia cōfidebant de eius fauore propter amicitiam cum Zorobabel secundum Iosephum, vel ratione matris suæ Esther secundum Ra. Sa. Alia causa fuit, quia Aggeus & Zacharias prophete denuntiabant eis in nomine domini, quod secure opus resumerent, & quod a Persis impedimentum non haberent, & sic anno secundo Darij opus prius intermissum resumpserunt. Et hoc est quod dicitur.*

1 Prophe. au. Agg. pro. & Zac. Quorum prophetiæ habentur in lib. 12. prophetarum.

2 Filius Ad. Sic dēt scribi. f. p̄ vnum. d. i. nepos Ado, quia fuit filius Barachia filij Ado, vt hētur in principio p̄phetiæ suę.

3 Prophe. ad Iud. Modo prædicto, & licet inter habitātes Ierusalem & terrā in circuitu essent aliqui de tribu Benjamin &

& de tribu Leui, & alijs tribubus, vt dictum est, sup. 2. ca. tamen omnes sunt denominati Iudæi a tribu Iudæ post reditum captiuitatis Babylonicę. Tum quia Zorobabel dux redeuntium fuit de tribu Iuda, & sic erat principalior. Tū quia illa tribus fuit ad ædificationem templi feruentior.

4 Et cum eis prophete Dei, &c. Excitando populum ad opus.

5 In ipso. au. tem. Hic consequenter de opere resumpto requiritur a duce qui tenebat locum regis in terra illa cū dicitur.

6 Quis dedit vo. con. q. d. tantum opus nouum non deberet fieri sine licentia regis, quia templum edificabatur ad modum fortalitię & turris, vnde in terris subiectis non permittūtur fortalitia construi sine voluntate dominorum.

7 Ad quod respond. Ex hoc videtur, quod Esdras qui scripsit librum istum, tunc esset in Ierusalem, quia conuenerat se alijs, sed postea rediit ad Persidem, vt plures secum adduceret de Iudæis, secundum quod habetur, infra 7. cap. Potest etiam dici quod tunc existēs in Babylone conuenerat se illis qui erant in Ierusalem, sicut Paulus apostolus associat se illis, qui in die iudicij reperientur viui. i. Thes. 4. d. dicens. Nos qui viuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aere.

Que

MORALITER.

1 Prophe. au. Per istos duos loquētes ex inspiratione diuina significantur prædicatores veritatis euangelicę, quib. a deo datur sapientia et eloquētia. I. uc. 21. c. Ego enim dabo vobis os & sapientia, cui non poterunt resistere et cōtradecere omnes aduersarij v̄stri. Et interpretatiō nominū dictis prædicatorib. congruit. Aggeus. n. interpretatur festiuus. Zacharias autem, memor domini, prædicatores autem prædicti fideles inducūt ad habendū Dei iugē memoriā, vt per hoc peruenire valeant ad sanctorū festiuitatem. Per binariū autem istorum prophetarū significatur, qđ prædicatores euangelij charitate debēt esse adinuicē cōbinati. vñ Gre. super illud Lu. 10. a. Misit illos binos, & binos ante faciem suam, &c. Binos ergo discipulos

pulos in prædicationem dominus mittit, vt p̄ hoc nobis tacitus innuat, qđ qui charitatem erga alterum non hēt, prædicationis officium nullatenus suscipere debet.

3 Prophe. addu. r. reedificatione templi, vnde subditur.

† Tunc surrexerunt Zorobabel, &c. Per quod significatur, quod prædicatores euangelici debent inducere populū ad reedificationem ecclesię, qđ consistit in morib. et fide, & quia non solum debent ad hoc inducere verbo, sed et vīc exemplo, ideo subditur.

4 Et cum eis proph. eos adiuuantes, &c. In moralib. enim magis valent facta quam verba.

6 Quis dedit vo. con. Per istos signantur illi qui querunt occasionem impediēdi ad prædicationē uerbi diuini, sed tamen non possunt ad assistentē adiutorio spiritus sancti, iō subditur.

A sed multo post regnate Artaxerxe illuc uenisse reperit. Aut ergo tunc uere ibi fuit, et facta templo Babyloniam rediit, ut plures de filiis Israel in Ierusalem reduceret, aut se adificandis iungit, quasi suum sit qd erga fratres agitatur, uel qd ipsi agunt, sicut Apostolus ait. *Nos qui uiuimus, qui residui sumus in aduentu*

1. Thef. 4. d.

domini non presentemur, &c.

a Exemplar epi.

Multum d. s. m. h. est hec epistola. Ibi quam Reu Beeltheem, & Samisai scripserunt, Artaxerxi. Illa enim accusatio Ierosolymitarum,

† Donec. † responderet per epistolam ad hanc.

† scilicet.

hanc laude non solū gentis, sed & Dei omnipotentis plena est, illa insidijs, hec amicitibus, literis scripta, quia illa a Samaritanis hostibus Iudeorum hec

B a duce regionis

transfluum, id est inferioris Syrię et Phoenicis, & a socijs eius, qui nullas contra Iudeos inimicitias domesticas habuerunt, sed tantum regis a quo potestatem acceperant, voluntatem exequi curabant. Samaritę, qui primam scribentes epistolam animos regis aduersus

† in domo thelaurorum.

structores templi accenderunt hereticis comparantur, quicquid

clefiam intantum feda peste commaculant, ut etiā exofam

Gentilib. reddant, eorūq; furorem excitant aduersus illam.

Dux autē Syrię qui regem de opere Dei nō operando instigat, sed cōsultando interrogat, eo signat qui adhuc in Gētilitate positi, nec se credituros abnegant, si uerā & iustā esse

hanc diuinitatis scripturam intelligat. Deniq; audiēs a senibus Iudeorum cū rōnes redderēt nos sumus serui Dei cęli &

terre, &c. adificātes noluit impedire, sed simplici aō quasi

uit utrū Cytē templū ēdificari iusserit, & Dari⁹ hoc uelit. Agnita

C

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Que essent no. ho. aucto. etc.* Hoc. n. quasi erat dux trāsflumē & socij eius, ut haberet inf. & hoc rationabiliter, quia si res

esset culpabilis, magis essent puniendi principales quam alij.

2 *Genus an. Dei.* i. respectus misericordię diuine & adiutorij.

3 *Fa. est. su. in. Iu. etc.* cōfortādo & roborādo in ēdificatione.

4 *Et nō pot. ubi* quia nullus pot. resistere uolūtati diuine. Licet autē predicti uenissent ad inhbendum opus, tamen dominus

mutauit eorum uoluntatē, secundum qd scribitur Prou. 21.

a. Cor regis in manu domini, quocunq; uoluerit, uertet illud.

5 *Placuitq;* Hic cōsequenter negotiū ad regē referit. Circa q, sciēdū, q, nō inhbuerūt adificatiōē, sed regi significauerūt eā, ut habita eius uolūtate eā inhbuerēt uel pmitterēt, uñ

nō accusauerūt falso Iudeos, sicut alij fecerāt ut dictū est pced. c. sed simpliciter factū nūtrauerūt, & hoc est qd dī. *Placuitq;*, etc. tanquā ad superiorē.

6 *Et tunc, etc.* quę politica est ca. pced. quia si placeret regi adificatio p̄dicta, accusatio nō esset in aliquo cōtra istos. Cetera patēt vsq; ibi.

7 *Que adifi. la impo.* quia non sic bant ibi sculpturę imaginum.

8 *Et li. po. etc.* i. arabes ex transuerso domus, ad tenendū unū parietem cum alio, & ad sustentandum solatium desuper, &

quia parietes templi interioris erant opereti tabulis ligneis sicut

ta aut uolūtate utriusq; regis diligēter ut opus eius p̄ficere tur, adiuuit. Quę omnia illis cōueniunt, quā in Gētili uita cōstituti p̄uersionē ecclēsię usam repēte obstupescere, dein de tōtē religionis audire et discere studēt, & tādē cognoscētes q, hoc a Deo cęli & terre, q, solus uere est Deus originē

sumpsit sacrificij eius commu

nicant, & adifi-

cium iuuare laxantur.

5 *b Lapidē impoli.*

nouo. s. quem

impolitum repe-

rerunt, sed poli-

liendo adificio

aptauerunt. Nā

& si ueterū la-

pidum, qui se-

condum Iere-

miam dispersi

fuerant in capi-

te omnium pla-

tearum aliqui re-

manferunt, la-

pidēs noui erant

poliendi, ex qui-

bus opus templi

posset impleri.

12 Quod mystice,

uidemus in ec-

clēsia fieri, cum

non solum de

his qui p̄nitendo

resipiscunt, sed

etiam de illis

qui nuper ad fī-

dem uocati in-

stitutione ma-

gistorum qua-

si norma opifi-

cum compositi,

& in adificio

congruo ordi-

nē sunt locati,

adificatur. De

ueteribus quo-

que & nouis la-

pidibus, id est,

dudum positis

& impolitis tem-

plum adificatur, cum de utroque populo Iudæo. i. & Gētili.

Una Christi ecclēsia colligitur. Alter. n. iam dudum cogni-

tionē & obseruantia legis uelut politus erat. Alter idolola-

trię mācipatus nulla spiritaliū architectorū industria, nullo

pietatis cultu deformitatē agrestis & terrene mētis exuerat.

c *Et ligna ponuntur in parietibus, opus etc.* Bed. Ligna quę ad or-

namentum uel munimentum tēpli ponuntur, eandem san-

ctorū uitam in ornatu ecclēsię quam & lapides designat, de

quibus dicitur. *Exultabunt omnia ligna syluarum, &c.*

CAP.

sicut fuerat in templo Salomonis.

9 *Interrogauit, ergo. s. il. i. principales illius operis.*

10 *Nos sumus serui, etc.* quia illud opus fiebat ad cultum eius.

11 *Et adifi. tem. etc.* quia quadringētis & decem annis p̄uit

añquā destrueretur per Nabuchodonosor, ut dicit Hebrai-

12 *Quodq; rex Isra. ma. s.* Salomō, ut hētur 3. Reg. 6. ca. qui fuit

valde magnus in potētia, & diuitijs, & gloria, ut hē 3. Reg. 4-

13 *Postquam autem, etc.* suis idololatrijs, & alijs nequitijs, ut ha-

betur. 4. Reg. in pluribus locis.

14 *Tradidit eos in ma. etc.* ita quod fuerunt debellati & destrui

eti magis diuina uirtute, quam humana propter sua peccata

15 *Rex Cyrus.* a Deo cęli inspiratus.

16 *Proposuit edictum, etc.* secundum quod habetur sup. 1. c. Ce-

tera patent ex dictis ibidem vsque ibi.

17 *Qui itaq; etc.* Ex quo patet quod dictum est sup. 1. ca. q,

iste Salsabasar fuit Zorobabel, quia iste fundauit domū istā,

secundum quod dicitur Zach. 4. ca. *Manus Zorobabel fund. do-*

istam, & manus eius pos. eam.

18 *Et necdum completum est.* propter hostes impediētes.

19 *Nunc ergo, &c.* ex hoc patet, quod isti non habebant uolū-

tatem impediēdi opus, sed magis promouēdi, dū tamen

placere regi, sicut patēbit per effectum c. se.

CAP.

C A P. V I.

Tunc Darius Beda. Iosephus nomen loci in quo hæ Cyri literæ sunt inuenta, ita posuit, & inuentus est in Egathanis constructa urbe in regione Mediae codex. Porro alia translatio sic habet. In Egathana in ædificio tutissimo regionis Medorum, unde videtur, quod nomen Medena non aliud quàm Mediam significat.

Vt ponant fundamenta. Beda. Non est nobis exponendum, quia neque in priori templi ædificatione, neque in posteriori aliquid harum mensurarum, vel huiusmodi operis inuenitur, unde colligitur Cyrum hoc de suo sensu protulisse, & mensuram vel ordinem temporis, vt sibi videbatur congruum annotasse. Siquidem templum (vt verba dictum narrant) in mensura prima, id est intra muros interiores habebat 60. cubitos longitudinis, 20. latitudinis, & altitudinis, ut Regum historia scribit, vsque ad cœnaculum cubitos 30. deinde alios 30. usque ad cœnaculum superius quousque altitudo porticum ascendebat, ut Iosephus testatur, deinde 60. vsque ad summum rectum. simul 120. vt verba dierum docent. Quo modo autem dicitur ordines ponendos de lapidibus impositis tres, & sic de lignis nouis, cum omne templum fuerit interius cedro uestitum? Nisi forte moris Persarum erat, sic templa facere variato opere, ut tantum lapidum ordines essent per parietes, & quartus de lignis fabricatis, & hoc quoque in templo Ierosolymorum fieri debere putauit. An forte de attio faceret intelligendum est cum dixisset, quod circa templum in gyro factum tres ordines habuerat lapidum politorum, & quartum lignorum cedrinorum, eratque atlantibus usque ad pectus altum. Aut de porticu domus domini quæ erat ante

C A P. V I.

Tunc Darius rex præcepit & recēserunt in bibliotheca librorum, quæ erant repositi in Babylone, & inuentum est in Egathanis, quod est castrum in Medena puincia, volumen unum, talisque scriptus in eo erat commentarius. Anno primo Cyri regis, Cyrus rex decreuit, vt domus Dei quæ est in Ierusalē, ædificaretur in loco, vbi immolantur hostias, & ut ponantur fundamenta supportata altitudinem cubitorum sexaginta, & latitudinem cubitorum sexaginta, ordines de lapidibus impositis tres, & sic ordines de lignis nouis superius autem de domo regis dabuntur. Sed & vasa templi Dei aurea, & argentea quæ Nabuchodonosor tulerat de templo Ierusalē, & attulerat ea in Babylone reddant, & referant in templum Ierusalem in locum suum, quæ & posita sunt in templo Dei. Nunc ergo Thathanai dux regionis quæ est trans flumen, Starbuzanai, & consiliarii viri Apharsachai quæ estis trans flumen, procul recedite ab illis, & dimittite fieri templum Dei illud a duce Iudæorum, & a senioribus eorum, & domum Dei illam ædificet in loco suo. Sed & a me præceptum est, quod oporteat fieri a presbyteris Iudæorum illis, ut ædificentur domus Dei. s. vt dearca regis. i. de tributis, quæ dantur de regione trans flumen, studiose sumptus dentur vris illis, ne

te faciem templi, de qua scriptura cum palatium a Salomone fabricaretur, ita memorat. *Fecit atrium in ius rotundum trium ordinum, de lapidibus sectis, & vnus ordinis dolata cedro, necnon & in atrio domus domini interiori, & in porticu domus.*
* Chryf. Per hanc gentem docebatur uniuersus orbis terra, dum & abducerentur, & rursus reducerentur. Ipse. n. reditus fuit loco præconis. Eorum. n. fama ubique peruolabat, Dei in eos benignitatem manifestam omnibus efficiens, quod. serant magna, & reuera omni opinione maiora quæ in eos erant facta miracula. Ipse. n. Cyrus qui eos tenebat, ipsos dimisit, cum nullus eum rogasset, sed Deus mentem illius molliisset, nec solum eos dimisit, sed etiam affecit donis, & muneribus.
c Reddantur. Darius per factas litteras autoritate sua confirmat compescens omnes Iudæorum aduersarios, & templum in loco suo ædificari iubet, &c.
d Nunc ergo. Significat Artaxerxes, qui domum Dei, & ciuitatem ædificari uerat, eos qui constructioni ecclesie sancte motis persecutionibus. contra dicunt, inter quas ecclesia maxime martyrum uictoria floruit. Darius autem piam illorum regum deuotionem, qui agnita fidei Christiane pietate non resistere, sed suis decretis eam adiuuare curabant, e qui bus multi interdictis persecutionibus priorum, se ipsos cum subiectis populis eiusdem fidei sacramentis consecrari uoluerunt, quibus bene conuenit quod Darius adiungit. *Sed a me præceptum est, quod &c.* Quis enim explicare ualeat, quantum Ecclesia liberalitate Regum adiuta sit, & locupletata?
e *Vt de arca.* Beda. De arca regis ad opus Dei sumptus tribuunt, eum ex familia secularium principum aliquid ipsi facerentibus

In pf. 129

paries. Beda ubi sup.

E

Ibidem

ad

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. V I.

Tunc Darius. Hic consequenter describitur templi consummatio. Circa quod primo ponitur regis concessio: secundo diligens executio, ibi: Igitur Thathanai. Circa primum Darius in sua epistola prima decretum Cyri recitat, secundo recitatum confirmat, ibi. Nunc ergo. tertio penam impediendum determinat, ibi. A me ergo. Circa primum dicitur.

- 1 Et recēserunt. Non est hic nomen ciuitatis, sed prouinciæ, vel potius totius regni, sicut Francia aliquando dicitur totum regnum in quo sunt multa prouinciæ, unde subditur.
- 2 Et inuentum est in Egba. Istud castrum ædificauit Arphaxat rex Medorum, ut habetur Iudith. 1
- 3 Talisque scriptus in eo. i. regum decretum.
- 4 Et ut posuit. & secundum hoc istud templum secundum non fuit ita altum de medietate, sicut fuit templum Salomonis, quod habuit centum, & viginti cubitos in altitudine, ut habetur 2. Par. 3. & idem dicit Iosephus.
- 5 Et lat. Credo quod hic accipitur latitudo pro longitudine, ut dicatur latitudo latus magis protensum, tanta enim fuit longitudo templi Salomonis, scilicet 60. cubitorum. Si enim acciperetur hic proprie latitudo, sequeretur quod hoc templum secundum fuisse latius in tri-

plo quam templum Salomonis, cuius latitudo fuit 20. cubitorum tantum, ut habetur 3. Re. 6. aliqui dicunt, quod Cyrus protulit, ut litera sonat ex suo spiritu, quia sic ædificabant templa Persarum, tamen non fuit sic factum, sed ad similitudinem templi prioris a Salomone facti. Sed hoc non est uerisimile, quia in principio huius libri dicitur. Suscitauit Deus spiritum Cyri regis Persarum, &c. & ideo non est uerisimile, quod spiritu proprio mensuras templi disposuerat ad similitudinem templorum idololatricæ, sed uerisimilius est, quod ante collocationem habuit cum sapientibus Iudæorum, & secundum eorum consilium templum fieri disposuit, & præcepit.

- 7 Ordines de lap. Num autem isti tres ordines essent secundum altitudinem muri, vel secundum eius spissitudinem non habetur, uidetur tamen magis secundum spissitudinem ex hoc quod subditur.
- 8 Et sic or. de li. &c. in Hebræo habetur, Et ordo de lignis nouis. Parietes. n. templi exterius erant de lapidibus, sed interius erant operiti tabulis ligneis, sicut & in templo Salomonis.
- 9 Nunc ergo. Hic consequenter ponitur decreti recitati confirmatio, ideo subditur.
- 10 Procul recedite. i. nullum nocuum inferre, sed magis, adiutorium, unde subditur.
- 11 Vt de arca re. &c. i. de tributis quæ dantur de regione, &c.

*Et

M O R A L I T E R.

Tunc Darius. Per Darium regem conuenienter significari potest summus pontifex, ad quem spectat uniuersalis ecclesie regimen. Per hoc igitur quod ad determinationem negotii Darius bibliothecam recenseri fecit, & reuolui, significatur quod summus pontifex in determinatione negotiorum fidem, vel mores tangentium per se, & per alios

ad hoc idoneos debet inuestigare, quid de hoc sentiatur sacre scripturæ, & secundum hoc negotia terminare sicut Darius post dictam disquisitionem præcepit diligenter exequi domus Dei ædificationem.

Vt de arca regis. Nam in piis operibus summus pontifex & etiam alii prælati non solum debent esse fauorabiles uerbis, sed etiam temporalibus auxiliis prout possunt.

A ad fidem Christi veniunt, qui velut in arca regis erant, cum regalium arcatorum consensu essent. Sed dantur presbyteris, & senioribus Iudeorum in sumptibus operis templi, dum magistris, & ecclesiarum erudiendi membris ac iuandi committuntur. Qualis fuit Calpodorus quondam Senator, repente ecclesie doctor, quidam in expositione psal. v. dicitur diligenter attendit, quod Ambrosius, quid Hilarius, quid Augustinus, quid Cyrillus quid Ioannes, quid ceteri sancti dixerunt, edoctum se a senioribus Iudeorum. i. confitentium, & laudantium Deum probavit.

B a Vitulos, & agnos. Beda. Hec animalia quae munda sunt, & frumentum, & sal, & vinum, & oleum, quae secundum legem offeruntur, in significatione bonorum hominum, vel operum perfectorum, vel charitatum spiritualium saepe ponuntur, quae nunc iubente rege in holocaustum Deo caeli offeruntur cum fauentibus mundi principibus res sanctae ecclesiae crescunt, subditque eis populi in unam veritatis fidem Christo consecrandi aggregantur, & quicquid boni naturalis quisque diuinitus habuerit, quicquid a viris ecclesiae sancte didicerit, totum in diuinum cultum impendit.

b Secundum ritum. Quia tunc tantum vota offerentium accepta erunt, cum secundum catholicam pacis ritum offeruntur, quae autem Gentili superstitione, vel haeretica permixta sunt, bona non sunt.

c Oraeque secundum illud Apostoli. *Obsecro ergo primo omnium fieri obsecrationes, & orationes pro salutationibus, gratiarumque actiones omnibus, pro hominibus, pro regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt.*

d A me er. Grauiissima poena uoluit eum punire qui decretum mutaret, damno. s. c. n. m. quae haberet, & animae suae, quam etiam ligno confixus longo cruciatu amitteret.

terror.

Ibid.

1. Tim. 2. 2

Mystice

C Mystice autem opera nostra lignis comparantur, bona fructiferis, praua autem salicibus, & incendio dignis, tolliturque lignum de domo eius, qui holocaustis domini contradicit, & erigitur, & ipse in eo configitur, cum opera eorum qui paci ecclesiae repugnant omnibus manifeste, quam sint inutilia, & peruersa patefcunt, & ipsi in eis non uitae gaudium, sed mortis laqueum acquisisse probantur. Domus quoque talium publicatur, i. publico censu proferbitur, cum corpora eorum cum quibus in hac uita remanserunt, in resurrectione perpetuo punienda tormento sauis exactoribus, immundis spiritibus in potestate traduntur.

c Deus autem. Decretum suum diuinae potentiae confirmari desiderat.

desiderat, & ipse ut homo temporali regno praeditus pro pace domus Dei publica lege ornata quae potest facit. Quod nunc quoque in ecclesia geritur, cum terrenae potestates ad fidem conuersae pro statu ecclesiae publica edicta proponunt & hanc domino iuuante, & inimicos debellante placidam pacem semper habere cupiunt.

cupiunt.

f. Ego Darius statui.

Joseph. Haec cum Darius in Cyri commentariis inuenisset referi

psit Sifini, & collegis eius hoc modo. Rex

Darius Sifini, & magistris equitum, & Sorabazani, ceterisque magistratibus, Salu-

tem. Mitto ad uos exempla epistolae Cyri, quam in ipsius commentariis inueni, uo-

loque, ut omnia fiant quemadmodum in ea continentur. Valete.

g. Seniores. Nunc quoque confluentibus ad fidem populis, & ali-

quando his qui foris sunt fauentibus, seniores Iudeorum. i. qui

magisterio digni sunt ecclesiam quotidie uer-

bo, & exemplo aedifi-

cant, & prospantur, quia etsi diabolus impugnet, inuenit tam

men sermo Dei in quibus vincat, & fugatis aduersariis, muros ueritatis extruat.

h. Iuxta pro. Praedixerant enim quia si aedificando templo insisterent, mox donante domino, & opus ipsum completerent, & bonis omnibus abundarent.

Beda. Nemo quod Aggaeus dicit sub Dario rege iacta esse

templi fundamenta, aestimet contrarium huic historiae in qua

scriptum est, secundo anno Cyri regis fundatum esse a camentariis templum, multum laudante Deum, & congaudente populo. Tunc enim ipsius templi fundatio descripta est, i. do-

mus interioris, cuius mensuras specialiter Re. & Par. historia refert. Nunc autem cum aedificatione domus, & porticu-

um, & gazophylaciorum, quae domum undique ambi-

bant, fundata dicuntur aedificia, quorum in Par. ita fit mentio.

Fecit & atrium sacerdotum, & basilicam grandem, & ostia in basilica quae textit gre. In qua. s. basilica templo circumposita popu-

lus ad orandum consistebat & custodes, ac ianitores templi per uices die, ac nocte exultabant, sicut Par. docet. Hec aliquando generaliter cum ipso templo annumerantur (ut in euangelio) ubi docente in templo domo, mulierem in adulterio deprehensam adduxerunt Pharisei, & Scribae, quae nullo modo nisi in aliquas porticus templi introducere potuerunt. Aliquando separatim sub nomine gazophylaciorum, vel exedrae, vel porticuum, vel atriorum, uel. Qui stans in domo domini, in atris domus Dei nostri.

i. Et Artaxerxe. Queritur, quo iubente Artaxerxe dicatur domus constructa, cum statim subiungitur eam regnante adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

adhuc

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et offerant oblationes Deo, &c. Ex quo patet, quod iste rex habebat fidem ueris dei, nec tenebatur ad legem Moysaicae, cum esset Gentilis, ut frequenter dicitur uel, iustificabat. u. Gentilibus ad salutem uocare unum Deum proniuentem salutem hominum per modum sibi congruum, & in hoc articulo prouident. & continetur totum Christi mysterium implicite.
- 2 A me ergo. Hic consequenter taxatur poena impediendum aedificationem templi, cum dicitur.
- 3 Ut omnis homo qui hanc mutauit, ponendo impedimentum.
- 4 Tollatur lignum, &c. ad faciendum patibulum in quo suspēdatur.
- 5 Domus autem eius. i. bona ipsius sisco regio applicentur.
- 6 Deus autem qui habitare, &c. Hoc dixit rex deuotus regans Deum caeli, ut per omnipotentiam suam, & iustitiam puniat impediētes diuinae aedificationem, si aliqui tales surgerent quos non posset punire

MORALITER.

2 A me ergo posuimus, &c. Per quod intelligitur, quod impediētes aedificationem ecclesiae incurrunt damnationem eternam, unde & in literis Papalibus dicitur: Nulli ergo uos in uoluntate uicari, &c. Si quis autem in hoc attentare praesumpserit

- uue, eo quod non essent sub sua potestate.
- 7 Igitur Thathanai. Hic consequenter describitur mandati regis excentio, & primo circa hoc describitur consummatio templi, secundo dedicatio consummati, ibi. Fuerunt autem. Circa primum, primo ponitur diligentia Gentilium qui erant serui regis, ideo subiungitur.
- 8 Secundum quod praeeperat. Et sic patet per effectum quod dictum est supra. quod illi non habebant uoluntatem impediendi opus Dei, sed magis promouendi declarata circa hoc regis uoluntate, secundo ponitur excentio operis per Iudeos, cum dicitur.
- 9 Seniores autem Iudei. Populum inducendo ad opus.
- 10 Iuxta prep. Aggaei. Qui praedixerat opus non impediri a Persis.
- 11 Iubente Deo. I. er Aggaeum, & Zachariam prophetas suos.
- 12 Et iubente Cyro. ut habetur sup. 1. cap.
- 13 Et Dario. ut patet in isto c.
- 14 Et Artaxerxe. Dicit autem Rab. Sal. quod iste Artaxerxes idem est

rit indignationem omnem omnipotentis Dei, & beatorum Apostolorum eius Petri, & Pauli se nouerit incursum.

7 Igitur Thathanai dux. Per istos designantur illi qui facta super eos manu domini de impeditoribus aedificationum ecclesiae fiunt adiutores aedificationum ipsam, & haec est mutatio dexterae excelsi.

adhuc Dario fuisse completam, & dedicatam, nisi forte credendum est etiam Artaxerxem misso auro, & argento iustificasse, ubi si quis minus in ædificio, vel ornatu templi, vel vasorum esset completum, perficeretur. Nam Esdra illic prope rante, scriptum est, quod idem rex cum principibus vel consiliariis

suis plurimum auri, & argenti, & vasorum miserit ad templum. *a Mensis Adar.* Beda. Cuius tertia die domus completa est. Ipse est Martius, quem scriptura duodecimam iuxta cursum lune solet appellare. nec vacat a mysterio, quod domus Domini, quæ septimo mense in ædificio altaris coepit, duodecimo mense est perfecta. Capta est. n. in initio mensis septimi, quia omne bonum quod facimus præueniente gratia spiritus sancti incipimus, & eadem comitate perficimus. Completa est autem duodecimo mense, ob significatiam perfectionis, quæ hoc numero continetur, maxime propter summam Apostolorum, in quorum fide, & doctrina perficitur ecclesia. Item duodenarius perfectionis fidei, & operationis significat, quia siue tria per quatuor, siue quatuor per tria multiplices 12. consummabis. Tria autem ad fidem propter confessionem sanctæ trinitatis referuntur quatuor ad opus bonum, propter quatuor principales virtutes, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, & iustitiam, de quibus dicitur. *Sobrietatem. n. & prudentiam docet, & virtutem, in vobis vtilius nihil est in vita hominis.* Recte ergo domus domini septimo mense inchoata, duodecimo perfecta est, & dedicata, quia mens electorum gratia spiritus sancti illustratur, ut ad perfectionem bonæ operationis perveniat cum fide sanctæ trinitatis, sicque lætabunda dedicationem retributionis expectat. Et quoniam hæc retributio futuræ solennitatis in tempore vniuersalis resurrectionis, & in visione trinitatis perficitur, recte domus domini non solum duodecimo mense tertia eius die completa memoratur, quia a domino die tertia resurrexit, resurrectio nostra potest triduo numero signari, de qua dicitur. *In die tertia suscitabit nos.* Capta est autem ædificatio templi anno primo Ciri regis, & consummata sexto anno Darii, qui sunt anni secundum Chronicam 45. Cyrus. n. regnavit annis 30 post quem Cambyses filius eius octo, qui in hoc volumine, sicut Iosephus autumat Artaxerxes vocatur, post quem magi qui illum interfecerunt anno vno, post quos Darius usque ad consummationem, & dedicationem templi anni sex, qui sunt anni quadraginta quinque. Queritur autem quomodo responderunt Iudæi. *Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, &c.* Sed si historiam Iosephi legimus, quæ post consummationem, & dedicationem templi tres annos addit, in quibus peribola. i. circumposita templo munitionum constructio, & quadam alia quæ remanserunt perfecta sunt, videbimus, quia recte in ædificatione templi 46. annorum potuerit summa computari, in quibus eminentiora cuncta fuere completa. Beda. Templum vero quanquam electam animam significat propter inhabitantem in se spiritum Christi, & ecclesiam totam, i. congregationem omnium electorum angelorum, & hominum etiam ipsum corpus Christi de virgine natum exprimit sine peccato in mundo conuersatum, morte solutum, & die tertia suscitatum. Cui specialiter aptatur quod 46. annis ædificatum dicitur. An. n. physiici, quod dierum numero corpus humanum in utero atque conceptionis usque ad perfecta membrorum humamenta crescat. Et decebat ut domus quæ corpus domini signabat, eo annorum numero in Ierusalem conderetur, quo corpus domini in utero virginis erat creandum. Virgo. n. Ierusalem. i. cuius regis magni, & visio illius pacis nominatur, de qua

gibus Persarum, & compleverunt domum Dei istam, usque ad diem tertium mensis Adar, qui est annus sextus regni Darii regis. Fecerunt autem filii Israel, sacerdotes, & Leuitæ, & reliqui filiorum transmigrationis, dedicationem domus Dei in gaudio, & obtulerunt in dedicatione domus Dei vitulos centum, arietes ducentos, agnos quadringentos, hircos caprarum pro peccato totius Israel duodecim iuxta numerum tribuum Israel. Et statuerunt

dicitur. *Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum.* Sicut etiam dicitur. *Ostium autem lateris medii in parte erat domus domini dextra, & per eum ascendebatur in superius ædificaculum, & a superiore in tertium specialiter corpus Christi figuravit, de quo dicitur. *Vnus militum lancea lacus eius aperuit, &c.* Ostium. n. lateris medii in parte erat domus*

dextra, id est ab Orientali angulo lateris meridiani incipiens, & per interiora eiusdem lateris occulto itinere paulatim ad altiora cœnaculorum, perducens, quia Christus ianuam nobis salutis in dextro latere suo voluit aperiri, per cuius sacrata abluti, & sanctificati in vocamus altiorum aulam regni cœlestis. Ascendimus enim per ostium medii lateris in superius cœnaculum, quando per aquam baptismi, & poculum domini calicis consecrati, ab hac terrestri consecratione ad cœlestium animarum vitam pervenimus. A superiore quoque in tertium penetravimus, cum beatitudinem animarum eternam corporum immortalium perceptione cumulamus.

b Fecerunt autem. Merito gaudent filii transmigrationis, qui captivitatem evaserunt, & domum Dei ædificare meruerunt & quasi devoti Deo famuli in dedicatione domus eius hostias & quasi fraternitatis amatores pro peccato totius Israel ubi cuncte essent rogantes eum Deum fieri propitium, & eos vel inter hostes custodire, vel ad patriam revocare. Re. te autem de dicatur templum a sacerdotibus, & Leuitis, & reliquis filiorum transmigrationis in gaudio, quia correptis peccatoribus sit gaudium in cælo coram angelis Dei, & magistris, qui pro eorum salute laboraverunt, & omnibus qui de confusione peccatorum ad virtutum arcem, terram. i. promissionis in te, & operam transmigravit. Sacerdotes ergo, & Leuitæ, & ois populus in dedicatione restauratæ domus gaudent, quia ois ordines ecclesie reconciliatis per penitentiam peccatoribus gaudent.

c Et obtulerunt. Offerunt in dedicatione hostias, cum propter tantum conversione Deo gratias agunt, cum multi conspecta devotione eorum, ad amatoria se vitæ opera accingunt, ne sint segnioreis in operando, quibus innocentes fuerunt manus peccando. Multi etiam qui in fide præcesserunt, ferventiora novitiorum studia amulantur.

d Hircos capra. Hirci in hac vita offeruntur pro peccato, cum electi Deo supplicent, ut liberentur a peccatis: offeruntur in futuro, cum gratias agunt qui liberati sunt, ideoque misericordias domini in æternum cantabunt. quia semper misericordiam se suscipere, & dono eius liberatos esse memorabunt.

e Pro peccato. Pro peccato etiam totius Israel offerunt, quia oportet sic eos qui nobiscum sunt, nobis favere, sic illorum bona imitando nostra facere, ut etiam pro statu totius ecclesie dominum deprecemur. Vnde in oratione domini cœlestis nemo sibi specialiter aliquid petit, sed omnibus qui eundem patrem habent in cælis. Item ædificato templo dedicatio sequitur, cum completa in fine seculi summa electorum perveniet ad gratiam cœlestium premiorum, in qua hostie offeruntur, de quibus eadem domus, id est Ecclesia post captivitatem in mortalibus erunt reedificata per gloriam immortalitatis dicit. *Dirupisti domum vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis.* Et quia offeruntur non solum pro donis virtutum, sed & pro mundanis sordibus vitiorum, bene post vitulos, arietes, & agnos hirci pro peccato totius Israel offeruntur, gratia. n. de qua virtutum beneficia confert, etiam scelera aufert. Nec in domo Dei habet Pelagius locum, qui se suoque persuadebat libertate arbitrii, vel liberari a malis, vel confirmari posse in bonis.

f Et statuerunt. Ordo posebat, ut domo Dei ædificata mox

per suo fuerit facta.

1 Et compleverunt domum Dei istam usque ad diem tertium mensis Adar. Qui est duodecimus mensis apud Hebræos, et partim correspondet Martio nostro, et partim Februario, quia primus mensis eorum semper incipit a propinquiori lunatione æquinoctio vernali, quod est 12. die Martii siue sit ante æquinoctium, siue post. siue in ipso æquinoctio. 2 Fecerunt autem. Hic consequenter describitur templi ædificati dedicatio, & patet litera usque ibi.

✱ Sicut

per veritatis prædicationem debent applicari ad opus bonum, & hæc applicatio est quedam dedicatio, debent etiam offerri in gaudio, quia sacrificia coacta non placent Deo.

Tom. 2.

TT 2

† Fe-

NICOLAUS DE LYRA.

quod Darius, sed vocatus est Darius nomine proprio. Artaxerxes autem nomine communi regio, quia secundum ipsum omnes reges Persarum vocabantur. Artaxerxes, sicut & omnes reges Aegypti Pharaones, & Romani Casares. Iosephus vero dicit, quod iste Artaxerxes fuit filius Darii, vocat tamen Xerxes, quia licet tempore patris templum fuerit completum, ut habetur in hoc capitulo, tamen aliqua quæ pertinebant ad ornatum templi iam ædificati, & aliqua ædificia circa templum tempore

MORALITER.

2 Fecerunt autem filii Israel, &c. Sequitur.

† Et obtulerunt in dedicatione. Post ædificationem. n. fidelium per

A sacerdotes, & Leuitæ qui in ea ministrarent, ordinarentur. Quod obseruandum est his qui magnifice monasteria con-

Vbi sup. cap. 8

Leu. 21. c

2. Par. 16

Mat. ult. d

Vbi sup.

a sacerdotibus. Beda. Quod dicit sacerdotes in ordinibus suis, & Leuitas in vicibus suis constitutos, uices heb-

B geret, ut uerba dicitur narrat, nam & in circumcinitu interioris sacerarii iam fecerat porticus templi, in quarum ianuis per uices obseruabant Leuitæ, sicut ibi dicitur. Quod uero ait, sicut scriptum est in libro Moysi, non ad uices Leuitarum, sed ad opera Dei pertinet. Moyses. n. scripsit, quid sacerdotes, quid Leuitæ in domo Dei operarentur. Vices uero Leuitarum, & ordines sacerdotum per fortes 24. non Moyses, sed Dauid rex cum prophetis, sacerdotibus, & Leuitis sui temporis descripsit. Et nunc quoque ædificata, & dedicata ecclesia per regenerationem nouorum in fide populorum, statui decet sacerdotes, & Leuitas in ordinibus suis, & uicibus suis, qui sunt super opera Dei, ut non solum sacramentis fidei innitentur populi, sed exemplis, & eruditione præcedentium iustorum ad agenda quæ Dei sunt, accingantur, & hoc non pro captu humani ingenii, sed sicut scriptum est in libro Moysi, cui consonat illud euangelii. *Euntes docete omnes gentes* bap. v. c. docentes eos seruare omnia mandata Dei. Non. n. audientes nostra propria, sed ea quæ legis, & euangelii sunt, mandata docere debemus, si ad præmia domini una cum eis peruenire curamus.

C b *Fecerunt autem si.* Ideo specialiter ædificata, & dedicata domo domini celebratio paschæ memoratur, cum nulli dubium esset, tum religiosos pascha suo tempore celebrare, ut mystice insinuaretur hanc esse summam perfectionis, cum præteritis omnibus mundi illecebris tota semper intentione mentis alterius uitæ meditantur ingressum. Pascha. n. transitus interpretatur, quia filii Israel in eo per immolationem agni de Aegyptiaca seruitute ad libertatem transierunt, uel ipse agnus. i. Christus pro nobis immolatus transit ex hoc mundo ad patrem, quod imitamur cum ab infimis uoluptatibus ad cælestia querenda transimus, & uere perficimus, cum a carnis ergastulo soluti cæleste regnum intramus.

Bedæ. Quare de pascha post ædificatam domum refertur cum prædictum sit, quod a primo die aduentus eorum in Ierusalem in cunctis solennitatibus domini legitimas hostias, & holocausta offerrent, nisi ut innueretur quod ædificationem templi eadem qua inceperunt mentis deuotione compleuerunt. Ibi. n. prædictum est, quia congregatus est populus quasi uir unus, & surrexit Iosue, & fratres eius, & ædificauerunt altare ut immolarent in eo holocausta, & nunc dedicato templo instante anno 45. eadem pietas religionis omnium mentibus in se memoratur, cum dicitur purificatos fuisse sacerdotes, & Leuitas, quasi unum omnes mundos ad immolandum pascha. Quæ. n. in hac uita maior potest esse perfectio, quam multitudine unitas, multa. n. sacerdotum, multa Leuitarum erant milia, sed omnes purificati, & mundi ad celebrandum pascha corde uno, & anima una, nec dispar in populo unitas, cum dicitur

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sicut scriptum est. Hoc non refertur ad omnes sacerdotum, & uices Leuitarum, quos Dauid instruit, ut habetur 2. Par. sed ad officia sacerdotum, & Leuitarum, de quibus habetur Leu. 24.
- 2 Fecerunt autem filii Israel. i. filii Israel qui uenerunt de transmigratione.

MORALITER.

† 2 Fecerunt autem filii Israel. Per quod designatur, quod post transmigrationem de uicibus ad uirtutes, & non ante, debent recipere fideles sacramentum eucharistiæ.

† Et

dicitur ad immolandum pascha uniuersis filiis transmigrationis, & fratribus suis sacerdotibus, & ibi statim inferitur. *Et comederunt filii Israel, &c.* Omnibus ergo immolatum est pascha, omnes comederunt, non solum qui reuersi fuerant de captiuitate, sed & omnes qui alicubi antea constituti separa-

a sacerdotibus in ordinibus suis, & Leuitas in vicibus suis, super opera Dei in Ierusalem, † sicut scriptum est in libro Moysi. 1
b Fecerunt autem filii Israel transmigrationis pascha quartade- 2
cima die mensis primi Purificati. n. fuerat sacerdotes, & Leui- 3
te quasi unus omnes mundi ad immolandum pascha uniuersis 4
filiis transmigrationis, & fratribus suis sacerdotibus, & si-

a Non in fermento ueteri. **a** Qui. s. iniquationibus feruunt.

a Sunt & gentes cæli, qui ab eis separati in uirtute, & caritate domino feruunt, cuiusque solennia sincero corde celebrant.

a In azyinis sine & ve.

c Et fecerunt solennitatem azymorum septem diebus in lætitia, †
d quoniam lætificauerat eos dominus, & conuerterat cor regis Assur ad eos
e ut manus eorum adiuuaret in opere domus Domini Dei Israel.

uituri. Videmus quoque illos qui templum corporis sui peccando profanauerunt, & per hoc a diabolo captiuati sunt per penitentiam redisse, qui. s. mansionem in se domino repararunt.

Notandum. n. quod Salomon prius templum maxima pace regni breui tempore, & nullo contradicente perfecit. De structum autem propter peccata filii transmigrationis magna compunctione cordis longo insistentes labori, & sæpe ab inimicis retardati, tandem diuinitus adiuti restaurarunt. Facile est. n. quemquam conuersum diabolo renuntiate, uinum & uerum Deum confiteri, & percipere sacra Christi, hisque initiatum in remissione omnium peccatorum templum eius effici, & acceptam uitæ innocentiam comitante eius gratia seruare. Sed multi laboris est, si quis accepta fidei sacra peccando contemnit pristinam recipere dignitatem, quia iterum baptizari non potest, sed longo prior labore peritum abluendum est, cuius ablutioni ipsa consuetudo uitiorum quasi inimica Samaritanorum turba repugnat, tanto ad superandum difficilius, quanto diutius terram cordis uirtute uacua possedit.

c Et fecerunt so. Beda. potest in hoc loco celebratio paschæ ad resurrectionem referri, ut ædificatio templi præsentem ecclesiæ statum significet, dedicatio uitam futuram, quæ in animarum cum de corpore exierint, lætitia agitur, immolatio paschæ gloriam resurrectionis, cum electi immaculati carne agni non in sacramento credentes, sed in re ipsa, & ueritate reuerentur. Unde hoc in pascha omnes quasi unus affectu perhibentur, quia tunc ueraciter *agnus Dei qui tollit peccata mundi.* uide Ioannes. *Sanguis Iesu Christi Deumundat uos ab omni peccato.* Tunc erit eius uirtus, cum fuerit Deus omnia in omnibus, & azymorum solennitas in lætitia, cum nullo remanente fermento malitiæ, & nequitia omnes in ueritate, & sinceritate cordis diuinæ uisioni adhererent, non in septem diebus labentis seculi, sed in una die perennis uitæ in atrijs domini, quæ melior est super ratione tanti operis pontur numerus, quam ille cui septiformem gratiam spiritus qua operantes adiuuamur, & requiem aiarum, aut resurrectionem corporum quam bene operantes speramus, denuntiat.

3 CAP.

- 3 Pascha quartadecima. Secundum quod precipitur Exo. 12.
- 4 Quasi unus. i. totaliter, & perfecte.
- 5 Et conuerterat cor. Licet. n. principaliter diceretur, rex Persarum, eo quod ibi erat translata monarchia, tamen dicitur hic rex Assur, quia regnum Assyriorum erat sub eo, sicut rex Franciæ dicitur rex Navarra.

CAP.

† Et fecerunt so. Azy. Omne tempus per septem dierum circumuoluitur. Per hoc ergo, quod fecerunt solennitatem azymorum diebus septem, significatur, quod fideles omni tempore uiuere debent in azyinis sinceritatis, & ueritatis.

C A P. VII.

Post hæc autem. Beda. Hucusque reditus populi de Babylone in Ierusalem, & relatio uasorum, dedicatio templi, & celebratio solennitatum, & dedicatio canticorum domini, quæ in terra aliena non poterant cantari, sub Zorobabel, & Iosue describuntur, quæ omnia humane saluationis in Chro continent formam, cum hi qui cū peccato originali in mū dum uenerant, sacramentis fidei purificati saluantur, vel qui peccado fidem corrumpunt, poenitendo resipiscunt & utrique per eūdem saluatorem verum regem, & sacerdotē verum pascha celebrantes de mundo ad patrem, de morte transeunt ad uitā. Sed quia tēplo incēso, vrbe subuersa, scripturæ quoque fuerunt perustæ, & has miserate dño reparari oportebat, ut q̄ ædificia eruta restaurarent, haberent vnde ipsi moniti intus discerent restaurari, vnde sequitur.

Ost hæc autem verba in Regno Artaxerxis regis Persarum Esdras filius Saraiæ, filii Azariæ, filii Helciæ, filii Sellum, filii Sadoc, filii Achitob, filii Amariæ, filii Azariæ, filii Marathoth, filii Zarahiæ, filii Ozi, filii Bocci, filii Abisue, filii Phinees, filii Eleazar, filii Aaron sacerdotis ab initio. Ipse Esdras ascendit de Babylone, & ipse scriba uelox in lege Moysi quam dominus Deus dedit Israel. Et dedit ei rex secundum manum Domini Dei eius bonam super eum, omnem petitionem eius. Et ascenderunt de filiis Israel, & de filius sacerdotum, & de filiis Leuitarum, & de cantoribus, & de ianitoribus, & de nathinæis in Ierusalem, anno septimo Artaxerxis regis, & uenerunt in Ierusalem mense quinto, ipse est annus septi-

Post hæc. Beda. Hunc Artaxerxem sub quo Esdras de Babylonia Ierosolymam ascendit, Iosephus putat esse Xerxen filium Darii, qui post illum regnauit, sed chronicorū libri successorem eiusdem Xerxis. Regnauit autē Darius sub quo ædificatum est templum, annos 36. post quē Xerxes annos 20. post quem Arthabanus menses 7. quos chronographi p̄ anno posuere. post hunc Artaxerxes annis 40.

Et ipse scriba uelox. * Irenæus In ea captiuitate populi q̄ facta a Nabuchodonosor, corruptis scripturis, & post septuaginta annos Iudæis descendentib. in regionem suam & post deinde temporib. Artaxerxis Persarum regis, inspirauit De⁹ Esdræ sacerdoti tribus Leui præteritorum prophetarum omnes rememorare sermones, & restituere populo eam legē, quæ data est per Moysen.

* Tertul. Hierosolymis Babylonica expugnatione delictis, omne instrumentum Iudaicæ literaturæ per Esdram cōstat restauratum.

* Aug. Hoc tempore Esdras Dei sacerdos combustam a Chaldæis in archiuis templi, restituit legem. Nempe qui eodem Spiritu quo antea scripta fuerat, plenus fuit.

* Euseb. Fuit Esdras eruditissimus legis diuinæ, & clarus omnium Iudæorum magister qui de ea captiuitate regressi in Iudæam, affirmaturque diuinas scripturas memoriter cōdidisse, & ut Samaritanis non miscerentur, litteras Iudaicas commutasse.

Beda. Scriba uelox in lege Moysi appellatur Esdras, quia Esdras

NICOLAUS DE LYRA.
C A P. VII.

Post hæc autem. Postquam superius actum est de populi reductione, hic consequenter agitur de eius instructione per Esdram sacerdotem, ipse. n. Esdras primo uenit de Babylone cum Zorobabel, & Iosue, sed postea rediit, ut aliquos de illis qui remanserant secum adduceret, & gratias a rege impetraret, primo igitur sub ipso describitur ordinatio templi, secūdo informatio populi, c. 9. Circa primum primo describitur ipsius Esdræ legatio, quia fuit missus a rege tanquam legatus a latere, secūdo legationis executio, c. 8. prima in tres, quia primo describitur legati conditio, secūdo legationis forma, siue explicatio, ibi. Hoc est autem exemplar. tertio gratiarum actio, ibi. Benedictus dominus. Circa primum dicitur. 1. Post hæc autem. Dicit autē Ra. Sa. quod iste fuit Darius, ut dicitur est c. pr. ec. & fuit istud anno 7.

MORALITER.

1 Post hæc. Artaxerxes lumen in silentio tentans interpretatur, ideo per ipsum Iesus Christus significatur, de quo dicit Luc. 2. c. Lumen ad reuelationem gentium, & c. Ipse etiam est rex regum, sicut de Artaxerxe dicitur infra, in hoc c. Ipse etiam tentat, non ut aliquid sibi de nouo innorescat, sed alius. Tentat etiam in silentio, quia tentatus ab eo ignorat quod ab eo tenteretur, nisi sibi diuinitus reueletur, igitur per regnum Artaxerxis ecclesia quæ regnum Christi dicitur, bene signat.

2 Esdras

Esdras legem Moysi quæ consumpta erat, refecit, & etiam D (ut communis maiorum fama est) omnem sacræ scripturæ seriem, quam ignis assumerat prout uidebatur legentibus sufficere, scripsit, & nonnulla (ut referunt) quæ opportuna putabat, adiecit, de quibus est, & illud. Et non surrexit propheta in Israel, sicut Moyses, quem nosset dominus facie ad faciem, &c. Quæ uerba dicere non potuit, nisi quodiu post Moysen uixit Et in lib. Samuelis olim in Israel sic loquebatur unusquisq; vadens cōsulare Deū uenite, eamus ad uidentem. Qui n. propheta hodie dicitur, olim uocabatur uidentem. Nonnulla autē integra uolumina, quæ quondam in populo Israel habebantur, intacta reliquit, ideo eorum nihil aliud, quod nominis memoria habetur, ut est illud in libro Numerorū, vnde dicitur in libro

bellorum domini, & in Iosue. Nonne hoc scriptum est in libro iustorum. In Reg quoque, & Par. uoluminibus memorantur libri historici prophetarum, Ahia, Sylonicis, & Semeiz, Abdo, & Nathai, Isaia quoque, & Iehu filii Anani. i. qui librum Regum Israel scripsisse dicitur, & multa alia quorū nulla dicunt hodie posse reperiri uestigia. Ferunt quoque pro certo Hebræi, quod leuiore literas excogitauit sub nominib. earum, quas ante habuerant, quibus uelocissime tantam librorum copiam quæ consumpta erat, reficeret. Ideo nō solū scriba, sed et uelox notatur. Priores autē literæ remanserunt apud Samaritas, quibus illos quinque libros Moysi, quos solos de scriptura sancta receperant, scribere solebant.

c Et ascenderunt. Beda. Notandum quod in capite huius libri scriptum est, quod ad permissionem Cyri ascenderunt de Babylone Zorobabel, & Iosue, & de filiis Iuda, & Benjamin cum sacerdotibus, & Leuitis omnes quorum suscitauit Deus spiritum, de quibus additum est, quod essent de captiuitate, quam trāstulit Nabuchodonosor in Babylonem. Hic autem sub Esdra duce nulla Iudæ, & Benjamin, vel Nabuchodonosor, sed tantum filiorum Israel, & sacerdotum, & Leuitarum, qui cum illo ascenderunt, mentio est. Vnde uidetur quod illi de Iuda, & Benjamin fuerunt, quos Nabuchodonosor captiuaui. Hi autē de decē tribub. qui specialiter post diuisionem Israel vocabantur, quos Aisyriorum reges lōge ante captiuaauerant, & ultra montes Medorū fecerunt habitare. Tunc ergo duæ trib. maxima ex parte redierunt, & templum graui labore restaurauerūt. Decem autem tribus quæ minorē religionis curam habuerūt, quæ destructo Chaldæorum

regni eius. s. anno immediate sequenti post consummationem templi, quæ facta fuit an. 6. regni eius, Iosephus uero dicit, quod iste fuit filius Darii, quem uocat Xerxem, ut dicitur est c. pr. ec. 2 Esdras filius Saraiæ. in hoc ostenditur conditio legati quantum ad genus, quia descendit de Aaron, manu tamen intermedu hic omittuntur, qui ponuntur 1. Par. 5. 3 Et ipse scriba uelox. Quia legem combustam a Chaldæis reparauit, & quia nouas literas inuenit, quibus uerba Hebræica expeditius, & melius scribuntur, & sic ostenditur eius conditio quantum ad scientiam. 4 Et dedit ei rex, i. petitiones suas concessit. 5 Secundum manum domini. Quia hoc factum est magis ex Dei bonitate, quam Esdræ idoneitate. 6 Et ascenderunt de filiis Israel. Quia Ierusalem est in altiori situ, quam regio Babylonis, unde recesserunt.

* Esdras

2 Esdras filius Saraiæ. Per Esdram qui adiutor interpretatur bonus doctōr, vel prædicator significatur, vnde 1. Cor. 3. ca. Paulus doctōr gentium, & prædicator dicit de se, & sibi similibus. Dei adiutores sumus. Igitur in regno Artaxerxis Esdras tanquam legatus a rege mittitur, cum ad docendum populum doctōr, vel prædicator a Christo, vel eius uicario destinatur. Cuius autem conditionis esse debeat, subditur. 3 Et ipse scriba uelox. In lege. s. domini. i. studiosus debet esse in scripturis ueteris, ac noui testamenti, ideo sequitur.

Tom. 2.

TT 3

† Esdras

Deu. 34. d

Re 9. b

Nu. 27. c
I. Ite 10. c
3 Re. 11. g
2. Par. 9. g

E

3. Re. 16

Ibid.

F

A rum imperio libere sub regibus Persarum vivebant, cum tem-
plum edificatum, & compressam esse Samaritanorum inui-
diam compererint, tandem aliquot ex eis redierunt, plures i-
bidein resecerunt, quorum progenies vsq. hodie in eisdem
partib. detineri, & seruire genti Persarum perhibetur. Sicut
autem Zorobabel, & Ie-
sus Christum signant, q

capenitate humana gnis
sua gratia relaxat, & sua
in nobis domum sancti-
ficando, & possidendo
aedificat. Sic Esdras Sa-
cerdos, & uelox scriba
eundem qui non venit
soluere legem sed ad im-
plere, figurat, qui ideo
scriba legis, vel scriba
uelox in lege Moyfi po-
tuit vocari, qd ipse Moy-
si legem per angelu de-
dit, ipse prophetas veri-
tatem docuit, ipse ele-
ctorum mentes ad intel-
ligendam, & faciendam
patris voluntatem acced-
dit. Vnde hoc testamen-

rum quod disponam domui Israel post dies illos, dicit domi-
nus, dando leges meas in mente eorum, &c. *Et lingua mea ca-
lamus scribae.* Lingua. n. prophetae calamus erat uelocis scri-
bae, quia quae dominus illum sine mora tps intus docebat,
hoc ipse per officium linguae foris temporaliter declarabat.
Esdras quoque interpretatur adiutor, quia solus Christus po-
pulum suum a tribulationibus liberat, de confusione uitio-
rum ad pacem virtutum proficientibus meritorum gradib.
inducit, unde. *Auxilium meum a domino, &c.* Ad hoc sicut Es-
dras partem populi non minimam de captiuitate Ierofoly-
mam reduxit, & pecuniam, ac vasa sancta in gloriam tem-
pli, & populum ab vxorib. alienigenis pontificali autoritate
purgauit, ita Christus in carne apprensus confusione mun-
di libera confusione vitiorum intravit vt nos, secum rediens
ab omni confusione liberatos ad tranquillitatem supernae
pacis induceret, cuius pacis pignus in praesenti accipimus, se-
cundum illud. *Pacem relinquo uobis, pacem meam do uobis.* i.
temporalem uitam peregrinantibus relinquo, perpetuam
ad caelestem patriam peruenientibus do.

a Quia in primo. Beda. Prima die mensis coepit ascendere de
Babylone, & quinto cum filiis transmigrationis, & primo die
mensis peruenit in Ierusalem. Primordium. n. mensis in qua
luna nouum a sole lumen mutuari creditur, nouum doni ce-
lestis initiu significat, & bene prima die mensis primi ascen-
dit Esdras de Babylone cum eis, quos a captiuitate saluabat,
quia principium sanctae conuerfationis, in quo Sathanae, &
regno eius abrenuntiamus, illustratio fit diuinae pietatis in
nobis. Primo quoque die mensis quinti peruenit in Ierusalē,
quia & hoc non nostri libertate arbitrii, sed inspiratione sup-
nae lucis fit, ut audito euangelio ecclesiae membris incorpo-
remur. Pulcherq; & salubris in ecclesia mos, & doctri-
patrum inoleuit, vt & his qui catechizantur, quatuor Euan-
geliorum sacramentum explanetur, & recitetur in exordio. I-
tem prima die mensis quinti uenit, cum his qui liberati erāt
ab hostibus in Ierusalem, quia dum completis quatuor euan-
geliorum praecipis caeleste regnum ingredimur, quasi nouum

C uum mensis initium celebramus, quia nouae iam lucis gau-
dia in sole iustitiae cernimus, velut post quatuor menses lu-
cidae actionis, quos in via pergitur, qui tum mensem per-
petuae remunerationis in luce patriae caelestis agimus.
Beda. Primo mense coepit Esdras ascendere de Babylone
& quinto cum filiis
transmigrationis ue-
nit in Ierusalē. Qua-
tuor. n. menses iter
de Babylonia in Ie-
rusalē coepit: quia
per quatuor libros
euangelij fide, & sa-
cramēta ueritatis di-
scimus, quib. de ca-
ptiuitate diaboli
domino duce ere-
pti ad libertatem fi-
liorum Dei ascen-
dimus, & in eisdē
libris praecipia con-
tinentur operum,
quorum quasi gres-
sibus quotidianis
ad superna promiss-
sa ueniamus.

a mus regis. Quia in primo die mensis primi coepit ascendere
de Babylone, & in primo die mensis quinti uenit in Ierusalē,
b iuxta manum Dei sui bonam super se. Esdras autem parauit
cor suum, ut inuestigaret legem domini, & faceret, & doceret
in Israel praecipium, & iudicium. Hoc est autem exemplar e-
pistolae edicti, quod dedit rex Artaxerxes Esdrae Sacerdoti
scribae erudito in sermonibus, & praecipis domini, & tere-
mōiis eius in Israel. Artaxerxes rex regum Esdrae sacerdoti, scri-
bae legis Dei caeli doctissimo, salutem. A me decretum est, ut
cuicumque placuerit in regno meo de populo Israel, & de sa-
cerdotibus eius, & de Leuitis ire in Ierusalem, tecum vadat.

b Iuxta manum Dei. Confirmatus. s. gra, & protectione diui-
na, qua prospere coepit perficeret. Sic & Christus, qd Deus
erat in Christo mundum reconcilians sibi, manus quoque
Dei sup eius humanitate fuit, qd in passione exaltatus, & ad
inuentia supne ciuitatis ascendit, & fidelib. suis iter patefecit.
c Esdras autem parauit. Magna uirtus hois parare cor suum
ad obsequium diuinae uoluntatis, & dicere posse. *Paratum cor
meum Deus, paratum cor meum.*

d Artaxerxes rex. Artaxerxes qui deuota mente templum, &
sacerdotes domini veneratur, eique famulabatur. Christia-
nos principes, sicut Darius significat. Nee mirum si successio-
res Cyri qui templum, & ciuitatem fecerunt aedificari, qui
seruos eius, ac legem dilexerunt, atque iuuerunt, Christia-
nos reges figurant, cum ipse dominus per prophetam Cy-
rum significare filium suum dixit, & eius nomine illum ho-
norificauerit, dicens. *Haec dicit dominus Christo meo Cyro.*

e A me decretum. Quia ad regem peruenerat fama diuinae
uirtutis, per quam ille incensam a Chaldaeis legem (eisdem
quib. prius propriis sermonib. quamuis alio literatum chara-
ctere) nouauerit.

f Ut cuicumque. Omnib. licentiam eundi tribuit, nullum ire
compellit. Christiani principes nullum cogentes, ne sit incer-
ta uoluntas fidei, omnib. quib. placuerit in regno suo Chri-
stum colere permittunt.

Et septem

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Esdras autem parauit cor suum. i. totam attentionem suam posuit.
- 2 Ut inuestigaret legem domini, &c. Eam reparando.
- 3 Et faceret. Eam opere adimplendo.
- 4 Et doceret in Israel. Hic est de bitus processus doctoris, sicut Ie-
sus cepit facere, & docere, ut habetur Act. 1. a.
- 5 Praecipium, & iudicium. Hoc est autem exemplar epi-
stolae edicti, &c. Quantum ad moralia.

6 Et

- 6 Et iudicium. Quantum ad iudicialia. Dicit autem R. Sa. Ma-
gistri dixerunt, quod iste Esdras ipse est Malachias, qui in duodecim
prophetis ultimus ponitur.
- 7 Hoc est autem. Hic consequenter describitur legationis forma,
cum subiuitur.
- 8 Artaxerxes rex. Quia plures reges habebat sub se, & in hoc
apparet delegantis autoritas.
- 9 Esdrae sac. scr. in quo apparet legati idonitas.
- 10 Ut cui pla. i. nullum cogit ad redeundum, sed oēs licentiauit.

8 A

MORALITER.

- 1 Esdras autem parauit cor suum, &c. Scilicet, quarendo eius
sanum intellectum.
- 3 Et faceret, & doceret. Doctor. n. & praedicator non solu
debent docere uerbis, sed etiam factis, & exemplo Christi,
de

de quo dicitur Act. 1. a. cepit Iesus facere, & docere.
8 Artaxerxes rex. Per hoc. n. quod iste rex dedit Esdrae mul-
tas, & magnas gratias, & priuilegia, significatur quod rex re-
gum Iesus Christus doctorib. & praedicatorib. uerbo, & ex-
plo dat gratias spiritus sancti, & charismata.

† Et

A *a. Et septem consiliatorum.* In libro Esther legitur moris fuisse Persarum regib. ut in cunctis agendis, vel discernendis 7. cō filio vteretur. Septem consiliariis utuntur fideles cū in oib. quæ faciunt pcepta diuinæ scripturæ sequuntur. De qua dī. *Eloquia dñi, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatū terre purgatum septuplum.* i. sancta illustratione se

B *b. Missus es.* Mittitur Esdras a facie regis, & septem cōsiliatorum eius, vt visitet Indiā, & Ierusalem, & conuerſi ad fidem principes seculi, & scripturarum per tuasionibus roborati, Christū ad saluandam ecclesiam & congregandam de gentibus quotidiano auxilio, quod Esdræ nomen significat, uenite desiderant, dicētes. *Domine Deus uirtutū con. respice de celo ui. & uisi. istam, & c.*

C *c. Quæ est in.* Mirum quod inuenitur uerbum in epistola Artaxerxis quo prophete solēt uti, cum dicit legem Dei esse in manu serui illius, scriptū est .n. Factum ē uerbum in manu Aggæi prophete. Et domiaus fecit quod locutus est in manu serui sui Elię. & testificatus est dominus in Israel, & in Iuda

per manus omnium prophetarum, quia. f. prophete non minus operando, quam loquendo quæ Dei sunt. prædicabant. Christus legē in manu habuit, quia eam. quōdam p Moysen prout uoluit, statuit, & nunc eadem per semetipsum immutans ad perfectiora tranſtulit.

D *d. Et ut feras.* Notanda fides, & sapientia regis, & consiliatorum eius qui dona sua magis per illum qui legem Dei in manu habebat. i. opere complebat offerenda esse intellexerūt.

E *e. Cuius in Ieruf.* Beda. Fideliter, & docte eum in Ierusalem habere tabernaculum dicit, quem supra dixerat Deum cæli, tabernaculo. n. in itinere utimur, & Deus cæli tabernaculum habet in Ierusalem, q̄a qui æternā sedem in cælis hēt, ipse cum peregrinantibus in hac ecclesia sanctis ad tempus morari dignatur, unde. *Eccc tabernaculum Dei cum hominibus.*

Et quia Esdras nō solū p̄dicatorum, quorum unus erat, sed ēt Christi, ad cuius membra p̄tinebat, typum gesserit, quasi p̄ illum dona offerimus, cum in oib. opitulatione indigem⁹, vt bona q̄ agimus, Deo patri accepta sint. *Nemo. n. inquit uenit ad p̄tē nisi p̄ me.* & de illo Ioānes *Ipsc est pp̄tatio pp̄t̄is n̄ris.*

F *f. Et omne argenti.* De hac pecunia fideles in ecclesia sua bona opera elatere cupiunt, ut per hoc patrem cum sanctis habeant, & aliis ipsorum exemplis proficiant. Nam quasi de argento, & auro nostro sacrificia, libamina, & hostiæ ad offerēdum domino comparantur, cum uisa operum nostrorū claritate proximi conuertuntur ad officium pietatis, quo & ipsi bene uiuendo domino consecrantur. Sunt autem quædā sanctorum clarissimæ uirtutes, quæ non omnibus in exempla operis possunt ostendi, sed tantu ad glorificandam Dei gratiam recitari, ut est illud quod Daniel, & Ieremias pueri

G *g. Vasa quoque.* Verus Esdras uasa misericordie quæ tibi traduntur ab hominib. in conspectu patris in supernam Ierusalem tradidit, de quib. dicitur. *Quomodo poterit quisquam intrare domū fortis, & uasa eius diripere, nisi prius alligauerit fortem?* Fortis. n. erat rex Babylonis i. diabolus, sed unctus, & ligat⁹ a domino, ea quæ iniuste possidebat uasa, id est electorum corda amisit, neque auferenti, & ad supernam ciuitatem cuius erant propria reducenti con tradicere potuit.

H *h. Et a me.* Principes Christiani subiectis suis imperant, ut quicquid petierit Christus pontifex noster, absq; mora tribuant, nihil omnino retractantes, dent aurum in confessione ueræ fidei, frumentum in ostensione bonæ operationis, uinum in seruiore dilectionis, oleum in hilaritate misericordie, & hæc omnia sub centenario numero sacerdoti magno, & scribæ legis Dei cæli dari iubentur. i. Christo qui cælestia nobis mandata a patre deferens cælestia obedientib. in domo patris præmia promisit. Centenarius. n. qui in computo digitorum a leua transit in dexteram, ea quæ in dextra iudicis. uita æterna sunt, gaudia designat. Talentum autem triplicis mensuræ traditur. Minimum, librarum 50. medium, librarum 62. summum, librarum 120. Corus 30. modii: batos, q̄ & ephi decima pars cori. i. tres modii.

I *i. Sal uero.* Beda. Sal sapientiam significat, & inde communi locutione hebetes, insulsi uocantur. Sed interest cuiusmodi sit sal. nam & dominus per legem omni sacrificio sal offerri præcepit, & in euangelio dicit. *Habete sal in uobis, & pacem habete inter uos.* Nec tamen frustra Dauid in ualle Salmarum Idumæos percussisse legitur, quia. f. sal cælestis sapientiæ quo in cunctis operum nostrorum sacrificiis offerre iubemur. Salinam uero uallium cum incolis suis percutit Dauid, quia infirmam, & mundanam sapientiam cum sectatorib. suis Ch̄s destruit, unde bene præcipitur sal absq; mensura tribui diligenter in domo Dei cæli, quia necesse ē, ut quicquid sapientiæ quis habet, totum hoc in obsequium Dei exhibeat. Recolēdum uero q̄ superius dixerūt Samaritani scribētes ad alterū Artaxerxē, q̄a memores salis q̄ in palatio comederāt, tolerare nō poterāt tēplū, & ciuitatē Dei q̄ utilitatē eius ædificari. Hic autē Artaxerxes iubet oib. arcæ publicæ custodib. ut inter cætera sal in quantum opus sit, tribuant in domo Dei. Ibi. n. cognoscitur quod hæretici ad impugnandam ecclesiam fraudulentō humane sapientiæ gustu aiantur, hic autē quod conuerſi ad fidem sapientes ipsam per

J *j. Et usque ad frumenti.* Corus continet 30. modios, & est tertia pars oneris uini camelī. **K** *k. Et usque ad batos.* Batus est mensura continens quinquaginta sextarios Hebraicos secundum Isidorum 16. Etymo. sunt tamen ualde parui, ut dixi diffusius 3. Regum 7. capitul.

L *l. Sal uero absque mensura.* quia in omni sacrificio ponebatur sal.

pro-

prophetauerunt, quod Ioannes nōdum natus, quod Cornelius cum domo sua nondum baptizatus, spiritu sancto accepit, & innumera miracula inſtar argenti in domo domini Nec tantum ex hoc argento, uel auro oblationes quæ super altare ponuntur, emi possunt, quia talia cum audimus, mirari quidem uelut diuina

M *m. Non solum in lingua, quia caput Iesus factus est.*

N *n. Hac de causa data est pecunia.*

O *o. Quæ, scilicet, de frugibus terræ offerebantur, ut panis, & similia, & spica.*

P *p. Electorum corda.*

Q *q. Mensura triplex.*

R *r. Et a me.* Principes Christiani subiectis suis imperant, ut quicquid petierit Christus pontifex noster, absq; mora tribuant, nihil omnino retractantes, dent aurum in confessione ueræ fidei, frumentum in ostensione bonæ operationis, uinum in seruiore dilectionis, oleum in hilaritate misericordie, & hæc omnia sub centenario numero sacerdoti magno, & scribæ legis Dei cæli dari iubentur. i. Christo qui cælestia nobis mandata a patre deferens cælestia obedientib. in domo patris præmia promisit. Centenarius. n. qui in computo digitorum a leua transit in dexteram, ea quæ in dextra iudicis. uita æterna sunt, gaudia designat. Talentum autem triplicis mensuræ traditur. Minimum, librarum 50. medium, librarum 62. summum, librarum 120. Corus 30. modii: batos, q̄ & ephi decima pars cori. i. tres modii.

S *s. Sal uero.* Beda. Sal sapientiam significat, & inde communi locutione hebetes, insulsi uocantur. Sed interest cuiusmodi sit sal. nam & dominus per legem omni sacrificio sal offerri præcepit, & in euangelio dicit. *Habete sal in uobis, & pacem habete inter uos.* Nec tamen frustra Dauid in ualle Salmarum Idumæos percussisse legitur, quia. f. sal cælestis sapientiæ quo in cunctis operum nostrorum sacrificiis offerre iubemur. Salinam uero uallium cum incolis suis percutit Dauid, quia infirmam, & mundanam sapientiam cum sectatorib. suis Ch̄s destruit, unde bene præcipitur sal absq; mensura tribui diligenter in domo Dei cæli, quia necesse ē, ut quicquid sapientiæ quis habet, totum hoc in obsequium Dei exhibeat. Recolēdum uero q̄ superius dixerūt Samaritani scribētes ad alterū Artaxerxē, q̄a memores salis q̄ in palatio comederāt, tolerare nō poterāt tēplū, & ciuitatē Dei q̄ utilitatē eius ædificari. Hic autē Artaxerxes iubet oib. arcæ publicæ custodib. ut inter cætera sal in quantum opus sit, tribuant in domo Dei. Ibi. n. cognoscitur quod hæretici ad impugnandam ecclesiam fraudulentō humane sapientiæ gustu aiantur, hic autē quod conuerſi ad fidem sapientes ipsam per

T *t. Mensura triplex.*

U *u. Et a me.* Principes Christiani subiectis suis imperant, ut quicquid petierit Christus pontifex noster, absq; mora tribuant, nihil omnino retractantes, dent aurum in confessione ueræ fidei, frumentum in ostensione bonæ operationis, uinum in seruiore dilectionis, oleum in hilaritate misericordie, & hæc omnia sub centenario numero sacerdoti magno, & scribæ legis Dei cæli dari iubentur. i. Christo qui cælestia nobis mandata a patre deferens cælestia obedientib. in domo patris præmia promisit. Centenarius. n. qui in computo digitorum a leua transit in dexteram, ea quæ in dextra iudicis. uita æterna sunt, gaudia designat. Talentum autem triplicis mensuræ traditur. Minimum, librarum 50. medium, librarum 62. summum, librarum 120. Corus 30. modii: batos, q̄ & ephi decima pars cori. i. tres modii.

V *v. Sal uero.* Beda. Sal sapientiam significat, & inde communi locutione hebetes, insulsi uocantur. Sed interest cuiusmodi sit sal. nam & dominus per legem omni sacrificio sal offerri præcepit, & in euangelio dicit. *Habete sal in uobis, & pacem habete inter uos.* Nec tamen frustra Dauid in ualle Salmarum Idumæos percussisse legitur, quia. f. sal cælestis sapientiæ quo in cunctis operum nostrorum sacrificiis offerre iubemur. Salinam uero uallium cum incolis suis percutit Dauid, quia infirmam, & mundanam sapientiam cum sectatorib. suis Ch̄s destruit, unde bene præcipitur sal absq; mensura tribui diligenter in domo Dei cæli, quia necesse ē, ut quicquid sapientiæ quis habet, totum hoc in obsequium Dei exhibeat. Recolēdum uero q̄ superius dixerūt Samaritani scribētes ad alterū Artaxerxē, q̄a memores salis q̄ in palatio comederāt, tolerare nō poterāt tēplū, & ciuitatē Dei q̄ utilitatē eius ædificari. Hic autē Artaxerxes iubet oib. arcæ publicæ custodib. ut inter cætera sal in quantum opus sit, tribuant in domo Dei. Ibi. n. cognoscitur quod hæretici ad impugnandam ecclesiam fraudulentō humane sapientiæ gustu aiantur, hic autē quod conuerſi ad fidem sapientes ipsam per

W *w. Et a me.* Principes Christiani subiectis suis imperant, ut quicquid petierit Christus pontifex noster, absq; mora tribuant, nihil omnino retractantes, dent aurum in confessione ueræ fidei, frumentum in ostensione bonæ operationis, uinum in seruiore dilectionis, oleum in hilaritate misericordie, & hæc omnia sub centenario numero sacerdoti magno, & scribæ legis Dei cæli dari iubentur. i. Christo qui cælestia nobis mandata a patre deferens cælestia obedientib. in domo patris præmia promisit. Centenarius. n. qui in computo digitorum a leua transit in dexteram, ea quæ in dextra iudicis. uita æterna sunt, gaudia designat. Talentum autem triplicis mensuræ traditur. Minimum, librarum 50. medium, librarum 62. summum, librarum 120. Corus 30. modii: batos, q̄ & ephi decima pars cori. i. tres modii.

X *x. Et a me.* Principes Christiani subiectis suis imperant, ut quicquid petierit Christus pontifex noster, absq; mora tribuant, nihil omnino retractantes, dent aurum in confessione ueræ fidei, frumentum in ostensione bonæ operationis, uinum in seruiore dilectionis, oleum in hilaritate misericordie, & hæc omnia sub centenario numero sacerdoti magno, & scribæ legis Dei cæli dari iubentur. i. Christo qui cælestia nobis mandata a patre deferens cælestia obedientib. in domo patris præmia promisit. Centenarius. n. qui in computo digitorum a leua transit in dexteram, ea quæ in dextra iudicis. uita æterna sunt, gaudia designat. Talentum autem triplicis mensuræ traditur. Minimum, librarum 50. medium, librarum 62. summum, librarum 120. Corus 30. modii: batos, q̄ & ephi decima pars cori. i. tres modii.

Y *y. Et a me.* Principes Christiani subiectis suis imperant, ut quicquid petierit Christus pontifex noster, absq; mora tribuant, nihil omnino retractantes, dent aurum in confessione ueræ fidei, frumentum in ostensione bonæ operationis, uinum in seruiore dilectionis, oleum in hilaritate misericordie, & hæc omnia sub centenario numero sacerdoti magno, & scribæ legis Dei cæli dari iubentur. i. Christo qui cælestia nobis mandata a patre deferens cælestia obedientib. in domo patris præmia promisit. Centenarius. n. qui in computo digitorum a leua transit in dexteram, ea quæ in dextra iudicis. uita æterna sunt, gaudia designat. Talentum autem triplicis mensuræ traditur. Minimum, librarum 50. medium, librarum 62. summum, librarum 120. Corus 30. modii: batos, q̄ & ephi decima pars cori. i. tres modii.

Z *z. Et a me.* Principes Christiani subiectis suis imperant, ut quicquid petierit Christus pontifex noster, absq; mora tribuant, nihil omnino retractantes, dent aurum in confessione ueræ fidei, frumentum in ostensione bonæ operationis, uinum in seruiore dilectionis, oleum in hilaritate misericordie, & hæc omnia sub centenario numero sacerdoti magno, & scribæ legis Dei cæli dari iubentur. i. Christo qui cælestia nobis mandata a patre deferens cælestia obedientib. in domo patris præmia promisit. Centenarius. n. qui in computo digitorum a leua transit in dexteram, ea quæ in dextra iudicis. uita æterna sunt, gaudia designat. Talentum autem triplicis mensuræ traditur. Minimum, librarum 50. medium, librarum 62. summum, librarum 120. Corus 30. modii: batos, q̄ & ephi decima pars cori. i. tres modii.

AA *aa. Et a me.* Principes Christiani subiectis suis imperant, ut quicquid petierit Christus pontifex noster, absq; mora tribuant, nihil omnino retractantes, dent aurum in confessione ueræ fidei, frumentum in ostensione bonæ operationis, uinum in seruiore dilectionis, oleum in hilaritate misericordie, & hæc omnia sub centenario numero sacerdoti magno, & scribæ legis Dei cæli dari iubentur. i. Christo qui cælestia nobis mandata a patre deferens cælestia obedientib. in domo patris præmia promisit. Centenarius. n. qui in computo digitorum a leua transit in dexteram, ea quæ in dextra iudicis. uita æterna sunt, gaudia designat. Talentum autem triplicis mensuræ traditur. Minimum, librarum 50. medium, librarum 62. summum, librarum 120. Corus 30. modii: batos, q̄ & ephi decima pars cori. i. tres modii.

BB *bb. Et a me.* Principes Christiani subiectis suis imperant, ut quicquid petierit Christus pontifex noster, absq; mora tribuant, nihil omnino retractantes, dent aurum in confessione ueræ fidei, frumentum in ostensione bonæ operationis, uinum in seruiore dilectionis, oleum in hilaritate misericordie, & hæc omnia sub centenario numero sacerdoti magno, & scribæ legis Dei cæli dari iubentur. i. Christo qui cælestia nobis mandata a patre deferens cælestia obedientib. in domo patris præmia promisit. Centenarius. n. qui in computo digitorum a leua transit in dexteram, ea quæ in dextra iudicis. uita æterna sunt, gaudia designat. Talentum autem triplicis mensuræ traditur. Minimum, librarum 50. medium, librarum 62. summum, librarum 120. Corus 30. modii: batos, q̄ & ephi decima pars cori. i. tres modii.

CC *cc. Et a me.* Principes Christiani subiectis suis imperant, ut quicquid petierit Christus pontifex noster, absq; mora tribuant, nihil omnino retractantes, dent aurum in confessione ueræ fidei, frumentum in ostensione bonæ operationis, uinum in seruiore dilectionis, oleum in hilaritate misericordie, & hæc omnia sub centenario numero sacerdoti magno, & scribæ legis Dei cæli dari iubentur. i. Christo qui cælestia nobis mandata a patre deferens cælestia obedientib. in domo patris præmia promisit. Centenarius. n. qui in computo digitorum a leua transit in dexteram, ea quæ in dextra iudicis. uita æterna sunt, gaudia designat. Talentum autem triplicis mensuræ traditur. Minimum, librarum 50. medium, librarum 62. summum, librarum 120. Corus 30. modii: batos, q̄ & ephi decima pars cori. i. tres modii.

DD *dd. Et a me.* Principes Christiani subiectis suis imperant, ut quicquid petierit Christus pontifex noster, absq; mora tribuant, nihil omnino retractantes, dent aurum in confessione ueræ fidei, frumentum in ostensione bonæ operationis, uinum in seruiore dilectionis, oleum in hilaritate misericordie, & hæc omnia sub centenario numero sacerdoti magno, & scribæ legis Dei cæli dari iubentur. i. Christo qui cælestia nobis mandata a patre deferens cælestia obedientib. in domo patris præmia promisit. Centenarius. n. qui in computo digitorum a leua transit in dexteram, ea quæ in dextra iudicis. uita æterna sunt, gaudia designat. Talentum autem triplicis mensuræ traditur. Minimum, librarum 50. medium, librarum 62. summum, librarum 120. Corus 30. modii: batos, q̄ & ephi decima pars cori. i. tres modii.

Ter 1. b
Luc 1. e
Act 10. a

Mat. 3. d

E

F

Mensura triplex.

Ezec. 45. d
Leu. 2. d
Mt. 9. g
2. Re. 8. d

1. E. d. 4. c

disci-

NICOLAUS DELYRA.

1. A facie. n. regis. i. a presentia eius, & ordinatione.
2. Et septem. Scientium leges, & iura maiorum, ut habetur in libro Esther, & semper assistebant regi, ne aliquid indecens faceret ex defectu consilii.
3. In lege. i. quam habes in promptu, ut patet ex prædictis.
4. Ut feras. Ex dono regis, & ex donis principum, & etiam popularium, siue sint gentiles, quoniam audita uirtute Dei multi Gentilium miserunt munera ad templum, siue Iudæis, & plures de illis noluerunt recedere de Babylone, de ceteri uxorū suarū, & filiorū, & bonorum temporalium amore, tamen miserunt munera.
5. Et sacrificia. Quæ fiebant de animalibus, uel aridis.
6. Et

6. Et libamina. Quæ fiebant de liquidis, s. uino, & oleo.
7. Dabis de thesauro. Id est, de pecunia iam collecta, & colligenda a populo habitante trans flumen per ministros regis ad hoc. Ita utos quib. rex præcepit, ut alia expedirent Esdræ sacerdoti, ideo subditur. Deceui omnibus custodibus arcæ publicæ, &c.
8. Et usque ad frumenti. Corus continet 30. modios, & est tertia pars oneris uini camelī.
9. Et usque ad batos. Batus est mensura continens quinquaginta sextarios Hebraicos secundum Isidorum 16. Etymo. sunt tamen ualde parui, ut dixi diffusius 3. Regum 7. capitul.
10. Sal uero absque mensura. quia in omni sacrificio ponebatur sal.

C disciplinam secularis sapientie adiuuant, dum per aduocatos expugnant. **A** rios expugnant. **a** Vobis quoque. Hoc privilegio ostenditur, quod cetera plebs filiorum Israel ad patriam perueniens tributa regis pendebat, quod discreti provisione rex fecisse cognoscitur, ut quod diuino seruitio fu-

pererant, occupata suo famulatu essent liberi, & quod in terra nihil proprium possidebant, sed ex decimis populi vivebant, nemo ex eis tributum exigeret. His omnibus probatur non solum dilexisse, sed etiam optime didicisse quae diuinae seruitutis posceret cultus.

B **b** Tu autem. Bed. Repetit rex quae supra dixerat, & veritatem quam cognouit iterato sermone confirmat. Supra. n. ait in manu Esdrae esse, quia lex Dei sapientia est, unde. *Omni medi-*

bid.

Pal. 36. f

tabitur sapientiam, & lingua eius loquitur in lege Dei eius in corde ipso. Et iustus in manu sua legem Dei, & sapientiam habet, dum in om-

tinuit tribuatur diligenter in domo Dei caeli, ne forte irascatur contra regnum regis, & filiorum eius. Vobis quoque notum facimus de vniuersis sacerdotibus, & Leuitis, cantoribus, & ianitoribus nathinaeis, & ministris domus Dei huius, ut vectigal, & tributum, & annonas non

a ¶ Patienter exprimit Artaxerxes quid reges temporibus Christianis haberent deuotionis, quidve erga eandem veritatis omnibus agerent.

b habeatis potestatem imponendi super eos. Tu autem Esdras secundum sapientiam Dei tui, quae est in manu tua, constitue iudices, & praesides ut iudicet omni populo qui est trans flumen, his videlicet qui nouerunt legem Dei tui, sed & imperitos docete libere. Et omnis qui non fecerit legem Dei tui, & legem regis diligenter, iudicium erit de eo, siue in mortem, siue in exilium, siue in condemnationem substantiae eius, vel

a ¶ Esdras accepta epistola in Dei laudem prorumpit. ¶ Non est dubitandum dicta regis sancta esse, & mystica quae propheta ei diuinitus inspirata conueniat, a quo etiam domini Dei glorificationem manifestat.

certe in carcerem. Et dixit Esdras scriba. Benedictus dominus Deus patrum nostrorum, qui dedit hoc in corde regis, ut glorificaret domum domini, quae est in Ierusalem, & in me inclinauit misericordiam suam, coram rege, & consiliatoribus eius, & uniuersis principibus regis potentibus. Et ego confortatus manu domini Dei mei quae erat in me, congregaui de Israel principes qui ascenderant mecum.

a ¶ Potestate, scilicet, qua omnia operatur.

ficatur, ebrius per gratiam Dei contra omnia quae factum opus impediunt, mente roboratur.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ne forte. Sciebat. n. quod potentia regni sui dependebat a voluntate Dei.
- 2 Ut vectigal. i. censum de rebus quae portantur.
- 3 Et tributum. Quod a personis capitancis soluitur.
- 4 Et annonas. i. victum qui custodibus terrae praebatur.
- 5 Non habeatis. Personae. n. deservientes cultui diuino, & uacantes studio, debent esse a talibus immunes.
- 6 Constitue iudices. i. si aliqui sunt insufficientes ad iudicandum, amoue eos, & institue alios sufficientiores.
- 7 Et omnis. Quantum ad Iudaeos qui ad ipsam tenebantur.
- 8 Et legem. i. mandatum eius quod habet vim legis, quantum ad Gentiles, & Iudaeos, quia a utriusque erunt ei subiecti.
- 9 Iudicium erit de eo. i. punitio.
- 10 Siue in mortem. s. corporalem.
- 11 Siue in exilium. quod est mors civilis.

Siu

MORALITER.

16 Et ego confor. Scilicet in Ierusalem, uerba sunt Esdrae per quae

12 Siue in con. quia secundum quantitatem delicti debet poenitentia mensurari.

13 Benedictus dominus. Hic consequenter ponitur gratiarum actio, & in aliquibus libris praemittitur. Et dixit Esdras scriba, sed non est in Hebraeo, nec est de textu, sed subintelligitur, propter quod aliqui doctores apposuerunt in libris suis per modum glossae, & postea textui insertum fuit per imperitiam scriptorum, sicut & in pluribus aliis locis simile factum est.

14 Qui dedit. Totum. n. beneficium a rege impetratum a Deo attribuit tanquam gratis.

15 Ut glorificaret. Magnis muneribus, & privilegiis concessis ibidem ministrantibus, ut patet per praedicta.

16 Et ego confortatus. i. eius directione.

17 Congregaui de Is. i. capitancos, uel principales domorum.

18 Qui ascenderant mecum. Ut tractarent ad inuicem de pertinentibus ad meum processum.

quae significatur, quod bonus doctor, uel praedicator congregat multitudinem fidelium in unitatem fidei charitate formatam, quam secum ducit ad requiem Ierusalem supernae.

CAP. VIII.

H sunt ergo principes familiarum, & genealogia eorum, qui ascenderunt mecum in Regno Artaxerxis Regis de Babylone. De filiis Phinees, Gersom. De filiis Ithamar, Daniel. de filiis Dauid, Hattus.

C A P. V I I I. **H** sunt ergo principes familiarum, & genealogia eorum, qui ascenderunt mecum in Regno Artaxerxis Regis de Babylone. De filiis Phinees, Gersom. De filiis Ithamar, Daniel. de filiis Dauid, Hattus.

lege, quam reparauerat populum suum erudit. Dedit ergo ei licentiam redeundi, & tradidit ei epistolam ad principes suos trans flumen, & ad custodes alicuius publicae.

¶ Bed a.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VIII.

H sunt ergo. Hic consequenter describitur legationis executio, hinc consistit in recessu de Babylone, et accessu ad Ierusalem. Circa quod primo ponitur populi proficiens numeratio, secundo ipsa profectio, ibi: Et praedican tibi ieiunium. Prima in duas, quia primo ponitur

ponitur numeratio proficiens uolentium generaliter, secundo Leuita specialiter, ibi: Quae fuitque in populo. Circa primum legatur littera sicut iacet, excepto quod sequitur.

2 De filiis Phinees. Dicuntur hic expositores nostri communiter, quod iste non potest intelligi Phinees, qui fuit filius Eleazari filii Aaron, si milititer cum subditur.

3 De filiis Itha. Daniel. De filiis Da. Id est, descendentes ab Itha-

MORALITER.

1 H. sunt ergo. Per istos hic enumeratos quos Esdras per se, & alios induxit ad hoc, quod exirent de Babylone, & Casphiae locis, & cum eorum in Ierusalem quorum numerus est magnus ut patet in textu discutendo, signatur magnus fructus aiarum quem facit bonus doctor, uel praedicator inducendo populos

pulos ad hoc quod exeant de seruitute peccati, quae per seruitutem Babylonicam significatur, eo quod Babylon confusio interpretatur, & pro bona ueniant in Ierusalem allegorica quae est ecclesia, ut numero, & merito sit de ipsa, & sic tandem ueniant in Ierusalem anagogicam, quae est triumphans ecclesia, de qua dicit Gal. 4. d. illa quae sursum est Ierusalem libera est quae est mater nostra.

† Et

A Beda. Diligenter principes qui secum de Babylone ascēderunt, enumerat; & genealogia eorum explicat, numerum quoq; illorum adiungit, qui ad mille quadringentos, & quadraginta peruenit; innuens, quia nomina eorum qui de confusione mundi ascēdūt, in libro vitæ scripta sunt, sed doctores,

id est, principes familiarum populi Dei, quātū animarum Domino acquirūt, tantum augmēta perpetuæ remuneratiōis accipiunt. Vnde seruo. dicenti: *Mna tua decem mnas acquisiuit.* Responderetur: *Et tu esto super decem ciuitates,* id est, ex eorum vita quos docuisti, gloriosior eris in regno Dei.

B *Congregauit autem.* Beda. Nomen hoc loci non alibi me legisse memini, Cum vero in sequentibus scriptum sit, *Et prædicauit ibi ieiunium iuxta fluum Ahaua decima die mensis primi,* videtur quod & Ahaua fluius sit, & alter fluius in eum decurrat in quo confinio Esdras exercitum congregauit. Iosephus autem Euphratem ponit; unde videtur Ahaua esse aliquis riuus Euphratis. Opportune antequam tantum iter inciperet, copiam tibi ministrorum domus Dei prouidit, per quos Ierosolimam ueniens, quæ in templi usus necessaria sunt, perficeret.

b *Et misit eos ad Eddo.* Beda. Mare Caspium secundum Orosium

sum sub Aqilonis plaga ab Oceano oritur, cuius utraq; circa Oceanum littora loca deserta, incultaq; habentur; inde Meridie versus per longas angustias tenditur, donec per magna spacia dilatata montis radicibus terminetur; habet ab Oriente vsq; ad Oceanum Hyrcanorū, & Scytharum gentes plurimas, pro-

pter terrarū infertilitatem infertilem late oberrantes. Ab Occidente gentes habet multas, sed generaliter regio plurimam Albaniam, & meridiem sub mari, & monte Caspio Amazoniam nuncupatur. Vbi notandum, quod cum historici Caspiam scribant, Esdras Caspiam nominat. Hebræi enim, per litteram non habentes pro ea in nominibus Grecis, vel barbaris, feruntur, ut Ferrus, Filatus, In Caspiam ergo filii Israel per captiuitatem Assyriorum, vel Chaldeorū peruenisse probantur, dum illic mittit Esdras, ut adducantur ministri domus Domini; Leuitæ, scilicet, & Nathinæi, quos Iosephus sacros

De filiis Secheniæ, & de filiis Pharos, Zacharias: & cum eo numerati sunt viri centum quinquaginta. De filiis Phahathmoab, Eliezer filius Zarche, & cum eo ducenti viri. De filiis Secheniæ, filius Ezechiel: & cum eo trecenti viri. De filiis Adan, Abed filius Ionathan: & cum eo quinquaginta viri. De filiis Alan, Isaias filius Athaliæ: & cum eo septuaginta viri. De filiis Saphatæ, Zebedia filius Michael: & cum eo octoginta viri. De filiis Ioab, Obedia filius Iahiel: & cum eo ducenti decem & octo viri. De filiis selomith, filius Iosiphæ: & cum eo centum sexaginta viri. De filiis Bebai, Zacharias filius Bebai: & cum eo viginti octo viri. De filiis Azgad, Iohanan filius Eccetan: & cum eo centum & decem viri. De filiis Adoniam, qui erant nouissimi, & hæc nomina eorū, Elphelet, & Iehiel: & Samaias, & cum eis sexaginta viri. De filiis Begui, Vthai, & zachur: & cum eis septuaginta viri. Cōgregauit autem eos ad fluum qui decurrit ad Ahaua, & mansimus ibi tribus diebus. quæsiuique in populo, & in sacerdotibus de filiis Leui, & non inueni ibi. Itaque misi Eliezer, & Ariel, & Semeiam, & Elnathan, & Iarib, & aliorum Elnathan, & Nathan, & Zachariam, & Mosollam principes, & Iorab, & Elnathan sapientes. Et misi eos ad Eddo, qui est primus in Casphiæ loco. Et posui in ore eorum verba quæ loquerentur ad Eddo, & ad fratres eius Nathinæos, in loco Casphiæ: ut adducerent nobis ministrum domus Dei nostri. Et adduxerunt nobis per manum Dei nostri bonam super nos, virum doctissimum de filiis Moholi, filii Leui, filii Israel, & Sarabiam, & filios eius, & fratres eius decem & octo: & Hasabiam, & cum eo Isaiam de filiis Merari, fratresque eius, & filios eius viginti. Et de Nathinæis, quos dederat Dauid, & principes ad ministreria Leuitarum, Nathinæos ducentos viginti. Omnes hi suis nominibus

seruos nominat. Et notandum, quod multum libera pacem quamuis inter exteros vivebant, qui statim tantam copiam desinare valebant. Nam 258. viros electos in illa expeditione fuisse catalogus eorum ostendit; quibus adiunctis Esdras in exercitu suo mille septingentorum prope virorum summam habuisse reperitur.

E Et

NICOLAUS DE LYRA.

Ithamar non potest intelligi Ithamar qui fuit filius Aaron: quia infra eodem capite dicitur, quod de filiis Leui non fuerunt aliqui inuenti in populo illo, qui tunc erat cum Esdra. Phinices autem filius Eleazar, & Ithamar filius Aaron, fuerunt de tribu Leui: & ideo dicunt quod isti fuerunt alii similibus nominum. Sed quicquid sit de principali dicto, scilicet, quod fuerint de tribu Aaron, vel de aliis tribubus habentes nomina similia, ratio tamen inducta non valet: immo contrariatur textui quem pro se allegant, quia ibi sic loquitur Esdras: Quæsiuique in populo, & in sacerdotibus de filiis Leui, & non inueni. Ex quo patet, quod cum Esdra erant aliqui populares, siue laici, qui erant de tribu Iuda, & Beniamin: & aliqui sacerdotes de tribu Aaron, & quod subditur: De filiis Leui non inueni. Intelligendum est de simplicibus Leuitis, prout Leuitæ contra Aaronitas distinguuntur, prout dictum fuit plenus Numer. 4. Leuitæ enim dupliciter dicuntur. Vno modo generali, er omnes illi qui sunt de tribu Leui: & sic sacerdotes dicuntur Leuitæ. Alio modo specialiter, prout Leuitæ distinguuntur contra sacerdotes, & sic sacerdotes dicuntur Aaronitæ: alii autem dicuntur simplices Leuitæ, & de istis non fuerunt tunc aliqui inuenti in populo, qui tamen necessarii sunt in cultu Dei ad ministrandum sacerdotibus.

1 Quæsiuique in populo. Hic ponitur numeratio simplicium Leuitarum specialiter: quia de istis non fuerunt aliqui inuenti in illo populo, ut dictum est: & ideo Esdras misit nuntios ad querendum aliquos de istis, unde subditur.

2 Et misi eos ad Eddo. Dicunt autem expositores nostri communiter, quod misit nuntios ad Iudæos, qui erant ultra montes Caspios, quos transfulerant Theglathphalnasar, & Salmanasar reges Assyriorum de regno decem tribuum, ut habetur quarto Regum. Sed hoc

hoc potest improbari per textum secundi Paralipomenon 11. capit. ubi dicitur, quod sacerdotes, & Leuitæ qui erant in vniuerso regno Israel dimisso Ieroboam qui colebat vitulos aureos, venerunt ad Roboam regem Iudæ, & extunc in regno suo manserunt vsque ad transmigrationem quæ facta est per Nabuchodonosor. Ex quo patet, quod non fuerunt captiuati cum decem tribubus; & ideo frustra misisset illic nuntios Esdras ad querendum Leuitas. Item potest improbari per textum in hoc libro; quia capitulo precedenti dicitur, quod Esdras cum pluribus aliis recessit de Babylone ad eundem versus Ierusalem septimo anno regis Artaxerxis primo die primi mensis, & venerunt vsque ad fluum qui decurrit ad Ahaua, ut habetur in hoc cap. & ibi manserunt tribus diebus, & postea miserunt nuntios ad querendum Leui. quibus adductis 12. die mensis eiusdem recesserunt de flumio Ahaua, ut habetur infra isto cap. & sic missio nuntiorum pro Leuitis, & eorum preparatio, ut venirent, ad Esdras, & aduentus ipsorum ad eum, totum hoc fuit factum in spatio octidierum, & propter hoc locus Casphiæ, unde fuerunt adducti; non poterat esse multum longe a flumine Ahaua, ubi erat Esdras cum sua comitina, & ideo dicit hic Rab. Salo. quod Casphia est nomen loci in regione Babylonis, ubi multi de Leuitis, & Nathinæis manebant, qui non ascenderant cum Zorobabel, & Iosue filio Iosedech, loca vero ad que decem tribus fuerunt captiuati, multum valde distant a Babylone; propter quod in tam primo tempore nuntii non potuissent illuc ire, & redire. Vnde dicunt Hebræi, quod nulli redierunt de illa captiuitate; sed Iudæi qui sunt dispersi per orbem in Europa, & Africa, sunt de tribubus Iudæ, & Beniamin, & Leui, exceptis paucis qui de captiuitate decem tribuum fugiendo, euadentes conuenerunt in regno Iudæ, & in captiuitate Babylonica fuerunt captiuati cum tribus tribubus prædictis, & cum eis redierunt qui voluerunt redire, sicut dictum est supra 1. capit. Cetera patent ex dictis.

Et

A *Et predicauit ibi ieiunium.* Beda. Datur nobis exemplum ieiunandi, & ostendit, cum aliquid magne virtutis incipere volumus: & qui nunquam fallitur fide in Dñi spes, neq; fieri potest, vt quod iustum a pro auxiliatore per continentiam, & orationem cū fide quaerimus, & nō impetremus. Sed notandum, quia ieiunium præmittitur, & oratio sequitur. Primo enim ait: *Et predicauit ibi ieiunium, &c.* Deinde subiunxit: *Et peteremus viam rectam nobis.* & in conclusione sententiæ: *Ieiunauimus autem, & rogauimus de. &c.*

Oportet enim, vt quecunq; ad prædicandum misericordiam Domini ingreditur; primo se continentius viuendo dignum exaudiri præbeat, & sic oret, nec prospere euentura, quæ postulat, dubitet.

b *Append que eis argentum, & aurum, & vasa consecrata.* Beda. Per argentum, & aurum, & vasa quæ de Babylone Ierolimam mittuntur, animæ significantur quæ de confusione mundi ad Dominum conuertuntur. Vnde bene sacerdotibus vasa commendat custos Esdras, qui Ierolimam perferat ea; quia per sacerdotes lauantur in baptismo, & consecrantur Domino quecunq; ad consortiū Ecclesiæ pertingere desiderant; & per eos reconciliantur peccando, qui ab Ecclesia recesserant peccando, & in seruitium diaboli, quasi in captiuitatem Babylonij regis in peccatis perseuerando deciderant. Bene autem sunt duodecim sacerdotes, quibus hæc cura committitur, propter duodecim Apostolos, per quorum doctrinam Ecclesia primo fundata est: & per successores eorum vsque ad finem ædificanda est.

B E D A. Distat inter hæc vasa, quæ Esdras cum sacerdotibus Ierolimam offert, & ea quæ Zorobabel, & Iesus obtulisse referuntur: quia illa de Templo Domini translata sunt in Babylonem, & post relata in Ierusalem: hæc in Babylonia facta, sed deuotionis gratia Ierolimam missa a rege, vel principibus Persarum, vel etiam a populo Israel, qui in illis partibus morabatur. Illa ergo vasa significant eos, qui post acceptam notitiam, & sacramenta fidei post inchoata virtutum opera decepti a Diabolo rapiuntur in confu-

C *Et predicauit ibi ieiunium iuxta fluium Ahaua, vt affligeremur coram Domino Deo nostro: & peteremus ab eo viam rectam nobis, & filiis nostris, vniuersæque substantiæ nostræ.* Erubui enim petere a rege auxilium, & equites, qui defenderent nos ab inimico in via: quia dixeramus regi; Manus Dei nostri est super omnes, qui quærent eum in bonitate, & imperium eius, & fortitudo eius, & furor super omnes qui derelinquunt eum. Ieiunauimus autem, & rogauimus Deum nostrum pro hoc, & t̄ euenit nobis prospere. Et separauit de principibus sacerdotum duodecim, Sarabiam, & Hasabiam, & cum eis de fratribus eorum decem. **b** *Appendique eis argentum, & aurum, & vasa consecrata domus Dei nostri, quæ obtulerat rex, & consiliatores eius, & principes eius: vniuersusque Israel eorum qui inuenti fuerant.* Et appendi in manibus eorum argenti talenta sexcenta quinquaginta, & vasa argentea centum, & auri centum talenta, & crateres aureos viginti, qui habebant solidos millenos, & vasa æris fulgentis optimi duo pulchra, vt aurum. Et dixi eis: Vos sancti Domini, & vasa sancta, & argentum, & aurum quod sponte oblatum est Domino Deo patrum vestrorum. **d** *Vigilate, & custodite: donec appendatis coram principibus sacerdotum, & Leuitarum, & ducibus familiarum Israel in Ierusalem in thesaurum domus Domini.* Susceperunt autem sacerdotes, & Leuitæ pondus argenti, & auri, & vasorum, vt deferrent Ierusalem in domum Dei nostri. **f** *Promouimus ergo a flumine Ahaua*

confusionem eorum, sed Christi gratia reuocantur ad salutem, hic autem illos qui cum peccato primo transgressiōnis, nati per lauacrum regenerationis sacerdotum ministerio expiati, Ecclesiæ filij aggregantur.

c *Vos sancti Domini estis.* Oportet Doctores Ecclesiæ nunquā obliuisci sanctimoniam: quia a Domino sunt consecrati p̄ Spiritum sanctum in die redēptionis, ad quam suscipiendam etiam auditores instruant, vt qui iam Domino oblati sunt per rudimenta fidei, etiam per eorum qui in fide præcesserunt exempla, & monita magis cōfirmantur, & supernæ ciuitatis introitu digni efficiantur.

d *Vigilate, & custodite.* Vigilandum est sacerdotibus, ne quæ de sibi creditis animabus, id est, vasis Domini pereat: sed integro numero ad sanctæ virtutis ædificia perducantur.

e *Donec appendatis.* Eos, scilicet, quos superna dispositio vobis commisit, tales instruendo, & docendo exhibeatis, qui irreprehensibiles inueniantur, & apti thesauro aulae cœlestis, id est, sedibus æternæ pacis, & lucis, & hoc non iudicio quorumlibet qui falli possunt, sed Apostolorum, & eorum qui cū Domino sunt iudicaturi. Hi enim merito sunt principes sacerdotum, & Leuitarum, & duces familiarum Israel, id est, virorum, vel animarum Deum videntium intelligentium, de quibus dicitur: *Constitues eos principes super omnem terram, & alibi: Nobilis in portis vir eius.*

f *Promouimus.* Beda. Omnia sunt plena mysterijs: Supra enim legitur, q̄ prima die mensis primi ceperunt ascendere de Babylone: nunc dicitur quod decima die eiusdem mensis promouerunt a flumine Ahaua. Primo ergo die mensis de portis Babyloniæ exierunt, sed vsque ad duodecesimum diem iuxta memoratum flumen expectabant, donec Leuitæ, & Nathinæi, de Chasphia venerūt, & seipos ob pericula longi itineris diutius ieiunando, & orando Dño commendarent. Et nos ergo cū nonos Ecclesiæ populos diabolo renūtiare, & verū Deū credere, & p̄fiteri docemus, quasi primi mensis initio de Babylone cū pecunia dño cōsecrāda egredimur, quæ principū eis nouæ cōuersionis tradim⁹, quos cre-

Capit. Alleg. expositio in Esdras.

† drachmas milienas.

Ibidem.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Et predicauit.* Hic eo sequenter describitur populi numerati profectio, & primo describitur huius profectiois debita dispositio. secūdo executio, ibi: *Promouimus ergo.* Debita autē dispositio ad proficiscendū per viā periculosam, primo fuit per ieiunium, & orationem, vt impetraret directionem diuinā, & hoc est quod dicitur: *Et predicauit ibi ieiunium.* id est, solenniter omnibus imposui, cuius causa subditur. **2** *Erubui enim petere.* Sed videtur q̄ in hoc peccauerit exponendo se, & comitiā sua periculis propter erubescētiā. Ad quod dicitur, q̄ hoc non fecit propter erubescētiā propriæ personæ, sed quia hoc reuerti poterat in opprobrium aīniæ potentie, quia rex Gentilīs passet credere, & dicere, quod Deus Indorum non esset potens ad eos defendendū, & ideo non peccauit Esdras hoc faciendo, propter honorem diuinum. Secundo fuit dispositio profectiois in hoc, quod pretiosa quæ portanda erant in Ierusalem, fuerunt tradita sacerdotibus ad defendendū. Et hoc est quod dicitur. **3** *Et separauit de principibus.* Id est, de principalibus, & valentioribus eorum. **4** *Appendique.* Id est, sub certo pondere, & numero tradidi. Cetera patent in litera. **5** *Promouimus ergo.* Hic consequenter describitur profectiois executio, vbi primo tangitur terminus a quo, cum dicitur: *Promouimus ergo a flumine.* & terminus ad quem, ibi: *Vt pergeremus in Ierusalem.* & modus proficiscendi, ibi.

defendendum, & ideo non peccauit Esdras hoc faciendo, propter honorem diuinum. Secundo fuit dispositio profectiois in hoc, quod pretiosa quæ portanda erant in Ierusalem, fuerunt tradita sacerdotibus ad defendendum. Et hoc est quod dicitur.

3 *Et separauit de principibus.* Id est, de principalibus, & valentioribus eorum.

4 *Appendique.* Id est, sub certo pondere, & numero tradidi. Cetera patent in litera.

5 *Promouimus ergo.* Hic consequenter describitur profectiois executio, vbi primo tangitur terminus a quo, cum dicitur: *Promouimus ergo a flumine.* & terminus ad quem, ibi: *Vt pergeremus in Ierusalem.* & modus proficiscendi, ibi.

Et

MORALITER.

1 *Et predicauit.* Per istum vero fluium intelligitur fluxus lacrymarum corporalium, vel mentalium, vel et vtrarūq; quæ debent esse in vera contritione, & cōfessione, & quā ad verā contritiōem, & confessiōem seq̄ debet satisfactio: nō iuxta dicitur

dicitur fluiū ieiunij prædicatur, quod est vnū de operibus satisfactiois, & p̄ ipsum alia satisfactiois opera designantur.

3 *Et separauit.* Sequitur.

4 *Appendique.* Per quod ostēditur, q̄ Ecclesiæ thesauri maxime spiritalēs hoībus literatis, & fidelib. sunt cōmēdandi: sed

Aptos a diabolo ad celeste regnū ducimus. Vnde idē mēsis no-
uorū, vel nouarū frugum dīr. In iplo.n. pro eadem significa-
tione nouæ cōuersationis patres de Aegypto sunt educti. Cū
autem noue vitæ auditoribus symbolū fidei tradimus, quod
per 12. Apostolos ordinatum est, & totidem sententijs com-

prehensum, quasi duodecim die-
bus in prima mansione consisti-
mus, & sic ceptum ad terram
promissionis iter aggredimur;
quia post acceptam fidei noti-
tiam, virtutum eis viam qua ad
vitam perueniatur, ingrediendā
esse monstramus, quibus diebus
Esdras cum filiis transmigratio-
nis, ieiunijs, & orationibus, &
congregationi Leuitarū, & Na-
thinæorum, dedicus erat, quia
cum novos fidei Apostolos ac-
quirimus, maxime studendum
est virtutibus, quibus nos Domi-
no familiaris commendemus,
& eis quos erudimus, exemplū
boni operis præbeamus, fratrum
quoque cohortem religiosam
nobis in auxilium vocamus, qua
adiuti animas fidelium ad socie-
tatem electorum, & arcem vitæ
perfectionis quasi vasa sancta ad
Templum Domini efficacius
transieramus.

B Et mansi. Tres dies manetur
in Ierusalem, qui sunt tres virtu-
tes, Fides, Spes, & Caritas: has
oportet doctores primo in se of-
stendere, & sic eos quos docue-
rint, & eidem virtutibus insti-
tuerint præcedentibus in Chri-
sto patribus probādos offerre.

Cum enim Ecclesia eos quos
catechizamus, in fide, & actione probos inuenerit, quasi quæ
offerimus in templum per manum sacerdotum appendens,
puri metalli. & perfecti pōderis reperit, quod in hac Ecclesia
per electos quotidie in credentium vita examināda agitur,
in superna Ierusalem in eis qui intrare merētur, perfectius
cōpletur. In hac enim vita Doctores quasi triduo manentes
in Ierusalem, quarto die argentum, & aurū quod obtulerāt,
appendendum sacerdotibus offerunt: cum se fide fortes, spe
sublimes, deuotione seruētes exhibent; & auditores p con-
fessionem recte fidei, quasi argentum probatum clarescere,
per puritatem sensus immolari; quasi primum aurum fulge-
scere per susceptionem spiritualium charismatum, quasi vasa
consecrata præminere demonstrant. In superna quoque
patria cum pro fide, spe, & chatitate post etiam pro illis quos
docuerunt, gratiam remunerationis accipiūt; quasi post gau-
dium triduanæ mansionis in Ierusalem ob donaria, & vasa
pretiosa quæ obtulerunt, amplius honorantur.

b Descri-

duodecimo die mēsis primi, vt pergeremus
Ierusalem. Et manus Dei nostri fuit super
nos, & liberauit nos de manu inimici, & in-
sidiatoris in via, & venimus Ierusalem, &
mansimus ibi tribus diebus. Die autem quar-
ta appensum est argentum, & aurum, & vasa
in domo Dei nostri per manum Meremoth
filii Vriæ sacerdotis, & cum eo Eleazar filius
Phinees, & cum eis Iozabel filius Iosue, &
Noadaia filius Bennoi Leuitæ iuxta nume-
ram, & pondus omnium. Descriptumq; est
omne pondus in tempore illo. Sed & qui ve-
nerant de captiuitate filii transmigrationis,
obtulerunt holocaustomata Deo Israel, vitu-
los duodecim pro omni populo Israel, arie-
tes nonaginta sex, agnos septuaginta septem,
hircos pro peccato duodecim, omnia in ho-
locaustum Domino. Dederunt autem edicta
regis satrapis, qui erant de conspectu regis,
& ducibus transflumen, & eleuauerunt po-
pulum, & domum Dei.

a Honorificauerunt autoritate regia qua Esdras sublimatus est.

nibus cogitare, vel facere.

d Obtulerunt holocaustomata Deo, &c. Non tantum pro se.
Perfectæ mentis indicium est, cum quis pro omni Israel im-
molat, id est, pro generali fidelium sospitate, quasi vnitatis,
& fraternitatis memor supernæ pietati supplicans.

e Et eleuauerunt populum. August. Ornando variis donariis,
quæ rex, & consiliarii, & principes eius miserant, ministros
quoque, & sacerdotes illius ab omnibus angustijs liberando.

Mystice Populus, & templum Dei vnā, & eandem Ec-
clesiæ figuram tenent, quam leuat Esdras, & filij transmigra-
tionis ablatis de Babylone sacris vasis, cum prædicatores ag-
gregantes ei iuuante Domino novos credentium populos,
honorabilem eam omnibus, & terribilem exhibent. Idem
cum eos quos exemplis in bona cōuersatione instituere, vel
verbi vsque ad cœlestium perceptionem præmiorum pro-
mouent, vel prouehunt, leuant populum in domū Dei, quia
magnum, & manentibus in superna patria, & peregrinanti-
bus adhuc in terra electis gaudium faciunt.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et manus Dei nostri. Id est, eius virtus nos dirigens, & pro-
tegens.

2 Et mansimus ibi tribus diebus. Vt quiete præhabita cum
maiori deliberatione traderentur pretiosa quæ erant deportanda. ideo
subditur.

3 Die autem quarta appensum. Id est, sub certo pondere, &
numero traditum.

4 Sed

4 Sed & qui venerant. Obtulerunt holocaustomata, in quo ap-
paret deuotio illorum qui venerunt.

5 Dederunt autem edicta regis satrapis. Id est, epistolam
eius, sine decretum supra dictum, quod erat in fauorem Iudeorum,
ideo subditur.

6 Et eleuauerunt. Quia populus Israel fuit in maiori honore,
quàm ante: & ministri templi fuerunt a tributo liberati, & templum
muneribus regis honoratum, vt patet ex dictis.

CAP.

MORALITER.

4 Sed & qui venerant de captiuitate filii transmigrationis. Per
quod ostenditur, quod illi qui de captiuitate diaboli exeunt;
&

& de vitijs ad virtutes transeunt, offerre debent holocausto-
mata Domino, id est, corpus, & animam applicare totaliter
obsequio diuino.

Rom. 2.2

E

Mystice.

F

Mystice.

C A P. I X.

Postquam autem haec conp. e. a sunt. Iosephus. Cum ita pius sacerdos lachrymatur cu eo ce- ra qui ad eum conueit e sit mixtus ex uiris, & mulieribus, & p. uis, a. cecit eo quida prima-

rius Ierosolymita, nomine Achonius, confitens se peccasse qui alienigenas vxores duxerat, sicutque ei, ut omnes adiuuet, ut vxores cum nata ex eis prole abirent. Et si quis legi parere nolleret, in eum animaduertere. Qui securus uiri consilium exegit super hac re iureiurandum a principibus Leuitarum, & sacerdotum, & tribuum Israelitarum.

Beda. Haec autem transgressio in Malachia propheta manifeste descripta, & prophetica autoritate redarguta est: quia, scilicet, de captiuitate reuersi, tam principes, & sacerdotes, & Leuitae, quam reliquus populus abiecerunt vxores Israeliticas, quae paupertate, & labore uig, & sexus fragilitate confectae, infirmatae, & deformatae erant, & alienigenas atque florentes, vel pulchriores, vel potentum, & diuitum filias duxerunt. Quod non de his qui tunc cum Esdra uenerant, sed de illis intelligendum est, qui cum Zorobabel, & Iesuiam dudum de captiuitate ascenderant. Non enim poterant qui cum Esdra uenerant, tam cito tanti ducis contemnerent doctrinam; ut necdum quinq; mēsis in patria demorati vxores suas reliquerint, & externas acceperint, de quorū numero intelligunt fuisse principes, q hoc faciunt ad Esdrā referētes corrigere curarunt. Notandum, q ea quae principes peccauerunt, & plebē ubi cōmissum peccare fecerunt, principes corrigere satagunt, sed qā p se nequeunt, referunt causam ad principē, id est, Archiepiscopum, cuius autoritate expietur flagitium.

Mythice aut vxores alienigenae, haereses, & superstitiosas philosophorum sectas significat, quae cum in Ecclesiā incaute admittunt, semē sanctū Catholicae ueritatis, & purae actionis errore contaminat. Peccata quoq; oīa qbus ethnici polluantur, dum Christiani nō erubescunt imitari, quasi per vxores alienigenas degenerant a femine uerbi Dei, quo fuerant generati, secundum illud: Voluntas genuit nos uerbo ueri. &c. & quasi

C A P. I X.

Postquam autem haec cōpleta sunt, accesserunt ad me principes, dicentes: Nō est separatus populus Israel, & sacerdotes, & Leuitae a populis terrarū,

& de abominationibus eorū, Chananæi, uidelicet, & Hethæi, & Pherezæi, Iebuzæi, & Ammonitarū, & Moabitarū, & Aegyptiorum, & Amorrhæorum. Tulerunt enim de filiabus eorum sibi, & filiis suis vxores, &

commiscuerunt semē sanctū, cum populis terrarum. Manus etiam principum, & magistratum fuit in transgressione hac prima. Cumque audissem sermonem istum,

scidi pallium meum, & tunicam, & euelli ca-

quasi prophanam de filiabus exterorum sobolem procreat, dum illecebras errantium sicuti, peruersos ex eis adus ad cunctorum notitiam proferunt. b Non est se. Notandum est q, abductio Israel in captiuitate, id est, decem tribubus, in differētes pristino noie duę tribus, id est, Iudas, & Benjamin appellatur Israel. Populus ergo Israel non hic ad distinctionē Iudz, & Benjamin decē tribus dicitur, sed ad distinctionē populorum terrarū gñaliter populus Dei intelligitur, qui dignitatem celestis nominis terrenorum societate polluit. Vnde in Malachia quē Esdrā putat Hebraei: Transgressus est Iudas, & abominatio facta est in Israel, & Ierusalem, &c. ubi Iudā dicens, manifeste primę transgressionis populū in hoc pollutum significat. Quod uero addit: Disperdat Dominus magistrū, & discipulum, &c. principes, & populū pollutos ostendit, & a confortio sanctorū eradicandos esse, nisi penituerint. Et quod adiungit: Offerentes munus Domino exercituum. admonet eos incassum Domino offerre, qui seipos peccando non timent diabolo subdere, Non est sepa. Miranda fides principum, & populi de captiuitate eruti, q se semē sanctū, alias gentes uocant populos terrarū: ut significant se quāuis de terra creatos in celis habitare, dū p ceteris in Deū celi credunt, & celestia ab illo beneficia consequi sperant: vnde merito dolent sanctificationem suam abominationibus gentium esse inquinatam, & quod grauius est, principes qui corrigere debuerant, primos errasse fatentur. c Scidi palium. Beda. Per uestimēta solēt opera designari, quibus induimur ad gloriā si mūda, uel ignominia si immūda. Per pilos capitis cogitationes, q de occulta cordis radice uelut de internis cerebri radicib. oriunt, q si rectae sunt, debent cōseruari; si aut reprobæ, abscindi. Vnde de Samuele q sanctus erat futurus ait genetriz; Et nouacula non ascendet super caput eius. Et Apostolis inquit Dñs. Capillus de capite uestro non peribit. Quia omnes sanctorum cogitationes in æterna memoria sunt apud Deum. Peccator uero, ut mundari possit ab iniquitatibus suis, reprobas cogitationes, origines, scilicet, malorum operū abiciat, necesse est. Vnde leprosus in Leuitico

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. I X.

Postquam autem. Hic consequenter describitur informatio p. uis. Esdra sacerdotum. Circa quod primo ponitur populi transgressio, secundo eiusdem correctio, e. 10. Circa primum ponitur transgressio manifestatio. secundo penitentiae lamentatio, ibi: Cum que a id. f. m. Circa primum sciendum, q filij Israel qui de Babilone uenerant cum Zorobabel, & Iosue, uidentes q vxores suas de populo Israel essent deturpatae, & confractae ex labore iuueris, & alius miseris quas sustinuerat in uia, cum uenissent in Iudam, contempserunt eas, & pro magna parte abiecerunt, accipientes sibi vxores alienigenas contra praeceptum legis Deuteronom. 7. eo q erat occasio idololatriae: quia Salomon sapientissimus per vxores alienigenas fuit ad idololatriam tractas, & haec transgressio fuit denunciata Esdrae sacerdoti per illos qui uenerant cum eo & haec est quod dicitur.

Accesserunt ad me principes dicētes: Nō est separatus. Et

MORALITER.

Postquam aut. Circa quod sciendum, q sicut plenius dixi in expositione literali, filij Israel qui de Babilone uenerunt in Ierusalē, uidētes q vxores suas ex timore, & alijs afflictionib. erāt deturpatae, eas contempserunt, & in magna parte abiecerunt, accipientes vxores alienigenas cōtra pceptū Dñi 7. cap. Deuter. Israel uidēs Deū interpretatur, & iō per filios Israel electi, & specialiter Theologi significatur, per vxores scietiae, uel scripturae designant, sed p vxores legitimas sacre scripturae sunt intelligendae. Sap. 8. a. Hanc an. au. & quasi mihi sponsam assumere. Hoc n. bonus Theologus dēt dicere. Sed qā sacre scripturae carēt ornamentis rhetoricis, iō deformes aliqui uidentur;

Et patet litera ex dictis. Sciendum tamen, quod illi qui de nouo uenerat cum Esdra, non erant participes transgressionis illius; quia adhuc non fuerant tandiu in terra Israel, quod acceperant ibi vxores alienigenas, & filios procreauerant.

Manus etiam. Hoc dupliciter exponitur. Vno modo q ly prima, sit adiectiuum transgressionis; ita quod ista transgressio fuerit prima, in qua populus Israel peccauit post reuēum de captiuitate, ita quod minoris populi primo peccauerunt in hoc, & ex consequenti maiores. Alio modo, quod ly prima, sit adiectiuum huius dictionis manus, & sic est sensus, quod principes, & maiores primo peccauerunt in hac transgressione, & consequenter minores.

Cumque audissem. Hic consequenter describitur dicta transgressionis lamentatio, & secundo Dei deprecatio, ibi: Et in sacrificio uespertino. Circa primum dicitur.

Scidi pal. Hic erat modus Hebræorū scindere uelut supuenire magna tristitia. 6 Et euell. ca. &c. In signū magni doloris, et penitentię.

videntur: vnde dicit Hiero. de seipso: Itaq; miser ego lecturus Tullium Plato sumebatur in manibus. Siquidē in me uicium sum reuersus pphetas legere cōpissē, sermo horrebatur in culcus: tñ in hoc erat a diabolo deceptus, vnde subdit; Dum me ita serpens antiquus illudret, &c. Per vxores aut alienigenas quas uidebāt pulchriores, intelligēda sunt scripturae Gētiliū philosophorū: quas Theologi multi cōtemptis scripturis noui, ac ueteris testamēti cātius amplexātur, & specialiter doctrinā Auerois pessimis erroribus plenā, quā cū maiori pōdere, & diligētiori quotatione quod dictu horrēdū est, allegāt, q doctrinā Domini Nostri Iesu Christi, & Apostolorū eius.

Cumq; audissem ser. istū, scidi palliū. In signū doloris magni, &

A tico recepta sanitate inter purificationes alias oēs pilos carnis suæ radere præcipitur, vt sic expiatus hostijs castra ingredi mereatur, quia tunc demū a vitijs perfecte mūdatur, cū ēt cogitatus noxios expellimus. Barba quoq; virilis sexus, & ætatis index, virtutem solet significare. Scidit ergo pallium, & tunicam pontifex, vt subditos minus perfecta opera habere lignaret; & quæ a sua soliditate, per poenitentiam scindi, & in meliorem habitum necesse esset renouari. Vellit capillos capitis, vt cogitationes prauas de corde extirpent, & nascituris viliibus locum dent. Vellit, & pilos barbæ; vt in ipsis quas habere viderentur, virtutibus humiliarentur, & parua esse, aut nulla examine æterni arbitrij meminissent, quæ vitijs permista essent. Scidit mœrens, vt per lamenta poenitentia veniam promerendam esse doceret.

B *a* Conuenerunt. Nota, quantum exempla Doctorem iuuat. nihil scribitur Esdras locutus esse, sed tantum audito scelere lachrymasse, & turbam ad se fidelium non vociferando, sed lachrymâdo traxisse. *Conuenerunt.* Magna mutatio rerum perfidia principum, multi luxuriâ secuti, reducti sunt magno principe mœrente, & quid peccatoribus agendum esset innuente; conueniunt ad eum omnes qui timeant verbum Dei, quo transgressores puniendos esse minatur. *b* Scisso pallio. Beda. Typice q; scisso indumento curuat genua, & expandit manus ad Deū, & suis precibus, ac lachrymis plurimorum mœtes ad poenitentiam cōuertit, Christum ostendit

ostendit qui pro peccatis nostris ante passionē, & in ipsa orauit: quique extensis in cruce manibus, iudicium carnis suæ vulneribus scindi, & mortificari voluit. Vnde. *Mortuus est propter peccata nostra, &c.* Quod apte in tpe sacrificij vespertini factum est. Vel quia Dñs in fine sæculi sacrificium suæ carnis, & sanguinis obtulit patri, & nobis in pane, & vino offerre præcepit. Vel quia ad finē veniēte sacrificio legali sua nos passione liberauit, & a populis terrarum separans cœlestes fecit, & sibi castos corde, & corpore precepit adhaerere. Ipsa quoque eius oratio, qua se iustum populo peccatori sociat, dicens: *Deus meus, &c.* Humilitati redēptoris congruit, qui in similitudine carnis peccati; vt peccatum tolleretur, apparuit, Vnde: *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti, &c.* Item: *Deus tu scis insipientiam meam, &c.* Non quia delicta in se, vel insipientiam possit habere, qui factus est nobis sapientia a Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio; sed causam eorum quos saluare venerat a se suscipiēs, etiam ea quæ illorum fragilitati veraciter conueniebant, misericorditer in se transferre dignatus est. *c* Curuauit genua, &c. Parauit se per cōpunctionē cordis, & affectionē corporis, vt dignus efficeretur auditu supernæ pietatis, & in hæc verba orationis prorumpit. Curuat aut genua, expandit manus, & fundit preces in tēpore sacrificij vespertini, sciēs eē gratius, quod fit in spiritu humilitatis, & in animo cōtrito, quam quod carnibus, & sanguine pecudum offertur.

D 1. Cor. 15. 2
E Psal. 11. Ibid. 68.
 1. Cor. 1. d
 fclausus
F

a Cogitationes mentis. *b* Quæ virilis sexus, & ætatis indicium est: & ideo ponitur in designatione virtutum. *c* Docens per lamenta poenitentia veniam esse impetrandam.
 pillos capitis mei, & barbæ, & sedi mœrens Conuenerunt autem ad me omnes qui timebant verbum Dei Israel, pro transgressione eorum, qui de captiuitate venerant: & ego sedebam tristis vsque ad sacrificium vespertinum. Et in sacrificio vespertino surrexi de afflictione mea, & scisso pallio, & tunica, curuauit genua mea, & expandi manus meas ad Dominum Deum meum, & dixi. Deus meus confundor, & erubescio leuare faciem meam ad te, quoniam iniquitates nostræ multiplicatæ sunt super caput nostrum, & delicta nostra creuerunt vsque ad cælum a diebus patrum nostrorum. Sed & nos ipsi peccauimus grauiter vsque ad diem hanc, & in iniquitatibus nostris traditi sumus ipsi, & reges nostri, & sacerdotes nostri in manum regum terrarum, & in gladium, & in captiuitatē, in rapinam, & confusionem vultus, sicut & die hac. Et nunc quasi parum, & ad momentum facta est deprecatio nostra apud Dominum Deum nostrum, vt dimitterentur nobis reliquiæ, & daretur tibi paxillus in loco sancto eius, & illuminaret oculos nostros Deus noster, & daret nobis vitam modicam in seruitute nostra, quia serui sumus, & in seruitute no-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et sedi mœrens. Sicut Iob tonso capite sedit in terra, lamentabatur autem iste peccata aliorum, tanquam sua: quia erat membrum illius populi, sicut & Daniel 9. cap. confitetur peccata populi Israel, tanquam ipsorum particeps, licet esset innocens.
- 2 Conuenerunt autem. Scilicet, ad consolandum quantum poterat fieri bono modo.
- 3 Et in sacrificio. Hic consequenter describitur ipsius Esdræ deprecatio, in qua primum dicitur: Et in sa. vel. ex quo patet, quod per totam diem fuerat in gemitu, & luctu.
- 4 Et scisso pallio. In signum humiliationis.
- 5 Curuauit genua mea. In signum deuotionis.
- 6 Deus meus conf. &c. Scilicet, ad deprecandum, cuius causa subditur.
- 7 Quoniam iniquitates. Et eodem modo dicitur Luc. 18. de publicano, qui ex confusione peccatorum suorum non audebat oculos ad cælum lenare.
- 8 Et delicta nostra cre. Hyperbole est, ad designandum multitudinem, et magnitudinem peccatorum patrum precedentium; ideo subditur.
- 9 A diebus patrum nostrorum. Prout habetur 4. Regum, quod tempore Manassæ regis Iudæ, & Sedecia, & plurium aliorum multiplicata fuerunt peccata valde.
- 10 Et in iniquitatibus. In manibus regis Aegypti, & regis Babylonis,

- lonis, & Assyriorum, vt patet in pluribus locis 4. Reg.
- 11 In gladium. Quia multi de populo fuerunt gladiati.
- 12 Et in captiuitatem. Quia plures fuerunt in captiuitatē ducti.
- 13 In rapinam. Quia bonis suis fuerunt spoliati.
- 14 Et in confusio. Quia fuerunt multipliciter derisi, & vituperati.
- 15 Sicut & die hac. Licet enim essent reuersi de captiuitate, tamen sustinebant multa opprobria a gentibus, quæ erant in circuitu, vt habetur infra Næmiæ 2. cap. Illi etiam qui remanserant in Babylone a Gentilibus multa opprobria sustinebant.
- 16 Et nunc quasi parum, & ad momentum facta est deprecatio. Hoc exponitur dupliciter. Vno modo, vt ly parum, referatur ad ipsos deprecantes, quasi dicat, licet modicum deprecati fuerimus Dñm, tanquā parum deuoti, tamen exaudiuit nos in aliquo. Alio modo ad rē pro qua fiebat deprecatio, scilicet, populi liberatione, quæ facta erat in tribus tribubus tantum, scilicet, Iudæ, Benjamin, & Leui. vnde subditur.
- 17 Vt dimitterentur nobis reliquiæ. Ita quod populus non est totaliter delictus, licet demerisset.
- 18 Et daretur paxillus in loco sancto eius. Id est, aliqua faxio, & stabilitas in Ierusalem.
- 19 Et daret nobis vitam mo. Id est, paucis concederetur vita: quia plures fuerunt mortui de populo, quam residui.
- 20 In seruitute nostra. Licet enim sacerdotes, & ministri essent liberi a tributo regis, vt habetur supra septimo capite, tamen populus communis non erat liber.

1 Et

MORALITER.

† & sunt verba Esdræ, p quæ significatur prælatus superior, q pōt remediū adhibere. Et sicut Esdras ab afflictione sui, & dolore non cessauit, donec remedium apparuit per eiectionem mulierum alienigenarum, ita q; non essent dominae, sed tantummodo ancillæ, sic per prælatū superiorem debet scripturæ

scripturæ philosophorū alienigenæ deiici a tanta autoritate, ita q; apud Theologos solummodo maneāt, in quantum possunt subseruire sacre scripturæ diuinitus reuelatæ. Nam ancillam dominari, & dominam ancillari magna abusio est. propter quod illi qui scripturas philosophicas erroribus plenas sacris scripturis præponunt modo prædicto, enormiter abutuntur.

A *Quis dereliquimus mandata tua, &c.* August. Hoc est preceptum Domini tam in veteri quam in nouo testamento, vt nō nūi vni' religionis, & fidei coniugia tibi manēat copulata.

*** Tertull.** Fideles gentiuma matrimonia subeuntes, stupri reos esse cōtar, & arcendos ab omni communicatione fraternitatis ex hēris Apostoli dicentis : *Cam eiusmodi nec cibum sumnam.*

*** Hierony.** Pleraque Apostoli cōtemnentes iustione, iunguntur Gentilibus, & templa Christi idolis prostituūt. Loquar quod me Apostolus docuit. Non illas iustitiae esse, sed iniquitatis : nō lucis, sed tenebrarum : nō Christi, sed Belial : nō templa Dei viuētis, sed fana, & idola mortuorū. Vis apertius discere, qd Christiane omnino non liceat ethnico nubere? Audi Apostolum.

1. Cor. 7. *Mulier si dormierit vir eius, liberata est: cui vult nubat, tantum in Domino, id est, Christiano.* Abraham adiurat seruū suum in femore suo, hoc est, in Christo qui de femine eius erat nasciturus, vt filio suo Isaac alienigenam nō adducat vxorem. Et Esdras offensam Dei huiuscemodi vxorū repudiatione compefcit.

*** Ambros.** Caue Christiane, gētilem, vel

stra non dereliquit nos Deus noster, & inclināuit super nos misericordiam coram rege Persarum, vt daret nobis vitam, & sublimaret domum Dei nostri, & extrueret solitudines eius, & daret nobis spem in Iuda, & in Ierusalem. Et nunc quid dicemus Domine Deus noster post hęc? Quia dereliquimus mandata tua, quę pręcepisti in manu seruatorum tuorum prophetarum, dicens: Terra ad quam vos ingredimini, vt possideatis eam, terra immunda est iuxta immunditiam populorum cęterarumquę terrarum, abominationibus eorum qui repleuerunt eam ab ore vsque ad os in coinquinatione sua. Nunc ergo filias vestras ne detis filiis eorum, & filias eorum ne accipiatis filiis vestris, & non quęratis pacem eorum, & prosperitatem eorum vsque in æternum, & confortemini, & comedatis quę bona sunt terrę, & hęredes habebitis filios vestros vsque in seculum: & post omnia quę venerunt super nos in operibus nostris pessimis, & in delicto nostro magno, quia tu Deus noster liberaisti nos de iniquitate nostra, & dedisti nobis salutem, sicut est hodie: vt non conuerteremur: & irrita faceremus mandata tua: neque matrimonia iungeremus cum populis abominationum istarum. Nunquid iratus es nobis vsque ad consumptionem, ne dimitteres nobis reliquias ad salutem? Domine Deus Israel, iustus es tu: quoniam non derelicti sumus, qui saluaremur, sicut hac die. Ecce coram te sumus in delicto nostro. Non enim stari potest corā te super hoc.

vel Iudęam, vel alienigenam hoc est hęreticam, & omnem alienā a fide tua, vxorem accersis. id. Sordola colat, si Christum neget, quomodo potest diligere pudicitia, quę prima coniugij gratia est? Primum in coniugio religio quęritur.

*** Concil. Chalcedon.** Neque copari debet nuptura hęretico, aut Iudęo, vel pagano, nisi forte promittat ad orthodoxam fidem se per personę orthodoxę copulam transferre. Si quis hęc definitionem sanctę synodi trāsgressus fuerit, correptioni canonice subiacebit.

*** Sexta Synodus.** Non licet virum orthodoxum cum muliere hęretica coniungi, neque orthodoxā cum viro hęretico copulari. Sed & si quid eiusmodi ab vilo ex omnibus factū apparuerit, irritas nuptias existimare, & nefarium cōiugium dissolui. Neque enim ea quę non sunt miscenda, misceri, neque ouem cum lupo, nec peccatorum sortem cum Christi parte coniungi oportet.

*** Concil. Elibert.** Hęreticis qui errant ab Ecclesia Catholica, nec ipsas dandas puellas Catholicas, sed neque Iudęis, neque hęreticis dari placuit, eo quod nulla possit esse societas fidei cum infideli.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et extrueret solitudines. *Id est, templum ad soli uadinem prius redactum.*

2 Et daret nobis spem. *Accipiendi ab eo plura beneficia ex præteritis iam collatis. Alio modo exponitur quod supra dictum est. Et nunc quasi ad parum, &c. Ita quod ly parum, refertur ad Deū, vt sit sensus: Licet Deum deprecati fuerimus, tamē in modico exauditi sumus, non propter defectū diuine liberalitatis, sed propter impedimentum nostrę iniquitatis. Cetera quę sequuntur exponantur, sicut prius.*

3 Et nunc quid dicemus Domine Deus noster post hęc? *Hic consequenter Esdras confitetur peccata presentium, dicens: Et nunc quid dicemus Domine Deus noster, quasi dicat, non habemus frontem deprecandi te.*

4 Quia dereliquimus mandata tua, quę pręcepisti in manu seruatorum tuorum prophetarum. *Sed licet, Moysi, & Aaron, quia Moses accipiebat mandata a Deo, & Aaron proponebat ea populo, vt habetur Exod. 4.*

5 Terra ad quam vos ingredimini, vt possideatis eam, terra immunda est iuxta immunditiam populorum. *Propter multiplicatio em idololatris, & aliorum vitiorum execrabilium perpetratorum per Gentiles ibidem habitantes.*

6 Ab ore vsque ad os in coinquinatione sua. *Id est, abundanter*

ter nimis, sicut 4. Reg. 21. dicitur quod Manasses effudit sanguinem in noxium multum nimis, & impleuit Ierusalem sanguine prophetarum vsque ad os.

7 Nunc ergo filias vestras ne detis filiis eorum, & filias eorum ne accipiatis filiis vestris. *Istud pręceptum habetur Deut. 7.*

8 Et non quęratis pacem eorum, & prosperitatem eorum vsque in æter. *Quia secundum diuinā iustitiā p terat interfici, & iō fini Israel non debebant cum eis facere fœdera perpetua: licet possent dare iudiciis ad tempus in aliquo casu, vt dictū fuit super librū Iosue. Et istud n. datum transgressi fuerunt illi qui redierāt de captiuitate, contrahendo connubia cum Gentilibus, cum quibus erat eis prohibitiū, & illicitum post gratiam eis factam a Deo, quę reduxerat eos de captiuitate: & hoc est quod dicitur: Et post omnia, &c. & subditur.*

9 Quia tu Deus noster liberaisti nos de iniquitate nostra, & dedisti nobis salutem. *Et ex hac ingratitude multum aggrauabatur peccatum eorum. ideo subditur.*

10 Nunquid iratus es nobis vsque ad consumptionem. *Id est, totalem populi deletionem, quasi dicat, hoc conseruimus, nisi ex tua liberalitate saluemur, vt de subditur.*

11 Ecce coram te sumus in delicto nostro. *Tibi, & hominibus manifesto.*

12 Non enim stari potest coram te super hoc. *Ad tegendum palliandum, seu defendendum.*

C A P. X.

Sic ergo orante Esdra, & implorante Deum, & flente. Sequitur. **S** b Fleuit populus. qui, scilicet peccauerunt penitentiam ageres, vel q in castitate permanferant de casu fratru dolentes. Multu vero conturbati ad preces, & lameta sui pontificis ostenduntur, cum etia mulieres, & pueri interfuisset narratur. Potest aut ea discretione factum in religii, quod prius innocentes, & recti ad eum confluxerunt, cum ait: *Et conuenerunt ad me omnes qui timebant verbum Dei Israel, &c.* Nunc vero etiam ipsi qui peccauerunt cum vxoribus suis, & liberis, penitentiam acturi conuenerunt.

a **b** **c** **d** **e** **f** **g**

c *De fil. Aelam.* Huc dicit Iosephus primum fuisse Ierosolymitaru, q vt principu decet maxime auctoritate mox intentionem Esdræ iuuabat, populum secum peccatis confitendo, & penitentiam suadendo abiectis vxoribus alienigenis cum liberis suis.

d *Et nunc si est penitentia in Israel.* Q. Si populum huius peccati perfecte penitet: primo conuersi ad Dnm correctionem promittamus, & veniam postulemus: deinde ad nos reuersi, oem peccati radicem extirpemus, & fruticem, eiecitis, s. vxoribus cu oi sobole: hoc est. n. veraciter penitentiam agere toto corde, & intus ad Dnm conuerti, & omnem foris peccandi materiam ab ipsa origine rescari.

e *Surge.* Decenter docet quomodo sit apud maiores consilio agendum, vt. s. quisq; pro suo sensu quod optimum intellexerit, vel intellexisse sibi videbitur, dicat: & tamen ei qui preest locu discernendi relinquat, paratus obtemperare omnibus,

...quæ ille secundu volutatē, & legē Dei agēda decreuerit. **D**
1 *Fily Eliasib.* Qui tunc summus sacerdos erat, post Iesum filium Iosedec loacim filius eius, & post eum Eliasib filius eius summo sacerdotio functus est.
g *Panem non comedit.* Beda. Exemplu hinc habet sacerdotes, non solum flendi, & oradi, sed etiam ieiunandi pro his qui peccauerunt. Beati enim qui propria peccata lugent: quia accepta remissione cotolantur: sed beatiore q aliena detinent, vt ne panem quidem, & aqua (quæ abstinentiu refectio est) contingere velint, neq; domum suam ingredi, vel ascēdere in lectum strati sui, sed in atrijs domus Dni orando pernoctant. Ibi enim erat domus sacerdotis, quam vespera superueniente Esdras perhibetur intrasse. Alia vero editio pro cubiculo Iohannam, Pastophoriam Iohannam habet, quo nomine sepe dicitur porticus, qua templu vndiq; circum datur, in qua ministri, & custodes tēpli manebant. Lugent etiam nunc in transgressione eoru, q de captiuitate uenerant: q dolent eos qui a peccatis penitendo erepti sunt, ad ea peccando esse relapsos, & quasi denuo a diabolo captiuatos. De quorum seductoribus quasi de immundarum vxoru paratib. ait Petrus: *superbia enim vanitates loquentes pollicuntur in desiderijs carnis luxuria eos qui paululum effugerunt.* Et paulo post, *Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognatione Iesu Christi his rursus implicati superauerunt, facta sunt eis posteriora deteriora prioribus.*

C A P. X.

† Sic ergo orante Esdra, & **†** implorante Deum, & flente, & iacente ante templum Dei, collectus est ad eum de Israel cētus grandis nimis virorum, & mulierum, puerorumque, & fleuit populus fletu multo. Et respondit Sechenias filius Iehiel de filiis Aelam, & dixit Esdræ: Nos præuaricati sumus in Deum nostrum, & duximus vxores alienigenas de populis terræ. Et nunc **†** si est penitentia in Israel super hoc, percutiamus fœdus cum Domino Deo nostro, vt proiciamus vniuersas vxores, & eos qui de his nati sunt iuxta **†** voluntatem Domini, & eorum qui timent præceptum Domini Dei nostri, secundum legem fiat. Surge, tuum est discernere, nosque erimus tecum: Confortare, & fac. Surrexit ergo Esdras, & adiurauit principes sacerdotum, & Leuitarum, & omnem Israel, vt facerent secundum verbum hoc. Et iurauerunt. Et surrexit Esdras ante domum Dei, & abiit ad cubiculum Iohannam filii Eliasib, & ingressus est illuc. Panem nō comedit, & aqua non bibit. Lugebat enim transgressionē eorū qui uenerant de captiuitate. Et missa est eorum vox in Iuda, & in Ierusalem omnibus filiis transmigrations, vt congregarentur in Ierusalem: & omnis qui non uenerit in tribus diebus iuxta consilium principum, & seniorum, auferetur vniuersa substantia eius, & ipse abiicietur de cœtu transmigrations. Conuenerunt igitur

ea peccando esse relapsos, & quasi denuo a diabolo captiuatos. De quorum seductoribus quasi de immundarum vxoru paratib. ait Petrus: *superbia enim vanitates loquentes pollicuntur in desiderijs carnis luxuria eos qui paululum effugerunt.* Et paulo post, *Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognatione Iesu Christi his rursus implicati superauerunt, facta sunt eis posteriora deteriora prioribus.* **h** *Conuenerunt igitur, &c.* * Augull. Dimiserunt Israelitæ vxores alienas quicunq; tūc habere potuerūt, p quæ sebat, vt

Beda ubi sup

† ita vt scilicet esset.

E

F
2. Petr. 2. d
Ibid. d.

Li. 1. de adu
coniug. c. 11

NIGOLAUS DE LYRA.

C A P. X.

Sic ergo orante Esdra. Hic consequenter describitur predicta transgressionis correctio. Circa quam primo ponitur maiorum confessio, secundo populi citatio, ibi. *Et missa est vox.* tertio correctionis inchoatio, ibi: *Et surrexit Esdras.* quarto conuocatio, ibi: *Et conuenerunt.* Circa primum dicitur.

- 1 Sic ergo orante Esdra. s. humiliter, deuote, & perseveranter.
- 2 Collectus est ad eum de Isra. cētus grand. Esdræ copatiens.
- 3 Et fleuit populus fletu multo. Non solum ex compassione, sed etiam pro peccati sui cogitatione, & contritione.
- 4 Et respondit Sechenias. Qui erat de principalioribus populi.
- 5 Et dixit Esdræ. Nomine suo, & aliorum principalium.
- 6 Nos præuaricati sumus. Accipiendo vxores alienigenas, quæ nentes etiam sapientum emolliunt, & encruant, & tandem ad idololatriam inclinant, sicut patet in Salomone.
- 7 Et nunc si est penitentia in Israel super hoc. Id est, quia penitentia

- penitentia est.
- 8 Percutiamus fœdus cum Domino. stabile, & absq; retractatione
- 9 Vt proiciamus vni. &c. Vt Dei præceptum impleamus, & occasionem mali a nobis præscindamus.
- 10 Surge. Ad hoc exequendum.
- 11 Tuum est discernere. Quia habes scientiam legis diuine.
- 12 Nosque erimus tecum. Quod decreueris exequendo. Cætera patent vsque ibi.
- 13 Panem non comedit, &c. Id est, nullum cibum, & potum accepit, quia nomine panis, & aquæ intelligitur omnis cibus, & potus in sacra scriptura, vt frequenter dictum est.
- 14 Et missa est. Hic consequenter ponitur populi citatio, cum dicitur: Et missa est vox. id est, communis citatio.
- 15 Et omnis qui non uenerit in tribus. In hoc ponitur contra contumaces pœnis determinatio, cum subditur.
- 16 Auferetur vniuersa substantia eius. Id est, bona exteriora.
- 17 Et ipse abiicietur de cœtu. Per excommunicationem.

Ipse

MORALITER.

Sic ergo, &c. In hoc Esdras sacerdos dedit exemplū prælati, & curati Ecclesiæ flendi, & deprecandi Dnm pro subditoru suoru transgressione: nā aias eoru, tanquā mater in Christo debet assidue parturire. Et quoniam ex afflictione boni prælati subditi debent ad veram penitentiam moueri, sequitur. *Collectus est ad eum de Israel cētus grandis, &c.* Sequitur. *Et fleuit populus fletu multo.* Quod autem iste fletus ex vera penitentia processerit, ostenditur per hoc quod dicitur. *Percutiamus fœ. cum Domino Deo no. vt proii. s. alienigenas.* **†** Et

† Et eos qui de his nati sunt iuxta. Per vxores alienigenas conuenienter intelligi possunt interiores concupiscentiæ male, & per filios eorum actus exteriores ex ipsis procedētes, quæ omnia a vere penitentibus, prout possunt, sunt abiicienda. **†** *Et surrexit, &c.* Non. n. a terra voluit surgere, donec populus emédationē promissit, & ad hoc p iuramētū se astrinxit, non tñ cessauit Esdras a sua **†** totali afflictione, quia sequitur. **†** *Panem non comedit, & aquam non bibit.* Et in hoc dedit exemplum Ecclesiæ prælati, & curati affligendi se pro subditorum suorum peccatis vsque ad perfectionem emédationis. **†** *Et*

† corpor

Et

A vt & ipsi ad alienos seducerentur Deos, nō vt illæ p̄ maritos vero acquirerentur Deo. Non enim tanta gratia Saluatoris illuxerat, & promissis temporalibus veteris testamēti adhuc inhiabat illius populi multitudo. Vnde iusserat Dñs per sanctum Moysen, ne qs alienigenā vxorē duceret. Merito ergo

lib. 1. aduer. blar. cap. 1.

* Tertull. Paulus præscribens, tantum in Domino esse nubendum, ne q̄ fidelis ethnicum matrimonium cōtrahat, legē ructur creatoris, Al- lophylorū nuptias vbique prohibentis.

Beda ubi sup.

B *a* Ipse est. Beda. Quia ab Hebr. Casleu, a Romanis vocatur Decēber, q̄ est i medio hyemis, pluuias, & tempestuosus. Vnde notandum, cum in medio hyeme populus conuenerit, timere a peccato, & a pluuijs memoratur. Cum enim pluuias ipso etiā tempore pluuiarum maiores solito cerneant, reuersi ad conscientiam, peccatis suis hoc imputauerūt, & iram celestem superuenturam ex ipsa aeris perturbatione timuerūt: ideo nō in priuatis domibus negocia sua agere p̄-

† peccauerunt opus in omnibus vitijs, id est, in recentis omnibus q̄, &c.

sumpserunt, sed in platea domus Domini, assumpto penitentia, & humilitatis habitu confederunt: hi propter eos qui turbatis elementis, & ventorū frigore, vel inundantia pluuiarū, vel aceruis niuiū, vel ardore siccitatis, vel et exitio hominū, vel animalū desuper ingrauescente, & ipso iudice et p̄ aperta iudicia vni suæ iræ imminente, nihil de correctione morū qua placent iudicem, plagamq; euadant impendentem, requirunt: sed fastu saculi pertractant, qua arte aduersa quæ

C exterijs propter peccata defæuiunt, aut euitent, aut superēt.

b *Et sedit omnis populus.* Beda. Id est, circa atrium sacerdotum, quo ipsa domus vndique cingebatur, habens circa se ex omni parte per quadrum aedes atriorum amplissimas, in quibus etiam populus, quando pro pluuiā opus erat, stare poterat, & videre ea quæ in templi ianuis gerebantur, vel circa templum, habebant enim interiores parietes iuxta terram in columnis factos exteriores solidos.

Idem.

c *Et surrexit Esdras.* Beda. Hic locus respondet ad hoc quod supra dictū est. *Et surrexit Esdras ante domum Dei, & abiit ad cubiculum*

culum Iobannam si. Et. &c. Vbi notāda deuotio p̄tificis, qui iugens, orans, & ieiunās pro trāsgressione populi in atrijs tēpli permansit, nec prius domum suam intrare voluit, q̄ accepto consensu populi toto penitentem corde, & conuersum ad Dñm, fide cuius deuotionis, & reliqui principes videntur

1 *omnes viri Iuda, & Benjamin in Ierusalem tribus diebus: ipse*
 2 *est mensis nonus, vicesima die mensis: & sedit omnis popu-*
 3 *lus in platea domus Dei, trementes pro peccato, & pluuijs.*
 4 *Et surrexit Esdras sacerdos, & dixit ad eos: Vos transgressi es-*
 5 *stis, & duxistis vxores alienigenas: vt adderetis super delictum*
 6 *Israel. Et nunc date confessionem Domino Deo patrum ve-*
 7 *strorum, & facite placitum eius, & separamini a populis ter-*
 8 *ra, & ab vxoribus alienigenis. Et respondit vniuersa multitu-*
 9 *do, dixitque voce magna: Iuxta verbum tuum ad nos, sic fiat.*
 10 *Veruntamen quia populus multus est, & tempus pluuiæ, &*
 11 *non sustinemus stare foris, & opus non est diei vnius, vel duo-*
 12 *rum (vehementer quippe peccauimus in sermone isto) con-*
 13 *stituantur principes in vniuersa multitudine, & omnes in ci-*
 14 *uitatibus nostris, qui duxerunt vxores alienigenas, veniant*
 15 *in temporibus statutis, & cum his seniores per ciuitatē, & ci-*
 16 *uitatem, & iudices eius, donec auertatur ira Dei nostri a no-*
 17 *bis super peccato hoc. Igitur Jonathan filius Azahel & Iaa-*
 18 *zia filius Thecua steterunt super hoc, & Mosollam, & Sebe-*
 19 *thai Leuites adiuuerunt eos. Fecerunt que sic filii transmigra-*
 20 *tionis. Et abierunt Esdras sacerdos, & viri principes familia-*
 21 *rum in domos patrum suorum, & omnes per nomina sua, &*
 22 *federunt in die primo mensis decimi, vt quærerent rem. Et*
 23 *consummati sunt omnes viri, qui duxerunt vxores alienige-*
 24 *nas vsque ad diem primam mensis primi. Et inuenti sunt de*

25 *tribus diebus omnes conue-*
 26 *niunt in Ierusalem, & nunc tribus mensi-*
 27 *bus 10. s. 11. & 12. castigātur ab vxoribus*
 28 *alienigenis. Tres enim sunt virtutes sine quibus nemo saluatur, fides, spes, & cha-*
 29 *ritas. Tertio tpe seculi veniens Christus in carne in mūdū, gra-*
 30 *tiā nobis Euāgelij contulit. Primū namq; tps ante legem in*
 31 *Patriarchis, secundum in prophetis sub lege præmisit, in ter-*
 32 *tio ipse cum gratia venit, & sua nos passione redimēs, tertia*
 33 *die surrexit. Per cuius gratiam, quia consortio Ecclesiæ copu-*
 34 *lamur, & a vitiorum illecebris expurgamur, apte transmigra-*
 35 *tionis filij tribus diebus castigandi venerunt, & in tribus mē-*
 36 *sibus castigationem compleuerunt. Iuxta literam quoq; op-*
 37 *portune laborauerunt, vt ante inirium primi mensis ipsi om-*
 38 *nes purgarentur, vt pascha, & mēsem ipsum in quo celebra-*
 39 *dum erat, munde & sancte celebrarent, & annum munde,*
 40 *& sancte inchoarent, & cōsummarent. Quod etiam nos om-*
 41 *nibus annis in quadragesima paschæ oportuit imitari, instan-*
 42 *te, scilicet, Dñica Resurrectione, Mundemus nos ab omni iniqui-*
 43 *namento carnis, & spiritus, vt participes resurrectionis esse valeamus.*
 44 *Et inuenti sunt.* Beda. Aptant Heb. huic loco illud Zacha-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ipse est mensis nonus. Qui apud Hebræos correspondet partim Nouembri, & partim Decembri nostro.
- 2 Et sedit omnis populus. Hoc est in atrio quod erat ante tēplū.
- 3 Trementes pro peccato. Timentes ne ratione transgressionis præsertim veniet super eos diuina ultio grauis.
- 4 Et pluuijs. Quia tempus istud frigidum est, & pluuiosum de communis consuetudine, & tunc erat plus solito pro peccati sui demerito.
- 5 Et surrexit Esdras. Hic consequenter ponitur transgressionis correctio ad monitionem Esdræ dicentis.
- 6 Vos transgressi estis. Hoc est liquidum, & non potest negari.
- 7 Vt adderetis super delictum Israel. Commissum ante captiuitatem Babylonicam.
- 8 Et nunc date confessionem. Recognoscendo peccatum verbo,

- 9 Et separamini a populis terræ. Ita quod non habeatis sedus, & consortium cum idololatrijs.
- 10 Et ab vxoribus alienigenis. Quæ a Deo vero auertunt, vt prædictum est.
- 11 Et respondit vniuersa multitudo: dixitque. Esdræ consentiendo, tamen petunt dilationem propter importunitatem temporis, & negotij magnitudinem.
- 12 Constituantur principes, &c. Id est, homines sapientes, iusti, & diligētes, qui vadāt de ciuitate in ciuitatē, diligenter inquirendo de transgressoribus, & corrigantur per alienigenarū vxorum eiecctionem.
- 13 Et federunt. Ex quo patet, quod in disquirendo istud negotium posuerunt mensem integrum.
- 14 Et inuenti sunt. Hic cōsequenter ponitur descriptio illorum, qui duxerunt

MORALITER.

14 *Et inuenti sunt.* Inter transgressores, istos primo nominat duplici de causa. Prima est, quia peccatum eorum grauius erat, eo quod sacerdotes, & eorum filij qui tunc succedebant eis in sacerdotio magis tenebantur scire legem, quam ceteri

ceteri Malach. 2. b. *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem ex eius ore requirent.* Secunda est, quia peccatum istorum causa fuit, & occasio alijs peccandi, Vnde Gregorius in Pastor. Cum pastor per abrupta graditur, consequens est vt ad præcipitium grex sequatur.

A stantem corā angelo domini, & Sathan stabat à dextris eius, vt aduer-
sari ei. Et paulo post. Et Iesus erat indutus vestib. sordidis, & sta-
bat ante faciē angeli. Et respondit angelus, & ait ad eos, qui stabant
coram se, dicens: Auferte vestimēt. sordida ab eo. Et dixit ad eu. Ecce
abstuli iniquitatē tuam, & indui te mutatoriis. Et dixit, Ponite cidari
mundā super caput eius.

Recte inquit stabat
Sathan à dextris eius
vt aduersaretur, quia
vera erat accusatio,
ipse enim cum ceteris
alienigenā duxit
vxorē. Quod autem
dicitur, quia Iesus e-
rat indutus vestibus
sordidis, tripliciter
interpretatur. Vel ob
coniugium illicitum
vel ob peccata popu-
li, vel propter squalo-
rem captiuitatis. An-
gelus autē ante cuius
faciem stabat Iesus,
præcepit ceteris ar-
gelis, vt auferrent ab
eo vestimēta sordida
Quo facto, ait idem
angelus: Ecce abstuli
à te iniquitatem tuam.
Hæc sunt vestimen-
ta sordida, & indui te
mutatoriis, id est, Is-
raelitem coniugem
copulaui tibi. Quod
autem sequitur: Ponite
cidarim mundam su-
per caput eius, intelli-
gi volunt sacerdotij
dignitatem, quia. s. ab
latis peccatorum sor-
dibus mundū habue-
rit sacerdotium. Sed
intuendum, quod non
scribit Esdras Iesum
alienigenam duxisse
vxorem, sed quosdā
de filiis, & fratribus
suis, &c.

a Et fratres eius. **BE.** Cognati, s. nō enim fratres eius germa-
ni in carne eatenus viuere, & voluptati operā dare poterant
cū cētū anni, & amplius essent trāfacti, ex quo Cyrus regna-
re incipiens, Iesū, & Zorobabel cū transmigratione Iuda, &
Beniamin ad cōstruēdā domum dñi Ierosolymam remittit.
b Et dederunt, &c. **BED.** Primo vxores illicitas abijciunt, &
sic p se arietē offerūt, vt ablato scelere, mūdi accederent ad
altare. Difficile. n. est huius victimā Deo esse acceptā, q non
prius reliquit culpā, p qua offert. vnde. *Quiescite agere puerse,
disbene fa.* Et quia filii, vel fratres fuere summi sacerdotis, q
primi peccauerāt, recte in correctionē sceleris arietē de gre-
gib. offerunt, vt significant, quia seipsos, qui ductores populi
quasi duces gregis esse videbant, à pristina vita maētare, &
purgatos digna pœnitentia Deo p meliorē vitā offerre di-
spo fuerāt. **Et dederunt manus suas.** **BED.** Nota quanta arte pu-
gnādi diabolus fideles impugnat, vt nullū eis tps securū re-
linquat. Ecce. n. q ab aduersantib. superari non poterant, vin-
cebant hostes publicos ædificato templo domini, & dedica-
to,

NICOLAUS DE LYRA.

1 De filiis Iosue filij Iosedec, &c. *Isle Iosue erat summus sacer-
dos, & sic videtur verum, quod dictum est supra videlicet, quod hæc
transgressio incepit à maioribus populi. Ad hoc autē aptant aliqui il-
lud Zachar. 3. Ostendit mihi dominus Iesum sacerdotē ma-
gnū stantem coram angelo, i. Esdra, qui erat angelus, id est, nun-
tius missus à latere regis ad populi directionem, & Sathan à dextris,
quia uera erat accusatio de peccato transgressionis. Et accipitur hic
Iesus pro filiis eius, ut patet ex hoc loco, quia pater quodammodo ma-
net in filiis.*

2 Et

to, sed vincebantur amore mulierum, ne templa cordū, vel
operū suorum Deo digna seruarent. Cuius rei nostris tēp-
ribus manifeste figura completur, cū videmus animos fide-
liū multo periculosius nunc tentari intrinsecus à cōcupiscē-
tia sua abstractos, & illectos, quā quondam tentabantur ex-
trinsecus cum imma-
nis aduersarius cōtra
eorum constantiā fer-
ro, & igne sauebat.
Sed aderit pietas do-
mini, quæ sicut aduer-
sus aperta furentium
certamina virtutem
patientia tribuit, ita
nobis contra surri-
piētium laqueos blā-
ditiarum cautelæ cu-
stodiam dabit. Deni-
que, & hoc agente in-
dustria pontificis, qui
timebant dominum
cuncti cōpuncti sunt
corde, qui peccauē-
rant, & eiecerūt vxo-
res alienigenas, & sic
expulsa turpitudine
luxuriæ redit decus **E**
castimonix, & in ci-
uitate domini ciecto
rudere vitiorum, re-
sperfi sunt flotes, &
aromata virtutum.

filiis sacerdotum, qui duxerant vxores alienigenas, de filiis Io-
sue filij Iosedec, & fratres eius, Maasia, & Eliezer, & Iarib, &
Godolia. Et dederunt manus suas, vt eiecerent vxores suas, &
pro delicto suo arietem de ouib. offerrent. Et de filiis Emmer:
Hanani, & zebedia. Et de filiis Harim, Maasia, & Elia, & Se-
meia, & Iehiel, & Ozias. Et de filiis Pheshur: Elioenai, Maasia,
Ismahel, Nathanahel, Iozabed, & Elasa. Et de filiis Leuitarum
Iozabed, & semci, & Celai: ipse est Calita. Phathaia, Iuda &
Eliezer. Et de cātoribus Eliasib, & de ianitoribus Sellū, & Te-
lé, & Vri. Et ex Israel de filiis Pharos, Remeia, & Iezia, & Mel-
chia, & Miamin, & Eliezer, & Melchia, & Banea. Et de filis Æ-
lam, Mathania, Zacharias, & Iehiel, & Abdi, & Ierimoth, &
Elia. Et de filiis Zethua. Elioenai, Eliasib, Mathania, & Ieri-
muth, & zabad, & aziza. Et de filiis Bēbai, Iohanā, Hanania,
zabaai, Athalai. Et de filiis Bani, Mosollā, & Melluch, & Ada-
ia, Iasub, & Saal, et Ramoth. Et de filiis Phahathmoab, Edna,
et Chalal, Banaias, et Maasias, Mathanias, Beselecl, Bennui, et
Manasse. Et de filiis Herem. Eliezer, Iesue, Melchias, Semeias
Simeon, Benjamin, Maloch, Samarias. Et de filiis Ason, Ma-
thanai, Mathatha, Zabbad, Eliphelet. Iermai, Manasse, Semei.
De filiis Bani: Maddi, Amram, et Huel, Baneas, et Badaias,
Cheliau, Vania, Marimuth, et Eliasib, Mathanias, Mathanai,
et Iasi, et Bani, et Bennui, Semei, et Salmias, et Natha, et Ada-
ias, Mechnedebai, sifai, Sarai, Ezrel, et Selemiau, Semeria, Sel-
lū, Amaria, Ioseph. De filiis Nebo, Iehiel, Mathathias, Zabad,
Zabina, leddu, et Ioal, et Banaia. Omnes hi acceperūt vxores
alienigenas, et fuerunt ex eis mulieres, quæ peperant filios.

*uitarum, & omnem Israel, vt facerent secundum verbum hoc, & iu-
rauerunt.* intelligat, quia si non proiecerunt filios, illa fuit cā
quō eos docuerunt renuntiare maternæ infidelitati, & con-
secratos domino per circumcisionem, & hostiam salutarem
fidei suæ, & castitati sociauerunt.

MYSTICE autē bona opera, quæ intuitu tēporalis cōmo-
di, vel fauoris, vel delectationis agimus, aut inter mala sunt
reputanda, aut ab infima intentione discernenda, & p celesti
tantum retributione facienda. Qui. n. ieiunat, orat, & elee-
mosynā dat, vt videatur, & laudetur ab hominib. talis ples
bonæ æctionis quasi de immunda genitrice nascitur, & ideo
inter eos, qui de Babylone Ierosolymam ascenderunt, par-
tem habere non potest. Qui enim in præsentī mercedē re-
cipit, in futuro carebit, nisi author operis mentem ad melio-
ra conuertens, pro Deo facere cœperit, quod pro laude fa-
ciebat inani, & quasi sobolem indigne editam domino con-
secrans Ierosolymæ ciuem fecerit, vt opus male inchoatum
corrigenens, dignum faciat perpetua mercede in cœlis.

CAP.

2 Et dederunt manus suas. id est, iuramento solenni firmauerunt
ne posset retractari.

3 Vt eiecerent vxores suas, &c. scilicet, alienigenas.

4 Et pro delicto suo arietem, &c. Quia sicut aries est dux gregis
ita sacerdotes sunt duces populi communis. Cetera legantur, vt iacet li-
tera. Et licet non dicatur hic, quōd eiecerunt puevos cum uxoribus alie-
nigenis, tenendum tamen est, quōd sic fuit factum, quia sic promiserat
Sechemias nomine suo, & aliorum principalium, ut haberet supr. co. c.
Percutiamus scē. cum domino Deo nost. vt pro. vii. vx. s. alie-
ni. & eos, qui de his nati sunt.

Tom. 2.

VV

NEHEMIAE, QUI EST
Esdra secundus.

CAPVT I.

LIBER NEHEMIAE, QUI
ET ESDRAE SECVNDVS.

DICITVR.

CAPVT I.

Verba Ne-
hemias filii
BED. Nchemi-
as inter-
pretatur cōsolator do-
mini, vel cōsolator

domini, vel cōsolator
a domino, qui cū re-
nouauerit muros He-
rusalem, & populū ab
hostibus liberatū in
domine legis obserua-
tia sublimauerit, pa-
teret quia nomine, & o-
pere Christum signifi-
cat, qui ait. Ego roga-
patrem, & alium para-
cletum da. vo. De quo
Psal. ait. Aedificans Hie-
rusalē dominus, &c. Si-
gnificat etiā sanctos
prædicatores, quorū
ministerio supna no-
bis cōsolatio præsta-
tur, vel dū post lap-
sum peccati sp̄s ueniat, & pollicitationis penitētib. pollicent̄
quasi diruta ab hostibus Hierosolymorū mēnia restaurauit.

Verba Nehemias filii Helciae. Et factū est
in mense Casseu, anno uicesimo, & ego
erā in susis castro. Et uenit ad me Ha-
nani vn⁹ de fratrib. meis, ipse & viri ex
Iuda, & interrogauī eos de Iudēis, q̄ re-
māserāt, & supererāt de captiuitate, &
de Ierusalē. Et dixerunt mihi. Qui remanserunt, & derelicti
sunt de captiuitate, ibi in puincia in afflictione magna sunt
& in opprobrio, & murus Ierusalē dissipat⁹ est, & portæ eius

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10

clesiam ducens, claritate fidei, & operis eorū hāc ornare, &
glorificare non desistit. Constituit duces, & principes om-
ni populo trans flumen, qui legem Dei noscerēt, & docerēt
quia in ecclesia, quæ flumine baptismi abluta est, & flumen
Babylonicum, id est, p̄urbationē seculi fluctuantis fidei syn-
ceritate transcendit, ap̄tolos, euangeli-
stas, pastores posuit
& rectores. Castiga-
uit filios transmigra-
tionis ab vxorib. alic-
nigenis, quia illos, qui
professione fidei mū-
do renūtiāt, illecebris
mundi seruire prohibi-
bit. Eiecit filios ta-
lium matrū de cœtu
transmigrationis ab
vxoribus alienigenis,
ne forte adulti perfidi-
am sequerentur ea-
rum, nō fidē patrum.
Opera enim nostra et-
nam, quæ hominibus
bona uidentur, si carnalibus delectationi-
bus permixta sint, si
originem de conta-
gio humani fauoris
lumpserint, reproba-

re docuit, nec conuenire illis, qui mundū perfecte relinquūt
& tota mente ad cœlestia transeunt, qui non blandimentis
temporalibus enervari, sed aduertitibus exerceri, & ad re-
quiem sempiternam gaudent preparari.

b In mense Cas. Mensis Casseu ipse est quē nos Decēbrē uo-
camus, apud Hebrēos nonus, apud nos ultimus. Cuius no-
mē, qd̄ spes eius interpretat̄, bñ cōgruit uotis eius, q̄ ad rui-
nas sanctę ciuitatis intēdebat erigēdas. Primū enim bonę
actionis fundm̄ est sp̄s hēre de auxilio domini ad perficiēdū,
quod cupimus. In hoc mense natus est dominus, cuius no-
mine longe ante figurabatur, quod in eo mēse uerus Nche-
mias diu desideratus ad ædificationē ecclesię esset uetus.
c Erā in Su. Susis metropolis est Persarū, sed tanta firmitate
ut castrū esse uideatur, & interpretatur equitatio, vel reuer-
tēs, q̄ fidelib. cōuenienter aptatur, eis maxime, q̄ de captiui-
tate Ierusalē curam gerunt, i. de salute eorū, qui aliquando p̄
insidias diaboli de ecclesia rapti penitentes denuo per gra-
tiā Dei sunt redacti. Tales enim sunt in reuertente castro, i.
in robore mētis reuocatę ab infimis ad desiderū patrię cele-
stis, & in equitatu sc̄torū cordiū, q̄, s. portant sc̄lorē Deum.
d Qui reman. BED. Patet literæ sensus. Qui n. remanserant
de captiuitate, et̄l̄ i pace uersari uidebāt, amico eis existēte

rege

postilla venerabilis magistri Nicolai de Lyra
super librum Nehemias, qui est Esdrae secundus.

CAPVT I.

Verba Ne. Postquā descripta est populi descriptio sub Esdra, hic
101 quōter describitur reedificatio muri sub Nehemia, q̄ fuit
missus tanquā dux a latere regis ad reedificationē ciuitatis. Sciendum
tñ, q̄ bis a rege uenit in Ierusalē. primo ad ciuitatis reedificandā, se-
cūdo ad mōrū in eius absentia sub ortorū correctionē, c. 13. In aduētū
aut̄ primo ad ciuitatē uenit. secūdo uenit ijsam murauit, c. 3. et t̄tio
muratā clausit portis, & uellib. c. 7. quarto ea clausa septimū mēsem
festiū celebrauit, c. 8. quinto ciuitatē populauit, c. 11. sexto populatā
dedicauit, c. 12. Circa primū ostenditur primo proficiētis uolūtas, se-
cūdo legationis auctoritas, c. 2. Circa primū primo describitur rumor
oppressionis Iudeorū in Ierusalē, secūdo languor orationis, ibi. Cum-
que audissem. Circa primū notatur persona scribens cum dicitur.
1 Verba Nehe. fil. Hel. ab isto enim loco scripti, quæ sequuntur,
ut dicit Rab. Sa. Secūdo notatur tempus, cum dicitur. Et factū est in
mēse. Cat. Hic est mēsis nonus apud Hebræos secūdum unam com-
putationem, ut uidebitur magis infra se. ca.

2 Anno uicesimo, f. regni Artaxerxes, i. cuius an. 7. missus fuit Esdras,
ut

MORALITER.

1 Verba Nehe. Per Nehemiam, q̄ cōsolator interpretat̄, & in-
terpretationi consonat res gestas, q̄ missus fuit a latere regis
in Iudaā ad cōsolationē liberū. Hic de captiuitate Babylōni-
ca reuertorū, qui ex sequētib. apparebit, dñs noster Iesus
Christus h̄n̄n̄at, q̄ cōsolator dñi, Threnorū i. f. Elongatus
est a me cōsolator. Gio. Heb. Hic est rex Messias. Ipse est mis-

101 ut dictum est supra Esdra 7. ad docendum populum. & an. 20. eiusdē
missus fuit Nehemias tanquā dux a latere regis ad reedificandā ciui-
tatem. Tñ secūdu Iosephum iste Artaxerxes fuit filius Darii Hysta-
pis, & uocat eū Xerxes diminutiue. Secūdum uero Ra. Sa. fuit filius
Assueri, & regine Esther, sicut dictum fuit Esdra 6. & 7. cap.

3 Et ego. c. in Su. ca. Licet Susa esset tunc principalis ciuitas regni
tñ uocatur hic castrū, quia erat ædificata fortiter hinc, & inde ad mo-
dū castrū. 4 Et uenit ad me Hanani. Sed ly, ad me, non est de textu. Unde dicit Iosephus, quod Nehemias
uidit istos tanquā peregrinos intrantes ciuitatem, & audiuit eos lo-
quentes Heb. & tunc allocutus fuit eos.

5 Unus de fratribus meis, &c. id est, de cognitione mea.
6 Et interrogauī eos de Iuda. quibus primo quaesuit de statu po-
puli sui, & secūdo de statu ciuitatis Ierusalem.

7 Et dixerunt mihi. respondendo primo de statu populi eo ordine,
quo fuerant interrogati.

8 Qui remanserunt, & derelicti, &c. scilicet, Iudæi.

9 In afflictione, quia Gentiles in regno decem tributa habitantes
multas molestias eis inferebant, & opprobria, ut plenius habetur infr.
4. cap. Secūdo respondent de ciuitate.

10 Et murus Ierusalē dissipatus est, quia a tēpore quo Nabuzardan ince-
dit ciuitatem

sus fuit a p̄re, q̄ rex regnū i mundū ad cōsolationē oīū gentiū.
4 Et uenit ad me. &c. Per istos fratres apostoli designant̄, q̄ fr̄s
dñi n̄ri Iesu Christi dñr, Ps. 21. e. Narrabo nom. tuū fra. meis. ut
deducit Ap̄sto. 2. Heb. & Io. 20. d. dixit Marię Magdalene:
Vade ad fratres meos, & dic eis. Ascēdo ad patrē meū, et p̄rem uen-
7 Et dixerūt mi. qui, &c. afflictione sunt. Per hoc significat̄ apo-
stolorū cōpassio, ex qua p̄ph̄ afflictionē seu necessitatē ostē-
dunt

101 exp̄sit.
ante in Es-
dra. c. 15.

Ioan. 14. b.

Psal. 146. a.

Allegorice.

Diuisio.

Regē Perſarum, quibus paulo ante Eſdrā cum epiſtoliſ miſe-
 rat, qui haberet poteſtatē in regione trans flumen, tamē in
 magna afflictione mentis erant, & opprobrio hoſtiū, quā ad-
 huc ſanctę civitatis murus erat diſſipatus. Tunc autē merito
 in eccleſia affiguntur, & triſtitia ſeculari cōpungunt ſancti,
 cum quandoque reſipientes à peccatis vident
 proximos adhuc ſubiicere vitijs, ita vt per negli-
 gentiam eorum, qui multis prodeſſe poterant,
 quaſi per muros vrbiſ diſſipatę diabolus in ec-
 cleſia poſſit introire, quod magis dolendū eſt,
 ſi & ipſi, qui alijs doctrina, & exēplo prodeſſe de-
 buerant, exemplum mortis viuendo fiunt hoc
 eſt enim portas Ieruſalem flammis hoſtium eſſe
 peruſtas, eos qui bene viuendo, & docēdo dignos,
 in eccleſiam electorum

ſtorum introducere indignos in arcē debuerant, auaritię, lu-
 xurię, cęterorumque vitiōrum incendio perire.
 a *Fleui, & luxi.* Si vit ſanctus audies deſtructa lignorū, & lapi-
 dū edificia recte lugebat, ieiunabat, & orabat, diu ſedēs In tri-
 ſtitia, quanto magis in deſtructione, & ruina ararū continuis
 ludibris, & ora-
 tionibus eſt in-
 ſiſtendum, vt mi-
 ſerante Deo ad
 proutinam erigan-
 tur ſoſpiratem,
 qui in oppro-
 brio religionis
 triumphante mi-
 nico iacebant
 diutina vitiōrum
 ſorde ſqualētes.
 b *Obſecro domi-
 ne, &c.* CHRY
 SOST O. Ideo ſi
 oraueris, & ieiu-
 naueris, & elee-
 moſynā iuſte fe-
 ceris, compleſti
 pretiū, redemiſti
 peccata tua, re-
 miſſa ſunt crimi-
 na, reparata eſt
 vita tua. Duo e-
 ra minuta vidua
 miſit, in arcam
 Dei, & preſata
 eſt opulentiſ.

cōbūltę ſunt igni. Cumque auდიſſem verba huiuſcemodi, ſedi, et fle-
 ui, et luxi diebus multis, et ieiunabā, et orabā ante faciem Dei cęli,
 et dixi: Quęſo domine Deus cęli fortis, magne atq; terribilis, qui cu-
 ſtodis pactum, & miſericordiā, cum hiſ, qui te diligunt, & cuſtodiuunt
 mandata tua, ſiant aures tuę auſcultantes, & oculi tui aperti, vt audias
 orationē ſerui tui, quam ego oro corā te hodie nocte, & die pro fi-
 lijs Iſrael ſeruis tuis, & confiteor pro peccatis filiorum Iſrael, quibus
 ꝑ peccauerunt tibi. Et ego, & domus patris mei peccauiſmus, vanitate
 ſeducti ſumus, & non cuſtodiuimus mādatum tuum, & cęremonias,
 & iudicia, quę pręcepifti Moyſi famulo tuo. Memento verbi, quod
 mandaſti Moyſi ſeruo tuo, dicens: ꝑ Cum tranſgreſſi fueritis, ego di-
 ſperdā vos in populos, & ſi reuertamini ad me, & cuſtodiatis pręce-
 pta mea, & faciatis ea, etiam ſi abducti fueritis ad extrema cęli, inde
 congregabo vos, & reducā in locum quem elegi, vt habitaret nomē
 meum ibi. Et ipſi ſerui tui, & populus tuus, quos redemiſti ꝑ fortitu-
 dine tua magna, & in mānu tua valida Obſecro domine, ſit auris tua
 attendens ad orationem ſerui tui, & ad orationē ſeruorum tuorum, quę
 volunt timere nomen tuum, & dirige ſeruum tuum hodie, et da ei mi-
 ſeri cordiam ante vitum hunc. Ego enim eram pincerna regis.

NICOLAUS DE LYRA.

zatem, & muros eius dirupit, non fuerat data licentia reedificandi eā
 ſed ſolum templum, & pertinentia ad ipſum per Cyrum, & Darium,
 vt patet ex diſtis ſupra Eſdrā, 5. & 6.

- 1 Cumque auდიſſem Hic conſequenter ponitur languor orationis
 In oratione. n. mens eleuatur in Deum, & per conſequeus quodammo-
 do abſtrahitur à corpore, & ſic corpus incipit languere, maxime quan-
 do oratio fit cum ſteiu, & ieiunio, & diuturne fit, ſicut dicitur hic.
- 2 Et luxi diebus multis, &c. tribus menſibus, vt patebit c. ſequen.
- 3 Et dixi. formando orationem meam.
- 4 Quęſo domine. omnium per gubernationem.
- 5 Deus. per creationem.
- 6 Cęli fortis. ſcilicet, empyrei, & per conſequeus omnium, quę in-
 cluduntur intra ipſum.
- 7 Atque terribilis. peccatores puniendo.
- 8 Fiant aures tuę. Loquitur de Deo more humano, quia cum homo
 exoratus prębet aurem ad audiendum, & conuertit oculos ad viden-
 dum, ſignum eſt, quod velit exaudire.
- 9 Et ego, & do. par. mei pec. Licet enim eſſet innocens, tamē con-
 iungit ſe peccatorib. in quantum erat membrum populi peccatoris.
- 10 Vanitate

- 10 Vanitate ſeducti ſumus. id eſt, dololatiā, quę vanitas eſt eo,
 quod idolum nihil eſt ſecundum Apoſtolum. 1 Cor. 8.
- 11 Et non cuſtodiuimus mand. tu. quantum ad moralia pręcepta.
- 12 Et cęremonias. quantum ad ceremonialia.
- 13 Et iudicia. quantum ad iudicialia. Ad iſta tria genera pręcepto-
 rū reducunt oīa pręcepta legis Moſaicę, vt patet ex decurſu illiꝝ legis.
- 14 Memento ver. quod man. Mo. i. dixiſti, Deut. 29. & 30.
- 15 Cum. tranſ. fueri. Hoc fuerat adimpletum in captiuitate Baby-
 lonica, & in captiuitate decem tribuum.
- 16 Et ſi re. ad me. &c. inde con. vos. Hoc nondū erat adimpletū,
 licet fuiſſi inchoatum per Cyrum, & Artaxerxem, vt patet ex ſupra
 diſtis Eſdrā 1. & 8. & ideo Nehemias orabat pro completionē.
- 17 Quos re. in for. percutiendo Aegyptum multipliciter, & faciē-
 do mirabilia in mari rubro, & in deſerto, & in Iordane fluuio.
- 18 Dirige ſeruum tuum. id eſt, me ipſum, quia volebat proponere
 petitionem regi de reedificatione ciuitatis, vt populus diſperſus poſſet
 ibi ſecurius congregari.
- 19 Et da ei miſe. ante vi. hunc. id eſt, ante Artaxerxem regem.
- 20 Ego enim eram, &c. Hoc additum, &c. ad oſtendendum, quod
 habebat de ſacili accessum ad ipſum.

MORALITER.

ꝑ dunt Chriſto. Mar. 6. e. Et cum iam hora multa fieret, acceſ-
 ſerunt diſcipuli eius dicentes, deſertus locus eſt hic, & hora iam præte-
 riſt, dimitte illos, vt in proximas villas euntes, & vicos, emant ſibi ci-
 bos quos manducent.

I Cumque

1 Cumque auდიſſem verba huiuſmodi. Per hoc ſignificatur cō-
 paſſio Chriſti ſuper afflictionem, & miſeriam populi, pro
 qua releuanda legitur ieiunaſſe, orariſe, & fleuiſſe, & alias pe-
 nalitates ſuſtinuiſſe, ſicut fuerat prædictum Eſa. 53. *Discipli-
 na pacis noſtrę ſuper eum, & liuore eius ſanati ſumus.*

CAPVT II.

a *F*atum eſt autem. B. E. Qui ſcilicet eſt primus menſis
 anni ſecundū Hebręos, in quo ſemper paſcha celebrant, quem
 nos

CAPVT II.

Actū eſt autē ꝑ menſe Niſan, anno
 viceſimo Artaxerxis regis, & vinū ꝑ

nos Aprilē dicimus. Quia ergo
 ſupra dixit, quia luxit, ieiunatur,
 & orauit diebus multis, patet,
 quia quatuor cōtinuis mēſibus
 9. ſ. 10. & 11. & 12. ſacrę deuo-
 tionis

Supra 1. b.

NICOLAUS DE LYRA. CAP. II.

1 *F*actū eſt autē in mēſe. Hic cōſequenter deſcribit legatio ipſius
 Nehemię, ubi primo deſcribitur authoritas, quę meruit. ſe dō ſa-
 cultas, quę obtinuit, ibi. Et dixit regi. tertio ſagacitas qua negotiū
 ſuū ſecrete tenuit, ibi. Et audierunt. quarto voluntas, quę aperuit, ibi. Et
 dixi eis. Circa primū præmittitur tēpus cū dicitur. Factū eſt autē in
 menſe

menſe, &c. Hic eſt menſis primus apud Heb. ſecundū feſta. et incipit à
 propinquiori lunatione æquinoctio vernali. Nehemias autē cęperat o-
 rare mēſe 9. vt prædictū eſt. Et ſic patet, quod iſte mēſis ꝑ quo porrexit
 vinū, fuit quartus ab illo, ita quę tribus menſibus fuit in oratione, & affli-
 ctione an. 20. Artaxerxis. Videt ꝑ iſtud ſit falſum, et hoc, quod hoc fuerit
 an. 20. eius, quia iſtud factū fuit 4. mēſe, poſtquā audiuerat rumores de
 oppreſſione

MORALITER.

ꝑ 1 *F*actū eſt in mēſe. Cui reſpondet apud Latinos Martius,
 ſicut declarauit diſſuſe in poſt illis literalib. Gen. 7. & Exo. 12.
 In iſto vero mēſe paſſus fuit Chriſtus, ſ. 8. calen. Aprilis paſ-
 ſio vero Chriſti calix appellatur, Io. 18. b. *Calicē quē dedi mihi
 pater, non uis, ut bibam illum?* Vas autē cal. cis non bibitur, ſed vi-
 num

num, quod in eo continetur. ideo ſubditur.
 ꝑ Et vinum erat ante eum. ſcilicet, ante regem, qui ſignat Deū
 patrem, in cuius conſpectu erat paſſio Chriſti, nam eā diſpo-
 nebat, & acceptabat. Et quoniam Chriſtus per Nehemiam
 ſignificatus illam paſſionem acceptabat ex obedientia ad
 patrem, ideo ſequitur.

A Et paulo post. *Confirmabit pax multas hebdomada una, & in dimidio hebdomadis deficiet ho. & sacri.* Incipiunt ergo hebdomades a 20. anno Artaxerxis, quando aedificandi Ierusalem licentiam dedit quo tempore, ut Julius Africanus scribit, regni Persarum. 125. anni fuerat euoluti, & totidem usque ad Alexandrum magnum, quando Darius occidebat, imperfe et remanebant. Captiuitatis enim Ierusalem ceterimus octogessimus, & quintus annus erat, & perueniunt usque ad tempora dominice passionis, per quam sacrificia legalia finita sunt. Habent vero singulae hebdomadae septenos annos, & fiunt. ccccx. secundum lunam, scilicet cursum, ita ut singuli nouo, & insolito more non amplius, quam 12. menses lunares habeant. unde angelus. 70. hebdomades non annumeratas, sed abbreviatis super populum dicit, qui sunt anni solares 475. de qua tota prophetae sententia plenissime, prout potui, in libro temporum edisserere curavi.

a *Es audierunt.* Contristantur heretici, & omnes ecclesie inimici, quos electos pro catholica fide, & vel morum correctione, quibus ecclesie muri renouentur, conspiciunt laborare. Notanda. n. est animorum rerumque diuersitas. Supra quidem dicti sunt, qui de captiuitate remanserant in Iudaea in afflictione magna, & opprobrio fuisse: Nehemias quoque longum cum fetu, & precibus duxisse ieiunium, quia murus Ierusalem dissipatus, & portae combussae. Nunc autem versa vice hostes contristantur

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Ut det mihi ligna, gratis, ut tegere possim portas tur. id est templi, iuxta quam, scilicet, domum templi intendebat facere turrim ad maiorem templi securitatem.
- 2 Et muri ciuitatis. id est, ad tegendum portas, quas intendo facere in muro ciuitatis.
- 3 Et do. quam ingressus. id est, domum quam aedificare intendo probatione mea.
- 4 Et dedit mihi rex iuxta manum Dei mei bonam mecum. Id est, directionem eius per suam gratiam.
- 5 Et audie. &c. Hic consequenter describitur Nehemiae sagacitas, qua potestatem sibi concessam secretam tenuit usque ad tempus debitum, non potuit tamen celare, quin venisset pro bono filiorum Israel cum esset de eorum gente, & hoc est, quod subditur. Et audi. Sana. Illi autem erant aduersarii Indorum.
- 6 Et ve. Ie. & eram ibi tri. die. antequam ostenderem ad quid venissem. unde subditur. Et non in di. cui. Sequitur.
- 7 Et iu. non e. me. &c. Alii autem, qui erant cum Nehemia, ibant pediatando, ne forte Iudaei, qui erant in ciuitate, opinarentur quod uellent latere exire de nocte, & tradere ciuitatem hostibus. & se eis iungere in equis.
- 8 Et egressus sum per portam vallis, i. quae ducit ad ualle Iosaphat.
- 9 Nocte. Quia nolebat, quod alii perciperent quid interiret, donec possibilitatem

MORALITER.

- † 1 Ut det mihi ligna, ut tegere possim portas. Per quae possunt intelligi spiritus sancti dona, quibus Christus texit portas templi, i. protexit ecclesiam, & muros ciuitatis, id est, apostolos, & eorum successores, propter quod contratio malis praetatis dicitur Eze. 13. a. Non opposuistis uos murum pro domo domini.
- 3 Et domum, quam ingressus. Per quam intelligitur uirgo beata, quae spiritus sancti charismatibus praeter ceteris fuit repleta.
- 5 Et audierunt Sa. Ho. &c. Per istos intelliguntur sacerdotes, scribae, & Pharisaei, qui Christum, & Apostolos impedire conati sunt

contristantur, & affliguntur, quia aedificia illius restauranda, & ciues ab insultatione hostium intelligunt liberandos, uel. *Plorabit, & flebitis uos, mundus autem gaudet, sed tristis. ue. ver in gau.* Flente autem mundo, qui gaudebat, tristitia iustorum uertitur in gaudium, cum res ecclesie crescere, & eos, qui peccando

errauerunt, pernitendo redire cognoscunt. **b** *Considerabam murum Ierusalem.* Diuersa destructae urbis loca lustrando perueniatur, & singula quomodo debeant reparari, sollicite scrutatur. Doctorum quoque spiritualium est sepius noctu surgere, & solerti indagine statum ecclesie quiescere tibus ceteris inspicere, ut vigilanter inquirat, quomodo ea, quae uictoriarum bellis sordidata, uel deiecta sunt, corrigant, & erigant. **Murus autem Ierusalem dissipatus iacet, & conuersatio fidelium**

terrenis, & infirmis sordet affectibus. Portae sunt igni consumptae cum hi, qui alii introitum uitae pandere debuerant, relicto ueritatis magistro communi, cum ceteris ignauia torpent, & temporalibus curis inferunt. **c** *Quia Ierusalem deserta est.* BED. Plana sunt haec, & spirituali sensu congrua, quia doctores, imo omnes, qui zelo Dei feruent, in afflictione maxima sunt, quando Ierusalem, id est, uisionem pacis, quam nobis Deus reliquit, & commendauit bellis dissensionum cernunt esse desertam, & portas uirtutum quas iuxta Esaiam laudantes occupare debuerant, praesentibus inferorum portis deiectas, & opprobrio habitas.

CAP.

- possibilitatem reaedificandi murum consideraret. ideo subditur.
- 10 Et considerabam murum. scilicet qualiter posset reaedificari Et portas eius. qualiter posset de nouo institui.
- 11 Et non erat locus. i. cui. sedebam. pp ruinas ibi existentes.
- 12 Et re. ueni. &c. per quam exicram, ut patet ex praedictis, & sic patet, quod circumiuit totam ciuitatem, ad uidendum diligenter qualiter murus posset reaedificari.
- 13 Magistratus au. id est Gentiles, qui erant positi ex parte regis ad custodiam terrae.
- 14 Usque ad id loci. ni. indi. i. usque ad illud tempus, ita quae accipiatur hic locus pro tempore, tenuit enim secretum, quod intruderet reaedificare ciuitatem, donec uideret quid esset sibi possibile, ita quae nec Iudaeis, nec Gentilib. qui eum conduxerant in uia propositum suum aperuerat.
- 15 Et di. c. Hic consequenter describitur uoluntas, qua eis aperuit, quia postquam uiderat reaedificationem muri possibilem, licet difficilem, aperuit Iudaeis uoluntatem, quam habebat de reedificatione muri, & gratiam, quam super hoc habebat a rege, inducens eos ad opus, & dicens.
- 16 Vos nostis affli. in qua sumus. Quia Samaritani, & alii Gentiles multas eis molestias inferebant. Cuius causa subditur.
- 17 Quia. Ie. de. est. Et sic aduersarii poterant eam uinadere de facilitate quia habitatores eius erant pauci, tum quia portae erant destructae, & muri in pluribus locis disrupti.

1 Et

sunt in aedificio ciuitatis Dei, quae est ecclesia, sicut patet ex decursu euangelij. **6** *Et ueni Ierusalem. &c. tri. die.* Per quos significantur tres anni, secundum illud Eze. 4. b. *Diem pro anno dedi tibi.* quibus Christus praedicauit in Ierusalem metropoli Iudaeae, & in locis circumadiacentibus. **†** *Et surrexi nocte ego, & uiri pauci mecum, & non, &c.* Et de Christo scribitur Luc. 6. *Et erat pernoctans in oratione Dei,* scilicet, pro reparatione ecclesiae quantum ad muros fidei, & uirtutum.

Venite, & ædificemus muros Ierusalem, & non simus ultra opprobrium. Et indicaui eis manum Dei mei, quod esset bona in eum, & verba regis, quæ locutus est mihi, & tunc ait, Surgamus, & ædificemus. Et confortatæ sunt manus eorum in bono. Audierunt autem Saballat horonites, & Tobias seruus Amma-

nites, & Gosem Arabs, & subsannauerunt nos, & despexerunt, dixeruntque. Quæ est hæc res quam facitis? Nunquid contra regem vos rebellatis? Et reddidi eis sermonem, dixique ad eos: Deus cæli ipse nos iuuat, & nos serui eius sumus. Surgamus, & ædificemus. Vobis autem non est pars, & iustitia, & memoria in Ierusalē.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et indicaui eis manum Dei, &c. i. directionē eius, & gratiā.
- 2 Et confort. sunt ma. e. quia parati fuerant ponere manū ad opus.
- 3 Audierunt autem, &c. Iste erat princeps Samaritanorum, & alij adiuuabant eum.
- 4 Et subsannauerunt nos. id est, deriserunt. Et dicitur subsannatio. à naso rugato. vel distorto, cū aliquis in deridendo utitur talib. signis.
- 5 Quæ est hæc res, quam faci. q. d. non est vobis licita. Et subiungitur causa.
- 6 Nunquid con. re. vos rebel. q. d. Etiam apparet manifeste, quod

- 7 Et reddidi eis sermonem. rationabiliter respondendo, quia non erat, ita cum hoc fieret de regis licentiā.
- 8 Dixique ad eos. scilicet, repellendo eorum malitiam.
- 9 Deus cæli ipse nos iuuat. Et ideo non debemus vos timere.
- 10 Vobis autem non est pars. Quia Samaritani non poterant ostendere ex aliqua scriptura, quæ deseruit memoriæ, quod ipsi, vel patres eorum habuissent ibi partem, nec per consequens habebant ius aliquid reclamandi, & ideo ad ipsos nihil pertinebat de reedificatione ciuitatis, vel eius impedimento.

MORALITER.

† Venite, & ædificemus muros Ierusalem, & non simus ultra opprobrium. Verbum est Christi ad suos discipulos ad ædificationē ecclesiæ per prædicationem, & vitam bonā inducentis eos. 6 Nunquid contra re. vos rebel. Verba sunt scribarum, & Pharisæorum Christo, & discipulis eius rebellionem imponētū. Primò contra regē cælestē, imponēdo eis diuinæ legis transgressionē, vt patet in pluribus euangelij locis. Secundo contra regem terrenū, dicentes Pilato Luc. 23. a. Hunc inuenimus

subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dare Cæsari, et dicentem se regem Christum esse. 8 Dixitque ad e. Deus cæ. ipse. n. propter quod non potuerunt Pharisæi, & scribæ ædificium ecclesiæ impedire, sicut dixit Gamaliel Act. 5. g. Si vero ex Deo est hoc opus, nō poteritis dissoluere. 10 Vobis autem non est pars, et ius. & me. in. te. Hoc dicit Christus quā tū ad illos, qui remanserunt in peccatis obstinati, qui sunt exclusi ab ecclesia militante, & est triumphante, de qua dicitur Gal. 4. d. Illa, quæ sursum est Ierusalem libera est, quæ est mater nra.

CAP. III.

Surrexit Eliasib sacerdos magnus, & fratres eius sacerdotes, & ædificauerunt portam gregis. Ipsi sanctificauerunt eam, & statuerunt valuas eius, & vsque ad turrim centum

dotibus solitas ferunt, vnde & nomen accepit. Ex quibus omnibus videtur porta gregis vicina esse piscinæ probaticæ, vt per hanc hostiæ efferantur, & in illa lauentur.

BEDA. Vt iuxta literam ideo primam portā gregis à sacerdotibus ædificatam, vel sanctificatā esse, quod in vicinia ipsius tēpli fuerit, & ad ipsos proprie pertinuerit. Cōgruere enim videtur, vt ædificatio ciuitatis à tēplo incipiat, quia necesse est, vt con-

CAPVT III.

Surrexit Eliasib sacerdos magnus, & fratres eius sacerdotes, & ædificauerunt portam gregis. Ipsi sanctificauerunt eam, & statuerunt valuas eius, & vsque ad turrim centum

a Quia sacerdotum est, opera sua sanctificatione speciali præ cæteris digna facere, & instanter agere, vt qui sibi iunguntur, nomen domini in se bene viuendo sanctificent.

& fratribus eius cœpit, vt qui gradu præcesserant, ordinis exemplū fieret alijs in bonis operibus. Et bene ædificantibus sacerdotibus adiungitur:

Et vsq; ad turrim centum. scilicet, eam vsq; ad tur. Ana. Aedificant enim sacerdotes in centenario numero cubitorum, cū oēs quos erudiunt, in amore, & desiderio æternorum incendūt. Nam centum, quæ in computo digitorum de leua transeūt in dexteram, celsitudo bona figurant, quæ comparatione terrenorum quasi dextera ad sinistram sunt. b Et ædificat. BEDA. Vetus translatio hêt. Et ædificauerunt portam, & piscinam probaticam, cuius nominis meminit Ioan. dicens. Est autem Ierosolymis probatica piscina, quæ cognominatur Heb. Bethsaida, &c. Neque aliquid obstat intelligere ipsum locū hic esse designatū quia nec nomen, probaticæ, multū distat a nomine gregis. Græce. n. ouis probaton dicitur. Meminit huius loci Hiero. in libro locorū, dicens: Bethsaida piscina est in Ierusalē, quæ vocatur pbatica, & interpretatā à nobis pecualis. Hęc quondā quinque porticus habuit. Ondūne quoque gemini lacus, quorū vnus hybernis pluuijs impleri solet, alter murū in modum rubens, quasi cruentis aquis anti qui in se operis signa testatur. Nā hostias in eo lauari à sacerdotibus

stāciam fidei, & dilectionis in Deum ante oīa construamus in nobis, deinde opera pietatis, quæ ad proximi dilectionē pertineant, addamus. tertio, i. vltimo loco, quæ ad generalē huius vite prouisionē respiciunt. De quibus Apostolus. Habentes, inquit, victum, & quibus tegamur his contenti simus. Hoc quoque probabile vñ, quod ex eo porta gregis dicatur, quia per eam pecora in templo offerenda introducebantur. Portā. n. gregis in primordio ædificandę ciuitatis Dei sacerdotes ædificauerunt, cū prædicatores ante omnia auditores suos fide veritatis, quæ per dilectionē operatur, imbuunt, per quā victimas bonorū operū introducāt, & in altari cordis Deo offerāt. Et huius portę ædificiū per centū cubitos extēsum vsq; ad turrim Anachel, i. gratię Dei sanctificat, cū ab initio fidei vsq; ad firmitatē bonę actionis, quæ nō nisi Deo inspirante, & auxiliante perficitur, sola interne retributionis intentione protēdunt c Portam gregis. Quæ, s. respicit Ioppen, & Diospolim, id est, Lyddam, vicinior mari inter cunctas vias Ierusalem, quæ nunc porta David fertur appellari, & esse primā portarum ad Occi-

NICOLAUS DE LYRA. CAP. III.

Surrexit. Descripto aduēn Nehemiæ, hic consequenter describitur ciuitatis reedificatio. & primo describitur huius ædificiū, secundum triplicem superueniens impedimentū 4. c. Circa primū sciēdū, quod sicut uictum fuit 3. Reg. 3. c. et 5. Reg. 2. 2. ciuitas Ierusalē fuerat clausa triplici muro. Intra murū interiorē habitabant rex, & sacerdotes. Intra secundū prophetæ, & nobiles, intra tertium, siue exteriorē populus communis, & artifices. Primo ergo hic agitur de reedificatiōe muri exterioris. Secundo muri mediū, ibi. Et ædificauit iuxta eū Azer. tertio muri interioris ibi. Sursum autem. Prima autem diuiditur in sex partes, secundum sex portas Ierusalem quas principales ædificauerunt, & alias portiones muri interpositas, & patebunt partes profectando. Circa primum dicitur.

- 1 Et surrexit Eliasib sacerdos. Iste fuit filius Iosue, filij Ioachim filij Iosedec, vt communius tenetur. Aliqui tamen dicunt, quod fuit frater dicitur Ioachim, & successit ei in sacerdotio.
- 2 Et ædificauerunt portam gregis. sic nominatam, eo quod animalia, quæ adducebantur in templo, vt immolarentur, transibant per eam. Vocata est etiam hæc porta negotiatorum, quia negotiatores iuxta eam ponebant stationes mercationum suarum.
- 3 Ipsi sanctific. eam. i. firmauerunt seu preparauerunt. Verbum. n. Hebraicū, quod hic ponitur, equiuocum est ad sanctificare, & preparare.
- 4 Et statuerunt valuas eius. id est, portas. Et dicitur à voluo vis, quia voluuntur, & reuoluuntur in clausione, & apertione.
- 5 Et vsque ad turrim centum cubitorum. id est, tantum ædificauerunt in muro iuxta portam.

MORALITER.

† Et surrexit Eliasib sacerdos, & fra. eius sacerdos. In hoc capitulo agitur

tur de ædificatione Ierusalē, in qua fit specialis mētio de sex portis, quæ fuerunt in exteriori muro claudēte Ierusalē, per

Beda lib. 3. alleg. expo. in Eudram. c. 18.

† Meah inflauerunt.

Ioan. 5. 2. Probatica piscina.

Diuisio.

† Et

† Et

Occidentem montis Sion. Huic opinioni consentire vñt verba dierum, vbi scriptum est de Manasse rege Iuda. Post hoc adificauit murū extra ciuitatē Dauid ad Occidentē Giō in cōualle ab introitu portæ piscium per circūitū vsque ad Ophel, & exultauit illum vehementer.

TYPICE autem sicut grex significat domini fideles, sic & pisces solent appellari. Vnde: *Piscis oues reus.* Et: *Venite post me, facia vos fieri pisces hominum.* De quibus dicitur: *Elegerunt bonos pisces in vasa, malos autem foras misit.* c. Porta ergo piscium adificatur, cum illis virtutum operibus fideles deseruiūt, quibus intuentes proximos a fluctibus perturbationis, & concupiscentiæ mūdialis ereptos, ad tranquillitatem, & pacem vitæ spirituales introducunt. Porta piscium adificatur in Ierusalem, cū illi gradus in ecclesia ordi-

nantur, per quos electi a reprobis quasi boni pisces a malis segregati ad confortium perpetuæ pacis inferantur. Meminit huius portæ Sophonias, dicens. *Vox clamoris a porta piscium, et ululatus a secunda.* Secundi autē muri in eodem climate portā significat distantem a secunda. Temporibus autē Ezechieꝝ duplicatam fuisse murum ciuitatis verba dierum sic ostēdūt. *Adificauit quique agens industrie omnem murum, qui fuerat dissipatus, & exiit turre desuper, & forissecus alterum murum.*

TYPICE autem iste Sophonias vocem clamoris a porta pisciū, & ululatum audiuit a secunda, quia ab hostibus vtramque deiiciendam præcognouit. Fidē enim, & opera doctorū per que ab vñdis vitæ corruptibilis cæteros erui, & in ecclesiam oportebat induci, vidit diaboli insidijs terræ esse sternenda, id est, per appetitū terrenæ voluptatis cælestib. gaudijs esse priuandos. Bene autē ab vtraque porta, prima, scilicet, & secunda, interiori, & exteriori, vocē clamoris, & ululatus audiuit, quia exterius opera, & intus corda diabolo impugnate vidit subuertenda. Sed quia dominus erigit elisos, Nehemias portam

portam piscium post ruinam narrat. instauratam, quia si alii qui prædicatorum peccando corruerint, non deerunt vsq; in finē seculi, qui succedentes portas iustitiæ domino adiuuante fidelibus bene viuendo, & prædicando aperiant.

a *Ipsi texerunt.* Hic versus etiā de cæteris portis, quæ adifi-

Beda vbi sup.

cubitorum sanctificauerunt eā vsque ad turrin Ananehel. Et iuxta eū edificauerunt viri Iericho, & iuxta eos edificauit zachur filius Amri. Portam autem piscium adificauerunt filii

a *Consuminauerunt.* b *Quibus patefactis ciues, vel hoies ingredi, vel egredi possant.* c *Et uisionis.* d *Quibus accetur hoies.*

Asnaa, & ipsi texerunt eā, & statuerunt valuas eius, & seras,

a *Mun-ruina diligentie.*

& vectes. Et iuxta eos edificauit Marimuth filius Vriæ, filii Accus. Et iuxta eū edificauit Mosollā filius Barachia, filii Mesezabel. Et iuxta eū edificauit Sadoch filius Baana. Et iuxta eū adificauerunt Thecunei Optimates autē eorum nō supposue-

runt colla sua in opere domini Dei sui. Et portā veterem adificauerunt Ioiada filius Phasea, & Mosollā filius Befodia, ipsi texerunt eam, & statuerunt valuas eius, & seras, & vectes. Et iuxta eos adificauerunt Melchias Gabaonites, & Iadon Meronathites, viri de Gabaon, & Maspha, pro duce, qui erat in regione trans flumen. Et iuxta eum edificauit Eziel filius Araia aurifex. Et iuxta eū edificauit Ananias filius pigment-

caræ sunt, repetitur, quia necesse est, ut quicūque structuram boni operis inchoauerit, vsq; ad tectū bonæ perfectionis perducatur, & munimina custodiæ solertis, quasi valuas, seras, & vectes statuatur. Valuæ enim in portis statuuntur, ut eis congruo tempore patefactis, ciues intrandi, & exeundi facultatem habeant. Seræ, & vectes, ut obseratis ianuis hostis intrare non possit. Sic in bonis operibus valuæ sunt apponendæ, ut conciuues, i. proximi nostri hæc videntes glorificent patrē, qui in cæ-

† contignauerunt.

E

Matth. 5. b.

† vel Harachim, (vt sit nomen propriū.)

Prou. 18. c.

per exēpla nostra incedere, & mœnia virtutum nobiscū dicant intrare. Sunt & seræ, & vectes contra insidias, & irruptionē hostium apponendæ, ut diligenti vñdique munia murindustria, ne forte arcē uirtutis hostis intromissus expugnet unde. *Frater, qui adiunatur a fratre quasi ciuitas firma, & iudicia quasi vectes vitium.* Cum ergo uterque populus Iudæorū, s. et gentium fraterna sibi in Christo charitate consentit, unā ecclesiā, s. ciuitatem Dei adificauit, & sicut uelut urbium portas muniant, ita dogmata ueritatis ecclesias per orbem, quæ unam catholicam faciunt, ab infidelium incurfione defendunt. Item seras uelutque portæ nostræ statuimus, cum præcauemus ne arcana fidei nostræ porcis, & canibus, i. immundis mentibus prodamus, uel humani gratia fauoris iustitiā nostram faciamus, eosque ad uidenda bona nostra intromittamus, qui plus periculi nobis laudando afferant, quam salutaris adminiculi a nobis uidendo referant.

b *Et portam veterem.* De qua dicit Ioannes. *Charissimi, non mādātū nouum scribo uobis, sed uetus, quod habuistis ab initio.* Mādātū uetus

1. Ioan. 2. 26

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et iuxta eum adificauerunt viri Iericho. scilicet, in muro, et sic de alijs intelligendum est.
- 2 Portam autem piscium. Hic agitur de edificio alterius portæ muri consequentis, quæ sic vocabatur, eo quod pisces apportati de mari per illam inferebantur, & nunc dicitur porta Dauid, eo quod sua est in opposito montis Sion, qui vocabatur ciuitas Dauid.
- 3 Ipsi texerunt eam. structura lignea, ut murus de subterius melius seruetur.
- 4 Et iuxta eum adificauerunt Thecunei. id est, de Thecua, unde de fuit Amos propheta.

5 Optimates

1 Et

MORALITER.

quam secundum sensum anagogicum intelligitur Ierusalē superna, ad quā intratur per obseruationē mandatorū Dei. *Matt. 19. Si uis ad uitam ingredi, serua mandata.* Propter, quod illa que inducuntur ad mādatorum obseruantia, portæ Ierusalē dici possunt. Circa quod sciendū, quod mādatorum aliqua sunt negatiua a malo retrahentia, sicut illud. *Non occides,* & cōsimilia. Aliqua uero affirmatiua ad bonū inducētia, sicut illud: *Honora patrē tuum,* & c. Igitur illa, quæ retrahunt a malo, & illa, quæ ad bonū inducunt, portæ supernæ Ierusalē dici possunt secundū illud *Psal. 36. Declina a malo, & fac bonum, & inhabitam seculū seculi.* Retrahentia uero a malo tria sunt spāliter, scilicet, uitii sceler, iudicij terror, supplicij horror. Primū significat per portam sterquilinij, secundum per portā iudiciariam

- 5 Optimates autem eorum, &c. id est, principales, & maiores de Thecua.
- 6 Non supposuerunt colla sua. & sic commendatur uulgares magis, quā superiores. Et similes sunt isti maiores illis, qui præsidentes alijs imponunt eis onera grauiora, & importabilia, & digito suo uolunt ea mouere.
- 7 Et portam veterem, &c. Hæc est tertia pars, & nominatur alibi ista porta, iudiciaria, quia senes in quibus est sapientia, ibi sedebat ad iudicandum.
- 8 Pro duce, qui erat in regione trans flumen. quia ille ex deuotione uoluit aliquid in hoc opere ponere, licet esset Gētilis, executionem tamen huius operis commisit Iudæis.

ciariam, tertium per portam vallis, quia secundum oēs doctores de hoc loquentes supplicium gehennæ ponitur in profundis terræ. Inducētia autem ad bonū tria sunt similiter, et accipiunt per oppositum ad tria prædicta. sunt autem hæc tria, decor opis, dulcor fœderis, valor muneris. Nā opus uirtuosum operantē decorat, Deo fœderat, & æternā beatitudinē meretur seu comparat. Primū significatur per portam Dauid, cuius est interpretatio, uultu desiderabilis. Scdm per portā fontis, uel aquarum. nā aquæ gratiæ fœderant Deum cum homine. Tertiū uero significatur per portam negotiatorum, quia per opera uirtutum pro terrenis commutantur cœlestia, & pro temporalibus æterna, in qua commutatione seu negotiatione nos exercere uelit Dominus noster Iesus Christus, qui dicit *Luc. 19. b. x. Negotiamini, dum uenio.*

et us est verbum quod dicitur . . . Porta vero vetus edificatur in Ierusalem, cum verbum fidei, & dilectionis, quod ab initio ecclesie traditum est, vel recuperatur in errantibus, vel in nuper credentibus instituitur.

a Ad murum. firmitatem, l. & munimentum perfectae dilectionis in cordibus electorum, ad quam structores eius edificando perueniunt, cum in operibus charitatis perueniendo dicitur. *Psalm. 118 d. mandatorum tuorum curam, &c.* illa, scilicet dilatatione mentis illustitate, que, & amicum in Deo, & inimicum diligunt propter Deum.

Psalm. 118 d.

-vici.

Vallis Iosaphat.

b Et po. val. BEDA. Vallis Iosaphat, que & Gehennon, id est, valis Fannon dicebatur ad Orientalem partem civitatis est, per quam torrens Cedron fluit, vel nubes auctus, a Septentrionali in Australi plagam defluit. In Occidentali quoque parte eiusdem civitatis valis Gion esse legitur in Paral. ubi de Manasse rege dicitur. *Post*

a. Par. 33. c.

hac edificavit murum extra civitatem David ad occidentem Gion in conualle. Est autem Gion nomen fontis ubi vinctus est Salomon in regem foris civitatem. Sive ergo hanc, sive illam, sive quamlibet civitatis vallem Esdras hoc loco significet.

Myrice. Beda ubi sup.

MYSTICE. Porta vallis edificatur in Hierusalē, cum imbutis nuper notitia fidei electis, vel reparatis in castitate fidei, que erraverat a doctoribus, veritatis inter alia virtus humilitatis observanda precipitur per quam maiore Dei gratia sublimari mereant. *Deus. n. superbis resistit, humilibus dat gratiam.* unde. *Cōnalles abundabunt frumento.* i. humiles dono superne refectiois.

Iaco. 4. b. Psal. 64. c.

Et portam vallis. BED. Bene post portam veterem, & murum lateris plateae edificatur porta vallis, quia post rudimenta catholice fidei, que per dilectionem operatur, necesse est ut humilitas nobis quasi custos virtutum tenenda insinuetur, ut quanto magis sumus, humiliemur in omnibus.

c Et mille. BEDA. Ferunt, quia situs urbis Hierusalē, ita molli clivo contra Orientem simul, & Occidentem dispositus vergat ut pluvia ibi decidens instar fluminis per orientales portas defluens cunctis secum platearum fordibus raptis, in valle Iosaphat torrentem Cedron augeat. Videtur porta sterquilini illa vacari, per quam sordes, & immunditiae solent egredi, nec minoris virtutis, & utilitatis est immunda que de civitate dāi efferri, quam munda inferri. Portam ergo sterquilini in Ierusalem edificant, qui illos in ecclesie ministerium ordinant, per quos vitiorum sordes ab electorum mentibus expurgentur, & corruptae mentis homines ab ecclesia arceantur, iuvante eos, & eneruante omnem impuritatem imbre gratiae caelestis, ut disperdantur de civitate dñi omnes, qui operantur iniquitatem. Et quia magnae perfectionis est, cum quis humilitate adeo proficit, ut erratus suos vivaciter inspicere, & efficaciter valeat expurgare, recte dicitur, quia qui portam vallis edificaverunt mille cubitos in muro usque ad portam sterquilini construxerunt.

Psal. 6. c.

struxerunt. Millenarius. n. perfectionem, cubitis operationem, que per manus fit, & brachia significat, & illi in muro sancte curatis a porta vallis usque ad portam sterquilini mille cubitis edificando perveniunt, & percepta humilitatis gratia tanta se industria perfectionis bonis operibus mancipat, ut

omnia a se rudera actionis noxie inutilis locutionis, & etiam superfluae cogitationis eiciant.

d Et portam fontis edificavit Sellu filius, &c. BEDA. Narrant scriptores, quod ab ea fronte montis Sion, que praecepta rupe Orientalem plagam aspectat, intra muros, & in radicibus collis fons Syloe prorumpit, qui in meridiem fluit, non iugibus aquis, sed incertis horis diebusque ebullit, & per terrarum concava, & durissimi saxi antra magno sonitu venit, quo vno, nec perpetuo vitur civitas. Sylbe autem, quod interpretatur missus, ubi cecus natus illuminatus est, Christum significat, qui a Deo patre ad illuminationem nostram missus est, cuius fons pater ex quo natus est, intelligi potest. De quo: *Quoniam apud te est fons vitae, & in lumen.* Porta fontis edificatur in Ierusalē, cum ordinantur in ecclesia doctores, qui fidei divinae Trinitatis populis predicent, & muri piscine Syloe, cum firmissima, & inexpugnabilia scripturarum testimonia, quibus sacramentum dominice incarnationis designatur in mente fidelium disponuntur. Qui, si muri divini verbi in hortum regis perveniunt, cum agnitis dispensationis dominice mysterijs germina virtutum summo rege opitulante profertur cœperimus. Perveniunt usque ad gradus, qui descendunt de civitate David, cum quis a generali fidelium vita spiritualibus desiderijs ad celestia proficere didicerit. Gradus enim, qui de civitate David ad inferiora Ierusalē descendunt, divinae inspirationis, vel protectionis auxilia sunt, quibus paulatim excitamur, ut ad media regni caelestis perveniamus. Fecit. n. gradus David, quibus ad civitatem eius ascendimus, cum divina nos pietas ordinem docuit virtutum, quibus caelestia petimus cum ipsas virtutes exequendi nobis donum tribuit. vñ. *Ascensiones in corde suo disposuit.* Et paulo post. *Ibunt de virtute in virtute, videbitur Deus deorum in Sion.* Ad hos ergo gradus structores sancte civitatis post muros piscine Syloe, & post hortum regis edificando perveniunt, cum post ostensa dominice incarnationis mysteria, vel sacramenta, quibus ceca a natiuitate Gentilitas absoluta, & illuminata est, post inchoata per fidem germina boni operis doctores sancti diligentius ex tempore auditoribus suis profectus virtutum ostendunt, quibus ad visionem conditoris manu fortis, & desiderabilis, (quo vocabulo David significatur) ascendunt. Quos gradus maxime in humilitate consistere pater Benedictus intelligit, cum in scala patriarchae Jacob ostensa angelis per eam ascendentibus, & descendentibus, iter nostrum ad caelestia designatum interpretans

f. in runc

F. Syle

F. a

F. p

P. b

C. a

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et dimiserunt Ierusalem usque ad murum, &c. id est, murum eius extenderunt.
- 2 Et portam vallis edificavit Annun. &c. Hæc est quarta pars sic autem vocabatur, eo quod per eam erat egressus versus vallem Iosaphat, ut dictum est cap. precedenti.
- 3 Et mille cubitos in muro, &c. iuxta illam portam.
- 4 Et portam sterquilini edificavit, &c. Hæc est quinta pars, & vocabatur

vocabatur sic ista porta, eo quod immunditia civitatis per illam emitebantur in torrentem Cedron tempore pluviæ, civitas enim Ierusalem sita est in declivi montis, & ideo aquae pluviales descendentes, & secum trahentes immunditiam civitatis habebant cursum versus illam portam.

5 Et portam fontis, &c. Hæc est sexta pars, & nominatur sic porta ista a fonte propinquo, & hæc porta infra eodem cap. vocatur porta aquarum.

pretans, gradus ipsius ecclesie incrementis & profectibus bonorum operum, quæ per humilitatem fiunt comparans.

a De ciui. Dau. Ciuitas David iuxta literam mons Sion appellatur, qui à meridie positus pro arce vrbi supereminet, & maior pars ciuitatis infra montem iacet in planicie humilioris col-

lis sita. Vnde in libro regum: *Cepit autem David arcem Sion, hæc est ciuitas David.* Et paulo post: *Habitauit autem David in arce, & vocauit eam ciuitatem David.*
b Aedificauit Nehemias filius Asboth, &c. Beda. Post portam fontis & muros piscine Syloe qui in hortum regis & vsque ad gradus qui descendunt de ciuitate David perueniunt, etiam vsque contra sepulchrum eius mensura ciuitatis sanctæ pro-

tenditur: quia qui fidem sanctæ trinitatis prædicat, & dispensationem diuinæ incarnationis & fructificationem Christo adherentis ecclesie, de qua dicitur. *Hortus conuulsus seror me, &c.* Non eis tantum gradus bonorum operum quibus ascendunt in cælum, sed & dominicam passionem debet imitari, ut per eum qui pro ipsis mortuus est & resurrexit, se quoque de regione & umbra mortis ad vitam re-

surrecturos, & ad regnum caeleste ascensuros cognoscant.
c Contra se. D. n. Nota David non in Bethlehemi ut quidam putant, sed in Ierusalem esse sepultum certa ratione mysterij. Sicut enim in Bethlehemi natus & in regem uentus Christum ibidem nasciturum de suo femine, & à Magis sub persona regis adorandum figurauit, ita in Ierusalem defunctus & sepultus ipsum in eadem ciuitate passurum ac sepeliendum.
d Ad piscinam. Piscinam scripturam, s. diuinam, quæ sancti spiritus opere confecta, absolutionem nobis peccatorum & salute poculum ministrat, quæ si à dño nobis in uinum, i. in spirituale sensum fuerit conuersa, gratiori nos suauitate inebriat uentatis, ubi etiã est domus fortium, quia quicunque crebris diuini eloquij fluentis audiendo & operando reficiunt, contra oēs insidias diaboli fortes redduntur. Post sepulchrum ergo David piscina grandi opere constructa locat, cui domus fortium contigua est, quia per passionem dñi scripturarum nobis abyssus patefacta est, per quarum affluentiam corda fidelium roborata, & ciuitas Christi cunctis hostibus inexpugnabilis facta est. Deficientibus enim vel ablati ab hoste aquis, facile capitur ciuitas, & si hostis antiquus fontem nobis abstrulerit uerbi Dei, continuo arcem mentis rumpit.

e Et

NICOLAUS DE LYRA.

Et murum piscine. id est, cuius aquæ fluunt uersus hortum regis. Vel aliter, quia aedificauit murum vsque ad hortum regis, & vsque ad gradus qui descendunt de ciuitate David. Arx Sion quæ uocata fuit ciuitas David, erat sita in monte Sion, & de ea per gradus descendebatur ad inferiorem partem ciuitatis.

2 Et vsq. ad do. for. Quæ uocatur sic, quia ibi manserunt Agonistæ. vel forte quia fortes David ibi habitabant, quoniam ueniebant ad regem, & secundum hoc *ly vsque ad domum fortium,* intelligitur exclusiue, qui fortes David cum aliis nobilibus manebant intra secundum murum.

3 Et edific. in. Hic agitur de reedificatione muri medij, cum subditur.

4 Mensu. sec. id est, portionem suam in secundo muro.

5 Con-

e Et edific. &c. Bed. Hucusque primus ciuitatis murus exruitur, hinc mensura secunda. i. muri interioris incipit. Vnde dicitur: *quia plurimi structo rem contra dominum suam aedificauerunt.* Muro. n. interiori domus ciuitatis plurimæ uel vicinæ erant uel iunctæ. Post constructionem ergo muri exterioris, sequitur

a Quod interpretatur missus sic est Christus ad illuminationem nostram à patre missus. *b* Eos suscitæ qui operante tammodò rege proferunt germina uirtutum. *c* Auxilia diuinæ inspiratiõis uel prore-

& muros piscine & Syloe in hortum regis, & vsque ad gradus

a qui descendunt de ciuitate David. Post eum aedificauit Nehemias filius Asboth princeps dimidiæ partis uici Bethsur vsq;

c contra sepulchrum David, & vsque ad piscinam quæ grandi opere constructa est, & vsque ad domum fortium. Post eum

e aedificauerunt Leuite Reum filius Benni. Post eos aedificauit Asebias princeps dimidiæ partis uici Ceilæ in uico suo. Post

eum aedificauerunt fratres eorum, Bechui filius Enedad, princeps dimidiæ partis Ceilæ. Et aedificauit iuxta eum Azer filius

f Iosue, princeps Maspha, mensuram secundam, contra ascen-

a sum firmissimi anguli. Post eum in monte aedificauit Ba-

ruch filius Zachai mensuram secundam, ab angulo vsque ad

portam domus Eliasib sacerdotis magni. Post eum aedificauit Merimuth filius Vriæ, filij Haccus, mensuram secundam à porta domus Eliasib, donec extenderetur domus Eliasib.

Et post eum aedificauerunt sacerdotes uiri de campetribus Iordanis. Post eos aedificauit Benjamin & Asub contra domum suam. Et post eos aedificauit Azarias filius Maasæ filij Ananiæ contra domum suam. Post eum aedificauit Benaui filius Henadad mensuram secundam, à domo Azariæ vsque ad flexuram, & vsque ad angulum. Post eum aedificauit Phalel filius Ozi, contra flexuram & iurim, quæ eminet de domo regis excelsa, id est in atrio carceris. Post eum Phadaia filius Pharos Nathinæi autem habitabat in Ophel vsq; contra portam aqua-

a *f* *g* *h* *i*

a *f* *g* *h* *i*

a *f* *g* *h* *i*

a *f* *g* *h* *i*

a *f* *g* *h* *i*

a *f* *g* *h* *i*

a *f* *g* *h* *i*

a *f* *g* *h* *i*

a *f* *g* *h* *i*

a *f* *g* *h* *i*

a *f* *g* *h* *i*

a *f* *g* *h* *i*

a *f* *g* *h* *i*

a *f* *g* *h* *i*

a *f* *g* *h* *i*

a *f* *g* *h* *i*

a *f* *g* *h* *i*

a *f* *g* *h* *i*

a *f* *g* *h* *i*

a *f* *g* *h* *i*

a *f* *g* *h* *i*

a *f* *g* *h* *i*

a *f* *g* *h* *i*

a *f* *g* *h* *i*

a *f* *g* *h* *i*

a *f* *g* *h* *i*

a *f* *g* *h* *i*

in nostra ciuitate secundum mensuram muri, cum post operum & lingue perfectionem quæ omnibus apparere potest, magis in interioribus metis Deo placere contendimus, ne quid in animo concipiamus, in quo interni arbitrij oculos offendamus.

f Contra ascen. &c. Hic est Christus qui in fide sua & dilectione Iudeorum populum adunauit & gregium: unde lapis angularis dicitur. Contra cuius ascensum mensura secunda edificatur, cum per mundiciam pie cogitationis ad uisionem eius tendimus, cum etiã in hac uita retenti crebro uisionis eius desiderio suspiramus. Sequuntur plurimi structorum ordines qui mensuram secundam edificasse narrantur: quia maxima ecclesie structura est in munimine interioris uirtutis, cum, scilicet, omni custodia munimus cor nostrum, quoniam ex ipso uita procedit.

Singula uero ad intelligentiam spiritualem trahere nimis longum est.

g Nathinæi. Dñr Gabæonite, qui in ministerium domus dñi iuxta dispoñe Iosue filij Nū fidele deuotione seruibat.

h In Ophel. Bed. Turris erat non longè à templo altitudine enormi. Vnde Ophel, id est, tenebrarum uel nubium nomen accepit, quia nubibus caput inseruit. Deniq; ubi in Michæ scriptum est. *Et tu turris gregis nebulosa, bene dicit turris Ophel.* Hæc turris in qua parte sit ciuitatis, liber Paralipomenono dicit, dicens, *quod Manasses aedificauit murum extra ciuitatem David ad occidentem Sion, in conualle ab introitu per uiam piscinam per circumitum vsque ad Ophel.* Conueniebat ergo iuxta situm loci, ut ministri templi in uicina templo turri habitarent.

Mystice autem nathinæi habitant in Ophel, i. in turri nebulosa, sicut hi qui professione peccatoris uitæ dicati sunt Deo, & in munimine & altitudine uirtutum actione semp & cogitatione morant, & conuersatio eorum in cælis est, quos admittas vulgus ait. *Qui sunt isti qui ut nu. 10. &c.* Item Theueneri habitant in Ophel, cum quique religionis habitu insignes abdita scripturarum de quibus scriptum est. *Tenebrosa aqua in nubibus aëris.* id est, mystica scientia in prophetis, illustrato corde penetrant, & assidue legunt, & meditantur.

i Contra. Bz. Dñm. s. qui quotidie nos misericordie sue grã,

5 Contra ascen. fr. In angulis enim murem uolet fortior murus edificari, & de super turris ad defensionem uersusq; lateris.

6 Post tum in mon. quia aedificauit in secunda clausura murem, qui erat in ascensu montis, eo quod ciuitas partim erat in monte, & partim in valle, & partim in decliui.

7 vsque ad por. do. Ly vsque, tenetur hic exclusiue, quia domus summi sacerdotis erat intra murum interioreme siue tertium, qui erat intermedius inter habitationem sacerdotum & nobilium, quæ claudebatur muro secundo, de quo hic agitur. Cætera parent ex dictis vsque ibi.

8 Nathi. au. ha. in Oph. Ophel est nomen turris propinque templo, tamen extra murum interioreme claudente habitationem sacerdotum, & ibi habitabant nathinæi qui ministrabant ligna, & aquas in atrio sacerdotum, ut essent propinqui habitationibus sacerdotum, prout poterat fieri.

1 vsque

D

F
Psal. 117. c.
Eia. 82. d.

F

Nathinæi.

Vbi sup.

Mich. 4. c.

2. Par. 33. d.

Mysticæ.

Esa. 60. b.

psal. 17. a.

1 vsque

A ne in arūnis vitæ labamur p̄ntis & deficiamus, irrigat. Hanc portam desiderabat Psalmista, dicens: *Sicut defuerat carnis ad fontes aquarum, ita defuit anima ad te Deus.* Quæ porta cōgrue ad orientem ponitur, quia dñs qui torrente nos suæ voluptatis ne sitiamus inebriat, ipse nos dono suæ visitationis, ne in

vel animæ, ianuas intrant ecclesie, vel cū cogitationes quib. de victu suo suorumq; vel vestitu tractat, ita disponunt ne libertate mentis, qua celestia quarunt, retardent. Vnde bene de operantibus dicitur: *Vnusquisque contra domum suam, &c.* q̄ sermo crebrius in hac cōstructione repetitur. Neq; in expositione laborandū est, quō in ecclesia cōtra domum suā quisque murū ædificare, & mentem suā aduersus insidias diaboli debeat munire, ne alium de possit irrumperē, dum quisque corpus suum & mentē forti in Deum fide munierit. Quisque etiā contra domū suam ædificat, si illos qui sibi commissi sunt, diligenti custodia regularis disciplinæ defendat, ne incurſu vitiorum, uel persuasione hæreticorum decipiantur. *Ad portam equi.* Equi cum in bono accipiuntur, sicut asini, cameli, &

Luc. 1. g. *Visitauit nos oriens ex alto, & illuminare his qui in tenebris, et in umbræ mor. se.* Ipse nos præſidio suæ protectionis ab hoste defendit. vñ sequitur: *Et vsque ad turrin quæ pro. d qua, scilicet, dñ: D duxilli me, quia factus es spes mea turris fortitudinis a facie inim.* Habitāt ergo Nathin. et i Ophel vsq; contra portā aquarū ad Orientē, & turrin quæ præeminet, cū fideles lectio nibus sacris dediti diuine pietatis gratia inebriari, & auxilio ab hoste gaudent defendi. Et quia post præſentia uirtutum dona ad uidendam claritatem domini ascenditur, recte infertur: *Post eum a diti. thec.*

a *Vnde visitauit nos oriens ex alto.* **b** *Christum, qui est turris fortitudinis à facie inimici.*
a *Prædicatores.* **b** *Buccinatores.*
c *Contemplationis.*
d *Prædicatores.*
e *Buccinatores.*
f *Contemplationis.*
g *Prædicatores.*
h *Buccinatores.*
i *Contemplationis.*
k *Prædicatores.*
l *Buccinatores.*
m *Contemplationis.*
n *Prædicatores.*
o *Buccinatores.*
p *Contemplationis.*
q *Prædicatores.*
r *Buccinatores.*
s *Contemplationis.*
t *Prædicatores.*
u *Buccinatores.*
v *Contemplationis.*
w *Prædicatores.*
x *Buccinatores.*
y *Contemplationis.*
z *Prædicatores.*

rum ad orientem, & turrin quæ proiamebat. Post eum ædificauerunt Thecueni mēsuram secundam è regione à turre magna & eminenti vsque ad murum templi. Sursum autem ad portam equorum ædificauerunt sacerdotes, unusquisque cōtra domum suam. post eos ædificauit Seddo filius Emmer contra domum suam. Et post eum ædificauit Semcia filius Secheniæ custos portæ orientalis. post eum ædificauit Anania filius Selemiæ, & Anon filius Selo sextus mensurā secundam. post eum ædificauit Mesollam filius Barachiæ, contra gazophylacium suum. post eum ædificauit Melchias filius aurificis, vsque ad domum nathinorum & † scuta vendentium, contra portam † iudicalem, & vsque ad cœnaculum anguli. Et inter cœnaculum anguli in porta gregis ædificauerunt † aurifices & negotiatores.

B hoste gaudent defendi. Et quia post præſentia uirtutum dona ad uidendam claritatem domini ascenditur, recte infertur: *Post eum a diti. thec.*

a *Aturre.* Aturre magna & eminenti usque ad murum templi peruenit structura ciuitatis, cū iusti ab altitudine cōtemplationis, quæ mentē in hac uita despectis temporalibus ad celestia desideria suspendūt, ueraciter in illa uita ad claritatem dominicę incarnationis intuentiam patefacta etiam diuinę eternitatis gloria ascendūt. Et quia Thecueni buccina uel tuba, Thecueni buccinatores interpretantur, apte dicitur quod Thecueni hoc ædificauerint. Doctōrū enim est quorū sonus exit in omnem terram, præſentia Dei dona uel futura in ciuitate eius, id est, fidelius patefacere.

b *Ad murum templi.* Corpus scilicet Christi: De quo dicitur Io. 1. d. *Soluite templi hoc, & in tri. d. eb. ex. il.* quod scilicet persecutores in morte soluerant, sed excitatum & ad cęlos exaltatum amatores uidere non cessant in gloria.

c *Sursum autem, &c.* Bed. Hanc portam significat Jeremias esse in orientali plaga ciuitatis scribens typice de ecclesia: *Et ædificabitur domino ciuitas a turre Ananael, & paulo post, vsque ad ad torrentem Cedron, & vsque ad angulū portæ orientalis.* Ad portā equorum ædificant sacerdotes, cum sufficientia uiuendi exempla p̄bant eis, q̄ ad refrenandos lasciuos morus carnis uel

muli, conuersos ad dominū populū Gentilium, uel curas rerum temporalium domino, scilicet animę subiugatas ostendunt.

d *Ædificauerunt sacerdotes.* Sacerdotes uero ciuitatis Dei murum ad portam aquarū ædificant, cum doctores post uocationem Iudęorum ad inducendos in ecclesiam Gentiles uerbum Dei seminando perueniunt.

Bed Longum est de singulis ædificiis uel ædificatoribus mystice disserere, quæ etiā per se peritus lector potest agnoscere. Tantū hoc notandum: quia qui portas & turres ædificant per quas ciues ingrediantur uel immineant, p̄phetę sunt apostoli & euangelistę: p̄ quos nobis forma fidei, & recte operationis, per quā ecclesiam intremus, ministratur quorūque uerbis aduersarios ueritatis redarguere & repellere discimus. Qui uero reliqua urbis exerunt pastores sūt, & doctores, quos secundo loco posuit Apostolus per quorū in doctrinā usque hodie tanquā per magnos architectos ecclesię fides catholica per totū orbem seruiatur. Et sicut Nehemias ex ordine ciuitatis structores enumerans p̄petuę memorię commendat, ita cōsolator nostrę paupertatis Christus enim, qui ecclesiam in electis ædificauit, nomina cōscribit in cęlo.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 *Vsque ad mu.* Hic accipitur murus templi large pro muro, qui claudebat habitationē sacerdotū, quia habitatio media non poterat procedere vsq; ad murum templi accipiēdo, p̄prie, imo atriu sacerdotum & habitacula eorum erant inter media. **2** *Sursum autem.* Hic consequenter agitur de reædificatione muri interioris seu tertij, intra quem habitabant sacerdotes, in fine tñ ponitur aliquid de reædificatione muri medi. Circa primū dicitur. *Surs. autem.* id est, in superiori parte ciuitatis, in qua erat tēplum & habitatio sacerdotum. **3** *Ad portam equ.* locus erat ad quem homines euntes ad tēplum poterant equitare, sed ex tunc procedebant peditado, & ab illo loco incipiebat habitatio, sacerdotum, iō sequitur. **4** *Ædificauerunt sacerdotes.* scilicet murum claudentem habitationem ipsorum. **5** *Vnusquisque contra.* ita quod domus eorum ex una parte iungebantur muro, & ex parte opposita habebant aspectum uersus templum. **6** *Post eos ædificauit Seddo filius Emmer.* iste nō habitabat intra murum interiorem, sed extra, ueruntamen domus eius ex una parte iungebatur seu appropinquabat muro interiori, & ideo ibi ædificauit partem suam. **7** *Et intra cœnaculum anguli in por.* non in muro interiori, sed in muro medio, cui iungebatur domus eorum in parte exteriori, quia habitabant in tertia habitatione cum populo cōmu-

muni, ut dictum est supra. Mystice autem exponendo portas Ierusalem sup. dictas, sciēdum quod Ierusalem in sensu allegorico signat ciuitatē celestem, secundum quod dicitur Gal. 4. d. *Illā quæ sursum est Ierusalem, liber. est quæ est in terra nostra.* ad illam autē intratur per obseruantiam mandatorū, teste saluatore Matt. 19. c. *Si uis ad uitam uig. li. serua manda. a.* Mandatorum autē quædam sunt negatiua a malo retrahentia, ut illud, *Non occides.* Alia affirmatiua ad bonum inducētia, ut illud, *Honora patrem, &c.* Illa igitur quæ a malo retrahūt, & illa quæ ad bonū inducūt, sūt portæ ciuitatis Ierusalē, secundū illud Psal. 36. c. *Declina a malo. & fac bonum, & inhabita, &c.* Retrahētia uero a malo tria sunt specialiter. uitiij fętor, iudicij terror, supplicij horror. Pri mum figuratur per portam sterquilini, secundum per portam iudiciam, tertium per portam uallis, quia supplicium gehennę secundum omnes doctores est in profundis terre. Inducētia ad bonum sunt tria, similiter per oppositum. i. decor operis, dulcor fęderis, valor muneris, quia opus uirtuosum operantem decorat, Deo federat, & eternam beatitudinem meretur seu cōparat. Primum designatur per portā Dauid qui interpretat vultu desiderabilis. Secundum per portā fontis seu aquarū, quia aqua gratię scilicet dedit Deū cum benigne. Tertium per portā negotiatorum, quia per opus uirtutis commutatur pro terrenis celestia, et pro tēporalibus eterna, ad quæ nos perducit qui sine fine uiuit, & regnat.

CAP.

C A P. III.

Actum est. * Iosephus. Audientes autem murorum aedificationem accelerari Ammonitae & Moabitarum, vel Samaritarum, & omnes qui inferiorem Syriam habitabant, molestè ferebant, & meditabantur eis insidias contexere, quatenus voluntatem eorum impedirent: multoque interficiebant Iudeos: ipsum etiam Nehemiam dilacerare querebant.

Bed. Planè ira haereticorum est. Hæc sunt verba eorum qui se Samaritanos cognominant, id est custodes legis Dei, cum sint Deo & legibus eius contrarij, tãquam à domo Dauid id est ab unitate Christi & ecclesie per hæreses, & schismata, & mala opera segregati: qui ne sua expugnetur impietas, muros fidei aedificari metuunt. Hæc subsannatio est omnium qui dicunt se nosse Deum, factis autem negant. Samaritarum enim ita domino seruebant, vt diis suis non renuntiarent. Quos hodie imitantur, qui ita Christiani sunt, vt ventrem suum Deum habeant, aut

auaritiã sequantur, quæ est idolorum seruitus, aut ceteris mundi illecebris mancipati, creaturæ magis seruiant, quàm creatori. Tales ergo, sicut hæretici, nolunt ecclesie muros innouare, ne crescere statu pietatis à sua cogantur impietate recedere. Tales solent imbecilles appellare Iudeos, id est confessores fidei, & facile à gentibus superados, dùm in quotidiano animarum certamine

certamine plus amant vitia quàm virtute victoriæ palmam obtinere. Et quia sunt inter hæreticos, qui etiã penitentibus veniam negant, rectè ex eorum persona subiungitur: *Nunquid aedificare poterunt lapides de aceruis pulueris qui combustis sunt?* Aedificantur enim lapides combusti de aceruis pulueris, cum hi qui igne persecutionum victi fidem negauerunt, vel vitiorum operibus subiecti munditiam

C A P V T III.

a ¶ Gentiles ecclesie persecutores.

Actum est autem, cum audisset Sanballat, quod aedificaremus murum, iratus est valde: Et motus nimis subsannauit Iudeos, & dixit coram fratribus suis & frequentia Samaritanorum. Quid Iudæi faciunt imbecilles? Num dimit-

rent eos gentes? Num sacrificabunt, & complebunt in vna die? Nunquid aedificare poterunt lapides de aceruis pulueris

qui combusti sunt? Sed & Tobias Ammonites proximus eius ait: Aedificent. Si ascenderit vulpes transiliet murum eorum lapideum. Et dixit Nehemias: Audi Deus noster, quia facti sumus in despectui. Conuertere opprobrium super caput eorum, & da eos in despectionem in terra captiuitatis. Ne operias iniquitatem eorum, & peccatum eorum coram facie tua non deleatur, quia irriserunt aedificantes. Iraque aedificauimus murum, & coniunximus totum vsque ad partem dimidiam, & prouocatum est cor populi ad operandum.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

superbie murum dicit à vulpe transilium, vulpes hæretici vocantur. secundum illud. *Capite vobis vulpes paruulas quæ demoluntur vi.* Quod est, deprehendite & in lucem proferte putridas & dolosas hæreticorum versutias, quibus fructiferas fidelium mentes corrumpere nituntur.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. III.

Actum est. Hic consequenter ponitur triplex impedimentum, quod superuenit Iudæis aedificantibus murum. secundum ponitur 5. cap. tertium 6. cap. Primum impedimentum fuit ab aduersariis eos deridentibus, & inuadentibus, & eis insidiantibus, & subito eis irruentibus, & ideo Nehemias opponit orationem contra deridentes. secundò defensionem contra inuadentes, ibi. *Factum est autem.* tertio munitionem contra insidiantes, ibi. *Et factum est,* quarto circumspectionem contra subito irruentes, ibi. *Et dixi.* Circa primum dicitur.

2 Cum autem Sanabal. Qui erat primus inter Samaritanos.

3 Iratus est valde. De Iudeorum prosperitate.

4 Et dixit coram, & c. Iudeos despiciendo.

5 Quid in. im. fa. q. d. non poterunt perficere quod inceperunt, tum quia sunt imbecilles, vt dictum est, tum quia impedient eos Gentiles, vnde subditur.

6 Num dim. eos gent. q. d. nullo modo debent eos dimittere operari pacificè.

7 Num sa. & comp. in. Transpositio est actuum. & est sensus. Num complebunt opus suum, & sacrificabunt Deo gratias agendo de operis consummatione q. d. non, quia hoc est eis impossibile, vnde sequitur.

8 Nun-

M O R A L I T E R.

1 Factum est autem. sequitur.

5 Quid in. fa. im. Per istos designantur sacerdotes & scribæ Christi deridentes in cruce, quæ quidem derisio in suis discipulos redundabat. deridebant autem eum de imbecillitate, dicen-

8 Nunquid aed. po. la. Quando enim Nabuzardan incendit ciuitatem, vt habetur 3. Reg. vlt. tanta fuit ignis vehemètia, quod magna pars lapidum ita fuit adusta, quod resoluabantur quasi in pulueres, & non erant vltra viles ad aedificandum.

9 Sed & Tobias Ammonites proximus. Quia erant coniuncti per affinitatem.

10 Ait. Deridendo eos.

11 Aedificent. id est, non curemus de aedificio eorum, quia nihil eis valebit. ideo sequitur.

12 Si ascen. vul. iran. mu. id est, ita bassus erit, quod non erit eis ad aliquam defensionem. In Hebræo habetur. *Diffipabit murum eorum.* ita debilis erit quod non poterit sustinere aliquem impetum.

13 Et di. Nehemi. Hoc non est in Hebræo, nec est de textu, sed subintelligitur, & propter hoc aliquis doctorum appositum per modum glossæ, quæ postea inserta est textui per ignorantiam scriptorum.

14 Audi Deus. Inclinando ad nos tuam clementiam, eripiendo nos de opprobrio & contemptores nostros opprobrio supponendo.

15 Ne operias iniquitatem eorum. Dissimulando vindictam.

16 Et pro. est cor po. ad ope. tum propter opprobrium iniuste illatum, tum quia opus prosperabatur in manibus eorum.

1 Et

dicentes, *Vab qui destruis templum Dei, & in tribus diebus reaedificas.* Item. *Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere.*

† Conuertere opprobrium super caput. Quod & factum fuit. nam in vindictam opprobrii Christo illati, Deus fecit venire Romanos contra Iudeam, qui destruxerunt templum & ciuitatem, & populum partim occiderunt, & partim captiuauerunt.

M O R A -

D

† exercit. † imbecilla.

b Sed & Tob. Bed. vbi supra Gsn. 19. g.

† qui erat apud eum.

E

† despectio.

Et F

Mat. 15. cap. Mat. 27. ca. 1.

A *Et orauimus.* Hoc est unicum contra hostes ecclesie refugium oratio, scilicet, ad Deum & industria doctorum, qui die nocte que in lege eius mediantes, corda fidelium contra insidias diaboli & multum eius predicando, consolando, & exhortando praeuariant.

B *Humus nimia est.*

Beda. Congesta, scilicet, in loco murum, que prius exportanda erat, ut fundamenta muri in uia terra ponerentur, quod conuenit euangelice domui, cuius structor fodit in altum, clataque tertiae congregate fundamenta posuit supra petram, que nullo aquarum vel ventorum impetu deiciuntur. Prius enim de corde nostro egerenda est humus terrenarum concupiscentiarum, deinde firmus & inexpugnabilis operum murus super fundamentum fidei constituendus. Nam qui super humum & rudera infirmarum cogitationum aedificium sancte actionis erigit, salitur: & pro domo uel ciuitate procella tentationis ingruente, ruinam aedificasse probatur.

C *Dixit aut. Ind.* id est uiri de tribu Iuda fracti timore aduersariorum & anxietate laborum.

D *Statui in loco post murum.* ad resistendum insulcibus eorum.

tores liberius & securius aedificarent. Dispartiti. n. sunt gradus fidelium: alij bonis operibus intus ornantes ecclesiam aedificant, alij armis sacrae lectionis muniti contra impugnantes hereticos uigilant. Hi religiosa deuotione proximos in fidei ueritate confortant. Illi aduersus diaboli uel uiciorum

tela necessarium certamen exercent, & ab oculi dominico insidiantes lupos pastoralis sollicitudine arcent.

E *Ad die illa med. &c.* Beda. Notandum, quia non solum media pars iuuenum faciebat opus, & pars media parata erat ad bellum, sed & iidem iuuenes qui faciebant opus, gladio erant accincti. Tanta enim uersutia hostis antiqui, tantus est furor malitiae eius contra ecclesiam, ut non solum praedicatores ueritatis, sed & ipse populus Dei semper debeat contra uigilare & quasi in acie stare. Aedificantes enim gladio accinguntur renes, cum hi qui praesunt bonis operibus insistere uel sibi commissos curant regulari ratione disponere: hoc enim est uos lapides in aedificatio sanctae ciuitatis

competenter locare, qui fluxa luxuria in se acumine uerbi Dei fatigant restringere. Nec praeterendum est, quod cum Dauid uel Salomon eandem ciuitatem aedificarent, nihil de armatis structoribus uel aduersariis impugnantibus dicitur, sed destructa propter peccata maiori labore industria reficitur. Similis autem est aedificatio spiritualis, que in animarum salute geritur: ut in baptismo renati per fidem & confessionem sancte trinitatis sine labore per gratiam Dei

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Et congregati sunt omn. pa.* Ut fortius nos inuaderent, & opus cessare facerent.
- 2 *Et orauit. Deum no.* Primo & principaliter confidendo de eius protectione. quia tamen non debebant omittere de his que poterant fieri humana prouidentia. ideo subditur. *Et posuimus custodes super murum die ac nocte contra eos.*
- 3 *Dixit aut. Ind.* id est uiri de tribu Iuda fracti timore aduersariorum & anxietate laborum.
- 4 *Debitata est fortitudo portantis, &c.* id est, portantium onera ad opus.
- 5 *Et humus nimia est, &c.* Quod exponitur sic ab aliquibus, quod oportebat multam terram amouere & extra portare, ut possent fieri fundamenta.
- 6 *Et nos non possumus aedificare.* scilicet donec ista terra sit amota, quae est ultra uires nostras. Sed haec expositio non uidetur rationalis: quia licet nuntius ciuitatis fuissent in multis locis dirupti, & uolumentia ignis adusti: tamen fundamenta que erant in terra, remanserunt salua. Et ideo aliter exponunt Hebraei. Et humus nimia est id est arena & calx, que sunt necessaria

- 7 *Et dixerunt hostes nostri:* & sic imminabat eis difficultas in aedificando ab interiori & exteriori.
- 8 *Venientibus Iudaeis qui habitab.* Id est, Samaritanos in uillis campestribus.
- 9 *Et dicentibus nobis per decem uices, &c.* malitias & insidias Samaritanorum.
- 10 *Statui in loco post murum.* ad resistendum insulcibus eorum. ideo subditur.
- 11 *Domini magni & terribilis.* in iudiciis.
- 12 *Mementote.* quomodo pugnauit pro patribus nostris in mari rubro, & alijs locis.
- 13 *Et pugnare pro fratribus.* moti charitate, & confidentes de diuina protectione.
- 14 *Et reuersi sumus omnes ad murum.* Ex quo patet, quod timore eorum opus intermisserant, ut se melius ab eis defenderent.
- 15 *Et factum est a die.* scilicet qua cognouimus hostes nostros insidiari.

MORALITER.

1 *Et congregati sunt omnes.* id est, ecclesiam primitiuam, postquam enim per persecutiones & flagella, prout patet Actuum octauo, & nono.

minatoria. sicut patet Act. 4. & quinto quaesierunt eos impedire per persecutiones & flagella, prout patet Actuum octauo, & nono.

15 *Et factum est a die.* Per quod significantur fideles ecclesie primitiue se exercentes in bonis operibus actu uice.

ciuitas & domus eius efficiamur, & si post diabolo suadente vel seducere ad peccata relabimur, & virtutum moenia hostis victor igne vitiorum deiecit, necesse est grauiori studio afflictionis vigiliari, & arctioris vitæ bonorum operum ædificia reparare. Nam expertis vitiorum illecebris difficilioris curam, quam in cognitis minoribus; laboris est incognitam cauere carnis voluptatem, quam reijcere cognitam.

a Et sint vobis vices per noctem & diem.
Beda. Nota quantum studium in operan-

dia pars iuuenum eorum faciebat opus, & media pars parata erat ad bellum, & lanceæ & scuta & arcus & loriceæ, & principes post eos in omni domo Iuda ædificantium in muro & portantium onera & † imponentium, vna manu sua faciebat opus, & altera tenebat gladium. Aedificantium enim vnusquisque gladio erat accinctus renes. Et ædificabant, & clangebant buccina iuxta me. Et dixi ad optimates & ad magistratus, & ad reliquam partem vulgi: Opus grande est & latum, & nos separati sumus in muro procul alter ab altero. In loco quocumque audieritis clangorem tubæ, illuc concurrite ad nos. Deus noster pugnabit pro nobis, & nos ipsi faciamus opus. Et media pars nostrum teneat lanceas ab ascensu auroræ, donec egrediantur astra. In tempore quoque illo dixi populo: Vnusquisque cum puero suo maneat in medio Ierusalem, & sint vobis † vices per noctem & diem ad operandum. Ego autem & fratres mei & pueri mei, & custodes qui erant post me, non deponebamus vestimenta nostra. Vnusquisque tantum nudabatur † ad baptismum.

perando habuerint, qui etiam nocte in labore perstiterunt, sicut Paulus qui nocte & die operabatur manibus suis, ne quem credentium, victum querendo, fatigaret. Nisi forte ita sibi per vices succedebant ad operandum, ut alij per diem laborarent in opere muri, alij contra hostium incursores agerent excubias noctis. Nam & nostræ ciuitatis extructores vtrunque simul faciunt. Ipsi enim qui fideles instruendo ecclesiam ædificant, infideles & etiam contradicentes arguendo ab ecclesia repellunt.

a. Thef. 3. b
E lauandi gratia.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 *Et media pars para.* Taliter intenta ad defensionem ædificantium. Ipsi etiam ædificantes erant armati, licet leuius, ut si hostes irruerent, possent aliquo modo se defendere.
- 2 *Et clan. buc.* tanquam parati ad prælium, ut si hostes appropinquarent, timerent eos inuadere audientes clangorem buccinæ.
- 3 *Et dixi.* Hic ponitur circumscriptio contra subito irruentes per populi vnionem ad certum signum tubæ clangentis: quia virtus vnita fortior est seipsa dispersa, & patet litera vsque ibi.
- 4 *Ab ascen. aur.* quam citò possent videre ad operandum.

5 *Donec*

5 *Donec egre.* id est, appareant, quia ex tunc oportebat quiete ab opere.

6 *Et sint no. ad oper.* Non est per hoc intelligendum, quod operarentur de nocte, quia hoc non posset bene fieri, ut patet ex dictis. sed aliqui per vices erant ordinati ad vigilandum de nocte pro custodia ciuitatis, qui inuentibus hostibus possent alios excitare.

7 *Non depon. vest.* Ex quo patet ex eis magna diligentia.

8 *Vnus. t. nuda. ad ba.* i. ad purificationem, secundum modum Iudæorum, qui tali purificatione utebantur, sicut dicitur de Iudith. 12. b. quod baptizabat se in fonte aquæ, secundum alios autem baptismus iste intelligitur ablutio sordium corporalium contractarum ex opere ac etiam sudore.

MORALITER.

- 1 *Et media pars para. erat ad bel.* Per istos significantur speculatiui istius temporis, qui contra insultus hostium pugnabant vitiliter orationibus deuotis.
- † *Vna manu sua faci. opus, & altera, &c.* Per hoc significantur illi, qui sunt in vtraque vita, actiua scilicet & contemplatiua perfecti, cuius perfectionis debent esse pontifices nouæ legis. Greg. in pastoralis. Sit præful actiua præcipuus, sit præful contemplatiua suspensus. Potest etiam hoc aliter moralizari, ut per hoc quod dicitur, vna manu faciebat opus, exercitium cuiuslibet boni operis intelligatur, & quoniam ex hoc vana gloria solet insurgere, ideo subditur.

† *Et*

† *Et altera tenebat gladi.* scilicet contra vanam gloriam insurgentem. Item notandum, quod tempore Salomonis Ierusalem fuit ædificata pacifice sine armis: sed postquam fuit destructa per Nabuchodonosor fuit reparata tempore Nehemiæ, cum labore magno & armis. Per Salomonem verò qui pacificus interpretatur dominus noster Iesus Christus, qui per suum sanguinem pacificauit ea, quæ in celis sunt, & interris significatur. Per Nabuchodonosor verò qui interpretatur ledens in angustia, diabolus qui secum semper portat ignem suum intelligitur, quoniam semper angustiat. Igitur per prædicta significatur, quod ædificium virtutis & gratiæ per Christum sine labore constructum in baptismo, sed si per suggestionem diaboli destruat, non reparatur sine labore magno.

CAPVT V.

ET factus est clamor. Augustinus. Fames naturalis qui dem morbus est, quia natura nobis facta est pœna ex vindicta. Primò huiusmodi quod erat pœna, natura nobis est.

CAPVT V.

ET factus est clamor populi & vxorum eius magnus aduersus fratres suos Iudæos. Et erant qui dicerent: filij nostri & filie nostre multe sunt nimis. Accipiamus pro pretio eorum frumentum, & comedamus, & † vitam

est. Vnde dicit Apostolus: fuimus & nos natura filij iræ, id est, portantes vindictam.

Beda. Desiderabat populus murum construere, sed impediatur fame, quam non solum peruriam

Beda alleg. expol. lib. 3. cap. 21.
† bibamus.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. V.

ET factus. Hic ponitur secundum impedimentum proueniens ex usuris, quibus diuites in populo Iudæorum grauabant inopes. & ideo primò describitur afflictio populi ex egestate. secundo reprehensio diuitum ex impietate, ibi. *Et iratus sum nimis.* tertio facta remissio

remissio ex communi charitate, ibi. *Et ego & fratres mei.* quarto larga Nehemiæ expensio in hospitalitate, ibi. *A die autem illa.* Circa primum dicitur. 1 *Et factus est clamor.* notabiliter grauari à diuitibus, quia egestate compulsi acceperant ab eis ad usuram, & aliquos de liberis suis eis vendiderant, & adhuc de residuis simile facere volebant, saltem aliqui. ideo subditur. 2 *Et erant qui di.* scilicet, aliqui de popularibus.

3 *Et*

MORALITER.

1 *Et factus est clamor populi & vxor.* Allegorice. Clamor iste figura fuit illius murmuris in primitiua ecclesia, de quo dicitur

citatur Act. 6. a. *In diebus illis crescente numero discipulorum factus est murmur Græcorum aduersus Hebræos, eo quod despicerentur in mini-*

C nura frugum, sed etiam avaritia principum fecerat, q̄ ab eodem populo maiora, quā reddere poterat, tributa exigebat. Quod quotidie apud nos fieri videmus. Multi enim populo Dei diuini cupiunt obreperare mandatis, sed inopia temporalium rerū retardantur, exemplo eorum, qui habitu religionis præditi sunt, cū ipsi ab eis quibus præsunt importabile vechigal secularium rerum exigunt & nihil saluti eorū, vel verbo, vel exemplo, vel pietatis opere complet, aut conferunt. Atque utinā ut aliquis in diebus nostris Nehemias, id est, consolator a domino veniens mores nostros compefeat, & præcordia nostra ad amorem diuinum accendat, & manus nostras a propriis voluptatibus auertens ad cōstruendam Christi conuertat ciuitatē.

B E. D. Tribus de causis augetur clamor populi. Quidā tamen coacti filios suos ditioribus vendere volebant, alij liberis parentes agros potius, & domos. Nonnulli prohibentes liberorum, & agrorū venditionem hoc tantū persuadebāt, ut mutuo sumerēt pecuniam in tributa regis, op-

Clamor populi augetur pro pignora.

uamus. Et erant, qui dicerent: Agros nostros, & vineas, & domos nostras opponamus, & accipiamus frumentum in fame. Et alij dicebant: Mutuo sumamus pecunias in tributa regis, demusque agros nostros, & vineas. Et nunc, sicut carnes fratrum nostrorum, sic carnes nostræ sunt, & sicut filij eorum, ita, & filij nostri. Ecce nos subiugamus filios nostros, & filias nostras in seruitutem, & de filiabus nostris sunt famulæ, nec habemus vnde possint redimi, & agros nostros, & vineas nostras alij possident. Et iratus sum nimis, cum audissem clamorem eorum secundum verba hæc, cogitauitque cor meum mecum. Et increpauit optimates, & magistratus, & dixi eis. Usurafne singuli a fratribus vestris exigitis? Et congregaui aduersum eos concionem magnam, & dixi eis. Nos, ut scitis, redemimus fratres nostros Iudæos, qui venditi fuerant gentibus secundum possibilitatem nostram. Et vos igitur, vendetis fratres vestros, & redimemus eos? Et siluerunt, nec inuenerunt quid responderent. Dixique ad eos. Non est bonares, quam facitis. Quare non in timore Dei nostri ambulatis, ne exprobretur nobis a gentibus inimicis nostris? Et ego, & fratres mei, & pueri mei commodauimus plurimam pecuniam, & frumentum. Non reperamus in commune istud. Æs alienū concedamus, quod debetur nobis. Reddite eis hodie agros suos, & vineas suas, & oliueta sua, & domos suas. Quin potius, & centesimam pecuniæ frumenti, vini, & olei, quam exigere solletis ab eis, date pro illis. Et dixerunt. Reddemus, & nihil ab eis

pignora is agris, & vineis, donec resurante fertilitate reddere possent feceratoribus, quod mutuo acceperant.

a Et iter p̄ te opt. &c. B. E. D. Tanquam dux optimus militæ celestis, & sapiens architectus ciuitatis Dei, quod optimates facere voluit, & magistratus populi se prius fecisse

declarant elemosinam, scilicet, pauperibus dare, nihilque ab eis querere, nisi custodiam legis, & edificationem ciuitatis. In hac autem lectione non oportet nos allegoriam querere, sed litteræ textum diligenter operando seruare, ut scilicet, exceptis quotidianis elemosynarū fructibus ubi generalis fames ingrueat, quæ possumus, egentibus præbeamus, & quæ a subditis quali iure solebamus exigere tributa, dimittam, ut dimittat nobis pater debita nostra. **b** Et dixerunt, &c. **AMBR** OS. Boni patres, qui statuerunt pignora debitorum esse reddenda, boni etiam feceratores, qui responderunt, quod & pignora redderent, & pecuniam non requirerent, quæ dedissent.

Insu-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et erant, qui dicerent. Hæc est secunda querela.
- 2 Agros nostros, &c. oppon. s. venditioni, vel impignorationi.
- 3 Et alij dicebant. Hæc est tertia querela.
- 4 Mutuo sumamus pecunias. id est, ad vsuram.
- 5 Demusque agros nostros. vendenda, vel impignorādo. Sicut Aegyptij tpe famis vendiderunt terras suas regi, ut h̄c Ge. 47.
- 6 Et nunc si. Id est, sicut diuites de populo nostro liberi sunt, sic & nos debemus esse, filij nostri, sicut & filij sui, cū sumus de eadē lege. hoc inducitur pro rōne, q̄ melius erat vendere, vel impignorare terras, & possessiones regi Gentili, q̄ filios, & filias subicere seruituti. A iter hoc exponit, & melius, ut videtur, quia Zerobabel, Esdras, & Nehemias, ut plures possent secū adducere de Babylone, promiserant libertatē, & prosperitatē, iō aliqui eorū in afflictione positi querelādo dicebant. Et nunc, sicut carnes fratrum. i. Iudæorum, qui remanserunt in Babylone sunt in afflictione, & labore. 7 Sicut carnes nostræ sunt. Hic in contumili afflictione, vel maiori. 8 Et sicut filij eorum. sunt subiecti seruituti, ita, & filij nostri. ideo subditur.
- 9 Ecce nos subiugamus. Et sic non sumus melioris conditionis, quam ipsi, sed in aliquibus peioris.
- 10 Et iratus sum ni. Hic ponitur reprehensio diuitum propter oppressionem pauperum prædictam, cum dicitur. Et iratus sum ni. Verbum est Nehemia irati, non ira, quæ est per vitium sed per zelum. 11 Cum au. cl. ev. se. v. r. Quæ sonabant displicere eis, quod de Babylone redissent.

- 12 Cogita. cor me. ita quod non impetuoſe, sed ex modestia, & deliberatione processit ad reprehensionem diuitum.
- 13 Usurafne singuli a fratribus vestris. Quasi diceret hoc est manifestū, et tamen hoc est valde malum, & lege prohibitum Deute. 23.
- 14 Et congregaui aduersum eos concionem. Ut erubescerent renuere correctionem in eam rationabilem.
- 15 Nos, ut scitis, redemimus fratres. Licet enim illi, qui erant in Babylone redissent sine redemptore, tamen Zerobabel, Esdras, & Nehemias aliquos Iudæos redemerant, qui fuerant venditi Gentilibus extra potestatem regis Babylonis.
- 16 Et vos igitur vendetis fratres vestros, & redimemus eos. Quos emistis in seruos contra legem.
- 17 Et siluerunt nec inuenerunt quid responderent. Non habentes responſionem rationabilem.
- 18 Ne exprobretur nobis a Gentilibus inimicis nostris. scilicet, quod non timetis dominum, nec legem eius seruatis.
- 19 Et ego, & fratres mei. Hic consequenter ponitur remissio facta pauperibus ex communi charitate, & incipit Nehemias a se ipſo dicens. Et ego, & fratres mei. Et sequitur.
- 20 Non reperamus in commune istud. id est, communiter consentiamus, ut ista non repetantur.
- 21 Reddite eis hodie agr. venditos, vel impignoratos.
- 22 Quin potius. ut solueretur regi pro tributo terræ.
- 23 Date pro illis. quia sunt, ita pauperes, quod non habent unde soluant. soli enim sacerdotes, & ministri erant immunes ab hoc tributo, ut habetur supra Esdræ 7.

12 Cogita.

1 Et

MORALITER.

in ministerio quocumque in uisus eorum. Sed sicut per Nehemiam qui consolator interpretatur, clamor populi fuit pacificatus ut in textu dicitur consequenter, sic per spiritū sanctū, q̄ est uerus consolator, murmur eorum dētū in ecclesia primitiua fuit quietatus. Nā per eius inspirationē 7. diaconi fuerunt ordinati, & constituti ad opus ministerij quotidiani, q̄ pacifice negotiū tractauerunt. Moraliter autē clamore populi mutū

Ierusalē adificare cupietis, sed per potēiores eiusdē populi in temporalibus grauiabantur, & sic in opere murorū impediebant, significatur afflictio religiosorū pauperū in edificio spirituali ecclesie laborare desideratū, sed ab aliquibus potentibus temporaliter affligunt, & sic ab adificationis opere impediunt. Et utinā ueniat Nehemias, i. consolator missus a rege celesti, qui tale remediū apponat, q̄ dicti religiosi quiete valeant uiuere, & in opere muri uirtutū efficacius laborare.

a Insuper excussi sinum meum, & dixi. Sic excutiat Deus omnem, & cetera. Huius sententiae terribilis clausula imponitur. Quicumque enim pauperibus misericordiam non impendit, vel ab eis qui non habent velut iuste exigit, de domo sua excutitur, i. de curia Ecclesiae, in qua putabat se perpetuo manere, & de laboribus, scilicet in fructibus honorum operum, in quibus se laudabiliter laborasse putabat, nil prorsus laboris recipiet. Labores enim sine pietate non possunt apud Deum fructuosus esse.

b Et dixit uniuersa multitudo, Amen.

Quantum Nehemiæ obiurgatio, vel imprecatio corda omnium mouerit, ostenditur. audita enim conte-

quæremus, sicque faciemus, ut loqueris. Et uocaui sacerdotes, & adiuraui eos, ut facerent iuxta quod dixeram. Insuper excussi sinum meum, & dixi. Sic excutiat Deus omnem virum, qui non compleuerit verbum istud de domo sua, & de laboribus suis. Sic excutiat, & vacuus fiat. Et dixit uniuersa multitudo, Amen. Et laudauerunt Deum. Fecit ergo populus, sicut erat dictum. A die autem illa qua præceperat rex mihi, ut essem dux in terra Iuda, ab anno vicesimo usque ad annum tricesimum secundum Artaxerxis regis, per annos duodecim, ego & fratres mei annonas quæ ducibus debebantur, non comedimus. Duces autem primi qui fuerant ante me, grauauerunt populum, & acceperunt ab eis in pane, vino, & pecunia, quotidie saculos quadraginta. Sed & ministri eorum depresserunt populum. Ego autem non feci ita propter timorem Dei. Quin potius in opere muri ædificauimus, & agrum non emi, & omnes pueri mei congregati ad opus erant. Iudæi quoque & magistratus, centum quinquaginta viri, & qui veniebant ad nos de gentibus quæ in circumitu nostro sunt, in mensa mea erant. Parabatur autem mihi per dies singulos bos unus, arietes sex electi, exceptis uolatilibus, & inter dies decem uina diuersa, & alia multa tribuebam. Insuper, & annonas ducatus mei non quæsiui. Valde enim erat attenuatus populus. Memento mei Deus meus in bonum, secundum omnia quæ feci populo huic.

contestatione respondentes, amen. & Deum collaudantes fecerunt quæ iusserat. In quo patet, quia non timore, sed amore dicta eius susceperunt.

c Per annos duodecim. Beda. Hoc exponit Apostolus, dicens. Quia statuit dominus, de euangelio annuntiant, de euangelio uiuere, ego autem nullo horum usus sum. Duodecim autem annis Nehemias cum fratribus suis ita in ducatu uiuebant, ut annonas quæ ducibus debebantur, non comederet, insinuans euangelicum opus esse in regimine plebis, opus rectoris notabiliter circa ecclesiam exercere, & a subditis commodum terrenum non querere.

13 Cor. 9. c

E

F

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et uocaui. Quia erant gubernatores populi a tempore reditus captiuitatis Babylonicæ, ut dictum fuit supra in principio Esdræ: ut sic uerbum istud esset firmum.

2 Insuper exc. Sicut enim propheta aliquando rebantur sensibilibus signis, ut prophetia eorum essent magis nota, sicut Esaias inui nudus, & discalceatus, ut habetur Esa. 20. c. & Ieremias posuit catenas ligneas in collo suo, Iere. 28. c. in signum quod populus Israel sic duceretur in captiuitatem, sic Nehemias excussit sinum suum, orando quod sic euacuaretur bonis suis, & eiceretur de communitate populi quicumque non consentiret uerbo, & facto in huiusmodi remissione.

3 A die au. Hic consequenter describitur Nehemiæ expensio in hospitalitate, quia ne populus grauaretur, multa dimisit ab eo petere quæ ibi tanquam duci debebantur, & illos qui ex parte regis ueniebant, recipiebat, & sustentabat de proprio suo, quia a communitate populi debebant sustentari. & hoc est quod dicitur.

4 Per annos. Quibus supple, fuit dux missus a rege Artaxerxe.

5 Annonas. id est, victum.

6 Quæ ducebantur de. A populo Iudæorum ratione officii.

7 Non

7 Non co. Immo talia quietari, ne populus nimis grauaretur, sicut fuerat tempore aliorum ducum.

8 Quin pot. in o. Etiam manu propria, licet essem in statu ducis, ut per hoc populus incitaretur ad operandum. & hæc est forma boni pastoris, ut det aliis exemplum boni operis.

9 Iud. q. & ma. id est, aliqui de Iudæis, quibus debebantur expensæ a populo ratione communis status, uel officii, & similiter Gentiles, qui erant ad custodiam terræ, quibus populus debebat de expensis prouidere, quorum numerus ascendebat ad centum quinquaginta viros.

10 Et qui ue. ad s. Samaritanis, Tobilibus, & aliis gentibus quæ erant in circumitu Ierusalem pro aliquibus negotiis.

11 In men. mea. Ne populus grauaretur de expensis eorum.

12 Et in. di. de. vi. Tantum enim expendebatur in domo eius de uino, quod in decem diebus euacuabantur aliqua dolia, & oportebat accipere alia.

13 Et alia. mul. Quæ populus communis debebat soluere, ad eius subeuationem.

14 Memento. mei Deus meus in bonum. gratia, & gloria.

15 Secundum om. quæ fe. Propter amorem tuum, & charitatem fraternam.

C A P V T VI.

Factum est autem, post impedimenta uoltium, & famis, sequitur tertium impedimentum quo

C A P. VI.

Actum est autem, cum audisset Sanaballat, & Tobias, & Gosses Arabs, & cæteri inimici nostri, quod ædificassem ego murum, & non esset in ipso residua incorruptio (usque ad tempus autem illud ualvas non posueram in portis) miserunt Sanaballat, &

pedimentum quo principes trans flumen quod inuidebant ei, corruerunt munibus quosdam semores quæ erant in Ierusalem, ut cum morti traderent. Quod cum muniret, varijs eum

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. VI.

Factum est. Hic ponitur tertium impedimentum proueniens circa personam Nehemiæ, quia impedita impeditur totus populus per consequens ab opere. & primo ponitur impedimentum sibi proueniens ex parte Gentilium, secundo ex parte Iudæorum, ibi: Et ingressus sum. prima in duas, quia primo ponitur impedimentum simulationis, secundo

do comminationis, ibi: Et misit ad me. Primum autem impedimentum quod querebant Gentiles, erat quod simulabant se uelle facere confederationem cum Nehemiæ, & sub hoc pretextu educere eum de ciuitate, & sic eum proditorie occidere, ut sic alii Iudæi cessarent ab opere. & hoc est quod dicitur.

2 Miserunt Sanab. & To. Scilicet, extra ciuitatem. & per fœd. scilicet, amicitia.

x In

A cum terre hāt rumoribus, ut sic ab opere cessarent, dicētes: Multi comurauerunt ad hoc suare, vade & abscondere ab eis. Rursusque uerbant. Delirium est ad regem, quod uelis rebellare & tacere te regem in Iudæa. Noli exasperare dominum tuum. Cumq; multa confingerent in hunc modū, non proualuerunt, quia manus Domini erat cum eo. Sequitur.

Beda lib. 1. alleg. expol. in Eisdram, c. 23.

a Veni & p. Beda. Hostes sancte ciuitatis persuadebant Nehemiam in campestris descendere, & fœdus pacis secum ipse, mactatis simul uiculis in testimonium compacti fœderis, sed ille ne opus Religiosum negligatur in montanis perseuerat. Sic & hæretici, & catholici falsi uolunt cum ueris catholicis pacis consortium habere, non ut ipsi ad arcem catholicæ fidei, & operationis ascendant, sed ut eos potius quos in culmine virtutum commorantes aspiciunt, ad infima operum, vel prauorum dogmatum descendere cogant. Bene autem in campo uno uolunt cum Nehemia

apertam

B

C virtutum commorantes aspiciunt, ad infima operum, vel prauorum dogmatum descendere cogant. Bene autem in campo uno uolunt cum Nehemia

† & ipse clausus. LXX. & ipse reuoluit.

C

causam magis confortauit manus meas. Et ingressus sum domum Samaiæ filii Dalaiæ, filii Metabeel † secreto. Qui ait. † Tractemus nobiscum in domo Dei in medio templi, & claudamus portas ædis; quia uenturi sunt, ut interficiant te, &

Tobias, & Gosses Arabs ad me, dicētes. Veni, & percutiamus fœdus pariter in † uiculis in campo † uno. Ipsi autem cogitabant, ut facerent mihi malum. Misi ergo ad eos nuntios, dicens. Opus grande ego facio, & non possum descendere, ne forte negligatur cum uenero, & descendero ad uos. Miserunt autem ad me secundum uerbum hoc per quatuor uices, & respondi eis iuxta sermonem priorem. Et misit ad me Sanabalar iuxta uerbum prius quinta uice puerum suum, & epistolam habebat in manu sua scriptam hoc modo. In gentibus auditum est, & Gosses dixit, quod tu & Iudæi cogitetis rebellare, & propterea ædifices murum, & leuare te uelis super eos regem, propter quam causam, & prophetas posueris qui prædicent de te in Ierusalem, dicentes. Rex in Iudæa est. Auditurus est rex uerba hæc, idcirco nunc ueni, ut incamur consilium pariter. Et misi ad eos dicens. Non est factum secundum uerba hæc quæ tu loqueris. De corde enim tuo tu componis hæc. Omnes enim hi terrebant nos, cogitantes quod cessarent manus nostræ ab opere, & quiesceremus. Quam ob causam magis confortauit manus meas. Et ingressus sum domum Samaiæ filii Dalaiæ, filii Metabeel † secreto. Qui ait. † Tractemus nobiscum in domo Dei in medio templi, & claudamus portas ædis; quia uenturi sunt, ut interficiant te, &

ma pactum inire, quia in eadem libertate latioris uitæ quæ sequuntur omnes consequenter resoluunt desiderant. Bene idem pactum cum eo in uiculis pariter mactatis uolunt inire, quia falsi fratres orationis suæ, vel actionis Deo hostias una cum ueris catholicis gestiunt offerre ut ueri fideles eredi, per uicimā cō-

munionis ueros catholicos corrumpere possunt. Sed Nehemias personam fidelium doctorū tenens, nec ad prophanos descendere, nec eorū hostias iniquitari cōsentit, sed inceptis uirtutum operibus deuotus persistit, & quo acius terrere nituntur, eo magis bene operando ipsi terribilis efficit, unde in sequentibus dicitur. Omnes autē hiterre, no. & c. Similiter ergo nos in spiritali structura, quæ uersutus hostis semper manus nostras tentat impedire, curemus eas semper diuino auxilio confortare.

b Et ingressus. Pulsatus fidiis hostiū Nehemias domū Samariæ quasi amici, & fratris ingredi-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 In uiculis. *Quo uero enim fiebat fœdus amicitie, occidebatur uñ animal, uel plura, in signum, quod illi qui percutiebant fœdus ad inuicem, essent digni morte. si uellent contra fœdus uenire. In Hebræo habetur Bachephirim, i. in uiculis, ubi nos corrupte legimus uiculis. Secundum alios Chephirim est nomen proprium regionis extra Ierusalem, ut dicit Rab. Sal.*
- 2 Incam. vn. *In Hebræo habetur: In campo Ono. & est nomen loci determinati in regione prædicta. & credo quod litera nostra corrupta est per scriptores ex similitudine istarum duarum dictionum.*
- 3 Mi. cr. ad eos. *Declinando periculum sagaciter, & excusando me ueraciter, dicens.*
- 4 Opus gran. ego. *Quia per absentiam principalis, & præceptoris talia negliguntur.*
- 5 Et mi. ad inc. *Hic ponitur secundum impedimentum quod fuit comminationis. quia uidentes qd non poterant opus impedire per Nehemiam occisionem, inceperunt ei comminari de rebellionem apparenti contra regem, ut sic terribius dimitteret opus. & hoc est quod subditur.*
- 6 In gent. au. est. *i. fama communi diuulgata, istud erat scriptum in litera sibi missa, & ea quæ sequuntur.*
- 7 Et Gos. di. *Iste erat de principalibus inter Gentiles: & propter hoc dictum eius scriptum erat in epistola.*
- 8 Quod tu, & c. *Principaliter.*
- 9 Et Iudæi. *Tibi adhaerentes consequenter.*
- 10 Cogitetis rebellare, & c. *Contra regem.*
- 11 Et propterea ædifices murum. *Ad uestram defensionem.*

12 Et

- 12 Et leuare te uelis super. *propria autoritate, & presumptione.*
- 13 Propter quam cau. & pro. *Hoc erat manifeste falsum: quia Aggeus, & Zacharias tunc prophetantes, non prophetabant a Nehemia positi, sed a Deo inspirati, & ordinati, nec prophetabant de regno Nehemias, sed de templi, & ciuitatis adificatione.*
- 14 Auditus est rex uerba. *q. d. ita sunt communia, & diuulgata, quod non poterunt eum latere.*
- 15 Idcirco nunc ueni. *Extra Ierusalem.*
- 16 Ut incamur consilium pariter. *q. d. uolumus tibi contra periculum imminens fideliter consulere. quod tamen erat falsum: quia querebant eum occidere.*
- 17 Et ingressus sum. *Hic consequenter ponitur impedimentum proueniens ex parte Iudeorum, quod erat periculosius: quia nulla pestis grauior ad nocendum, quam familiaris inimicus. & primo circa hoc ponitur impedimentum a falsis prophetis. secundo ab aliis Iudæis, ubi: Sed & in diebus illis. Circa primum sciendum, quod aliqui Iudæi fauebant Samaritanis pro muneribus ab eis receptis, & sic querebant tradere Nehemiam in manibus eorum, uel saltem terrere eum, fingendo se loqui spiritu prophético, ut sic opus impediretur. & hoc est quod dicitur: Et ingressus sum do. sa. credens ipsum esse amicum suum, & fidem hoc fecit, sed inuenit de facto contrarium.*
- 18 Qui ait, & c. *Ad me terrendum.*
- 19 Tracte. no. *Intendebat enim iste per sua mendacia includere Nehemiam intra templum, tanquam ex timore fugiuium, & sic populo ab opere recedente, & propriis negotiis intendente; Nehemias suis hostibus traderetur, uel saltem de fuga confusus redderetur.*

1 Et

MORALITER.

† Veni, & percutia. Per istos qui Nehemiam, & socios eius non potentes impedire ab opere muri per inuisiones apertas: propter quod se conuertunt ad malitias occultas, ut sic impedirent eos sub specie pacis, & boni, signatur dæmones, q uidentes se sanctos homines impedire non posse per apertas tetationes ab opere muri uirtutum, per malitias occultas sub specie boni querunt hoc impedimentum. Exemplum ad hoc

hoc habetur libro de collationibus patrum abbatis Moyssi collatione prima de Sancto Ioanne Abbate, quem diabolus sub specie boni ad immoderatum induxit ieiunium; intantum q, per hoc fuit a melioribus actibus impeditus. propter quod diabolus ipsum deridens, cum post talem abstinentiā immoderata ad refectorem accederet, in figura tetri Aethiopsis ad eius genua prouolutus; Indulge, inquit mihi, q tibi hunc laborem indixi.

3 Misi ergo ad eos, dicens opus grande. Per Nehemiam aut qui

† malit

A tur, sed ipsum in fidiatorem & hostem inuenit, tãquã exter-
norũ donis & amicitia corruptum. Semper enim electi ha-
bent foris pugnas, intus timores, nec solũ apostoli, sed & pro-
phete periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis ex
falsis fratribus suspectam vitam agebant.

a Men. Elul. Beda.

sup. Qui secundum He-
breos sextus est, & a-
pud Romanos Sep-
tember appellatur. Et
recte murus sancte
ciuitatis sexto anni
men se completur, vt
etiam hoc tempore
perfecta fidelium vel
pœnitentię vel inno-
centię actio desi-
gnetur. Senario. n.
pfectio boni operis
designatur. Vel q̃a

B Deus sexto die crea-
tionem mundi con-
summauit, & i septi-
mo requieuit. Vel
quia nos in sex huius
seculi gradibus bonis
operibus desudare,
in septima autẽ quæ
est in alia vita, sabba-
thum animarum vo-
luit sperare. Recte
etiam vicesimoquin-
to eiusdem mensis die
completur, propter
quinque sensus cor-
poris, quorum mini-

sterio bona foris operari debemus. Sicut. n. quinarium sim-
plex solet hos sensus significare, ita per seipsum multiplicatus, & a. d. 25. perductus eisdẽ maiori pfectione demonstrat.
Perficimus ergo muros Ierusalẽ. 25. die mensis sexti, cũ oēs
sensus corporis nostri diligenter diuinis mancipatis mini-
sterijs crepta virtutum studia ad finem firma perducimus,
quæque ad munitionem catholicæ pacis fideliter agere cœ-
perimus, efficaciter iuuante Deo complemus. Bene etiam
muri

nocte venturi sunt ad occidendum te. Et dixi: Num quisquam
similis mei fugit? Et quis vt ego, ingredietur templũ, & viuet?
Non ingrediar. Et intellexi q̃ Deus non misisset eũ, sed t̃ qua
si vaticinans locutus esset ad me, & Tobias, & Sanaballat con-
duxissent eum: Acceperat enim pretium vt territus facerem,
& peccarem, & haberent malum quod exprobrarent mihi.
† Memento mei domine pro Tobia & Sanaballat, iuxta o-
pera eorũ talia, sed & Noadiã prophetã, & cæterorum pro-
phetarũ qui terrebant me. Completus est autem murus vi-
cesimoquinto die mensis Elul, quinquaginta duobus diebus.
Factum est ergo cum audissent omnes inimici nostri, vt time-
rent vniuersã gentes quæ erant in circumitu nostro, & con-
siderent intra semetiplos, & scirent q̃ a Deo factum esset opus
hoc. Sed & in diebus illis multæ optimatum Iudæorum epi-
stolæ mittebantur ad Tobiam, & Tobia veniebat ad eos,
multi enim erant in Iudæa habentes iuramentum eius, quia
gener erat Secheniã filij Iorei, & Iohannan filius eius acce-
perat filiam Mosollam filij Barachiã: Sed & laudabant eum
coram me, & verba mea nuntiabant ei, et Tobias mittebat
epistolas, vt terreret me.

muri quinquaginta duobus diebus dicunt esse p̃pleti. Quin D
quagesimus enim penitentię & remissionis est psalmus, in
quo de huius edificatione ciuitatis orãs propheta dicit, *Beni-
gne fac dñe in bona voluntate tua Sion, vt adi. mu. Ieru.* Quinqua-
gesimo die dominicę resurrectionis spiritus sanctus adu-
nit, per quem deuotio nobis pœnitentię & pœnitentibus
venia confert. Duo autẽ sunt præcepta charitatis, Dei, scilicet,
amor, & proximi, quibus data nobis per spiritum sanctũ
indulgentia peccatorum pro eterna vita laborare iube-
mur. Ideoq; murũ reedificantes ciues quinquaginta duobus
diebus restaurant, quia hæc est iustorum in hac vita
perfectio, vt quę dereliquerũt pœnitendo, per gratiam diu-
næ inspirationis castigent, & deinceps se in Dei & proximi
dilectione in bonis operibus adornent.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14

E rent, completa constructione timent, & animo concidunt,
scientes quod ædificatio illa Deo autore cœpta esset & com-
pleta. Sic in ecclesia cum virtutum structura firma surre-
xerit, timent immundi spiritus, & viribus nostris tentatio-
eorum repellitur, & ad nostram victoriam proficit. Hæretici
quoque & falli catholici constanti bonorum fide per di-
lectionem operante, aut corriguntur emendati, aut cau-
entur manifestati, & ab ecclesia expulsi.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et dix. *Repellendo eius persuasionem iniquam.*
- 2 Num quisquam sim. mei fug. *idest, ita confidens de Deo sicut ego. q. d. non.*
- 3 Et quis vt ego ingred. tem. & vi. *q. d. si quis tantum confidens de protectione diuina vt ego, fugeret ad templum timore humano, Deus deberet sibi auferre vitam.*
- 4 Et intellexi quod Deus non mi. *Hoc intellexit Nehemias per reuelationem diuinam, vel per coniecturam humanam.*
- 5 Comple. est au. mu. *Licet superuenissent multa impedimenta, vt patet ex prædictis.*
- 6 Vicesimoquinto die men. Elul. *Hic est mensis sextus apud Hebraeos, & correspondet partim Augusto, partim Septembri de communi cursu.*
- 7 Quinquaginta dieb. & c. *In hoc apparet magnus fervor in operando,*

rando, quod in tam paruo tempore & cum tot impedimentiis factum fuit tantum opus. Ideo postea subditur.

- 8 Et scirent quod a domino. *Quia non potuissent hoc fecisse in tam paruo tempore, nisi fuissent a Deo adiuti specialiter.*
- 9 Sed & in diebus illis. *Hic ponitur secundum impedimentum a Iudæis, qui erant confederati Samaritanis per matrimonia, & sic reuelabant eis Nehemię consilia, & hoc est quod dicitur: Sen. in dieb. il. mul. opti. Iudæ. & c. in quibus reuelabant facta & dicta Nehemia. Cuius causa subditur:*
- 10 Multi enim erant in Iud. i. *scilicet, cum eo initum iuramento.*
- 11 Quia gener erat Seche. *Iste enim Sechenias erat de maioribus inter Iudæos, & similiter Mosollam, de quo subditur:*
- 12 Sed & laudabant eum. *scilicet, Tobiam.*
- 13 Coram me. *vt inducerent me ad excundum ad ipsum sub prætextu fœderis inuendi, & sic interficeret ibi.*
- 14 Et verba mea nuntia. *ei. & c. latenter per nuntios & literas.*

CAP.

MORALITER.

† malitiã prædictorum cognoscens, verbis eorum non ac-
geuit, signantur illi, q̃ malitiã demonis cognoscetes, eius res-
piciunt monitiones, sicut de beato Martino legit, q̃ cũ dia-
bolus sibi apparuisset in forma regis pulcherrimi, diademate
&

& purpura decorati, dicens se esse Christum in mundũ ven-
turũ, sed ei primo volebat apparere sicut sibi p̃dilecto, vt sic
eũ deciperet: tunc Martinus eius malitiã cognoscens, dixit:
Dominus Iesus Christus non purpuratũ & diademate reni-
tentem se venturum prædixit, & tunc diabolus ad hanc vo-
cem confusus recessit, & cellam illam fetore repleuit.

Tom. 2.

XX

A
Bede lib. 3.
Illig. exp.
in Ezech.
Metice.
1. Pe. 3. c.

C A P. VII.

Postquam au. Misset ubi ecclesie murus collectis ad fidem non s populis. vel conuictis his qui errauerant a dno. utus fuit, mox ponendū sunt valvæ regularis disciplinæ, ne diabolus qui quasi leo rugiens circumit, vsq; in ouile Dei possit irumpere.

h Recensui ianito. Ianitores qui, sicut, clauēs regni cęlorum perceperunt, vt dignos & humiles suscipiant, superbos vero & indignos ab ingressu supernę ciuitatis arceant, dicendo. *No est tibi pars, nequesors is sermone hoc. Cor enim tuum non est rectum contra dno.*

c Non aperia. &c. ad ca. i. toto tempore noctis. Ne autem in tenebris hostis irumpat, aut aliquis ciuitū incautus exiens, ab hoste captus pereat. Quod etiam tota nocte huius seculi custodes animarum debēt vigilantes agere, ne illis negligenter agentibus diabolus cohortem fidelium turbans irumpat, vel quemlibet, perditurus rapiat. Apparente autem sole iustitię, & clarescente luce beatitudinis futurę iam non erit opus claustris continentię, quia nec aduersarijs dabitur ultra facultas impugnandi vel tentandi eterna cum principe suo visione damnatis. vnde. *Et porta eius non claudentur per diem, nox non erit illis, &c.*

d Et posui custo. Custodes animarum non sunt de neophytis vel de picebe constituēdi, sed de illis qui a certamine virorū Dei gratia liberati, iā mentem in Ierusalem. in visione tranquillę pacis habent, quorū conuersatio in cęlis est. Aliis enim

Ac s. d.
teasserem

Apo. 21. 5.
Philip. 3. d.

nim cōsummato cursu de hac luce subtrahitis, alij mox subitū duntur, nec vnquā deimit qui pacem ecclesie excubando ambāt propter timores nequam, secundum illud, *Pro patibus tuis et tibi sunt tibi filii.*

Hæc illi te apertissime conueniunt, quo seminato per apostolos longe lateque Dei verbo totus orbis nouū fidei germē accepit, necdum ecclesie ædificatę, sed tantū auditu verbi & sacramentis populi adhuc rudes erant imbuti. Ideo cōgregatis non solum optimatibus, sed & vulgo diligenter eorum numerum recensere curauit, vt perspecta omnium summa discernere posset, qui in Ierusalem, qui in alijs ciuitatibus habitare, deberent.

C A P. VII.

Dostquam autem ædificatus est murus, & posui valuas, & recensui ianitores, & cantores & Leuitas, præcepi Anani fratri meo, & Ananię principi domus de Ierusalem (ipse enim quasi vir verax & timens Deum plus cæteris videbatur) & dixi eis. Non aperiantur portę Ierusalem vsque ad calorem solis. Cumque adhuc assisterent, clauę portę sunt, & oppilatę. Et posui custodes de habitatoribus Ierusalem singulos per vices suas, & vnumquemque contra domum suam. Ciuitas autem erat lata nimis & grandis, & populus paruus in medio eius, & non erant domus ædificatę. Deus autem dedit in corde meo, & congregaui optimates, & magistratus, & vulgus, vt recensere eos. Et inueni librum census eorum qui ascenderant primum, & inuētum est scriptum in eo. Illi filij prouincię qui ascenderunt de captiuitate migrantium, quos transtulerat Nabuchodonosor rex Babylonis, & reuersi sunt in Ierusalem, & in Iudęam, vnusquisque in ciuitatem suam, qui venerant cum Zorobabel, Iosue, Nehemias, Azarias, Raamias, Nahamin, Mardocheus, Belsar, Mepharat, Beggoai, Nahum, Baana. Numerus virorum populi Israel, filij pharos, duo milia centum septuagintaduo. Filij Saphatia trecenti septuagintaduo. Filij Aręa, sexcenti quinquaginta duo. Filij phethmoab, filiorum Iosue & Ioab, duo milia octingenti decē & octo. Filij Aelam mille ducenti quinquaginta quatuor. Filij Zethua octingenti quadragintaquinque. Filij Zachai septingenti sexaginta. Filij Bannui sexcenti

etiam muri constructionē grauiter angebantur. Nehemias autē in ciuitate vidēs paucos homines habitare, rogauit faceretes & leuitas, vt vicis relinquentes ad ciuitatem migrarent, & in ea manerent, fabricans eorum domicilia propriis expensis.

Omnia

NICOLAUS DE LYRA, C A P. VII.

Postquam au. Superius scripta est muri ciuitatis preparatio, hic consequenter describitur eius clausio, et primo describitur ciuitatis clausio, secundo populi summa, ibi. Deus autem. Circa primum vero primo describitur positio portarum, cum dicit. Et posui valuas, secundo serarum & vestibulorum cum dicitur. Et dixi eis. Non aper. por. ne subito irruerent aduersarii antequam viri belatores essent plenarie excitati, et per ordinationem custodum, cum dicitur. Et posui custodes. Et non er. do. qd. Videtur contrariari ei quod predictur. Vnū quemq; con. dom. dicitur. q. domus nō erant ædificatę ad permanendū, sed iuxta muros a parte interiori fecerāt quadam appenditia

& tuguria in quib. poterant manere ad tempus quousq; ne ciuitas esset interius ædificata, & ideo qd dicitur est superius de ædificatione muri exterioris & medi & muri interioris, & domorum sacerdotaliū & aliquorum aliorum, dicitur ibi per anticipationem. Deus autem de. in cor. meo, &c. Descripta ciuitatis clausura, hic consequenter describitur populi summa, quod fecit Nehemias ex inspiratione diuina, vt videret qui essent habitari in Ierusalē, et qui extra de habitantib. in Ierusalē qui & qualiter deberent ædificare muros interiores et domos ad habitandum, et ista numeratio populi habetur sup. Esa. 2. c. ita quod hic et ibi est idem numerus totius multitudinis, licet in aliquibus variatur secundum partes et secundum nomina numeratorū. Quod factum est, quia plures eorū erant binomii, et hęc nominantur vno nomine et alij ibi, et ideo exponatur litera sicut ibi sunt exposta vsque ibi.

Non

M O R A L I T E R.

1. Post vnum autē actū. &c. Sequitur.
2. Non aperiantur porta. &c. Secundum sensum moralem ciuitas Ierusalē signat animam fidelium, in qua regnat verus Dominus Iesus Christus per gratiam. Huius autē ciuitatis portę sunt exteriores sensus animi qui non dēnt apertū de nocte. i. ad opera mala peragēda, q̄ sunt opera tenebrarum, vt potestas non est apertus ad aspectū impudicū, nec auditus ad verba detractionū, neq; gustus ad gastrimargię vitiū, neq; tactus ad amplexū immundum, neq; odoratus ad odorē meretricum, nec ad alia p̄dictos sensus respicientia dēnt aliquatenus

liter aperiri, sed ista sunt posita pro exemplo. Sed portę p̄dictę ad calorem solis sūt apertendę. i. ad faciendū opera charitatis, quę signantur per calorem solis. Apertendus est. n. ui fas ad miseria pauperum releuandas, Esa. 63. b. *Cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris.* Similiter audire ad exaudiendum clamores afflictorum. Prou. 21. b. *Qui obturat aurē suam ad clamorem pauperis, & ipse clamabit & non exaudietur.* Exemplum Luc. 16. de diuite epulone, qui clamās ad Abraham, guttam aque non potuit impetrare, eo qd micis paupis Lazaro nō cōcessit. Et hęc dicendū est de apertione aliorū sensuū ad actus sibi cōueniētes secundū ordinē charitatis: Non

A quadraginta octo. filij Bebai sexcenti viginti octo. Filij Azgad duo millia trecenti vigintiduo. Filij Adonicam, sexcenti sexaginta septē. Filij Beguai duo millia sexaginta septem. Filij Adin sexcenti quinquaginta quinque. Filij Ater, filij Ezechia, nonaginta octo. Filij Afem, trecenti vigintiocto. Filij Befai, trecenti vigintiquatuor. Filij Araph, centum duodecim. Filij Gaboon, nonaginta quinque. Filij Bethlehem, & Nethupha, centum octoginta octo. Viri Anathot, centum vigintiocto. Viri Bethazmoth, quadragintaduo. Viri Cariathiarim, Cephira & Beroth septingenti quadragintatres. Viri Rama, & Nebo, sexcenti vigintianus. Viri Machmas, cētum vigintiduo. Viri Bethel & Chai centum vigintitres. Viri Nebo alterius quinquagintaduo. Filij Aelam alterius, mille ducenti quinquaginta quatuor. Filij Arem trecenti viginti. Filij Iericho trecenti quadraginta quinque. Filij Lodadin & Ono, septingenti viginti vnus. Filij Senaa, tria millia nonagenti triginta. Sacerdotes, filij Idaia in domo Iesua, nongenti septuaginta tres. Filij Emmer, mille quinquagintaduo, Filij Pheffur, mille ducenti quadraginta septem. Filii Arem, mille decem & septem. Leuitæ, Filij Iosue, & Cedmihel filiorum Oduia septuaginta quatuor. Cantores, Filij Aaph, centum quadraginta octo. Ianitores, Filij Selum, filij Ater, filij Telmon, filij Accub, filij Atitha, filij sobai, centum triginta octo. Nathinæi, Filij Soa. Filij Asupha, filij Thebaoth, filij Ceros, filij Sias, filij Phadon, filij Lebana, filij Agaba, filij Selmon, filij Anan, filij Geddel, filij Gaer, filij Raahia, filii Rasin, filii Nechoda, filij Iezē, filii Aza, filii Phasea, filii Befai, filii Munim; filij Ne-

filii Nephusim, filii Bechue, filii Acupha, filii Azur, filii Bessuch, filii Maida, filii Arfa, filii Berco, filii Zizara, filii Thema, filii Nasia, filii Athupha, filii seruorū Salomonis, filii Sotal, filii Sopherch, filii Pheruda, filii Labala, filii Darcon, filii Gedel, filii Saphata, filii Achil, filii Phochereth, qui erat ortus ex Asbaim filio Ammō. Oēs nathinæi, & filii seruorum Salomonis trecēti nonagintaduo. Hi sunt autem qui ascenderunt de Thelmala Thelarsa: Cherub, Addō, & Emmer, & nō potuerunt indicare domum patrum suorum, & semen suum vtrum ex Israel essent: Filii Dalai, filii Tobia: filii Nechoda sexcēti quadragintaduo. Et de sacerdotibus filii Iobia, filii Accos: filii Berzellai qui accepit de filiabus Berzellai Galaaditidis vxorē & vocatus est noīe corū. Hi quæserunt scripturam suā in censu & nō inuenerunt, & eiec̄ti sunt de sacerdotio. Dixitq; Aherfatha eis: vt nō mā ducarēt de sanctis sanctorum: donec staret sacerdos † doctus & eruditus. Omnis multitudo^a quasi vnus: quadragintaduo millia trecenti sexaginta absq; seruis & ancillis eorū, qui erāt septē millia trecenti triginta septem, & inter eos cantores & cantatrices, ducēti quadraginta quinque; Equi eorum septingenti triginta septem: muli eorum: ducenti quadraginta quinque, cameli eorum quadringenti triginta quinque, asini sex millia septingenti viginti.

CAP.

^a Omnis multitudo quasi vn. & c. Iose. Populū etiam agros colentem de cimias fructuū ad Ierolimā iussit offerre, vt habentes sacerdotes & Leuitæ alimēta, perpetua religiōis iura nō derelinquerēt. Et hi quidem libēter sequebantur decreta Nehemiæ. Ciuitatē verō exinde cōtigit hominum multitudine compleri. Multa etiam talia bona & laudibus digna cum summa fecisset magnificētia Nehemias, ad senectutem perueniens defunctus est.

† qua series generationis eorum recenferetur.

† in Vrim & Thummim. & vide Exo. 28. c.

F

CAP.

Hieron. Hucusque refertur quid in Commentario scriptum fuerit, & in Nehemiæ historia textitur.

Nonnulli autem de principibus familiarum dederunt in opus. Aherfatha dedit in thesaurum, auri drachmas mille & phialas quinquaginta, tunicas sacerdotales quingentas triginta. Et de principibus familiarum dederunt in thesaurum operis, auri drachmas viginti millia, & argenti minas duo millia ducentas. Et quod de-

dedit reliquus populus auri drachmas viginti millia, & argenti minas duo millia, & tunicas sacerdotales sexaginta septem. Habitauerunt autem sacerdotes, & Leuitæ, & ianitores, & cantores, & reliquum vulgus & nathinæi, & omnis Israel in ciuitatibus suis.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nonnulli. vbi exprimuntur munera, quæ dederunt principes in tem-

templo domini, quia. 1. Esdræ 2. ponuntur tantum in generali, hic autem ponuntur magis in speciali. & patet liera.

Tom. 2.

XX 2. CAP.

C A P. VIII.

A **E**T *ve. mensis.* Bed. Qui non longe aberat. Cum enim mensis esset xxv. hic textus mensis completus v. tantum dies ad exordium .i. mensis supererant, qui a prima die usque ad vicessimam secundam totus legitimis ceremonijs consecratus est, quibus ita rite celebratis, deinde ad disponendos vrbis manfiores cum principibus & plebe reuertus est.

Bed. li. 3. p. 105. alle. in Eiram, ca. 21.
fr. 1. 2. 2. 3. E. d. 9. c.
Vbi supr. Nota deuotionis populi.

B **C**ongregatusque est omnis populus quasi vir vnus ad plateam, quae est ante portam aquarum, & dixerunt Esdrae scribae, ut afferret librum legis Moysi, quam preceperat dominus Israel. Attulit ergo Esdras sacerdos legem coram multitudine virorum & mulierum, cunctisque qui poterant intelligere, in die prima mensis septimi. Et legit in eo aperte, in platea quae erat ante portam aquarum, de mane usque ad mediam diem in conspectu virorum, & mulierum, & sapientum. Et aures omnis populi erant erectae ad librum. Stetit autem Esdras scriba super gradum ligneum, quem fecerat ad loquendum, & steterunt iuxta eum Marthania, & Semeia, & Ania, & Vria, & Delchia, & Maasia, ad dexteram eius & sinistram, Phadaia, Misahel, & Melchia, & Alum, & Asephdana, Zacharia, suum fluentis scripturarum spiritualiter potandis.

C A P. VIII.

Quarene scilicet Nehemia providere & disponere qui in ciuitate quam adificauerat, habitare deberent.

T + venerat mensis septimus scenophegiae sub Esdra & Nehemia. Filii autem Israel erant in ciuitatibus suis. Congregatusque omnis populus quasi vir vnus, ad plateam, quae est ante portam aquarum, & dixerunt Esdrae scribae, ut

afferret librum legis Moysi, quam preceperat dominus Israel. Attulit ergo Esdras sacerdos legem coram multitudine virorum & mulierum, cunctisque qui poterant intelligere, in die prima mensis septimi. Et legit in eo aperte, in platea quae erat ante portam aquarum, de mane usque ad mediam diem in conspectu virorum, & mulierum, & sapientum. Et aures omnis populi erant erectae ad librum. Stetit autem Esdras scriba super gradum ligneum, quem fecerat ad loquendum, & steterunt iuxta eum Marthania, & Semeia, & Ania, & Vria, & Delchia, & Maasia, ad dexteram eius & sinistram, Phadaia, Misahel, & Melchia, & Alum, & Asephdana, Zacharia,

Mythicè quoque; edificata ciuitate oportet sequi lectionem diuinam, & tubas sonare crebriores, vt populus sacramentis celestibus initiatus etiam sacris eloquijs ex tempore solertius qualiter viuere debeat, instruat.

Ante portam aquarum. Be. Portam aquarum reor dici in atrio sacerdotum, quo tempore vndique per quiddam erat circundatum, maxime ad orientalem plagam templi, vbi erat mare aeneum, ad lauandas manus pedesque; introcuntium in templum, vbi erant decem lutes aenei ad lauandas hostias, vbi etiam altare holocausti inter quod & templum lapidatus est Zacharias filius Barachiae. Non autem huius atrij portam intradi populus habebat licentiam, sed tantum sacerdotes & ministri domini. Populus autem extra hanc portam, & maxime in platea, quae erat ad orientalem plagam eius ad audiendum vel adorandum stare solebat. Bene ergo ante portam aquarum collectus est populus tanquam per antistitem

suum fluentis scripturarum spiritualiter potandis. *Stetit autem Esdras scriba super gradum.* Vt meminisse huius loci Paralip. vbi dictum est, quia stetit Salomon coram altare domini ex aduerso vniuersae multitudinis Israel, & extendit manus suas. Si quidem fecerat Salomon basim aeneam, & posuerat eam in medio basilicae; hanc quinque cubitos latitudinis, & tres cubitos in altum, stetitque super eam. In medio. n. basilicae, dicitur

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. VIII.

ET *ve. mensis septimus.* Postquam descripta est ciuitatis mutatio & murata clausio, hic consequenter describitur populi congregatio ad precandum dominum, vt propter peccata populi ciuitas iterum varetur. Circa quod primo describitur. scilicet celebraatio. secundo transgressionis confessio. x. c. 3. correctionis firma promissio. ca. x. Circa primam describitur primo celebratio festi tubarum. secundo tabernaculum, ibi in die secundo. Circa primam celebrationem. primo describitur legis lectio. secundo eiusdem interpretatio, ibi, Dixit autem Nehemias. Circa primum dicitur.

1 Et venerat mensis septimus, &c. qui apud Hebraeos erat quasi totus festiuus, quia prima die erat festum tubarum, in memoriam liberationis Isaac ab immolatione, & decima die festum expiationis in memoriam diuinae placationis d. fabricatione vituli aurei in deserto, et quia undecima die festum tabernaculorum, in memoriam quod filij Israel post exitum de Aegypto habitauerunt in tabernaculis in deserto. Et istud festum celebrantur et filij Israel, qui de captiuitate redierant, non tamen prima die mensis septimi, sed quintadecima die, vt videtur infra in mi cap.

Scenophegia sub Esdra & Nehe. &c. hoc non est in Hebraeo, nec est in textu, nec sub intelligitur. quia scenophegia idem est quod festum tabernaculorum, quod non fiebat tunc scilicet prima die mensis septimi, sed post, scilicet quintadecima die, quia sic praecipitur Leuitici. 23.

3 Congregatusque est omnis populus quasi vir vnus. i. totaliter

taliter & perfecte, vel vno animo & voluntate ad festum celebrandum.

3 Ad plateam quae est ante portam aquarum. *Ista porta nominatur porta fontis supra. 3. c. & in opposito illius portae, non tamen immediate erat atrium, vbi homines orabant & audiebant verbum diuinum, & hoc atrium vocatur hic platea.*

4 Et dixerunt Esdrae scribae, ut afferret librum legis domini. &c. Quam reparauerat, vt dictum est supra Esdrae. 7. & ideo eam melius docere poterat.

5 Et legit in eo aperte, &c. id est, intelligibiliter declarando ea quae videbantur obscura.

6 In die prima mensis septimi. in quo est festum tubarum, vt praecipitur Leuitici. 23.

7 De mane usque ad mediam diem. in quo apparet eius sollicitudo populum docendo, & deuotio populi ita diu & attente audiendo. Ideo subditur.

8 Et aures omnis populi erant erectae ad librum. &c. id est, ad audiendum ea quae legebantur in libro, & aures mentis erant attente ad intelligendum.

9 Stetit autem Esdras scriba super gradum ligneum, quem fecerat ad loquendum, &c. Dicitur autem de Salomone, quod stetit super basim aeneam ad loquendum populo, vt habetur secundo Paralipomenon sexto. Sed illam basim & alia metalla portauerunt secum Chaldaei, quando incenderunt templum & ciuitatem, vt habetur 4. Re. ultimo. Esdras autem non erat ita dices sicut Salomon. & ideo pro gradu quo fecit gradum ligneum ad loquendum.

M O R A L I T E R.

2 Congregatusque est omnis populus quasi vir vnus, &c. Vnde dicitur Actuum quarto. f. Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna.

3 De plateam quae est ante portam aquarum. id est, lachrymarum compunctionis & deuotionis. tales enim aquae in congregatione

gatione fidelium debent esse. Attulit ergo Esdras sacerdos legem coram multitudine. Per Esdras qui adiutor interpretatur, doctor vel praedicator euangelicus designatur. vnde Paulus magnus praedicator & doctor gentium dicit. 1. Cor. 3. b. Dei enim adiutores sumus. Et iste debet afferre legem euangelicam, & eam fideli populo praedicare, & eius intellectum fideliter aperire.

A citatrij sacerdotū, cui basilica maior exteriorum atriorū oī parte templi erat circumdata, de quib. in eodem lib. scriptū est, *Fecit et atrium sacerdotum & basilicam grandem, &c.* Sed & Salomō quasi rex basim fecit aeneam. Esdras quasi minoris potentia gradū lignēū. sicut Salomon vel Moyfes altare hoc locauit fecerunt aeneam, & filij trāsmi grationis lapideum. Sed non est putādū minis sacramētum lignēū gradū quāni basim aeneam habere. Sicut enim es p diurnitate perdurandi, vel suauitate sonandi diuinis congruit sacramentis, q̄ nulla sacramentorū lōgitudine deficiūt, & in omnem terram exiuit sonus eorū. Ita lignum cōgruit eisdē propter tropheū dominicę passionis. *Stetit autē Esdras scriba super gradū lignēum &c.* Be. Stat pontifex in gradu ligneo, quē fecit ad loquendum, cum singulari imitatione dominicę passionis altiorē se ceteris facit. vnde meritō fiducialiter p̄dicat verbū Dei. Si enim nō imitatur passionem dñi, nondū gradum lignēū, vñ alijs p̄mincat, ascendit. Vnde necesse est, vt timidus & erubescēs quā ipse non fecit, alijs faciēda p̄dicet, &c.

Cū p̄sules quantum honore, tatum op̄te subditos antecellunt, ipsi eorū exemplis incitati vitę suę gradum exeuntur deuoti, & ab eis pie admoniti pro peccatis, vel desiderio patrię cōlestis lachrymas profunderē delectantur. Vnde bene subditur, Flebat enim omnis populus, cum audiret verba legis, &c.

a *Ite & comedite & bibite, &c.* * Clemens Ro. de ecclis dicit Dñs, *Bona terra comedite, Et, Omnem carnem edite vt olera barbarum,*

barum, sanguinem aut effundetis. Non enim que intrant in os coinquant hominem, sed que exeunt blasphemias inquam, & detractiones, ac si quid est huiusmodi. Quis enim comedit vel bibit sine ipso? Admonet quoque te sapiens Esdras, Ite, inquit, & comedite pinguedines, & bibite dulcedines, & ne tristemini.

* Iosephus. Cum audissent recentia legis iustitiam, ad p̄sens & in posterum docebantur, de p̄teritis autem gemebant, recordati quōd si legem custodissent, nihil ex tot malis perpeffi fuissent. P̄cepit autem Esdras lachrymis abstinere propter festos dies, in quibus minime licet affligi, hortabaturque magis ad epulationes eos conuerti, & facere quę sunt cōuenientia celebrationi p̄senti, p̄nitentiam verō & mōstia de prioribus peccatis habendam, & obseruandum ne quid in posterum eis simile eueniret.

Vt infirmiores conscientias proximorū exemplo p̄actionis, & suauitate deuore admonitionis cōfortemus, p̄cipit, quatenus

ficut adipe & pinguedine repleantur, labijsque exultationis laudent nomen domini. Iuxta literam quoque cum infestis diebus post orationem lectionem & psalmodum studia completa carnem reficimus, pauperum & peregrinorum meminisse debemus.

b *Nolite contri.* Doctores qui mentes auditorum sacris lectionibus ad iachrymas excitant, & ijdem cōsolantur, dum gaudia secutura promittunt.

c *Quia dies san.* Dū scilicet verbis dñi audiendis & implendis

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et benedixit Esdras dño Deo magno, &c. *Ostendens quod in principio p̄dicationis ad impetrandum gratiam Dei debet fieri oratio, non solum a p̄dicante, sed etiam a toto populo. Ideo subditur, Et respondit oīs populus, amen, amen, eleuans manus suas. Et incuruati sunt & adoraue.*
- 2 Populus autem stabat in gra. *inferius quā Esdras qui p̄eminebat populo, vt p̄dictum est.*
- 3 Dixit aut Neh. *Hic consequenter describitur lectionis interpretatio, cum dicitur, Dixit au. Neh. ipse est Athersatha. Sic enim alio nomine dictus est, cuius ratio dicta fuit supra Esd. 2. ca.*
- 4 Et Esdras sa. & scri. *Non est per hoc intelligendum, q̄ isti omnes simul loquerentur, quia esset magis confusio intellectus audientium quā instructio, nisi forsitan in diuersis locis & diuersis partib. populi sic loquerentur, quod vnus non impediret alium, quod tñ non videtur verum, quia in principio huius c. dicitur. Congregatus est oīs populus*

- pulus quasi vir vnus ad plateā, quę est ante portam aquarū. *Ex quo videtur, quod totus erat congregatus in loco vno. solus igitur Esdras legē legebat, & obscura declarabat, sed alii in hoc ipsum iuuant, quia sibi adstantes faciebant silentiū in populo ipsum reprimentes a luctu & gemitu, quia non erat dies luctus, sed spiritalis læticia.*
- 5 Flebat enim. *quia percipiebat se legē transgressū fuisse in multis.*
- 6 Ite co. pin. i. *vinum melle dulcoratū. Et hoc patet, quod in dieb. festiuis possunt fideles & debent lautius viuere, cum moderamine tamē.*
- 7 Et mit. partes. *id est, exenia.*
- 8 Eis qui non p̄x. pa. i. *pauperibus qui non habuerunt, vnde possent sibi sufficienter prouidere.*
- 9 Et no. con. *cuius ratio subditur.*
- 10 Gaudium etenim. *i. gaudium spirituale quo debetis in domino gaudere in hac solennitate est consolatio nostra nos fortificans ad bonum. Cetera patent ex dictis.*
- 11 Et in die. se. *Hic consequenter agitur de celebratione festi tabernaculorum, cuius occasio p̄mittitur. cum dicitur.*

MORALITER.

† Et benedi. Esdras do. Quia p̄dicator Dei gratiam postulare debet in principio, non solum per seipsum, sed etiam per populū. Ideo subditur.

† Et respondit omnis pop. amen.
6 Ite & come. Ex hoc patet, quod in diebus solennibus licitum est lautius viuere, quā alijs temporibus. Vel per istā refectionem potes eucharistię sumptio designari, quę in diebus solennibus est potissimē assumenda.

1 Cor. 6. b. Orat. 4. c. nr. in I. d. ros.

disperam damus, in quo die quamvis exterius aduersa patientes, nos in spe gaudere oportet, unde, Quasi tristes, semper autem gaudentes, &c.

Beda Hæc in Leuitico plenius scripta sunt & quod in memoria fieri iussa sunt longitueris, quo educens dominus populum de Aegypto, xl. annis per desertum in tabernaculis habitare fecit quotidie illis per Moysen legis præcepta de promens. Iussu est autem fieri tabernaculorum fixio, quæ Græce seephegia dicitur, omnibus annis septem diebus, idest a quindecima die septimi mensis vsque ad xxij. Huius obseruati-

1 Iohan. 7. a.

Num. 14. f.

Deu. 29. a.

Exo 14. d.

3. Reg. 19. b.

Matt. 4. a.

Heb. xj. c.

1 Cor. 13. c.

tiæ facti in debemus perseruari, cum Christus huic festiuitati adesse dignatus est. Cumq; populū affitus cōfluentē, sacris dedicauerit verbis. Nostri quoq; patres liberati sunt ab Aegyptiaca seruitute p sanguinē agni & adducti p desertū, quadraginta annis in terrā promissionis, cū p dñi passionē liberatus est mundus a seruitute diaboli, & per apostolos primitiua ecclesia cōgregata est, quæ quasi per desertum xl. annis ducta est ad patriam cœlestem, quæ quadragenarium ieiunium Moysi, & Elize, & ipsius dñi imitando continentem vitā duxit, semper æternam siciens patriā, & ab omnib. mūdi secreta illecebris, in quotidiana diuinæ legis meditatione vigilauit. Nos quoque debemus manere in tabernaculis, exeuntes de tabernaculis nostris, i. seculi voluptatib. relictis, peregrinos nos esse in terra, & patriā habere in celis cōfiteri & desiderare eam oibus votis, & hoc in die solenni mense 7. i. in luce gaudij cœlestis implente cor nostrū gratia spiritus sancti quæ septiformis est. In tabernaculis septem dieb. manere præcipimur, quā omni tēpore huius vitæ quæ septem dieb. agitur, meminisse nos oportet, quia incolæ sumus in terra;

& peregrini sicut patres nostri. b Ligni pulcherrimi, &c. Quod scilicet Hebraei vocant cedrū. Frondes verò myrti & obumbraculum sibi affert qui dicere potest. Christi bonus odor sumus Deo in omni loco. c Fronds li. pul. & fron. myrti, &c. Fructus charitatis quæ inter omnes virtutes pulcherrima, per quam & Christus lignum crucis pro nostra salute ascendit, cuius passionem dum quantum possumus, imitatur, frondibus profecto ligni pulcherrimi & myrti in mortificatione in virtutū & libidinum protegimur. Magi. n. dño myrrham offerentes docuerunt, quia qui Christi sūt, carnem suam cum vitijs & concupiscentijs crucifigunt.

puli, sacerdotes, & Leuitæ ad Esdram scribam, vt interpretaretur eis verba legis. † Et inuenerunt scriptum in lege præcepisse dominum in manu Moysi, vt habitent filii Israël in tabernaculis in die solenni mente septimo, vt prædieent & diuulgent vocem in vrbibus suis, & in Ierusalem, dicentes: Egređimini in montem, & afferte frondes oliuæ, & frondes ligni pulcherrimi, frondes myrti, & ramos palmarum, & frondes ligni nemorosi, vt fiant tabernacula, sicut scriptum est: Egressus est omnis populus, & attulerunt. Feceruntque sibi tabernacula, vnusquisque in domate suo, & in atrijs suis, & in atrijs domus Dei, & in platea portæ aquarū, & in platea portæ Ephraim. Fecit ergo vniuersa ecclesia eorum, qui redierant de captiuitate tabernacula, & habitauerunt in ta-

† Ramos palmarum. Bed. Ramos palmarum afferimus, quod est manus victricis ornatus, cū mentem vitiorum victricem gerimus, & inuicta cunctis hostibus vt stamus ante thronum in conspectu agni amicti stolis albis, & palmæ in manibus nostris.

c Vnusquisque in domate suo, & in atrijs suis, & in platea portæ aquarū, & in platea portæ Ephraim. Fecit ergo vniuersa ecclesia eorum, qui redierant de captiuitate tabernacula, & habitauerunt in ta-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et in. feri. Le. 23. g.
2 Præcipi. do. in ma. idest, per ipsum Moysen.
3 Vt hab. &c. factis de ramis arborū vitiibus & floribus, hoc. n. festū celebratur in memoria n. benefici diuini, quo fecit habitare filios Israël. 40. annis in tabernaculis in deserto, et absque notabili defectu, secundum q. habetur Deut. 2. b. Nouit dñs iter tuum habitans tecū. xl. annis, & nihil tibi defuit. & ad designandum quod Deus de deserto eos educens introduxit in terram fertilem & delectabilem.
4 In die so. men. Die. n. quindecimo septimi mensis incipiebat festum istud, & durabat. 7. diebus. s. vsque ad 21. diem mensis inclusiuo.
5 Et fron. li. i. ramis & folijs copiosi. Consequenter ponit executio huius

- huius solennitatis, cum dicitur.
6 Et egressus est. istud non refertur ad illud quod prædicitur, In die secundo, quia die secundo mensis 7. audierunt præceptum legis de festo tabernaculorum et appropinquante die. quindecimo mensis exierunt ad accipendum ramos et fecerunt tabernacula secundum legis mandatum. ideo sequitur.
7 Feceruntque sibi tabernacula in domate sua, & in atrijs suis, & in platea portæ aquarū, & in platea portæ Ephraim. Fecit ergo vniuersa ecclesia eorum, qui redierant de captiuitate tabernacula, & habitauerunt in tabernaculis suis, & in atrijs domus Dei, & in platea portæ aquarū, & in platea portæ Ephraim.
8 Et habitauerunt in tabernaculis suis septem diebus secundum præceptum legis. Lcu. 23.

MORALITER.

- † Egre. in mon. idest, de vitijs transite ad culmen virtutum.
† Et es. fron. idest, opera misericordie.
† Es. fron. i. deuotas meditationes Christi passi, qui est vitæ lignum, & speciosus forma præ filijs hominum.
† Et fron. myr. habentes virtutem consiliandi, propter quod designat patientiam in aduersis.
† Et ra. pal. Per quos victoria designat. Vnde victoribus antiquitus

tiquitus palma dabatur, & ideo signat victoriam de spiritibus inimicis, scilicet diabolo mundo & carne.
5 Et fron. li. i. ramis & folijs copiosi, per quos designatur dilatio charitatis. Psal. 118. Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum.
† Vt fr. ra. Ex istis enim fit tabernaculū spūale, in quo filij Israël. i. boni Christiani debent 7. diebus habitare, idest, toto tempore vitæ suæ, totum enim tempus. 7. dieb. reuoluitur, & ideo septenario dierū totus decursus temporis designatur.

in maioribus bonæ actionis frugibus abundare mercantur.
 a Septem die. Scenophegia septē diebus agebat. i. a quintade-
 cima luna mensis septimi vsq; ad viceſimam primam, octa-
 uo die. i. 22. mensis denuo collecta populi agebat maiori fe-
 stiuitate insignis. Vñ in Leuit. *A quintadecima die mensis septi-
 mi, quando congregauerit omnes fructus terra vestra, celebrabitis fe-
 rias septē diebus, die primo & die octauo erit sabbatum. i. requies, &c.*
 Legit ergo Esdras se-
 pte dieb. scenophe-
 gie populo in libro
 legis Dei, quia hæc est vera solennitas, vt per dies sin-
 gulos.

bernaculis. Non enim fecerant a diebus Iosue filij Nun, tali-
 ter filij Israel vsque ad diem illum, & fuit letitia magna nimis.
 Legit autem Esdras in libro legis Dei per singulos dies a die
 a primo vsque ad diem nouissimum, & fecerunt solennitatem se-
 ptem diebus, & in die octauo collectam iuxta ritum.

¶ Quod significat sanctorum congregationem in resurrectione.

specu Dei congregatus, & nunquā segregandus exilauerit.

1 tis qđ erit tpe resur-
 rectionis in vite futu-
 ra, cuius gaudio inter-
 rim in spe subleua-
 mur, tñ in re ipsa p-
 fruamur, cū oracul-
 la collecta ois san-
 2 ctu cœtus angelo-
 3 rū. s. & hoīam in con-
 CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Non enim fece. &c. talia filij Isra. Nō est intelligendum, qđ
 ista solēnitas fuerit simpliciter maior quam aliqua quæ fuerit interme-
 dio tēpore predicto, quia temporibus quibus floruit regnum, scilicet
 tempore David & Salomonis, fuerunt pluries facti tabernaculorum
 festa solenniora quam ista, sed ista comparatio accipitur secundum
 quid, & proportionabiliter, quia tempore intermedio predicto non le-
 gitur quod populus sic fuisset generaliter congregatus in Ierusalem
 quasi

quasi vir vnus, vt dicitur in principio huius cap. nec quod populus fue-
 rit sic attentus ad audiendum legem. Item secundum quandam p-
 portionem maior fuit illis, qui de captiuitate redierant, sacre tēp-
 festi, quam regibus potentibus & populo existenti in statu potē-
 tiffimo facere festa multo maiora simpliciter, sicut maius est puero portare qua-
 tuor quam viro robusto dece vel viginti.

- 2 Et in die octauo. pro emendis necessarijs in vsam templi.
- 3 Iuxta rī, qui habetur Leui. 23.

CAP.

C A P. I X.

1a **I**N die au. * Comestor. Quia audierant in lege, Am-
 monites & Moabites non intrabunt Ecclesiam Dei,
 separauerunt alienigenas, & in mundationē suā statuerūt in
 crastinū gnāle ieiunū, vt affligerēt aīas
 suas hoīes & iumen-
 ta, vsq; ad pueros se-
 ptēnes, & cōuenerūt
 octies ad audiēdā le-
 gem, quater ī die, &
 quater in nocte. Le-
 ctione terminata pro-
 sternebatur populus
 ad orandū, & fiebant
 preces super eum, &
 tandem benedictio
 sacerdotalis.
 Bed. Notanda cor-
 recti populi deuotio.
 Completa enim rite
 solennitate, vno tan-
 tum intermisso die,
 mox in ieiunio, & pē-
 nitentia sponēte con-
 uene-

C A P. I X.

1 **N** diē autem viceſimoquarto mensis hu-
 ius conuenerunt filij Israel in ieiunio, &
 in saccis, & humus super eos. Et separa-
 tum est semen filiorum Israel, ab omni
 filio alienigena, & steterunt, & confite-
 bantur peccata sua, & iniquitates pa-
 trum suorum. Et consurrexerunt ad stan-
 dum & legerunt in volumine legis domini Dei sui, quater in
 die, & quater in nocte confitebantur, & adorabant dominum
 Deum suum. Surrexerunt autem super gradum Leuitarum, Io-
 sue, & Bani, & Cedmihel, Renni, Sabnia, Abani, Sarebias,
 Bani, & Chanani, et clamauerunt voce magna ad dominum
 Deum suum. Et dixerunt Leuitæ Iosue, et Chedmihel, Bon-
 ni, Asebia, Serebia, Arebia, Odoia, Sebna, Phataia.

uenerunt, vt qđ gerendum audierant, diligenter gererēt, se-
 parando, s. seipſos mente & copore a confortio eorū, qui a
 dño alieni sunt, ne per eorū confortium in similia mala re-
 ciderent, quæ vix post longa tpa euaserant. Nos igit quicquid
 in publica synaxi vel auditorio faciēdū cognouimus, mutua
 inter nos collocutio
 ne trademus, & qua-
 liter singula castiga-
 2 tione cordis vel cor-
 poris cōptere valea-
 mur soleter perqui-
 ramus. Maxime au-
 3 tē probatur vitæ cor-
 4 rectionis industria,
 cum subditur.
 b Et confarre. Quis
 non miretur tantum
 5 populum tantam ha-
 buisse pietatis, curā,
 vt quater ī die, idēst,
 6 mane hora tertia, sex-
 ta, & nona, quibus or-
 tationi vel psalmo-
 die vacādum erat au-
 ditur legis diuinæ se-
 traderet, quo mo-
 rata

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. I X.

1 **I**N die au. Hic consequenter describitur populi confessio. & primò
 confessio transgressionis, secundò confessio diuinæ laudis, ibi Surre-
 xerunt autem. Circa primum pramittitur tempus, cum dicitur.
 1 In die au. vice. qua. Sicut enim dictum est. c. præced. singulis die-
 bus festis tabernaculorum audierunt legē, & sic peperunt se cā trans-
 gressos fuisse iungen do matrimonia cum alienigenis, & ideo transacta
 die collecta, quæ fuit 22. dies mensis septimi, in crastino separauerunt
 semen filiorum Israel ab alienigenis, & 24. die ieiunauerunt induti
 saccis, & aspersi capita puluere in signū veræ penitentiæ & humili-
 tationis,

tionis, prout dicitur. Conuene. s. Isra. in ieiun.
 2 Et separa. est se. &c. hoc iam erat factum die præcedenti. Ideo
 dicitur, Et separa. est. die præterito.
 3 Et steterunt. separati ab alienigenis die viceſimoquarto.
 4 Et confi. peccata sua. facta, verbo, & signo.
 5 Quater in die & quater in nocte. in quo apparet veritas pœ-
 nitentiæ, quia subtraherant sibi quietem noctis pro magna parte.
 6 Surrexerunt au. Hic cōsequenter describitur cōfessio diuinæ lau-
 dis, ad quam pramittitur exhortatio Leuitarum, cū dicitur. Surrexe-
 au. vt melius populum excitarent ad diuinam laudem. vnde subditur.
 7 Et dixerunt Leuitæ, &c. populum exhortando.

Sur-

M O R A L I T E R.

1 In die au. vice quar. Sicut hñ ex ca. præcedenti, singulis die-
 bus festis tabernaculorum Esdras legit in libro legis dñi ip-
 sam interpretando, & sic populus qui ad audiēdum erat in-
 tentus, vt ibidem dicitur, percepit se in plurib. deliquisse, &
 specialiter in commissione per matrimonia, cum alijs geu-
 tibus, quod prohibitum erat in lege diuina, pp quod egit pē-
 nitentiam in ieiunijs, saccis, & cinere, & segregatione a Gen-
 tilibus, vt patet in textu. Per Esdras autem intelligit prædi-
 cator, vt sup. dictū est, ipse vetò prædicare debet vitia & vir-
 tutes, pœnam & gloriam. iō per auditū suæ prædicationis po-
 pulus audiens attentē peccata sua, de quib. debet pœ-
 nitentiam agere in ieiunio quantum ad parcitatē victus, &
 in saccis, quantum ad austeritatem vestitus, & humus super
 eos, quantum ad humiliationem sui status & gestus.

2 Et separatum est semen filiorum Israel ab omni alieno. per quod
 significatur, qđ verè pœnitens elongare se debet quantum po-
 test a peccatoribus. Quia dicitur Pro. 13. d. Qui cum sapienti-
 bus graditur, sapiens erit, amicus stultorum, similis erit. Et Psal. 7. d.
 Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris.
 4 Et confi. pecca cum humilitate magna.
 5 Quater in die & quater in nocte confi. & lauda. Quaternarius
 est primus numerus quadratus, quia resultat ex duob. binarij
 in seipsum semel. bis duo namq; quatuor sūt, & ideo signat
 stabilitatem, sicut in quātitate continua corpus quadratum
 in quolibet suo latere stabiliter sedet. propter quod Philoso-
 phus 1. Ethic. comparat tetragono virtuosum. per hoc igitur
 quod dicitur hic quater in nocte, & quater in die cōfiteban-
 tur & laudabant, significatur quod vera confessio peccato-
 rum, & vera confessio diuinarum laudum, habent annexam
 quadraturam stabilem virtutum.

Curata in Deū mē
 te purior & deu-
 otior ad praedi-
 candū eius male-
 ricordiam red-
 ret, & in nocte
 qualiter exclusi-
 torpore semai
 ad confitendum
 peccata & veniā
 postulas iam ex-
 surgetet. Unde,
 vt reor, in ec-
 clesia pulcherrima
 mole ui, vt per huius-
 modie horas lectio
 de veteri & nouo
 testamento cū
 tibus dicatur, &
 sic apolloheis &
 prophetis confirmati
 verbis, ad instantiā
 orationis genua fle-
 clant, & nocturnis
 horis, cum a ceteris
 laboribus cessat
 diuinis lectionibus
 aures liberius con-
 mendantur.

† Gen. 11. d. Iud. 17. d.

† Exo. 3. 8.

† Exo. 14. 2. † Exo. 13. d.

† Exo. 19. 2. † Ingrederentur.

† statuta

C Et dixit Esdras. Vt
 que ad finem orationis vel confessionis eius, quod supra dictum
 est,

Surgite, benedicite domino Deo nostro ab aeterno usque in aeternum. Et benedicant nomini gloriae tuae excelsae, in omni benedictione & laude. Et dixit Esdras: Tu ipse domine solus tu fecisti caelum, & caelum caelorum, & omnem exercitum eorum, terram & uniuersa quae in ea sunt, maria, & omnia quae in eis sunt. Et tu uiuificas omnia haec, & exercitus caeli te adorant. Tu ipse domine Deus qui elegisti Abram, & eduxisti eum de igne Chaldaeorum, & posuisti nomen eius Abraham, & inuenisti cor eius fidele coram te, & percussisti cum eo foedus, ut dares ei terram Chanaan, Hethaei, Heuae, & Amorrhaei, & Phereaei, & Iebusaei, & Gergesaei, ut dares semini eius, & implesti uerba tua, quoniam iustus es. Et uidisti afflictionem patrum nostrorum in Aegypto, clamoremque eorum audisti super mare rubrum, & dedisti signa & portenta in Pharaone, & in uniuersis seruis eius, & in omni populo terrae illius. Cognouisti enim quia superbe egerant contra eos, & fecisti tibi nomen, sicut & in hac die; & mare diuisisti ante eos, & transierunt, per medium maris in sicco. Persecutores autem eorum proiecisti in profundum, quasi lapidem in aquas validas, & in columna nubis ductor eorum fuisti per diem, & in columna ignis per noctem, ut appareret eis uia per quam ingrediebantur. Ad montem quoque Sinai descendisti, & locutus es cum eis de caelo, & dedisti eis iudicia recta, & legem ueritatis, caeremonias & praecipua bona. Et sabbatum sanctificatum tuum ostendisti eis, & mandata, & caeremonias, & legem praecipuam eis in manu Moysi serui tui. Panem quoque de caelo dedisti eis in fame eorum, & aquam de petra eduxisti eis sitientibus. Et

1 est, quia confite-
 2 bantur peccata
 3 sua, & peccata
 4 patrum suorum,
 5 plenus Esdras de
 6 peccate qualiter
 7 factum sit, osten-
 8 ditur.
 9 b Ad montem
 10 quoque Sinai, &c.
 11 Chrysof. Quia
 12 Iudaei de Aegy-
 13 ptiorum dñatione
 14 & tyrāide sunt
 15 liberati, & efflu-
 16 gientes manus
 17 Pharaonis ad e-
 18 remum perrexe-
 19 runt intraturi ter-
 20 ram Chanaanorū
 21 repletā idolorū
 22 cultibus, adoran-
 23 tiū ligna & lapi-
 24 des, legē accepe-
 25 runt, ut cū iuis-
 26 sent ingressi nō
 27 acciperent filias
 28 eorum i matrimo-
 29 nio, neque con-
 30 nubia mutuo iū-
 31 gerent, neque cō-
 32 iunia sociarent,
 33 ne per societate
 34 mutuam auerte-
 35 rent illos a man-

dati domini, & deprauarent mores eorum.

Et

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Surgite, bened. Deo nostro. corde & ore.
- 2 Et benedi. Hic consequenter ponitur laudis diuinae confessio, et se-
 cundo diuinae misericordiae imploratio, ibi, Nunc itaque domine.
 Circa primum ponitur dicta confessio Leuitis praecipientibus. et alijs an-
 drentibus, & tacite Deum laudantibus. in qua quidem confessione pri-
 mo cognoscitur diuinum beneficium, quod est generale respectu om-
 niū, & secundo multiplex beneficium speciale collatum populo Israel,
 ibi, Tu ipse domine. Primum beneficium duplex est, vnum est crea-
 tio, & quod notatur cum dicitur.
- 3 Tu ipse do. so. scilicet, creator, premititur tamē in aliquibus libris.
- 4 Et di. Esdr. sed non est in Hebr. eo, nec est de textu, quia non est uer-
 bum solius Esdras, sed etiam aliorum confitentium Deum creatorem
 omnium caelestium & terrestrium, ideo subditur.
- 5 Tu se. eg. scilicet, sydereum.
- 6 Et ce. eg. i. caelum empyreum quod est supremum.
- 7 Et om. exer. co. id est, stellae & luminaria, quae dicuntur exerci-
 tus caeli syderis, & angelos qui sunt exercitus caeli empyrei.
- 8 Terram, quae est infimum elementum, & per hoc intelligitur crea-
 tio corporum mediorum inter terram & caelum. Secundum beneficium
 est gubernationis, quod notatur cum dicitur.
- 9 Et tu uim. om. hec. quia omnes creaturae per diuinam guberna-
 tionem ad actus suos mouentur, qui motus etiam in creaturis inani-
 matis dicitur quaedam uita, ut habetur. vii. Physicorum.
- 10 Et exer. ce. lte. ado. Quia angeli qui sunt exercitus caeli empyrei
 adorant Deū adoratione proprie dicta. Similiter exercitus caeli syderis,
 i. stellae & luminaria cum adorant adoratione large dicta, in quantum
 in eorum illuminationibus. relucet dei bonitas & sapientia, & ex hoc
 mouentur creaturae racionales ad adorandum eum adoratione proprie
 dicta. Ex hoc autem locosurrexit quidam error Iudaeorum dicentium
 Deum esse corporeum & esse in loco determinato. sicut occidente, eo
 quod stelle mouentur ab oriente uersus occidentem, quod uero uerū ibi
 dem existentē. Sed haec ratio si uerba est, quia eadem ratione diceretur
 esse in oriente, quia stelle mouentur ab occidente in orientem in huius-
 spherio nobis opposito. Et eadem dicitur error manifeste est contra dictū
 Ier. xlii. d. Caelum & terram ego impleo, dicit dñs. dicitur ita
 non hoc ita est absurdum, quod non indiget alia improbatione. adco-
 breuiter pertransio.
- 11 Tu ipse do. Hic consequenter ponitur confessio multiplicis benefi-
 cii sicut Israel specialiter collati, & exprimendo beneficiū multitu-
 dinem

- dine & magnitudinem, interponit populi ingratiudinem, ut opposita
 iuxta se posita magis clucescant, ut magis apparebit proficquendo. Pri-
 mo ergo ponitur beneficium electionis, quo Deus populum Israel sibi
 tanquam peculiarem elegit in Abraham, cum dicitur, Tu ipse do.
 qui ele. &c. Sic enim uocabatur, quando dominus ipsum eligit & ro-
 cauit, ut habetur Gen. xii.
- 12 Et edu. cum de igne Chal. quia secundum Hebraeos proicitus
 fuit in ignem de praecipio Nemroth, propter fidem unius ueri Dei, &
 inde diuinitus saluatus, prout dictum fuit plenius Ge. xi.
- 13 Et po. no. e. Abra. id est, patrem multitudinis fidelium, sicut habet
 tur Ge. xvii.
- 14 Et inue. cor. e. fi. quia pro amore tuo paratus fuit etiam filium
 suum dilectissimum immolare ut habetur Ge. xxii.
- 15 Et percu. cum eo sedus, &c. ut habetur Gene. xv.
- 16 Et imple. ver. Hic consequenter exprimitur beneficium libera-
 tionis Israel de Aegypto, cum dicitur, Et imple. ver. quia tempore
 famis fecit populum Israel descendere in Aegyptum, ut habetur Gene.
 64. ut ibidem ad tempus saluaretur, per ipsum Ioseph.
- 17 Et uidi. affli. pa. quia mortuo Ioseph populus Israel fuit ibi multo
 liciter afflictus, ut habet Exo. i. & capitulis sequentibus usque ad xii.
- 18 Clamo. co. audi. su. ma. ru. Aegyptios submergens & filios Is-
 rael saluans, ut habetur Exo. xiiii.
- 19 Et de di. signa. mare diuidendo.
- 20 Et porten. Pharaonem & eius exercitum submergendo.
- 21 Cognoui. enim, &c. iniuste filios Israel opprimendo.
- 22 Et in colum. nub. du. co. ut habetur Exo. xiiii.
- 23 Ad montem quoque Sinai. Hic consequenter describitur bene-
 ficiū dationis legis cū dicit, Ad mon. &c. in signo uisibili. Exo. xix.
- 24 Et locu. es cum e. &c. Exo. xx.
- 25 Et dedi. eis iudi. re. quantum ad praecipua iudicialia.
- 26 Et legem ve. quantum ad moralia.
- 27 Caeremonias. quantum ad caeremonialia.
- 28 Et praecipua. quantum ad cetera mandata quae ad praedicta re-
 ducuntur.
- 29 Panem quoque de caelo dedisti eis. Hic consequenter ponit
 tur beneficium nutritionis in deserto, quia dedis eis manna de caelo, ut
 habetur Exo. xvi.
- 30 Et aquam de pe. eduxisti, &c. ut habetur Exodi. xvii. & Nu-
 me. xv.
- 31 Et dixisti eis ut ingrederentur & possi. terram. ut habetur
 Nume. xiii.

Super

A Et dedisti eis regna, etc. Prosper. Interfectiones, quidem regum & gentium aduersantium populo Dei ita, vt narrantur, impletæ sunt, sed quia propheticus est textus historie, non carent figuris scriptorum nominum qualitates, vt per interpretationem, significationem cognoscat Ecclesia, quorum maxime, hostium corde soluetur. Interpretatur nempe Schon tentatio colorum, & Amorrhæi iter pretantur amaricantes. Cum itaque tentatio colorum non sit nisi mendacium, quod vt facilius obrepit, colorem tibi, veritatis adsumit, quid mitum si amar-

dixisti eis, vt ingrederentur & possiderent terram, super quam leuasti manum tuam, vt traderes eis. Ipsi vero & patres nostri superbe egerunt, & indurauerunt ceruices suas, & non audierunt mandata tua, & noluerunt audire, et non sunt recordati mirabilium tuorum, et quæ feceras eis. Et indurauerunt ceruices suas, et dederunt caput vt conuerterentur ad seruitutem suam † quasi per contentionem. Tu autem Deus propitius, clemens, et misericors, longanimis, et multæ miserationis, non dereliquisti eos. Et quidem cum fecissent sibi vitulum conflatilem, et dixissent. † Iste est Deus tuus, qui eduxit te de Aegypto, feceruntque blasphemias magnas. Tu autem in misericordiis multis non dimisisti eos in deserto. † Columna nubis non recessit ab eis, per diem, vt duceret eos in viam, et columna ignis per noctem, vt est ostenderet eis iter; per quod ingrederentur. Et spiritum tuum bonum dedisti qui doceret eos, et manna tuum non prohibuisti ab ore eorum, et aquam dedisti eis in siti. † Quadraginta annis pauisti eos in deserto, nihilque eis defuit. Vestimenta eorum non inueterauerunt, et pedes eorum non † sunt attriti. Et dedisti eis regna, et populos, et partitus es eis fortes. Et possederunt terram Schon, et terram regis Esbō, et terram Og regis Basan. Et multiplicasti filios eorum sicut stellas cæli, et adduxisti eos ad terram de qua dixeras patribus eorum, vt ingrederentur et possiderent. Et venerunt filii & possederunt terram. Et humiliasti coram eis habitatores terræ Chananæos, & dedisti eos in manu eorum, & reges eorum, & populos terræ, vt facerent eis sicut placebat illis. Ceperunt itaque vrbes munitas, & humum pinguem, & possederunt domos plenas cunctis bonis, cisternas ab eis fabricatas, vineas, & oliueta, & ligna pomifera multa. Et comederunt, & saturati sunt, & impinguati sunt, & abundauerunt deliciis in bonitate tua magna. Prouocauerunt autem te ad iracundiam, & recesserunt a te, & proiecerunt legem tuam post terga sua. Et prophe-

ricantes mendacis regis simulatione ducuntur? Quoniã & ipse diabolus mēdaciū patet, transfiguratur se in angelum lucis.
b *Prouoc. &c.*
* Lactantius. Esdras propheta, qui fuit Cyri temporibus, a quo Iudei sunt restituti, sic loquitur. *Desciuerunt a te & abiecerunt legem tuam post cor suum, et prophetas tuos interfecerunt, qui obtestabantur eos, ut reuenterentur abs te.* Propter has ergo illorum impietates, abdicauit eos in perpetuum: itaq; diuise prophetas mittere ad illos. Sed filium suum primogenitum, delabi iussit celo, vt religio nē sanctā transferret ad gētes.
D
L. 4. cap. 11.
E
F
Con-

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Super quam leuasti manum tuam. iurando Abraham, quod semē eius possideret illam terram, Gen. 22. c. ubi dicitur. *Per mecum sum iurauit dicit dominus, &c.*
- 2 Ipsi vero. Hic interponitur populi Israel ingratitude de beneficiis acceptis cum dicitur.
- 3 Superbe egerunt, &c. mandata Dei transgrediendo.
- 4 Et indurauerunt ceruices suas & non audie. &c. per obstinationem in peccato.
- 5 Et non sunt recordati mira. tuorum quæ fecerunt. Aegyptum multipliciter percutiendo, & filios Israel mirabiliter liberando, ut patet in diuisione rubri maris, & in pluribus aliis, & tamen frequenter insurgentibus ad murmurandum contra Moysen & Deum, sicut patet Exod. 14. & 16. & in multis aliis locis.
- 6 Tu autē Deus propitius & clemens, &c. ex tua bonitate eos superportasti, cum tamen essent exterminatione digni, specialiter propter hoc quod subditur.
- 7 Et quidem cum fecissent sibi vitulum, & cetera, vt habetur Exod. 32.
- 8 Feceruntque blasphemias magnas, &c. vitulum Deum nominando, & ei tanquam Deo immolando, & sic blasphemauerunt verbo & facto.
- 9 Non dimisisti eos in deserto, &c. Absq; tua benigna protectione & gubernatione, ideo subditur.
- 10 Columna nubis non recessit ab eis. propter dictas blasphemias & de ista columna nubis & ignis vtrum fuerit vna vel duplex, dictum fuit plenius Exod. 13.
- 11 Et manna tuum non pro. ingratos pane cælesti pascendo, ut habetur Exod. 16.
- 12 Et aquam de. Exod. 15. aquas dulcorando. Et 17. aquas de petra educendo.
- 13 Vestimenta eorum non inueterauerunt, & pedes eorum non sunt attriti. id est læsi vel lassati ex itinere. Sciendum tamen quod istud beneficium

ficium non potest intelligi de omnibus generaliter quia scribitur Num. 11. a. Interea ortum est inurimur populi quasi dolentium præ labore, scilicet itineris. Propter quod dicendum, quod sicut manna erat cibus valde sapidus bonis, secūdum quod dicitur Sap. 16. c. *Panem paratum dedisti eis, omne delectamentum in se habentem, &c.* & tamen erat insipidus malis, fecundum quod dicebant Numeri. 11. b. *Anima nostra arida est, nihil aliud respiciunt oculi nostri nisi man.* Ita dicendum est hic, quod vestimenta bonorum non sunt vetustate consumpta, nec pedes eorum ex itinere lassati, sed tantum malorum.

14 Et possederunt terram. Hic consequenter recolitur beneficium introductionis in terram bonam, & fertilem. Et primo quantum ad terram quæ erat ultra Iordanem, in qua habitauerunt duæ tribus, & dimidia, cum dicitur. *Et possederunt terram, &c.* vt habetur Nu. 21. Secundo quantum ad terram, citra Iordanem, quæ proprie dicitur terra promissionis, cum dicitur.

15 Et adduxisti eos ad terram de qua dixeras patribus eorum. scilicet Abraham, Isaac, et Iacob.

16 Et humiliasti coram eis habitatores terræ Chananæos, &c. immittendo eis tantum terrorem, quod non poterant se defendere, vt habetur Ios. 2. b.

17 Et reges eorum. s. triginta vnum, quos debellauit Iosue, vt habetur Ios. 12. Cætera patent in litera.

18 Et comederunt, & saturati sunt, &c. Hic consequenter interponitur ingratitude populi Israel de beneficiis acceptis. *Et comederunt et saturati sunt, & impinguati sunt & abundauerunt delictis, &c.* Et sequitur.

19 Prouocauerunt autem te ad iracundiam. multipliciter te offendendo.

20 Et recesserunt a te, et proiecerunt legem tuam, etc. p. idololatriam

21 Et prophetas tuos occiderunt. sicut patet. 4. Regum in pluribus locis specialiter. 22. ubi dicitur de Manasse, quod sanguinem innoxium fudit multum nimis.

Et

A Conuersique
 A sunt & clamauerunt
 ad te. Tu
 autem de celo
 exaudisti, & li-
 berasti eos, &c.
 In psal. 33.
 Euthy-
 mius. Quater-
 tena atque hu-
 mania uotis nō
 experunt, sed
 celestia atque
 sublimia, ta-
 met si lingua si-
 leant, mente ta-
 men ac spiritu
 palam clamāt,
 & eorum cla-
 mor quam ta-
 cillime perue-
 nit ad aures
 Domini, unde
 etiam exaudiū-
 tur, & ab omni
 tentatione cri-
 ptiuntur, ac ui-
 fetia, vel quia
 ab omni aduer-
 sitate a Deo li-
 berantur, vel
 quia fortitudi-
 ne atque con-
 stantia omnem
 afflictionis im-
 petum superāt,
 que res etiam
 liberatio dicit.
 b. Ecce nos, si
 hodie serui su-
 mus, & terra quā
 ceant, patribus
 nostris, ut come-
 derent panem ei-
 us, & que bona
 sunt eius, &c.
 te-

ras tuos occiderunt, qui contestabantur eos ut reuertentur ad te, fe-
 ceruntque blasphemias grandes. Et dedisti eos in manum hostiū suo-
 rum, & afflixerunt eos. Et in tempore tribulationis suæ clamauerunt
 ad te, & tu de celo audisti, & secundum miserationes tuas multas dedi-
 sti eis saluatores, qui saluarent eos de manu hostium suorum. Cumque
 requiescent, reuersi sunt ut facerent malum in conspectu tuo, & de-
 reliquisti eos in manu inimicorum suorum, & possederunt eos. Con-
 uerterique sunt & clamauerunt ad te. Tu autem de celo exaudisti, & li-
 berasti eos in misericordijs tuis multis temporibus, & contestatus es
 eos, ut reuertentur ad legem tuam. Ipsi vero superbe egerunt, & non
 audierunt mandata tua, & in iudicijs tuis peccauerunt, quæ faciet ho-
 mo & uiuet in eis. Et dederunt humerum recedentem, & ceruicem
 suam indurauerunt, nec audierunt. Et protraxisti super eos annos mul-
 tos, & contestatus es eos in spiritu tuo per manum prophetarum tuo-
 rum, & nō audierunt, & tradidisti eos in manum populorum terrarū.
 In misericordijs autem tuis plurimis non fecisti eos in consumptionē,
 nec dereliquisti eos, quoniam Deus miserationum, & clemens es tu.
 Nunc itaq; Deus noster magne, fortis, & terribilis, custodiens pactum,
 & misericordiam, ne auertas a facie tua omnem laborem qui inuenit
 nos, reges nostros, principes nostros, & sacerdotes nostros, & prophe-
 tas nostros, & patres nostros, & omnem populum tuum a diebus regis
 Assur usq; ad diem hanc. Et tu iustus es in omnibus quæ uenerunt su-
 per nos, quia ueritatem fecisti nobis: nos autem impie egimus. Reges
 nostri, principes nostri, sacerdotes nostri, & patres nostri non fecerunt
 legem tuam, & non attenderunt mandata tua, & testimonia tua, quæ
 testificatus es in eis. Et ipsi in regnis suis bonis, & in bonitate tua mul-
 ta quam dederas eis, & in terra latissima & pingui, quam tradideras in
 conspectu eorum, nō seruiert tibi, nec reuersi sunt a studiis suis pes-
 simis. Ecce nos ipsi hodie serui sumus, & terra quam dedisti patribus
 nostris, ut comederent panem eius, & quæ bona sunt eius, & nos ipsi
 serui sumus in ea. Et fruges eius multiplicantur regibus, quos posuisti
 super nos propter peccata nostra, & corporibus nostris dominatur, &
 iumentis nostris secundū uolūtātē suā, & in tribulatione magna sumus:

Augu-
 stinus. Prima
 feruitutis causa
 peccatum est:
 ut homo ho-
 mini condicio-
 nis uinculo sub-
 deretur, quod
 non, nisi Deo
 iudicante, a-
 pud quem non
 est iniquitas, &
 nouit diuersas
 penas, meritis
 distribuere de-
 linquentium
 Ambro-
 sius. Deus non
 seruos, & libe-
 ros, sed omnes
 ingenuos con-
 didit. Hoc au-
 tem mundi ini-
 quitate factum
 est, ut dum al-
 ter alterius fi-
 nes inuadit,
 tunc captiuos
 ducit ingenuos
 Denique pec-
 cati causa Chā
 audiuit, Male-
 dictus puer, Cha-
 uam, seruus ser-
 uorum erit fratri-
 bus suis. Cham
 ergo propter
 stultitiam, quia
 risit, nudita-
 tem patris stul-
 te, seruus est ap-
 pellatus.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et dedisti eos in manu, hostium suorum. Illud refertur ad tem-
 pus iudicium, quia post mortem Iosue populo ad idololatriā
 declinante frequenter fuit traditus in manus hostium, ut
 patet ex decursu libri iudicium.
- 2 Et in tempore tribulationis sue clamauerunt ad te, &c. afflictione eis intellectu
 dante.
- 3 Et secundum miserationes tuas. quamuis essent indigni.
- 4 Dedisti eis saluatores. id est, iudices, qui liberabant eos de ma-
 nibus hostium, ut patet ex decursu libri iudicium. Unde dici-
 tur iud. 2. c. Cumque dominus iudices suscitareret in diebus, eorum, ste-
 rebatur misericordia, & audiebat afflictorum gemitus, & liberabat
 eos de eade uastantium.
- 5 Cumque requiescent. ab afflictione hostium.
- 6 Reuersi sunt, ut facerent malum. mortuo iudice.
- 7 Et dereliquisti eos in manu inimicorum. s. donec liberaretur palium
 iudicem succedentem, sicut patet ex decursu libri iudicium.
- 8 Conuersi que sunt & clamauerunt ad te. tempore Samuelis.
- 9 Et liberasti eos. de manibus Philistinotū Samuele pro eis
 orante, ut habetur. 1. Reg. 7. c.
- 10 Et contestatus es eos, ut reuerterentur ad legem tuam. per Samuelē Da-
 uid, & alios prophetas.
- 11 Ipsi vero superbe egerunt, & non audierunt man. quia regnum
 Israel tempore Ieroboam recessit a cultu Dei, colendo vitu-
 los aureos, ut habetur. 3. Reg. xii.
- 12 Et dederunt humerum recedentem. quia post regnum Israel,
 regnum Iuda declinavit ad idololatriam.
- 13 Et protraxisti super eos annos multos. differendo pœnæ inflig-
 tionem.
- 14 Et contestatus es eos. ut non excusarent se per ignorantiam.
- 15 Et non audierunt. obstinati per suam malitiam.
- 16 Et tradidisti eos in manu populorum terrarum. quia regnū Israel
 fuit

fuit traditum in manibus regum Assyriorum. s. Theglathphal
 nasar & Salmanasar, ut habetur. 3. Re. 17. & 18. & regnum Iu-
 da in manu regis Babylonis, ut habetur. 3. Reg. 60.
 17 In misericordia autem tuis. quia multi de regno Iudæ remanserunt
 uiui, quorū aliqui fuerunt ducti in Babylonē, & aliqui reman-
 serunt in terra Iuda sub Godolia, ut habetur. 4. Re. vlt. & quia
 illi quæ erant in Babylone captiui a Cyro rege, habuerunt licentiā
 redeundi, ut habetur sup. 1. Es. 1. & a rege Artaxerxe Es. vii.
 18 Nunc itaque. Hic ultimo ponitur diuinę misericordię im-
 ploratio, maxime quantū ad illos qui redierant de captiuitate:
 te: cū dicit. Nunc itaque domine. per generalē oīum gubernationē:
 19 Deus. per creationem.
 20 Noster. per cultum specialem.
 21 Magne. per infinitatem.
 22 Fortis. per omnipotentiam.
 23 Et terribilis. per iustitiam.
 24 Custodiens pactum. per ueritatem.
 25 Et misericordiam. per pietatem.
 26 Ne auertas a facie tua omnem laborem qui inuenit nos, &c. ut pro
 labore concedas nobis quietem, & pro feruitute libertatem.
 27 A diebus regis Assur usque in diem hanc. Et tu iustus in omnibus
 quæ uenerunt super nos. quia ueritatem fecisti nobis, nos autem quia reges
 Assyriorum post captiuitatem decem tribuum ceperunt mo-
 lellare regnum Iuda tempore Sennacherib, ut habet. 3. Re.
 18 Et tandem captiuatū fuit regnum Iuda per Nabuchodon-
 nosor regem Babylonis: cuius captiuitatis adhuc remanebat
 effectus feruitutis, unde sequitur postea.
 28 Ecce nos ipsi. quia licet sacerdotes essent a tributo liberi &
 ministri templi, ut habetur Es. 7. non tamen alij.
 29 Et seruus eius multus. quia de eis reddebatur certa summa regi.
 30 Et corpus nō domini. & in. quia faciebant corueias regi de
 personis suis & animalibus.

CAP.

C A P. X.

Sper omnibus ergo his. Ostendit quanta deuotione omnes personę eorū nouum post festa scenophegię conuentū fecerint, vt. i. tota se intentione a scelerum contagijs expurgatos diuino fœderi cōiūgerēt, & fœderis sancti cōditionem sermone firmarēt & scripto, & sic ab impiorū confortio separati, securiores replerent opus, quod dudum cęperant, id est, vt congruos vrbis ciues de numero impiorum instituerent:

b Signatores. Alia translatio. Nehemias, qui Athersatha fertur, erat enim dionymos. vnde singulariter subiungitur filius Achelai, quod superius apertius dicitur. Dixit autē Nehemias, & ipse est Athersatha.

c Per diem sabbathi vt vendant, non accipiemus ab eis in sabbat. &c.

Augustin. De seruii, obseruatione sabbathi, & de vindicta temporalis mortis, iam multa dicta sunt. Sicut enim tempore charitatis bonitas, sic tempore timoris seueritas Dei maxime commendatur. Et cum adhuc non oporteret ante aduentū Domini nudare populo legitimatum sacramenta figurarum, non inuitabantur significata intelligere, sed iussa cogebantur implere.

Bed.

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. X.

Sper om. ergo his. Hic incipit capitulum secundum signationem Hieronymi & Hebræorum, ubi primo describitur forma correctionis, & promissio, circa quod modus promittendi præmittitur, secundo declaratur quid pronuntiat ibi. Sacerdotes. Circa primum dicitur.

- 1 Super om. er. i. peccatis prædictis simpliciter uitandis.
- 2 Nos ipsi percu. id est nos simpliciter obligamus, & scribimus hanc obligationem ad maiorem certitudinem.
- 3 Et signant. scilicet hanc obligationem sigillis suis.
- 4 Principes no. quia erant principales capitanei in populo, & in eis uirtualiter consistebat reliqua multitudo, propter quod illa obligatio se extendebat ad omnes.
- 5 Signato. autem fuerunt Nehemias, Athersatha, quia fuit binomius, ut supra dictum est c. 8. & cū eo nominantur aliqui de principibus, & de Leuitis, & sacerdotibus, qui erant principales in populo, & ideo signauerunt obligationem pro se & tota mul-

M O R A L I T E R.

5 Signatores au. scilicet scripturę dictę in fine præcedentis capituli.

† Fuerunt Nehemias Athersatha filius Achelai, &c. Per hanc scripturam potest lex euangelica conueniēter significari, hanc enim scripturam signauit spiritus sanctus, primo sua reuelatione dictando. Secundo uero signauit eā Christus in cordibus

Bed. Nobis quoque sabbatum spirituale semper agendum est, semper a seruii opere, id est, a peccato feriandum, semper vacandum, & videndum, quoniam dominus ipse est Deus vt post tale sabbatū liberati a peccatis conscientię perueniamus ad sabbatum futurę glorię; Sed querūt populi terrę nostrum prophānare sabbatum, venalia inferendo in die sanctificato, quoniam immundi spiritus inuiditiam cordis nostri maculare nituntur, & ingerere illecebras vitiorum, accepto pretio nostri consensus, quo diem maxime sanctificationis inquinant, id est, lucem pię actionis uel cogitationis erroribus obnubilant. Sed nos huiusmodi mercedum clausis muris nostrę urbis, id est, custodia uitę perfectioris profus vitare debemus.

L. alie. expos. cap. 30.

C A P. X.

VPER omnibus ergo his nos ipsi percutimus & fœdus, & scribimus, & signati Principes nostri, Leuitę nostri, & sacerdotes nostri. Signatores autē fuerunt Nehemias, Athersatha, filius Achelai, & Sedechias, Saraias, Azaria, Jeremias, Pheffur, Amarias, Melchias, Hartus, Sebenia, Melluch, Marem, Merimuth, Obdias, Daniel, Gethon, Baruch, Mosollā, Abia, miamin, Mazia, Belga, Semeia: hi sacerdotes. Porro Leuitę, Iosue filius Azarię. Bennui, de filiis Enadad, Cedmihel, & fratres eorum sechenia, Odeuia, Celita, Phalaia, Anan, Micha, Rohob, Asebia, zachur, serebia, sabania, Odia, Bani, Baninu. Capita populi pheros, Phetmoab, Ælam, zethu, Bani, Bonni, Azgad, Bebai, Adonai, Beggoai, Adin, Ater, Ezechia, Azur, Odeuia, Afum, Besai, Areph, Anathot, Nebai, Mechphia, Mosollam, Azir, Mesizabel, sadoch, leddua, phelthia, Anā, Ania, Ose, Anania, Asub, Aloes, Phaleā, sobech, Reum, Asebna, Madisia, Ethaia, Hanan, Anan, Mellucharem, Baana, & reliqui de populo: Sacerdotes, Leuitę, ianitores, & cantores, nathinei. Et omnes qui se separauerunt de populis terrarum ad legē Dei, vxores eorum, filii eorū & filię eorum, omnes qui poterant sapere spondentes pro fratribus suis, optimates eorū, & qui veniebant ad pollicendū & iurandū, vt ambularēt in lege domini quam dederat in manu moysi serui sui; vt facerent & custodirent vniuersa madata domini Dei nostri; & iudicia eius, & cæremonias eius, & vt non daremus filias nostras populo terrę, & filias eorum non acciperemus filius nostris: Populi quoque terrę qui important venalia, et omnia ad vsum per diem sabbathi, vt vendant, non accipie-

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11

† fidelitatem, vel firmitatē.

E

† itata.

F

CAP.

multitudine.

6 Sacerdotes. Hic consequenter ostenditur quid sacerdotes & principales populi nomine suo & omnium aliorum promiserunt domino, quia primo promiserunt obseruationem legis generaliter, ideo subditur.

7 Vtambu. in le. Et sequitur.

8 Et custo. vni. man. quantum ad moralia.

9 Et iudi. eius. quantum ad præcepta iudicia.

10 Et cære. quantum ad cæremonialia. Et sub istis trib. continentur omnia legis præcepta, vt ostensum fuit Exo. 2. ca. Secundo ostenditur quid promiserunt specialiter. i. præseruationem a commissione cum Gentilib. a quib. se separauerunt ut dictum est supra, & hoc notatur cum dicitur. Et vt non. d. si. Secundo promiserunt in speciali obseruantiam sabbathi, quod notatur cum dicitur. Populi quoque. & subditur.

11 Non ac. ab eis in sab. Hoc est in alijs diebus festis, in quibus debebant cessare ab operibus, ut in pasche, pentecoste, & consimilibus.

Et

bus apostolorum eam scribendo, sicut fuerat prædictū Ier. 31. c. Ecce dies veniūt, dicit dominus, et feriam domui Israel et domui Iuda fœdus nouū, non secundum pactum quod pepigi cum patrib. vestris. Ex quo patet q. loquitur de lege noua. Et sequitur ibi. Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorū scribam eā, &c. Tertio signauerūt eā euangelistę in uolumine scribendo ad memoriā futuram. Quarto signauerūt eā apostoli aliq; dicitur scriptura

A mus ab eis in sabbatho, & in die sanctificato, 1
 Et dimittemus annum septimum. Et exactio- 2
 nem vniuersæ manus. Et statuemus super nos 3
 præcepta, vt demus tertiam partem sicii per an- 4
 num ad opus domus Dei nostri ad panes pro- 5
 positionis, & ad sacrificium sempiternum, & 6
 in holocaustum sempiternum, in sabbathis, 7
 in calendis, in solennitatibus, & in sancti- 8
 ficatis, & pro peccato, vt exoretur pro 9
 Israel, & in omnem vsum domus Dei no- 10
 stri. Sortes ergo misimus super oblationem, 11
 signorum, inter sacerdotes & Leuitas, & popu- 12
 lum, vt inferrentur in domum Dei nostri per 13
 domos patrum nostrorum, per tempora a tem-
 poribus anni vsque ad annum, vt arderent su-
 per altare domini Dei nostri, sicut scriptum
 est in lege Mosi. Et vt afferremus primogenita
 terræ nostræ, & primitiua vniuersi fructus om-
 nis ligni, ab anno in annum, in domo domi-
 ni, primitiua filiorum nostrorum, & peco-

ideterminata
annuatim.

rum nostrorum, sicut scriptum est in lege, & D
 primitiua bouum nostrorum, & ouium nostra-
 rum, vt offerrentur in domo Dei nostri sacer-
 dotibus, qui ministrant in domo Dei nostri.
 Et primitias † ciborum nostrorum, & libami-
 num nostrorum, & poma omnis ligni, vnde-
 miæ quoque & olei; afferemus sacerdotibus ad
 † gazophylacium Dei nostri, & decimam par-
 tem terræ nostræ Leuitis. Ipsi Leuitæ decimas
 accipient ex omnibus ciuitatibus operum no-
 strorum. Erit autem sacerdos filius Aaron cum
 Leuitis in decimis Leuitarum, & Leuitæ offe-
 rent decimam partem decimæ suæ in domo
 Dei nostri, ad gazophylacium in domo the-
 sauri. Ad gazophylacium enim deportabunt
 filij Israel, & filij Leui primitias frumenti,
 & vini, & olei. Et ibi erunt vasa domini sancti-
 ficata, & sacerdotes, & cantores, & ianitores,
 & ministri, & non dimittemus domum Dei
 nostri.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et dimit.an. sine cultura & seminatione, & etiã sine collectione, quia domini camporum non poterant habere ibi aliquid quasi propriũ vt habetur Leu. 25. sed illud quod ex decidentibus granis crescebat de dono Dei erat commune dom. nis, pauperibus, & bestijs.
- 2 Et exactiõnem vniuer. vt habetur Leu. 25. quia septimo anno debant debita remittere pauperibus Indeis, qui non poterant soluere, & seruos Hebreos, vt habetur Deut. 15. Tertio promiserunt specialiter cultus debiti continuationem, quod notatur cum dicitur.
- 3 Et statuemus super nos præcepta vt demus. s. singuli capita nei. ter. par. si. per an. i. quolibet anno.
- 4 Ad opas do. Et quid sit illud opus, ostenditur cum dicitur.
- 5 Ad panes pro. qui ponebantur noui quolibet sabbatho.
- 6 Et ad sa. sem. i. iunge sacrificium, quod fiebat omni die mane, et vespere.
- 7 Et in ho. sem. in sab. quia ratione solennitatis diei fiebant sacrificia specialia.
- 8 In calen. idest, in nouilunijs.
- 9 In so. lege statutis. s. paschate, pentecoste, & similibus.
- 10 Et in san. i. in dieb. qui non erant statuti ex lege, sed ex aliquo diuino beneficio postea factis, sicut solennitas sortitũ, quam Esther & Mardocheus statuerunt, vt hẽtur Esther vlt. & quia ad cultum tẽplĩ requirebatur ordo debitus ministrorum, ideo subditur.
- 11 Sortes ergo mi. quib. nutriebatur ignis continue in altari holocaustorum, cuius nuti. io pertinebat ad sacerdotum officium, vt habetur Leu. 6. Apportatio lignorum ad officium nathinaorum, vt habetur Ios. 9. & solutio pertinebat ad populum, ideo subditur.
- 12 Inter sa. & Leui. sub quibus intelliguntur nathinai.

- 13 Et popu. ita quod per sortes fuit ordinatum, qualiter sacerdotes per hebdomadas et dies nutrent illum ignem per vices sibi succedentes, & similiter de officio Leuitarum et nathinaorum, et eodem modo de solutione per populum.
- 14 Sicut scri. est in Le. Leu. 6.
- 15 Et vt af. pri. Primogenita proprie dicebantur primo nata de aña lib. et hominibus quæ fuerũt Deo obligata a tempore quo percussit primogenita Aegyptiorum. Primitiua autem proprie dicebantur illa quæ de animalib. & terrẽnascensibus sacerdotibus debebantur. s. l. pars, tamen magis deuoti addentes dabant 60. minus vero deuoti subrahentes dabant 40. aliquando tamen accipiuntur primogenita pro primitiuis seu primitiis sicut hic.
- 16 Primoge. ter. no. et similiter primitiua pro primogenitis, cum subditur.
- 17 Et pri. si. no. quæ redimebantur. s. siclis.
- 18 Et pe. no. de quib. primogenita animalium immolatiõrum immolabantur domino. Primogenita vero animalium non immolatiõrum, redimebantur, excepto primogenito asini, quæ mutabatur oue loco eius immolanda, et primogenito canis, quod interficiiebatur, prout dictum fuit diffusius Exo. 13.
- 19 Afferre. sa. ad ga. i. ad locum vbi talia reponebantur, pro victu sacerdotum.
- 20 Et de. pa. ter. no. i. fructuum terra vostre.
- 21 Leui. ad eorũ sustentationem, tamen isti Leuitæ de istis decimis a populo receptis dabant partem decimam summo sacerdoti, iõ subditur. Et Ie. offer. de par. deci.
- 22 Et ibi. e. va. do. i. ad ministerium templi necessaria.
- 23 Et sa. idest, ministri debiti.
- 24 Et non dimit. sine debito cultu.

MORALITER.

† scipuli per orbẽ pdicando & miraculis confirmãdo. Quinto signauerũt eã martyres pro cõfessione actoris euangelij cõstãtissime moriendo. Sexto signauerunt eam doctores sacri, ipsam cõtra hæreticos defendẽdo. Septimo signauerunt eam

eam & signãt religiosi profitendo. Nã vltra alios fideles in sua professione promittũt seruare euangelica consilia, salte aliqua. Et sic lex euãgelica sic septiformiter signata, designatur Apo. 5. dicit Iõ. Vidi in dextera sedentis supra thronum librum scriptum intus & foris, & signatum sigillis septem.

CAP. XI.

Abitauerunt autem. Beda, Nunc cõpleta est dispositio, quæ mox facta ciuitate inchoata erat, sed vsq; ad hoc tempus terminari nequitat, nondum

CAP. XI.

ABITAVERUNT autem principes populi in Ierusalem.

dum recensito populo, vel expletis solennitatibus septimi mensis qui scilicet, in ciuitate sancta, qui in alijs habitarent. Myrice autẽ principes ecclesie, quantum culmine potẽtie plebe

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XI.

Habitauit. au. Postquam descripta est ciuitatis muratio, & mutata clausio, hic cõsequẽter describitur eius popula-

pulatio, quia ciuitas magna erat respectu populi ibi habitare volentis, nõ necessarium fuit ordinare qui habitaret in Ierusalẽ, & qui in ciuitatibus alijs. Circa quod primo describitur hæc ordinatio in gñali, secũdo magis in speciali ibi. De si. In. Circa primũ sciẽdũ, qd Gẽtiles q habitabant circa Ierusalẽ inuidia

MORALITER.

1 Hab. au. prim. po. Sicut patet ex pred. ctis. Gentiles in circũu Iudaq habitãtes valde dolẽbat de rẽdificatione Ierusalẽ quæ

q erat metropolis, & qrebãt ei? subuersionẽ, nõ sic ar erat de alijs Iudqẽ locis, pp q periculosius erat habitare in Ierusalẽ † quam

L. 1. alle. ex-
pos. in Esdram
cap. 31.

Duifse.

tran-

* moti

transcendunt, tantū debent vitæ meritis transcendere. Reliquæ enim ciuitates Israel deuotam plebis conuersionē significant. Habitatio vero Ierosolymorum eorū actus specia liter significat, qui iam superato certamine victorū, liberata mente visioni supernæ pacis appropinquant, vñ. *Diligite domi*

nus portas Sion, super omnia tabernacula Iacob.

Vnde etiam consequenter decima pars plebis in Ierusalē habitationem sortitur, reliquæ vero decem resident in urbibus suis, quia perfectiorū est id est, eorum qui præcepta decalogi ad integrum in dilectione Dei & proximi custodiunt, cælestibus secretis mente proximare, & pacem summæ beatitudinis inter turbines vitæ labentis imitari, cum in illis qui generalia Dei mā

data seruant, pateat ianua ad vitam æternam. Tales enim quasi in ciuitatibus a domino sibi traditis morantur, quia in custodia diuinæ legis contra insidias diaboli sese muniunt. De his vero qui omnino mundum renuntiant, & dominum sequuntur, & velut in arce Ierusalem & proximi templo & arce testamenti inhabitant, quia gratiæ conditoris sublimis appropiant, benedicit vniuersus populus, quia non eis humanæ prouidentia electione, sed prouentu fortis contigit habitatio sanctæ ciuitatis, sicut & cæterarum possessio ciuitatū tempore Iosue data est filis Israel, quia & parua patui, & magna magni non sui libertate vel industria arbitrii, sed oculi iudicis & largitoris munere percipiunt.

a Et in Ierusalem. Beda. His verbis ostenditur, quod vniuersus

Reliqua vero plebs misit sortem, vt tolleretur vnā partem de decem qui habitaturi essent in Ierusalem ciuitate sancta,

a *f* Sublimem vitam electorum quam imitando sequi non possumus, congaudendo & venerando nostram facere debemus.

nouem vero partes in ciuitatibus. Benedixit autem populus omnibus viris qui se sponte obtulerant, vt habitarent in Ierusalem. Hi sunt itaque principes prouinciæ qui habitauerunt in Ierusalem, & in ciuitatibus Iuda. Habitauit autem vnusquisque in possessione sua in urbibus suis Israel, sacerdotes, Leuitæ, nathinæi, & filii seruorum Salomonis. Et in Ierusalem habitauerunt de filiis Iuda, & de filiis Beniamin. De filiis Iuda Athaias filius Aziam, filii Zachariæ, filii Amariæ, filii Saphatiæ, filii Malalehel. De filiis Phares; Ismaasia, filius Baruch; filius Coloza; filius

fus Israel, id est, decem tribus in urbibus suis habitabant, in quibus etiā sacerdotes & Leuitæ decretam sibi ex lege portionē tenebant. De tribu autē Iuda, & Beniamin, quoscunque fors elegit, habitabāt in Ierusalem, & sacerdotali & Leuitica tribu. Tribus enim Beniamin ibi antiquitus inanebat. Tribus

autem Iuda a tempo ribus Dauid, cum ipse etiam eam totius regni metropolim fecit, quibus etiam tribus Leui addita est, ex quo illuc arca Dei adducta & templum & altare cōstructum est. In sequentibus enim huius libri inuenies, quia de his tantum tribus habitatores Ierusalem computat, quorum omnium etiam summā accepit vel annexit, quorum expletocata logo adiungit, in quibus urbibus cætera

pars earundem decem tribuum habitauerit. Nam sequitur.

De filiis Iuda ha. in Ca.

Bed. Iudas interpretatur cōfitemur vel confessio. Beniamin, filius dextræ. Leui, additus vel assumptus. Quorum omnium tribus partim in Ierusalē, partim in subiectis ciuitatibus a Deo sibi datis habitant, quia multi & diuersi sunt profectus fidelium pro quibus & multæ mansiones in cælis. Alii generalia Dei præcepta seruati cōtenti sunt. Non occidere. Inō adulterari, nō furtum facere, & huiusmodi. Alii nituntur apprehendere arcē perfectæ vitæ, sed quisque pro sua vocatione gratiā sui conditoris laudat & cōfitemur, & sunt filii regni quod est in dextera Dei, & ab illo assumuntur in vitam, cum eorum qui sunt in agro vnus assumetur, & alter relinquetur.

Infr. eod. Voi supra.

Exo. 10. b.

Matt. 24. d.

F

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

* moti inferebant habitatoribus eius multas molestias, vt patet ex præcedentibus. & ideo pauci volebant ibi remanere, pro quod oportuit de hoc per sortes ordinare, & hoc in tribubus Iuda, Beniamin, & Leui. de istis. n. tribub. tenebantur ibi aliqui habitare ad defensionē eius, ne ab hostibus. muri iterū destruerentur, quia ciuitas Ierusalē erat partim in sorte Iudæ, & partim in sorte Beniamin, vt dictū fuit Ios. 15. & 18. & quia templum erat ibi, cui dēbat ministrare trib. Leui. De istis ergo tribub. fuerunt aliqui fortes & magnanimi, qui sponte se obtulerunt ad habitandum in Ierusalem, & hoc est quod dicitur. *Hitane. au. prin.* id est principales in fortitudine & magnanimitate. Quod autem subditur. *Optimates absque sorte in medio populi habitabant.* non est in Hebræo, nec est de textu, sed per modum glossæ fuit appositum, & postea per imperitiā scriptorum textui insertum. Inter reliquas vero de trib. tribub. prædictis, qui non obtulerunt se sponte ad habitandum in Ierusalem ordinatum fuit per sortes, quod decima pars regni Iudæ in Ierusalem habitaret, non autem partes in reliquis ciuitatibus, & hoc est quod dicitur.

1 Reliqua vero. Quod autem sequitur. *Decima pars populi eligatur, vt habitaret in Ierusalem, quia urbs vacua erat,* non est in Hebræo, sed appositum fuit per modum glossæ, & postea insertum

tum est textui, sicut de alio prædictum est.

2 Benedixit autem. imprecando eis bona, eo quod sponte se offererebant periculis pro ciuitate sancta.

3 Habitauit autem vnus. quia illi qui erant de regno Israel, qui captiuatis alijs per Salmanasar euaserant, & tñ postea cum regno Iudæ captiuati fuerant per Nabuchodonosor, & cum eis redierant de licentia Cyri. prout dictum fuit Esdr. 1. nō sūt coacti per sortes habitare in Ierusalem, sed dimissi sunt ire ad possessiones suas pro sua voluntate, tum quia erant pauci, tum quia non sic tenebantur ad custodiam ciuitatis Ierusalem, sicut illi de tribubus prædictis, vt patet ex prædictis.

4 Sacerdotes, Leui. Qui descenderunt de Gentilibus, vt dictū fuit supra Esdr. 2. De omnibus istis illi qui non erant necessarii pro ministerio templi & custodia ciuitatis, fuerunt dimissi in urbibus alijs.

5 De filiis Iuda. Hic describitur ordinatio prædicta magis in speciali, & primo quantum ad habitantes in Ierusalē, secundo quantum ad habitantes in alijs ciuitatibus. *Et reliqui & Israel.* Circa primū ponuntur nomina principalium & summa omnium, tamen per partes, & primo quantum ad illos de tribu Iuda, cum dicitur. *De filiis Iuda Athaias filius Azia, &c.* Et patet litera. Secundo quantum ad illos de tribu Beniamin, cum dicitur. *Hi sunt autem filii Beniamin, &c.* Et patet litera vsque ibi.

Sen-

MORALITER.

† quam in alijs ciuitatibus & villis, & tamen magis necessariū erat, quod essent ibi plures & fortiores habitatores qui possent eam defendere contra impugnatores. Ad habitandum autē ibi aliqui de populo sponte se obtulerunt, & illi dicuntur in textu principes & optimates, & de ipsis dicitur ibidē, quod populus eis benedixit. Sed quoniam isti nō erant in numero sufficienti pro custodia ciuitatis, id de reliquo populo per sortes fuit ordinatum, quod decima pars in Ierusalem habitaret. Igitur per Ierusalem sic impugnata significari potest qualibet ecclesia, vel ciuitas vel respublica iniuste impugnata. Illi vero qui sponte se offerunt ad eius defensionem, dicuntur principes. id est domini suatum passionum, quia timore periculi corporalis non

non retrahuntur a bono virtutis: nec per consequens superantur a passionibus alijs: quia sicut dicit Augustinus non est consentaneū rationi, vt qui metu non frangitur, concupiscentia frangi dicatur, etiā optimates, id est, optimi de populo: quia sequuntur dictamen rationis recte, que vt dicit Philosophus, semper ad optima de peccatur. Illis etiā benedicit populus, quia benedicti sunt a Deo et hominibus. Per hoc autē quod aliorum decima pars compulsa fuit per sortes ad habitandum in Ierusalē pro eius defensione, ostenditur, quod pro defensione ecclesie iusta vel ciuitatis seu reipublice compellendi sunt aliqui, si sit necesse, quia tamen talis defensio est opus virtutis, ideo significatur per decimam partem, que signat perfectionem.

A Azia, filius Adaia, filius Ioarib, filius zachariae, filius Silonites. Omnes hi filij phares qui habitauerunt in Ierusalem quadringenti sexaginta et nouem viri fortes. Hi sunt autem filii Benjamin. Sellum filius Mosollai, filius Ioed, filius Phadaia, filius Golaia, filius Maia, filius Ltheel, filius Maia. Et post eum Gabbai, Sellai, nouenti vigintiocto. Et Iohel filius Zechri prepositus eorum, & Iudas filius Sennua super ciuitatem secundus. Et de sacerdotibus, Idara filius Ioarib, Ioachim, Saraia filius Heleia, filius Mosollam, filius Sadoch, filius Meraioth, filius Achitob, principes domus Dei, & fratres eorum facientes opera templi octingenti viginti duo.

B Et Adaia filius Ieroam filius pheleia, filius Ansi filius zachariae, filius pheslur, filius Melchia, & fratres eius principes patrum ducenti quadragintaduo, & Amassai filius Azrihel, filius Azi, filius Mosollamoth, filius Emmer, & fratres eorum potentes nimis centum vigintiocto. Et prepositus eorum Zabdiel filius potentium. Et de Leuitis, Sebenia filius Afob, filius Azaricam, filius Afabia, filius Boni, & Sabathai, & Iozabeth, super omnia opera quae erant forinsecus in domo Dei a principibus Leuitarum. Et Mathania filius Micha, filius zebedei, filius Afaph princeps ad laudandum & ad confitendum in oratione, & Behecias, secundus de fratribus eius, & Abda, filius Samuha, filius Galal filius Idithun. Omnes Leuitae in ciuitate sancta ducenti octogintaquatuor. Et

C ia-

ianitores Accub, Telmon, & fratres eorum, qui custodiebant ostia centum septuagintaduo.

8 Et reliqui ex Israel sacerdotes & Leuitae in vniuersis ciuitatibus Iuda, vnusquisque in possessione sua, & nathinaei qui habitabant in Ophel,

9 & Siaha, & Gaspah. De nathinaeis, & episcopis Leuitarum in Ierusalem, Azzi filius Banni, filius Afabia, filius mathaniae, filius Michae. De filiis Afaph cantores in ministerio domus Dei.

10 Praeceptum quippe regis super eos erat, & ordo in cantoribus per dies singulos, & Phathaia filius Mesezebel, de filiis zara, filii Iuda in manu regis, iuxta omne verbum populi, & in domibus per omnes regiones eorum. De filiis Iuda habitauerunt in Cariatharbe, & in filiabus eius, & in Dibon, & in filiabus eius, & in Capseel, et in viculis eius, & in Iesue, & in Mola-da, & in Bethphaleth, & in Aferual, & in Bersabee, & in filiabus eius, & in siceleg, & in Mochona, & in filiabus eius, & in Remmon & in sara, & in Ierimuth, Zonoa, Odollam, & in villis earum, Lachis & regionibus eius, Azecha, et in filiabus eius. Et manserunt in Bersabee vsque ad vallem Ennon. Filii autem Benjamin Ageba Mechmas et Hai, & Bethel, & filiabus eius, Anothot, Nob, Anana, & Afor, Rama, Gethai, Madid, & Seboin, Neballath, Lod, & Ono valle artificum, & de Leuitis portiones Iudae & Benjamin.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Sennua super ciuitatem. scilicet ab illo qui erat principalis in ciuitate. Tertio quantum ad illos de tribu Leui, cum dicitur. Et de sacerdotibus. Adaia filius Ioarib, etc. Et patet litera vsque ibi:

2 Et prepo. eoi. i. principalis super eos & ordinator.

3 Zabdiel filius potentium. In Hebreo habetur, magnorum, quia erat de parentibus potentibus, & magnis.

4 Et de Leuitis, etc. simplicibus qui ministrabant sacerdotibus Sebenia, etc. Sequitur.

5 Et Iozabeth super omnia opera quae erant. Quia de his quae erant intra templum intrantibus se sacerdotes.

6 A principibus. fuit supple iste Iozabeth ad praedicta destinatus.

7 Et Mathania filius Micha, etc. princeps ad laudandum & confitendum in oratione, & Behecia secundus de fratribus eius. quia erat preceptor.

8 Et reliqui ex Israel sacerdotes. Hic describitur praedicta ordinatio in speciali, quantum ad habitantes extra Ierusalem. Et patet litera vsque ibi:

9 Qui habi. Non est nomen turris quae propinqua erat templo, vt dictum est supra c. 3. sed est nomen villae extra Ierusalem, sicut enim de sacerdotibus & Leuitis aliqui habitabant in Ierusalem, & aliqui extra, sic & de nathinaeis.

10 Et episcopi in Ie. Azi. in Hebreo habetur: Et prepositus Leuitarum, etc. quia soli sacerdotes erant pontifices seu episcopi proprie loquendo, habentes tamen super se vnum tantum summum pontificem, & ideo quod iste Azzi dicitur hic episcopus Leuitarum, hoc extenso nomine in quantum eis praerat tanquam prepositus, Episcopus enim dicitur ab episcopus quod est supra, & quia intentio, quasi aliis supra intendens.

De

11 De filiis Afaph. preceptum quippe regis. f. David.

12 Super eos. quia ordinauerat cantores de filiis Afaph, vt habetur. i. Paralip. xxv.

13 Iuxta om. ver. quia populus disposuerat per sortes, qui habitarent in Ierusalem, & qui extra. Ra. Sa. exponit hoc de rege Dario, qui ordinauerat, vt dicit quod necessaria administrarentur per singulos dies cantoribus de sumptu suo, & per quem deberet hoc fieri subiungitur, cum dicitur: Et Phathaia filius Mesezebel, de filiis zara. id est, Zare filii Iuda: quia genuit Phares & Zaram de Thamar. Matth. i. In ma. regis. i. secundum ordinacionem Darii regis. Iuxta om. ver. id est, secundum omnem rem exhibendam populo, ad hoc enim erat ordinatus iste Mesezebel, vt quicquid de sumptu regis erat administrandum populo, per manum eius fieret, & videtur melior ista expositio.

14 Et in do. per. Hic incipit versus secundum Hebr. eos vbi sic habetur: Et in villis campestribus de filiis Iuda, etc. Hic consequenter ostenditur quae loca inhabitauerunt filii Iuda extra Ierusalem, & patet litera vsque ibi:

15 Et man. in Ber. Bersabee autem est in termino fortis Iudae versus austrum, vallis autem Ennon in termino eiusdem, fortis versus aquilonem: & per hoc intelligitur quod habitauerunt in locis inter medius.

16 Filii au. Ber. Hic agitur de locis extra Ierusalem habitatis a filiis Benjamin, & patet litera usque ibi.

17 Et Ono val. sic nominata fuit, eo quod a principio manebant ibi artifices.

18 Et de Leuitis por. i. de tribu Leui aliqui manebant extra Ierusalem in vtraque forte. scilicet in forte Iudae & in forte Benjamin: quia non habebant sortem sibi propriam assignatam.

CAP.

C A P. XII.

H *I sunt au. Bed.* Hic princ. pes sacerdotum vna eũ fratrib. suis. i. minoribus sacerdotib. & Leuitis describuntur, qui eũ Zorobabel & Iesu filio Iosedech de captiuitate Babylonica ascēderunt: quib. explicatis adiungunt, & illi qui extunc in principum sacerdotum sibi inuicem vsque ad inuicem regni Macedonũ successerunt. Sequit enim: *Iosue ge.* Iedda verò qui i his vltimus ponitur, scribit Iosephus tempore Alexandri magni principẽ fuisse sacerdotum, occurrentemque ei cum fratrib. suis humiliter & honorificè susceptum: quem ipse Iaddum nominat, & dicit esse patrem Oniæ sacerdotis magni, de quo in libro Machabæorũ scribitur, nõ quòd huius conditor libri Nehemias ad illa vsque tempo-

C A P. XII.

H *I sunt autem sacerdotes & Leuitæ, qui ascenderunt cum Zorobabel filio Salathiel, & Iosue. Saraia, Jeremias, Esdras, Amaria, Melluch, Hattus, Sechenias, Reũ, Merimuth, Addo, Genthom, Abia, Miamin, Madia, Belga, Semeia, & Ioarib; & Idaia, Sellum: Amoch, Elceia, Adaja-*

illi princip s sacerdotũ & fratres eorum in diebus Iosue. Porro Leuitæ, † Ielua, Bennui, Ccdmihel, Sarabia, Iuda, Mathanias, super hymnos ipsi & fratres eorũ, & Bebecia, atq; Ethãni, & fratres eorũ, vnusquisq; in officio suo. Iosue autẽ genuit Ioacim, & Ioacim genuit Eliasib, & Eliasib genuit Ioiada, & Ioiada genuit Ionathã, & Ionathã genuit Ieada. In dieb. autẽ Ioacim erãt sacerdotes & principes familiarũ Saraia, Maaria,

ra viuere in carne potuerit: sed quia infantiam eius nouit, qui longo tempore post mortem eius ad sacerdotum peruenit. Nam in fine huius libri filiorum Ioiada filii Heliab mentio est, quòd vnus ex eis gener fuit Sanaballat Honoritis, cuius quidem generi nomen tacetur: sed quia Ioiada auus est Ieddæ, constat generum de quo sermo est patrem eiusdem Ieddæ aut patrum fuisse: deo que illum superstitẽ adhuc Nehemia nasci potuisse.

*In diebus, & c. * Chrysof.* Ceterum tribus sola honorata sacerdotio a negotijs ad victum pertinentib. liberata erat, neque colebant agros, neque tractabant opificia, neq; præterea

ter ea huius generis quicquam exercebant.

Beda. Descripta est successio principũ sacerdotum & Leuitarum, qui illo tpe fuerunt, vt scire possimus, quia congregato in Ierusalem ciuũ numero copioso, sacerdotũ quoq; & Leuitarum cõtus fuerit egregius, qui ad ministeriũ tem-

D Lib. 2. allec. expof in E. ram, ca. 32.

pli & altaris ad confitendum & laudandum Deum ad custodiam eiusdẽ templi & ciuitatis, & ad plebem erudẽdam futurerent. Nec sine mysterij sacratio nis intelligentia factum est, quòd reedificata ciuitas tantam ciuũ copiam in omni gradu & otidie meruit, quãtã, per d dille non legitur. Sic enim sepe ecclesia ex desinitis maiorã recipit incrementa, cum vno per incuriã laq; fo in peccatum plures exemplo eius teriti ad p liffendum in castitate fidei cautiore sunt. Saepẽ idem q

peccauerunt maiores post actam pœnitentiam bonorum operum fructus ferunt, saepe ab hereticis vastata ecclesia, postquam instantia doctorum catholicorum lucem veritatis recepit, plures ad cognoscendam, & tuendam, rationem veritatis filios procreauit. Nunquam enim Athanasius, Ambrosius, Hilarius, Augustinus, & ceteri tales, tot & tam magnificos tractatus conderent, si non contra fidem rectam fuisset multitaris hereticorum error obortus. Sed dũ heretici mē dacum testimonijs scripturarũ astruere nitentur, coacti sunt patres illos earundẽ scripturarũ autoritate refellere, & cas quomodo rectẽ intelligatur differere. Vñ nos eorũ scri-

E

F

pra

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. XII.

H *I sunt au. Postquam descripta est ciuitatis Ierusalem populatio, hic consequenter & vltimo describitur eiusdem dedicationis. Cũ ca quam primo ponuntur quedam præambula, secundo dedicatio ipsa, ibi: In dedicatione aut. tertio quedam ad ipsam sequentia, ibi: Recesserunt quoque. Circa primum sciendum, q. ista dedicatio erat principaliter agenda per sacerdotes & Leuitas, & ideo describitur hoc a principio reditus captiuitatis Babylonicæ, vsq; ad tempus dedicationis, & etiã vltra, & primo ponuntur illi qui faciunt tempore Iosue, qui cum Zorobabel ascenderunt de Babylone, cum dicitur. 2 Iosue Sa. Ie. Iste Esdras fuit ille, qui scripsit librum Esdræ, quia primo venit Ierusalẽ cum Zorobabel, sed postea rediit ad regẽ vt plures Indæos secum adduceret, & a rege ampliores gratias impetraret. 3 Illi principes sacerdotum, & fratres eorum in dieb. Iosue. Porro Leuitæ, Iesua, Bennui. idest, principales, ideo expresse sunt nominati. 4 Et fra. eorum. Isti erant minus principales sacerdotes: ideo sub nomine communi exprimuntur. Et eodem modo licentiam est de Leuitis & eorum fratribus, qui fuerunt tempore Iosue. de quibus subditur: Porro Leuitæ Iesua, subditur. 5 Iosue au. Hic consequenter describitur genealogia summorũ pontificum à Iosue vsq; ad Iaddum, qui fuit summus sacerdos tempore Alexandri magni, cum dicitur: Iosue au. Iste alibi nominatur Iesus filius Iosedec. Iosedec enim summus sacerdos duẽns fuit in captiuitatẽ Babylonicam, vt habetur 1. Paralip. ca. vlt et Iesus eius filius post captiuitatem Babylonicam fuit primus qui functus est summo sacerdotio. Genuit*

6 Genuit. Iste autem vocatur Eliachim, Iudith 4. & sub eo dicitur Iahab sibi in se. 7 Et Ioa. ge. & iste fuit summus sacerdos circa suã vitã ipseus Nehemiæ, vt habetur i. seq. cap. 8 Et Elhab genuit. Hic vocatur Iudas a Iosepho Iudaicæ antiquitatis. 11. lib. 9 Et Ioiada genuit Ionathan. Hunc Iosephus nominat Iohannan ibidem. 10 Et Ionathan genuit Ied. quem Iosephus nominat Iaddum, vt supra. De isto dicit Iosephus quòd eũ Alexander iratus contra Ierusalẽ veniret ad destruendã ipsam, eo quòd Iaddus viderat ei per nuntius, quòd vinctus Dario non poterat frangere iuramentum quòd habebat cũ ipso, dñs sibi in somnis apparuit dicens, quòd non timeret, sed porta aperiret & obuiaret Alexandro indutus ornamentis pontificalibus. & similiter alij sacerdotes in vestibus albis, quem cum vidisset Alexander venientem sibi obviam, descendit de equo faciens sibi reuerentiam, & tunc principes Alexandri mirati sunt credente mentem eius ludificatam propter quòd Parmenius Alexandro familiaris quasi uit ab eo, cur hoc fecisset: & respondit, quòd cum essem adhuc in Macedonia, & cogitarem quomodo Asiam mihi subiugarem, apparuit mihi Deus in tali effigie & dixit, quòd securẽ tantum negotium acciperem, et quòd ipso duce completerem, propter quòd Deus qui mihi apparuerat in homine venerat us sum, tenens firmiter quòd sicut præcepit, ita promissum adimpleuit. 11 In die. au. Ioa. Hic consequenter agitur de sacerdotibus qui fuerunt tempore Ioacim filij Iosue, cum dicitur. 11 Sacerd. & prin. fa. scilicet sacerdotalium. Saraia Maaria, etc. * iii

M O R A L I T E R.

I *Hi sunt autem sacerdotes & Leuitæ qui ascenderunt cum Zorobabel filio Salathiel, Iosue, Saraia Jeremias, & c. Genealogia sequentium nõ ponitur hic nisi ratione dedicationis iurati Ierusalem,*

Ierusalem, quæ per sacerdotes & Leuitas erat principaliter agenda. Et quoniam dedicatio est applicatio ad diuina, ideo per hoc significatur, quòd homines laici per sacerdotes & alios ecclesiæ ministros ad diuina sunt applicandi per exempla sanctæ vitæ, & per verba sanctæ doctrinæ.

Apta relegendes, quasi ad portas & vestibula ciuitatis ac tēpli custodes vigilant otes, quali ad officiu altaris & hostiarū do-

mnū copiosiores accipimus ministros, quia p illorū sermone ad custodiā fidei & bonæ actionis, & ad seruendū intētū cōspectū diuinæ maiestatis erudimur. Pōt etiam hoc de

Mylicē.

† vñe ad regnum.

B ipse apex mundani imperii Christi iugo collum subdidit, vt status sanctæ ciuitatis i ecclesiæ diu a regibus & principibus impugnatus, eorūdem adiuuaretur & propagaretur instantia, sicut Ierusalem reges Chaldeorum qui interpretātur te roces, vel quasi demonia subuerterūt, sed reges Persarū qui interpretantur tentati, amica prouisione restaurant, & debito honore exaltant.

a In dedicatione a-

tem muri Ieru. a. & c. Comestor. Post aliquod tempus cōgregati sunt in Ierusalem ad dedicationem muri, & ascenderunt sacerdotes, & leuitæ, & cātōres cum musicis instrumentis, & psallentes incedebant per murum, Esdras vero præcedebat, Nehemias & optimates cū eo super alterā partem muri incedebant psallentes, reliqua vero multitudo sequebatur eos super terram & ducebunt choros.

C

L. 3. aleg. Epof. in Eit. am capit. 33.

Beda. Iam dudum ædificata erat ciuitas, sed nō decebat eā ded-

Jeremia, Hanania, Esdra, Mosollam, Amaria, Iohannan, Mili-co, Ionathan, Sebenia, Ioseph, Harā, Edna, Maraioth, Helci, Adaia, zacharia, Genthon, Mosollam, Abia, zechri, Miamin, & moadia, Pelti, Belga, sammuā, Semeia, Ioanathan, Ioarib, Mathanai, Iadaioa, Azzi, Sellai, Celai, Mochober, Helciæ, A-sebia, Idaia, Nathanahel. Leuitæ in diebus eliasib, & ioiada, & Ionathan & Ieddo, scripti principes familiarum & sacerdotes † in regno Darii persæ. filii Leui principes familiarum scripti in libro verborū dierū, & vsq; ad dies Ionathā filii eliasib. Et principes Leuitarum Hasebia, Serebia, & Iesue filius Cedmi-hel, & fratres eorum per vices suas, vt laudarent & confiteren-tur iuxta præceptum David viri Dei, & obseruarent æque per ordinem. Mathania, & Behecia, & Obedia, Mosollam, Telmon, Accub, custodes portarum & vestibulorum ante portas: hi in diebus Ioachim filii Iosue, filii Iosedec, & in die-bus Nehemiæ ducis, & esdræ sacerdotis scribæque. In dedi-

a † Spirituales, scilicet, assumptos in forem regni.

† Quia mittet filius hominis angelos suos, & congregabit electos a quatuor ventis.

catione autem muri Ierusalem requisierunt Leuitas de om-

a † Czeleitu. † In æternæ. s. perceptione vitæ in vicem con-gaudentes & gratias agentes ei cuius dono illam ciuitatem intrare meruerunt.

nibus locis suis, vt adducerent eos in Ierusalem: & facerent dedicationem & lætitiā in actione gratiarum, & cantico, & in cymbalis, psalteriis, & citharis. Congregati sunt autem filii cantorum, & de cāpestribus circa Ierusalem, & de villis Netu-phati, & de domo Galgal, & de regionib⁹ Geba & A smaueth:

dedicari, priusquam habitatorib. aggregatis ministri templo idonei & portis ac vestibulis custodes essent deputati. Facta aut ciuitas sancta dedicatur, cū impleto in fine seculi numero electorū, ecclesia vniuersaliter in cælū ad visionem conditoris sui introducitur, cuius vitæ desiderium quoties in hac

vita sustollimur, quæ si de fatora nostræ ciuitatis dedicatione letamur, vñ & bifaria dedicatio p̄ accipi, interim scilicet in spe desideratium & mundantium oculis cordis, quibus Deū videāt, tunc in re ipsa fruuentium diuina visione beatorū hominum in corporib. spiritualibus inter angelica agmina.

b Et in cymbalis. Cymbala, psalteria, & cithara, possunt corpora iustorum iam tūc immortalia intelligi, in quib. suauissimos sonos domino sunt reddituri. In præsen-ti quoque vita Leui-tæ congregantur in Ierusalem, cum memoria supernæ pacis fideles accēsi, totam in ea mentis suæ delectationē collocant, & de ea quam se percepturos sperāt, eter-nam in cælis hæreditatem, etsi nondum intuendo, saltem de-siderando lætantur,

secundum illud. *Letamini in domino, & exultate iusti, & gloriamini, & c.* Faciunt enim dedicationem in cantico gratiarum actione, cum lætantes in domino quicquid aduersi vel prosperi occurrerit excipiūt, faciunt in cymbalis, psalteriis, & citharis, cum gratos operum sonos, ad aures Dei ascendere faciunt, & corda proximorum ad amorem eius accendūt, & c. **c** Filij cant. Imitatores. s. eorum qui deuota & hilari mente dño familiari, & verbum eius aliis p̄dicādo cantare studuerūt. Qui sibi villas faciunt in circūitu Ierusalem, cum in vi-

cinia

NICOLAVS DE LYRA.

in aliquib. libris ponuntur ista nomina in genitiuo casu, et sic con-struuntur cum eo quod præponitur, et principes familiarum, quarū sup-ple scilicet: Saraia Maaria, & sic de aliis.

1 Leuitæ & c. Hic agitur de his qui fuerunt sub aliis summis sacerdotibus sequentib. prædictum Ioachim, et hoc est quod dicitur. Leui. in die. iste supra nominatus est Ionathan.

2 Et Ied. Iste supra nominatus est Iedda, quia nomina Hebraica frequēter variantur in principio vel in fine vel in vtroque, sicut & Latina, vt frequēter dictum est supra.

3 Scripti princi. fa. per nomina sua in libris genealogiarum suarum, licet non sint hic expressa.

4 In regno Da. id est, Dario regnante, qui est de genere Persarū, sub quo consummatum fuit templum, vt habetur sup. Esd. 6.

5 Filii Leui. Hic reuertitur scriptura ad describendum Leuitas qui fuerunt tempore Ioachim, quia supra descripserat sacerdotes sui temporis, dicit ergo. Filij Leui. scilicet qui sequuntur.

Prin-

6 Principes fa. scri. scilicet **1.** Paral. 25. non quia isti qui sequuntur, sint ibi scripti in proprijs personis, sed in patribus suis: & quia ordines Leuitarum ibi sunt descripti. ad quos isti restituti sunt temporibus illis post reditum captiuitatis.

7 Et vsq; ad dies. quia isti vel saltē aliqui eorū vixerunt vsque ad tēpus quo Ionathā fuit summus sacerdos. & dicitur filius eliasib, id est nepos: quia filius Ioada & filij eliasib, vt patet ex dictis, sup. eo. cap.

8 Et prin. Leui. id est, principales inter eos sunt isti.

9 Hasebia, Serebia. vt habetur **1.** Paral. 25.

10 Et obserua. eque. id est, sibi succedentes per vices secundum ordinationem David. Cetera patet ex dictis.

11 In de. au. Præambulo descripto, hic consequenter describitur ciuitatis dedicatio. Circa quam primo ponitur præparatio populi. secundo dedicatio muri, ibi: Ascendere autem feci. tertio oblatio sacrificij, ibi: Steteruntque. Circa primum dicitur.

12 Requisierunt Leuitas de omnibus. vt solennius fieret ded-icatio. Et patet litera vsque ibi.

Et

MORALITER.

11 In dedicatione muri, & c. Secundū moralem sensum per Ierusalem fidelis anima designat, vt superius dictū est frequēter. Murus aut est clausura virtutū, qui murus dedicatur qñ virtutum actus ad Deū applicant, hoc aut fit per hoc, q. apud ipsum meritorij efficiuntur, & hoc est, cum a charitate impe-rantur, & ex charitate exercētur, sine qua nihil est meritorij vitæ æternæ. **1.** Co. 13. a. Si habuerit oēm fidem, ita vt montes trans-ferat, charit. ut aut non habuerit, nihil sum. Et si distribuero, in cibos

pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meū, ita vt ardeam: charitatē autem non habuero, nihil mihi prodest. Charitas patientis est, benigna est, & c. In dedicatione verò muri fuerūt duo laudantium chori, per quos signantur vires duplicis partis ani-mæ, s. intellectuæ, & sensitiuæ, quæ pro beneficiis a Deo col-latis debent ad eius laudem insurgere, s̄m illud Psal. 83. a. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Vel per duos choros significari possunt duo genera virtutum, scilicet intellectu- alium, & moralium.

pan-

Cinia supernæ patriæ sublimi corde habitant, dicentes **N**
Astra autem conuersatio in calis. *f.* faciunt autem easdem uillas
in campestribus circa Ierusalem, cum tãto magis se in Deũ
dilatato corde humiliant, quanto suauis sublimitatis glo-
riam gustando contingunt. Qui omnes & nunc profectibus
operum uirtutim ad caelestem pa-
triam congregantur, & in ipso
tempore dedicationis, idest per-
petua remuneratiõis ibidem
pariter uniuertur.

a *Et mundati.* Beda. Iustus omni
no ordo, ut doctores qui populu
mundare desiderant prius mun-
dentur, castigent corpus, & serui-
tuti subiiciant, ne forte alius præ-
dicantes reprobi inueniantur.
Mundati sunt autem sacerdotes
& Leuitæ orationibus, & uicti-
marum oblationibus, & conti-
nẽdo ab uxoribus. Mundauerunt
autem populum eandem conti-
nentiam prædicando. Mundauere-
runt portas, & murum, cum tu-
bis, & canticis psalmodiarum comi-
tante populo circumeundo, &
expleto circumitu uictimas pro-
statu ciuium, & ciuitatis offeren-
do. Sed & nũc quoque qui eccle-
siæ præfunt in spirituale ministe-
riũ a domino assumpti, quo ma-
iorem dedicationis nostræ, quæ
in resurrectione nostra futura est,
memoriam gerunt, eo magis se-
ipsum, & sibi commissos munda-
re, & sanctificare contendit, ne
quis forte non habens uestẽ nu-
ptialem, a communi sanctæ ciui-
tatis iocunditate eiciatur, & uin-
ctis manibus, & pedibus in tene-
bras exteriores mittatur.

B *Principes Iuda.* i. confessionis,
vel laudis perfectiores sunt ecclesiæ doctores, qui in dedica-
tione ciuitatis super murum ascendunt, quia in tempore tri-
bulationis generalem ecclesiæ conuersationem altius uiuẽ
do transcendisse probantur. De his. n. dicitur. *Super muros*
tuos Ie. cons. cu. &c. iure ergo qui nunc muris ecclesiæ tan-
quam uigiles præfunt, tunc quoque eisdem gloria remunera-
tionis præeminebunt.

c *Et statui duos choros.* Vel spurcitiam peccatorum in præ-
senti de ecclesia correctius uiuendo, & errantes corrigendo
expurgent, & in futuro qui corrigi noluerunt, iudicialia po-
testate de ciuitate domini, i. in ingressu patriæ caelestis ex-
pellant. Vel chori laudantium ad dexteram euntes super
muru ad portam sterquilini ascendunt, dum eos dignos
laude prædicat, qui omnem immunditiam de ecclesia præ-

dicando, arguendo, excommunicando eliminant.

d *Et de filiis sacerdotum, &c.* in hac uita filii sacerdotum in de-
dicatione ciuitatis Dei tubis canunt, qui ad memoriam pa-
triæ caelestis corda auditorum prædicando succendunt.

e *In uasis canticum Dauid.* Quia non suo sensu, uel desideriiis
innituntur, sed patrum, & pro-
phetarum uita, & doctrinã
per omnia sequentes uerbo
prædicationis insistent.

f *Et Esdras scriba.* Quia in om-
nibus quæ agunt uerba sancte
scripturæ præ oculis habent,
quibus ducibus ad ingressum
uitæ æternæ ueniant, ut in-
brentur ab ueritate domus
Dei, & torrente noluptatis e-
ius, apud quem est fons uitæ,
& cetera.

g *Et contra eos ascenderunt in*
gradibus. BEDA. Cum ciui-
tas edificaretur dictum est,
quia qui portam fontis edifi-
cauerunt, ipsi mensuram sui
operis usque ad gradus qui
descendunt de ciuitate Dei
perdixerunt. Ibi ergo de-
scensio graduum de ciuitate,
hic cum dedicatur ciuitas,
ascensio nominatur, & tunc
etiam ibi cum hoste certa-
men gerebatur, hic deuoto
hoste legitima celebratur, quia
sancti qui in presenti humiliã-
tur, sub potenti manu Dei in
futuro exaltabuntur, qui nunc
in uis lapidibus, idest, sanctis a-
nimabus in afflictione, &
periculis, & uigiliis multis
edificant, tunc completo æ-
dificio, & ad caelum leuato
gaudentes ad contemplandam Dei claritatem ascendunt
& contra eos, & cetera, Non contrarietate, scilicet, distan-
tie, sed occursum consonantie, qui electi in hac uita sese
ad amorem Dei accendant, & in illa perfectius eum in sua
inueniunt beatitudine congaudentes, absque fatidico laudant
sicut Seraphim alter ad alterum clamantes, sanctam trinita-
tem loca exultatione concelebrant. *h* *Super domum Da-*
uid. Beda. Ascendunt filii sacerdotum super domum David
cum prædicatores, uel martyres, sicut nunc generalem uita-
tam iustorum in ministerio uerbi, uel agone martyrum trá-
seunt, ita tunc generalia eorum premia sublimioris dono
remuneratiõis antecedunt. *uide.* *Quia in modico facti fide-*
lis, eris potestatem habens super decem ciuitates. Quantos. n. uisus
quique

h *Manu foris, & aspectu desiderabilis.*

i *Quæ est omnes uilli, qui gratia conditoris implentur, & ab ipso habitantur.*

j *Deo.* **k** *Uter alter alterum incitaret.*

l *Deo.*

m *Deo.*

n *Deo.*

o *Deo.*

quoniam uillas ædificauerunt sibi cantores
in circumitu Ierusalem. Et mundati sunt sa-
cerdotes, & Leuitæ, & mundauerunt popu-
lum, & portas, & murum. Ascendere autem
feci principes Iuda super murum, & statui
duos magnos choros laudantium. Et ierunt
ad dexteram super murum ad portam ster-
quilini. Et iuit post eos Ofaias, & media pars
principum Iuda, & Azarias, Esdras, & Mosol-
lam, Iuda, & Beniamin, & semeia, & Ieremia.
Et de filiis sacerdotum in tubis, Zacharias fi-
lius Ionathã, filius Semeia, filius Mathania,
filius Michaiæ, filius zechur, filius Alaph, &
fratres eius Semeia, & Azarel Malalai, Gala-
lai, Maai, Nathanehel, & Iuda, & Anani, in
uasis canticum Dauid uiri Dei, & Esdras scriba
ante eos in porta fontis. Et contra eos ascen-
derunt in gradibus ciuitatis Dauid, in ascen-
su muri super domum David, & usque ad por-
tam aquarum ad Orientem. Et chorus secun-
dus gratias referentium ibat ex aduerso, &

gaudentes ad contemplandam Dei claritatem ascendunt
& contra eos, & cetera, Non contrarietate, scilicet, distan-
tie, sed occursum consonantie, qui electi in hac uita sese
ad amorem Dei accendant, & in illa perfectius eum in sua
inueniunt beatitudine congaudentes, absque fatidico laudant
sicut Seraphim alter ad alterum clamantes, sanctam trinita-
tem loca exultatione concelebrant. *h* *Super domum Da-*
uid. Beda. Ascendunt filii sacerdotum super domum David
cum prædicatores, uel martyres, sicut nunc generalem uita-
tam iustorum in ministerio uerbi, uel agone martyrum trá-
seunt, ita tunc generalia eorum premia sublimioris dono
remuneratiõis antecedunt. *uide.* *Quia in modico facti fide-*
lis, eris potestatem habens super decem ciuitates. Quantos. n. uisus
quique

gaudentes ad contemplandam Dei claritatem ascendunt
& contra eos, & cetera, Non contrarietate, scilicet, distan-
tie, sed occursum consonantie, qui electi in hac uita sese
ad amorem Dei accendant, & in illa perfectius eum in sua
inueniunt beatitudine congaudentes, absque fatidico laudant
sicut Seraphim alter ad alterum clamantes, sanctam trinita-
tem loca exultatione concelebrant. *h* *Super domum Da-*
uid. Beda. Ascendunt filii sacerdotum super domum David
cum prædicatores, uel martyres, sicut nunc generalem uita-
tam iustorum in ministerio uerbi, uel agone martyrum trá-
seunt, ita tunc generalia eorum premia sublimioris dono
remuneratiõis antecedunt. *uide.* *Quia in modico facti fide-*
lis, eris potestatem habens super decem ciuitates. Quantos. n. uisus
quique

gaudentes ad contemplandam Dei claritatem ascendunt
& contra eos, & cetera, Non contrarietate, scilicet, distan-
tie, sed occursum consonantie, qui electi in hac uita sese
ad amorem Dei accendant, & in illa perfectius eum in sua
inueniunt beatitudine congaudentes, absque fatidico laudant
sicut Seraphim alter ad alterum clamantes, sanctam trinita-
tem loca exultatione concelebrant. *h* *Super domum Da-*
uid. Beda. Ascendunt filii sacerdotum super domum David
cum prædicatores, uel martyres, sicut nunc generalem uita-
tam iustorum in ministerio uerbi, uel agone martyrum trá-
seunt, ita tunc generalia eorum premia sublimioris dono
remuneratiõis antecedunt. *uide.* *Quia in modico facti fide-*
lis, eris potestatem habens super decem ciuitates. Quantos. n. uisus
quique

gaudentes ad contemplandam Dei claritatem ascendunt
& contra eos, & cetera, Non contrarietate, scilicet, distan-
tie, sed occursum consonantie, qui electi in hac uita sese
ad amorem Dei accendant, & in illa perfectius eum in sua
inueniunt beatitudine congaudentes, absque fatidico laudant
sicut Seraphim alter ad alterum clamantes, sanctam trinita-
tem loca exultatione concelebrant. *h* *Super domum Da-*
uid. Beda. Ascendunt filii sacerdotum super domum David
cum prædicatores, uel martyres, sicut nunc generalem uita-
tam iustorum in ministerio uerbi, uel agone martyrum trá-
seunt, ita tunc generalia eorum premia sublimioris dono
remuneratiõis antecedunt. *uide.* *Quia in modico facti fide-*
lis, eris potestatem habens super decem ciuitates. Quantos. n. uisus
quique

gaudentes ad contemplandam Dei claritatem ascendunt
& contra eos, & cetera, Non contrarietate, scilicet, distan-
tie, sed occursum consonantie, qui electi in hac uita sese
ad amorem Dei accendant, & in illa perfectius eum in sua
inueniunt beatitudine congaudentes, absque fatidico laudant
sicut Seraphim alter ad alterum clamantes, sanctam trinita-
tem loca exultatione concelebrant. *h* *Super domum Da-*
uid. Beda. Ascendunt filii sacerdotum super domum David
cum prædicatores, uel martyres, sicut nunc generalem uita-
tam iustorum in ministerio uerbi, uel agone martyrum trá-
seunt, ita tunc generalia eorum premia sublimioris dono
remuneratiõis antecedunt. *uide.* *Quia in modico facti fide-*
lis, eris potestatem habens super decem ciuitates. Quantos. n. uisus
quique

gaudentes ad contemplandam Dei claritatem ascendunt
& contra eos, & cetera, Non contrarietate, scilicet, distan-
tie, sed occursum consonantie, qui electi in hac uita sese
ad amorem Dei accendant, & in illa perfectius eum in sua
inueniunt beatitudine congaudentes, absque fatidico laudant
sicut Seraphim alter ad alterum clamantes, sanctam trinita-
tem loca exultatione concelebrant. *h* *Super domum Da-*
uid. Beda. Ascendunt filii sacerdotum super domum David
cum prædicatores, uel martyres, sicut nunc generalem uita-
tam iustorum in ministerio uerbi, uel agone martyrum trá-
seunt, ita tunc generalia eorum premia sublimioris dono
remuneratiõis antecedunt. *uide.* *Quia in modico facti fide-*
lis, eris potestatem habens super decem ciuitates. Quantos. n. uisus
quique

gaudentes ad contemplandam Dei claritatem ascendunt
& contra eos, & cetera, Non contrarietate, scilicet, distan-
tie, sed occursum consonantie, qui electi in hac uita sese
ad amorem Dei accendant, & in illa perfectius eum in sua
inueniunt beatitudine congaudentes, absque fatidico laudant
sicut Seraphim alter ad alterum clamantes, sanctam trinita-
tem loca exultatione concelebrant. *h* *Super domum Da-*
uid. Beda. Ascendunt filii sacerdotum super domum David
cum prædicatores, uel martyres, sicut nunc generalem uita-
tam iustorum in ministerio uerbi, uel agone martyrum trá-
seunt, ita tunc generalia eorum premia sublimioris dono
remuneratiõis antecedunt. *uide.* *Quia in modico facti fide-*
lis, eris potestatem habens super decem ciuitates. Quantos. n. uisus
quique

gaudentes ad contemplandam Dei claritatem ascendunt
& contra eos, & cetera, Non contrarietate, scilicet, distan-
tie, sed occursum consonantie, qui electi in hac uita sese
ad amorem Dei accendant, & in illa perfectius eum in sua
inueniunt beatitudine congaudentes, absque fatidico laudant
sicut Seraphim alter ad alterum clamantes, sanctam trinita-
tem loca exultatione concelebrant. *h* *Super domum Da-*
uid. Beda. Ascendunt filii sacerdotum super domum David
cum prædicatores, uel martyres, sicut nunc generalem uita-
tam iustorum in ministerio uerbi, uel agone martyrum trá-
seunt, ita tunc generalia eorum premia sublimioris dono
remuneratiõis antecedunt. *uide.* *Quia in modico facti fide-*
lis, eris potestatem habens super decem ciuitates. Quantos. n. uisus
quique

gaudentes ad contemplandam Dei claritatem ascendunt
& contra eos, & cetera, Non contrarietate, scilicet, distan-
tie, sed occursum consonantie, qui electi in hac uita sese
ad amorem Dei accendant, & in illa perfectius eum in sua
inueniunt beatitudine congaudentes, absque fatidico laudant
sicut Seraphim alter ad alterum clamantes, sanctam trinita-
tem loca exultatione concelebrant. *h* *Super domum Da-*
uid. Beda. Ascendunt filii sacerdotum super domum David
cum prædicatores, uel martyres, sicut nunc generalem uita-
tam iustorum in ministerio uerbi, uel agone martyrum trá-
seunt, ita tunc generalia eorum premia sublimioris dono
remuneratiõis antecedunt. *uide.* *Quia in modico facti fide-*
lis, eris potestatem habens super decem ciuitates. Quantos. n. uisus
quique

gaudentes ad contemplandam Dei claritatem ascendunt
& contra eos, & cetera, Non contrarietate, scilicet, distan-
tie, sed occursum consonantie, qui electi in hac uita sese
ad amorem Dei accendant, & in illa perfectius eum in sua
inueniunt beatitudine congaudentes, absque fatidico laudant
sicut Seraphim alter ad alterum clamantes, sanctam trinita-
tem loca exultatione concelebrant. *h* *Super domum Da-*
uid. Beda. Ascendunt filii sacerdotum super domum David
cum prædicatores, uel martyres, sicut nunc generalem uita-
tam iustorum in ministerio uerbi, uel agone martyrum trá-
seunt, ita tunc generalia eorum premia sublimioris dono
remuneratiõis antecedunt. *uide.* *Quia in modico facti fide-*
lis, eris potestatem habens super decem ciuitates. Quantos. n. uisus
quique

gaudentes ad contemplandam Dei claritatem ascendunt
& contra eos, & cetera, Non contrarietate, scilicet, distan-
tie, sed occursum consonantie, qui electi in hac uita sese
ad amorem Dei accendant, & in illa perfectius eum in sua
inueniunt beatitudine congaudentes, absque fatidico laudant
sicut Seraphim alter ad alterum clamantes, sanctam trinita-
tem loca exultatione concelebrant. *h* *Super domum Da-*
uid. Beda. Ascendunt filii sacerdotum super domum David
cum prædicatores, uel martyres, sicut nunc generalem uita-
tam iustorum in ministerio uerbi, uel agone martyrum trá-
seunt, ita tunc generalia eorum premia sublimioris dono
remuneratiõis antecedunt. *uide.* *Quia in modico facti fide-*
lis, eris potestatem habens super decem ciuitates. Quantos. n. uisus
quique

gaudentes ad contemplandam Dei claritatem ascendunt
& contra eos, & cetera, Non contrarietate, scilicet, distan-
tie, sed occursum consonantie, qui electi in hac uita sese
ad amorem Dei accendant, & in illa perfectius eum in sua
inueniunt beatitudine congaudentes, absque fatidico laudant
sicut Seraphim alter ad alterum clamantes, sanctam trinita-
tem loca exultatione concelebrant. *h* *Super domum Da-*
uid. Beda. Ascendunt filii sacerdotum super domum David
cum prædicatores, uel martyres, sicut nunc generalem uita-
tam iustorum in ministerio uerbi, uel agone martyrum trá-
seunt, ita tunc generalia eorum premia sublimioris dono
remuneratiõis antecedunt. *uide.* *Quia in modico facti fide-*
lis, eris potestatem habens super decem ciuitates. Quantos. n. uisus
quique

gaudentes ad contemplandam Dei claritatem ascendunt
& contra eos, & cetera, Non contrarietate, scilicet, distan-
tie, sed occursum consonantie, qui electi in hac uita sese
ad amorem Dei accendant, & in illa perfectius eum in sua
inueniunt beatitudine congaudentes, absque fatidico laudant
sicut Seraphim alter ad alterum clamantes, sanctam trinita-
tem loca exultatione concelebrant. *h* *Super domum Da-*
uid. Beda. Ascendunt filii sacerdotum super domum David
cum prædicatores, uel martyres, sicut nunc generalem uita-
tam iustorum in ministerio uerbi, uel agone martyrum trá-
seunt, ita tunc generalia eorum premia sublimioris dono
remuneratiõis antecedunt. *uide.* *Quia in modico facti fide-*
lis, eris potestatem habens super decem ciuitates. Quantos. n. uisus
quique

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et mundati sunt sacerdotes, & Leuitæ. *Primo.*
- 2 Et mundauerunt populum. *secundo sicut scriptum est Ecc. 33. a.* Ab immundo quis mundabitur? *Quia debetis ordo est, ut mundans alium prius mundet seipsum, ista autem mundatio sacerdotum fiebat per ieiunia, & per continentiam ab uxoribus, & per asperisionem aquæ lustrationis. Emundatio uero populi per asperisionem aquæ lustrationis tantum, Leuitarum autem medio modo, quia Leuitæ faciliori ritu mundantur quam sacerdotes, ut habetur 2 Par. 29. & populus, quam Leuitæ.*
- 3 Et portas, & murum. *mundauerunt immunditias amouendo, & aquam lustrationis aspergendo.*
- 4 Ascendere autem feci. *Hic consequenter describitur dedica- tio muri, & per consequens ciuitatis quæ muro claudebatur. Ascen- dere autem feci. uerba sunt Nehemiæ.*
- 5 Et statui duos cho- ros laudantium. *ma. Dicunt aliqui expositores, quod isti duo chori sic diuidebantur, quod unus ibat super murum circumeundo ciuitatẽ, alius super terram iuxta murum exterius. Sed hoc non uidetur uerum quia infra de secundo choro dicitur, quod media pars populi erat su- pra murum, & per hoc intelligendum est, quod uterque chorus laudan- tum,*

- tium, qui erat de sacerdotibus, & Leuitis ibat supra murum, & una pars populi erat cum eis super murum, & alia super terram, sic igi- tur primo loquitur de primo choro, cum dicitur.
- 6 Et ierunt ad dextram super murum. *scilicet, de primo choro.*
- 7 Et iuit post eos Ofaias. *qui erat principalior.*
- 8 Et media pars principum Iuda. *& alia medietas fuit cum secundo choro.*
- 9 Et de filiis sacerdotum in tubis canentes, *quia hoc spectabat ad eorum officium. Sequitur.*
- 10 In uasis canticum Dauid. *i. in instrumentis musici, secundum quod ordinauerat Dauid 1 Par. 25. Instrumenta. n. u. uisibet artis uocantur uasa in Hebrao.*
- 11 Et usque ad portam aquarum ad Orientem. *i. ad portam Orientalem templi, quia in illa parte erat ingressus ad templum, & e- ius atrium, quod intendebant intrare ad sacrificia immolanda.*
- 12 Et chorus secundus gratias referentium. *ipsi Deo de rea- dificatione muri.*
- 13 Ibat ex aduerso, &c. *i. per oppositam partem muri circum- eundo, quousque uenirent obviam aliis in ingressu templi.*

* Et

MORALITER.

- 6 Et ierunt ad dextram super murum ad portam. *Sequitur postea.*
- 12 Et chorus secundus, &c. *Per hoc significatur, quod Deus est*

est laudandus in prosperis quæ signantur per dexteram, &
in aduersis quæ per sinistram Pf. 38. a. *Benedicam dominum in omni tempore. i. prosperitatis, & aduersitatis.*

catatione, & dedicatione ciuitatis, instanter procuratum est, ut cultus in ea religionis qui in ceremoniis maxime per doctrinam, & officia sacerdotum, Lenitarum, cantorum, ianitorumque erat exequendus, seruaretur, & cresceret. Ideo statuti sunt uiri strenui, qui collatam a populo pecuniã dili-

genter in ærarium Christi colligerent, & custodirēt in usum ministeriorum templi, & altaris. Primitias quoque frugum, & decimas, & uinum ad libamina que ad templū deferebantur, sedula cura conseruarent, ut, sabundante copia eorum quæ essent domino offerēda, uel ex quibus ministri domini uiuerent, ipsi libentius in Ierusalē manerent, a quibus populus doceretur, & sanctificaretur. Dominus quoque statuit eos qui euangeliū annuntiant, de euangelio uiuere.

Væ autem Sacerdotibus, & ministris, qui gradus sui sumptus delectantur a populo sumere, sed nihil pro eius salute laborate, nec aliqd sacri ducatus recte uiuendo præbere, non de suauitate regni cælestis quippiam dulce prædicando canere, nec ianuas supernæ ciuitatis aperire, sed peruersè agēdo occludere probamus, quorum operibus non populus laudando Deum lætatur, sed affligitur. Notandum sane,

viros sup gazophylacia thesauri, ad libamina, & ad primitias, & ad Decimas, ut introferrēt per eos principes ciuitatis in decore grarū actiones sacerdotes, & Leuitas, quæ lætificatus ē Iuda in sacerdotibus, & Leuitis astatibus. Et custodierūt obseruationē Dei sui, & obseruationē expiationis, & catores, & ianitores iuxta præceptū David, & Salomonis filii eius, quæ in diebus David, & Asaph ab exordio erāt principes constituti catorum in carmine laudatium, & cōfitecium Deo. Et oīs Israel in diebus Zorobabel, & in diebus Ne-

hemia dabāt partes cantoribus, & ianitoribus, per dies singulos, & sanctificabāt Leuitas, & Leuitæ sanctificabant filios Aaron.

¶ Ut qui euangelium annuntiant de euangelio uiuant. ¶ Quis sanctis Dei dabant decimas. ¶ Tanquam maioribus decimarum suarum decimam partem offerendo.

fane, quod Iudas qui in ædificatione ciuitatis desperans loquebatur. *Debitata est fortitudo portantis, & humus nimia est, & c.* iam nunc fortitudinem mentis, & corporis receperat ad exportandam humum, quæ impediēbat ad ædificandum murum qui ceciderat, & ad supandas hostium insidias quæ imminēbāt.

Merito ergo lætatur in sacerdotibus, & Leuitis, cantoribus, & ianitoribus, quorum labore, & exhortatione tantæ afflictionis piculū euasit, & tantæ prosperitatis gloria inuenit. Et tu ergo si humo uictorū cor tuum grauari, ne in eo ciuitatem diuinæ habitationis dignā ædificare ualeas, si te ab expurgandis uictorū ruderibus, ab ædificandis uirtutum mœnibus, hostem malignum retrahere perspexeris audi consolationem, & cōsilia sacerdotum, & lectionem diuinarum scripturarum, sic n. habitaculum pectoris tui (expulsis dæmonū insidiis) Deus uictor quasi ciuitatem suam sanctificaturus, & mansionem apud te facturus ingreditur hac de cā populus sacerdotum, & Leuitas, & cæteros scetorum in iustros in Ierusalem habitate uoluit, ut lætaretur in bonis eorum operibus, quorum instantia populus correctus, & ciuitas extructa, cum magna laude, & læticia erat dedicata.

NICOLAUS DE LYRA.

collektionem, & conseruationem, ut possent intendere diuino cultui, et de his quæ essent Deo offerenda, & hoc est quod dicitur. Recensuerunt quoque in die illa, &c. completa dedicatione.

- 1. Viros, fideles.
2. Super gazophylacia. i. repositoria.
3. Ad Libamina. quæ erant de liquidis Deo offerēda, ut uino, & oleo.
4. Et ad primitias. quæ sacerdotibus debebantur.
5. Et ad decimas. quæ Leuitis soluebantur.
6. Ut introferrent. s. in domum domini.
7. Sacerdotes, & Leuitas. ut ibi possent manere, & uiuere.
8. Quia læ. est su. in sa. & Le. eo quod bene diligentes officia sua fecerant.

Et

9 Et obseruationem expiationis. emundandos seipsum, populum, portas, & murum, ut patet ex supradictis. Cætera patet usq; ibi. 10 Et sanctificabant Leuitas. s. populares Leuitis decimas soluendo.

11 Et Leuitæ sanctificabant filios Aaron. de decimis sibi datis decimas eis soluendo, qui n. soluit decimas alteri, in hoc designat se imperfectum, & alterum perfectum, retinens sibi nouem partes, & dādo decimam alteri, quæ signat perfectionem, eo quod denarius est numerus perfectus, propter quod & numeri sequentes sunt replicationes denarii, & eius partium, sicut 11 sunt 10. & unum, & 12 sunt 10. & 2 & sic consequenter, ut habetur 3. Physi. & propter hoc Apostolus ad Hebræos ostendit Melchisedech fuisse maiorem ipso Abraham, qui decimas dedit Melchisedech, Gen. 14.

CAPITULUM XIII.

IN die autem illo lectum est in volumine Moysi, audiente populo. Et inuentum est scriptum in eo, quod non debeant introire Ammonites, & Moabites in ecclesiam Dei usque in æternum, eo quod non occurrunt

IN die autem illo lectum est in volumine Moysi, audiente populo. Et inuentum est scriptum in eo, quod non debeant introire Ammonites, & Moabites in ecclesiam Dei usque in æternum, eo quod non occurrunt

corrumpunt, quasi filia Loth semine paterno furtim, & in tenebris, & non legitime utuntur. Ideoque eorum proles, i. scetatores nunquam in ecclesia Dei

NICOLAUS DE LYRA. CAP. XIII.

IN die autem illo. Hac est secunda pars principalis huius libri in qua agitur de secundo aduentu Nehemia in Ierusalem, quia cōpleto ducatu suo 12. annorum in quibus intendit murationi ciuitatis, & ædificationi, & restitutioni diuini cultus, & aliorum quæ erant ad bonum populi sui, rediit ad Regem Artaxerxem 32. anno regni eius, a quo missus fuerat primo in Ierusalem anno 20. regni sui, ut habetur supra capitul. 2. quia rex sibi constituerat tempus redeundi, ut ibidem habetur, sed postea circa finem uitæ suæ rogauit regem, ut rediret Ierusalem ad corrigendum aliqua mala quæ pullulauerant in absentia sua, & ut ibi cum suis patribus sepeliretur. Pullulauerant autem in sua absentia quatuor mala specialiter, primum est admissio illiciti, secundum destructio cultus diuini, quod ponitur ibi. Et intellexi malum. tertium uiolatio sabbathi, ibi: In diebus illis, &c. quartum commissio

seminis extranei, ibi. Sed & in diebus illis. primum malum fuit, eo quod Eliasib summus sacerdos permisit uasa Tobia Amanitis, in quibus erat thesaurus suus, reponi in gazophylacio domus Dei, quod erat deputatum rebus sacris, & hoc malum fecit, eo quod erat affinitate cōiunctus Tobia per nepotem suum; & ideo in principio huius capituli fit mentio de commissione talis matrimonii, quod sit illicita, cum dicitur.

- 1 In die autem illo lectum est. hoc non refertur ad tempus immediate sequens, sed ad præcedentia, quia iam ista separatio erat facta ut habetur sup. c. 10
2 Et inuentum est scriptum. s. Deut. 23. quod non debeant introire Ammonites, & Moabites in ecclesiam Dei, quod tripliciter fuit ibi expositum. Vno modo quod Ammonites, & Moabites non possent ingredi atrium, ubi adorabant hoīes mundi. Alio modo, ut quibus eēt cōuersi ad Iudaismum, non tñ possent promoueri ad dignitates, quæ respiciunt regimen populi, ut quod essent decani, centuriones, et huiusmodi.

Terio

MORALITER.

IN die autem illo lectum est in uol. Moysi. audi. po. Et inuen. est scrip. in eo. quod non debeant intro. Ammon. & Moab. in ecc. Dei, & c. Per istos significauerunt hæretici, & schismatici, qui repellendi sunt ab ecclesia Dei.

† Eo

† Eo quod non occur. si. Is. cumpa. & aqu. Tales n. non occurrunt populo Dei cum spūalib. alimentis nomine panis, & aquæ significatis, eo quod in sacra scriptura nomine panis, & aquæ oīs cibus, & potus signatur, unde 4. Re. 6. dicitur. Appone eis panem, & aquam. Sequitur ibidē. Et apposita est eis magna Tom. 2. Yy 2 cibo-

A Dei partem habere possunt. Si qui, n. corriguntur, iam non sunt filii talium matrum. Occurrerunt autem filii Israel e-gredientib. de Aegypto cum pane, & aqua. Sic bene & in ca-tholica pace viuentes in solatium verbi Dei conferunt eis, qui nuper a feruente peccatorum per aquam baptismi, & flu-

D Eliasib grande gazophylacium in quo reponerentur ea que vel in ministerium domus domini vel in vsus ministrorum necessaria erant, qui etiam quedam illicita in gazophylacio & in domo domini ponere non timuit, quare uerfus Nehe-mias mox extirpauit.

1. Re. 19. f

helant ad libertatem patrie cark stis Quod fecit Berzellai Galadites, qui fugienti Dauid, & exercitui eius a facie Abtalom cum alimentis occurrit, quo eos refocillando aduersus noua tyrannidem redderet fortiores. Illos signans, qd sperfam ab hereticis ecclesia subtrahit uerbi celestis confortant & ad debellandu

B eorum infantiam animant. Sed dum heretici neophytos ius prauitatis, & ostensis aliorum exemplis vel uerbis malignis perdere nuntur, quasi de incestu nati populum Israel egressum de Aegypto armis suis, & Balaam qui in

terpretat uanitas populi, consilis, & maledictis impugnat nefandis, sed Deus maledictionem Balaam in benedictionem populi sui conuertit, & cum ab armis inimicorum muniuit.

a Factum est autem, &c. Quia necesse est nos auditui ueritatis intendere, ubi cum ab vno quolibet vitio lectione diuina p-hibemur, continuo actione quicquid uicij sordidatis in nobis deprehendimus, ab etiam nostra, & conscientia repellamus.

b In omnibus his. Hec sententia qua se dicit Nehemias in Ierusalem non fuisse, non ad ea que supra hucusque narrauerat, sed tantum ad presentem locum pertinere uidetur. Superiora. n. cum ciuitas adificata est, gesta vel dicta videntur quando Nehemias adhuc Ierosolymis morabatur. Quibus sireneue completis, rediit ad regem, quo absente fecit sibi

C Eliasib

^a Verbi Del. ^b Quia diuigent. bts Deum omnia cooperantur in bonum. ^c De dact. u. f. gentibus anathematizandis. ^d Vanitatem populi

carrerint filiis Israel cum pane, & aqua, & t conduxerunt ad-
uersum eos Balaam ad maledicendum eis, & conuertit Deus
noster maledictionem in benedictionem Factum est autem
cum audissent legem separauerunt omnem alienigenam ab
Israel. Et super hoc erat Eliasib sacerdos, qui fuerat positus
in gazophylacio domus Dei nostri, & proximus Tobia. Fe-
cit ergo ibi gazophylacium grande, & ibi erant ante eum re-
ponentes munera, & thus, & vasa, & decimam frumenti, vi-
ni, & olei, partes Leuitarum, & cantorum, & ianitorum, & pri-
mitias sacerdotales. In omnibus his non fui in Ierusalem, quia
anno tricesimo secundo Artaxerxis regis Babylonis ueni ad
regem, Et in fine dierum rogauit regem, & ueni in Ierusalem.
Et intellexi malum quod fecerat Eliasib Tobia, ut faceret ei
thesaurum in vestibulis domus Dei, & malum mihi visum
est valde. Et proieci vasa domus Tobia foras de gazophyla-
cio, praecepique & emundauerunt gazophylacium. Et retuli
ibi vasa domus Dei, & sacrificium, & thus. Et cognoui, quod

c Et proieci vasa do. Tobia. Qui supradictus est ser- uus Ammonites ini- micus populi Dei, un- de male egit Eliasib, qui huic tam etli pro- pinquo sibi i vestibulo domus dñi thesau- rum fecit eiectis uasis domus Dei, & ceteris quae posebat usus ministerii. **Quae n. parti- cipatio iustitiae cu iniqui- tate? Quis consensus tem- pli Dei cum idolis? Quae communicatio hære- ticis, & schismaticis cum orthodoxis, & pa- cificis filiis Dei? Et proieci. Beda. Tu quo- que quicquid inter fi- deles infidelitatis, & immunditiae repete- ris, continuo proice foris, & mundatis cor- dib. credentium quae sunt gazophylacia dñi cum virtutu fuerint**

plena diuitiis, vasa domini inferantur. i. ipsa corda quae paulo ante uasa erroris fuerant per culpam, per correctionem vasa domini fiant, & ibi sacrificium fit bonae operationis, & thus bonae orationis, ubi prius erat spelunca latronum. Illi quoque vasa Tobia Ammonitis de gazophylacio templi eiciunt, vasa domus Dei, & thus reponunt qui excommunica- tis haeticis, vel falsis catholicis ab ecclesia expulsis, in eoru gradus Christo famulaturus surrogant, qui fidelib. ei actib. & orationib. deseruiant. Comparandum sane hoc factu Ne- hemiae est zelo Christi, qui inueniens in templo Dei vende- tes, & ementes fecit flagellum de resticulis, & cunctos foras proiecit. Sicut. n. Nehemias in ceteris, ita & in hoc eius pro- nam praesentauit.

Bed. li. 3. al- leg. expof. in Eir. c. 34.

NICOLAUS DE LYRA.

Tertio modo. quod Iudaei cum istis populis non possent contrahere ma- trimonia, ut ibidem diffusus fuit acclatatum, & isto tertio modo hic accipitur. I. eo subditur.

1 Factum est autem cum audissent legem, sep. omnem al. ab ist. quod fuit factum ante, ut dictum est, sed hic repetitur propter causam qui subditur.

2 Et super hoc erat Eliasib sacer. s. culpabilis, ideo subditur.

3 Et pro. To. i. amicus per matrimonium neposis sui, qui erat ge- ner Sanaballat, ut habetur inf. co. c. & sic per consequens erat amicus Tobia, cui Sanaballat erat magna familiaritate coniunctus, ut dictum est sup. 4. c. ad quod secutum est malum quod subditur.

4 Fecit ergo ibi gazophylacium grande. s. in domo Dei.

5 Et

5 Et ibi erant ante eum. i. illa quae erant consecrata ad diuinum cultum, quae fuerunt inde amota, ut ibi vasa Tobia ponerentur, cuius causa subditur

6 In omnibus his non fui in Ierusalem. uerbum est Nehe- miae, quia si fuisset praesens, hoc non permisisset, propter quod sequi- tur. **7** Et proie. va. & c. de gazoph. ubi reponerentur Deo sa- crata.

8 Praece. & emun. ga. quod erat contaminatum ex repositione na- forum hominis Gentilis, & aduersarii Iudaoru, ut patet ex supradictis

9 Et retuli ibi vasa domus Dei. quae inde fuerunt ablata, in qui- bus reponerentur Deo sacra.

10 Et cognoui. Hic consequenter describitur correctio scdi mali, ut destructionis cultus diuini, eo quod ministris templi non daban- tur

MORALITER.

ciborum preparatio,

† Et conduxerunt aduersum eos Balaam ad maled. per Balaam qui turbas gentem interpretatur. princeps haeticus, vel schismaticus significatur, quem excitant schismatici, uel haetici ad turbandum populum Dei, sicut patet de Iuliano apostata, & Theodorico rege haetico.

4 Fecit ergo. &c. Ad intellectum sequentium sciendum, quod Nehemias murata ciuitate Ierusalem, & dedicata, rediit ad regem Persarum, sicut promiserat, sed circa finem dierum suorum rediit in Ierusalem de licentia regis, ut fieret statum ciuitatis, & ut se pelueret cum patrib. suis, & inue- nit quedam mala in absentia sua facta, ideo subditur.

6 In omnib. his non fui in Ier. sed in suo reditu correxit illa. Per hoc autem significatur, quod absentia boni principis de terra sua, & boni praelati de sua Ecclesia, frequenter sunt occasiones malorum in illis pullulantium, sicut praesentia gubernatoris est causa salutis huius, & eius absentia periculi- tationis,

rationis, ut dicitur 2. Physicorum. Per hoc autem quod Ne- hemias rediens in Ierusalem mala quae pullulauerant, dili- genter correxit, ostenditur quod princeps bonus rediens in terram suam, & bonus praelatus ad suam ecclesiam, debent esse diligentes de malorum extirpatione, quae pullulauerunt absentiae suae tempore. Primum autem malum quod absente Nehemia pullulauit fuit de admissione illiciti. Nam Elia- sib praepositus domus domini in gazophylacio quod erat sa- ctum ad res sacras ponendum quas pro parte amouit Eliasib & uasa Tobia Gentilis, & Iudaorum persecutoris, ut patet ex supradictis ibidem conseruanda recepit, quod fieri non debebat. Igitur per istum Eliasib significatur malus praela- tus, qui insufficientes, & indignos promouet in ecclesia, & dignos inde repellit.

7 Et proiecit uasa Tobia foras. Verba sunt Nehemiae, per quem significatur praelatus superior bonus qui debet esse sollicitus de corrigendis defectibus eorum, & de eorum ec- clesiis in statum debitum reformandis.

10 Et cognoui, quod partes Leuit. non fuiss. eis data. Hic poni- tur

A In diebus illis. Chryf. Sabbathi obferuatio magnas utilitates contulit populo. Mites. n. atque humanos alterum ad alterum reddidit, prouidentiam Dei, atque creationem rerum docuit, caftigauit pauli fper, & a malignitate femouit, ac fpiritalibus rebus attentiores effecit. Nam quādo lex de fab-

batho dabatur, fi fcriptum fuiffet. Bona quidem in fabbatho faciatis, mala uero non faciatis, non cōferuaffent legem Iudæi. quo circa necesse fuit ab omnib. eodem modo compescere. Nihil. n. in die fabbathi faciatis, neque tamen fic detineri potuerunt.

Beda. Sex dieb. operari per legem quæ necessaria sunt, in feptima iubemur quiescere, quia omnes electi in hoc feculo

quod sex ætatibus agitur, debent pro æterna requie laborare, in die autem futura quasi feptima requiem a domino sperare. Tropologice autem, i. moraliter agunt fabbathum domino factum, cum ab huius mundi curis ad tempus separati orationibus vacant, & celestium rerum contemplationi purificatam mentem suspendunt.

Nam cum ea quæ carnis cura iure flagitat gerimus, quasi in sex diebus quæ necessaria sunt, laboramus. Quia ergo illis quibus propter hoc feculum indigemus, occupamur, fabbathifimus uero orationum, & deuotionis noſtræ in qua uacamus a temporalibus, ut æternitatis gaudia diutius gusemus recte diei feptimo assignatur, quia futuræ uitæ quietem, & beatæ laudis imitatur. Sed diem fabbathi alienigenæ quærunt prophanare, cum terrenæ cogitationes nos in tempore

re

partes Leuitarum non fuiffent eis datæ, & fugiffet vnusquisque in regionem suam, de Leuitis, & cantoribus, & de his qui ministrabant, & egi causam aduersum magistratus, & dixi Quare dereliquimus domum Dei? Et congregaui eos, & feci stare in stationibus suis. Et omnis Iuda apportabat decimam frumenti, uini, & olei in horrea. Et constituimus super horrea Selemiam Sacerdotem, & Sadoch scribam, & Phadaiam de Leuitis, & iuxta eos Anan filium Zachur, filium Mathania, quoniam fideles comprobati sunt, & ipsis creditæ sunt partes fratrum suorum. Memento mei Deus meus pro hoc, & ne deleas miserationes meas quas feci in domo Dei mei, & in cæremoniis eius. In diebus illis uidi in Iuda calcantes torcularia in fabbatho, portantes aceruos, & onerantes super asinos uinum, & uias, & ficus, & omne onus, & inferentes in Ierusalem in die fabbathi. Et contestatus sum eos, ut in die qua uendere liceret, uenderent. Et Tyrii habitauerunt in ea inferentes pisces, & omnia uenalia. Et vendebant in fabbathis

Cum oportet huius feculo, necessaria prouidere.

re orationis importune conturbant, & memoria, uel delectatione temporalium rerum ab intimo amore retrahunt. Imponunt asinis uinum, uias, & ficus, & omne onus, & inferunt in Ierusalem, cum oblectamentis carnalibus stultos animi motus onerantes, quietem cordis Deo dicatam violare conantur, sed his im-

1 probarum cogitationum tumultib. ne fabbathum nostrum inquietent, contradicit Nehemias, cum distrieta solertia iuante domino inuiles de corde nostro, & inaptas phantasias tempore orationis excludimus. Contestatur. n. eos, ut in die qua uendere liceat huiusmodi cōmercia uendant, cum hunc suis cogitationibus deuota Deo anima modum imponit, ut in tempore orationis a transeuntium rerum curis abſtineant nec tamen aliis temporalib. ubi opportunitas dictauerit ab his quæ ad uictum, & uſitum pertinent, profusus intuitum auertant

pro sui thesauratos super thesauros

uel obseruationibus

Beda ubi f. j

fed congruo moderamine dispensent. b Inferentes pisces, & omnia, &c. Piscis bonus, est pia fides, qui a domino petit serpentem infidelitatis non accipit. Piscis autem malus, infirma cogitatio quæ se curis huius mundi ultra modum immergit, quam nobis Tyrii, i. coangustati quærunt in fabbatho uendere, cum immundi spiritus, quietem nostræ cogitationis importune profundis feculi curis obruere tentant. Sed pro tali mercatu Nehemias optimates obiurgat Iuda, & caſtigat, dum diuina inspiratio eos, qui profefsioni pietatis seruire conantur, ab huiusmodi cogitationibus purgat.

F

Factum

NICOLAVS DE LYRA.

tur necessaria, sed subtrahantur, & hoc est quod dicitur. Et cognoui quoniam partes Leuitarum sibi debitæ pro ministerio templi.

1 Non fuiffent eis datæ. Quia Eli a sibi summus sacerdos, partim motus ex Tobie Gentilis monitione, partim propter cupiditatem talia sibi reuinebat.

2 Et fugiffet vnusquisque in regionem suam. quærens sibi uictum extra Ierusalem.

3 Et egi causam aduersum magistratus. i. summum sacerdotem, & alios principales sibi assistentes.

4 Et dixi, quare dereliquimus domum Dei? associant se illis in crimine, quamuis esset innocens, ut melius inclinaret eos ad correctionem.

5 Et congregaui eos. scilicet Leuitas, & ministros qui recesserant.

Et

6 Et feci stare in stationibus suis, &c. Id est, in officiis templi.

7 Et omnis Iuda apportabat decimam frumenti, &c. ad sustentationem eorum.

8 Et constituimus super. i. homines fideles ad custodiendum talia, & ad ministrandum ministris templi.

9 Memento mei Deus meus pro hoc. hoc dixit Nehemias, quia talia faciebat non propter humanum fauorem, sed propter honorem diuinum.

10 In diebus illis. Hic consequenter ponitur correctio tertii mali, uidelicet uiolationis fabbathi, in quo Iudæi faciebant opera seruilia, quod notatur cum dicitur.

11 Vidi in Iuda, &c. quia cum Gentilibus faciebant contractus emptionis, & uenditionis, quod notatur cum dicitur.

12 Et Tyrii, qui erant Gentiles. Habitauerunt in ea inferentes pisces, & omnia uenalia.

Et

MORALITER.

clesiis in statum debitum reformandis.

10 Ei cognoui, quod partes Leuitarum non fuiffent eis datæ. Hic ponitur secundum malum, quod contigit per magistratus templi, quia non dederunt Leuitis partes bonorum eis debitas, unde debebant uiuere, propter quod compulsi fuerunt de templo recedere ad alia loca, ubi sibi poterant commodum reperire, & per hoc diuinus cultus fuit multum diminutus. Per istos autem magistratus templi signantur mali prælati, qui bona ecclesiæ debita pauperibus, clericis, & pauperibus aliis consumunt in pompis, & in carnalibus amicis, & illud per Nehemiam. i. prælatum superiorem debet corrigi, & in statum debitum reformari.

3 Et egi causam aduersum magistratus. Hic ponitur remedium per Nehemiam qui fecit apportari decimas ad locum debitum in Ierusalem, & constituit homines fideles qui distribuerent Leuitis fideliter suas partes, & sic reformatus fuit cul-

cultus diuinus.

10 In diebus illis uidi in Iuda calcantes torcularia. Hic ponitur tertium malum, quod contigit in absentia Nehemie. s. de fabbathi uiolatione. Nam in illo Iudæi faciebant opera seruilia. Tyrii etiam qui Gentiles erant, inferebant pisces, & alia uenalia, quæ uendebant Iudæis, sed Nehemias apposuit remedium, per hoc quod fecit claudi portas Ierusalem, præcipiens quod non aperirentur usque post fabbathum.

Moraliter. Ierusalem est fidelis anima, ut frequenter dictum est supra, obseruatio uero fabbathi est quies animæ in Deo. Hæc autem quies impeditur, & uiolatur per tumultum negotiorum exteriorum, quorum phantasiæ, & imaginationes intrant ad animam per sensus exteriores, qui sunt portæ moralis Ierusalem, igitur istæ portæ sunt claudendæ, ne per eas intret aliquid, quod quietem debitam animæ in Deo valeat perturbare.

A *a* *Factum est autem*. Conscientia nostra si uitiis purgata Deo habitatore gaudet, uocari potest Ierusalem, cuius portæ sunt corporei scilicet, per quos que foris aguntur ad notitiam nostram mentes quasi intrando per tingunt, quas in die sabbathi claudere iubemur, ut cum Deo vacare in psalms, & orationibus querimus, que quid exterius agitur ab animo prepallemus, solumque iudicem in occulto libera mente preceur, & laudemus, & quia nemo referte sic summus, sed longo uentilationis sanctæ pfectu debet quis ad hanc perfectonem, & pacem mentis gratia duce peruenire, ideo merito sequitur.

B *b* *Dixi quoque Leuitis ut mundarentur*, &c. Mundari eos a quotidiano operis exercitio necesse est, qui iotas sensuum ab incursu turbulente cogitationis custodire cupiunt. Qui cupit diem sabbathi sanctificare, iotium orationis, psalmodie, lectionis sanctæ, & lachrymarum tibi utilium facere, necesse est, ut mundetur eius conscientia multa solertia, ut intentionem bonæ actionis consummare ualeat. Quod etiam allegorico sensu de doctoribus fidelium recte potest accipi. Quicunque enim portas ecclesie, fidei, & opera auditorum per quæ sola in ecclesia intra-

Beda ib.

Allegorice.

intratur, a contagio hereticorum uitiorumque pulsantium d gestunt obseruare, oportet ut prius mentem suam, & actus purificent ab omni errorum labe.

C *c* *Sed & in diebus illis*. In ecclesia uxores alienigenas ducunt, qui delectationibus seclerum que proprie sunt Gentiliu, conscientiam pollunt & filii qui ex his nati sunt nesciunt loqui Iudaice, cum opera que ex mente uitiata procedunt, nihil in se pie professionis ostendunt sed Gentilem potius stultitiam, quam Ecclesiasticam castitatem sonant. Azotus. n. que Hebraice dicitur Estdod, ignis uerborum, vel uerbu. Ideoque tropologice Azotice loquuntur filii uxorum alienigenarum, cum opera per lasciuiam procreata uitione æternæ combustionis expectant, unde merito talium genitores a Nehemia non solum obiurgati, & maledicti, sed & quidam sunt cæsi, quia necesse est errantes a doctoribus ueritatis acriter coerceri, ut ab uere ignis ultoris ad uera diuine laudationis transferantur. Heretici quoque, cum Gentilis prophetie Dialectice, & Rethorice studiis amplius quæ ecclesiastice simplicitati operam impendunt, nihil mirum si audtores eorum iuxta linguam populi, & populi loquuntur, scripturas quidem sanctas ore uol-

Beda exp.

cur brass tege per umbra tina tas,

E

per bec

uententes, & flagellandum. Cetera patent.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et obiurgauit optimates Iuda, qui populum regebant, eo quod talia per me teoati.
- 2 Nunquid non hæc fecerunt patres nostri. q. d. sic, & propter hoc fuerunt in captiuitatem ducti, & ciuitas ista destructa est. propter hoc Nehemias apposuit remedium, ideo sequitur.
- 3 Factum est itaque cum quiescissent portæ. in Hebræo habetur. Et factum est cum inuibrassent portæ. quia dies ad uesperascebat, & tunc incipit sabbatum, & in idem redit, quia tunc portæ debent quiescere ab ingressu mercatorum. ideo sequitur.
- 4 Dixi. claudite ianuas, ut quod mercatores non possint intrare ciuitatem ad exercendum talem mercationem in die sabbathi, tamen non fuerunt omnino correcti per hoc, ideo sequitur.
- 5 Et manserunt negotiatores, & uendentes, &c. ad quos exibant Iudæi ementes ab eis.
- 6 Et contestatus sum eos. eis comminando, ideo sequitur.
- 7 Si secundo hoc feceritis, manum mittam in uos. ad incarcerationem.

- 8 Sed & in diebus illis. Hæc ponitur correctio quarti mali, quod erat commissio seminis extranei, contra preceptum legis. Deuter. 7. & hoc est quod dicitur.
- 9 Vidi Iudæos ducentes uxores Azotidas. istæ erant de filiabus Philistinorum.
- 10 Et filii eorum ex media parte loquebantur Azotice, sicut matres eos docebant.
- 11 Et nesciebant loqui Iudaice. nisi valde corrupte, quia matres plus loquuntur cum pueris suis quam patres.
- 12 Et obiurgauit eos. s. patres, eos acriter redarguendo.
- 13 Et maledixi. malum eis imprecando nisi talia corrigerent.
- 14 Et cecidi ex ipsis uiros. Flagellando aliquos propter eorum obstinationem.
- 15 Et decaluauit eos. per capillos trahendo, uel quia fecit radi capilla eorum, & barbas, quod tunc temporis magna erat confusio.
- 16 Et adiurauit in Deo, ut non darent filias. i. feci eos iurare, cuius causa subditur.

Nun-

MORALITER.

8 *Sed & in diebus illis uidi Iudæos ducentes uxores Azotidas*. Hic ponitur quartum malum in absentia Nehemie perpetratum. Licet enim ante per Estdram mulieres alienigenæ fuissent de populo Israel electæ, ut dictum est sup. 10. c. Estdræ, tamen ipso defuncto, & absente Nehemia, plures Iudæorum redierunt ad uonitum, accipientes sibi uxores alienigenas, sed Nehemias remedium adhibuit, eos acriter obiurgando, & maledicendo, & aliquos eorum cedendo, & capillos euellendo, eos per

per dominum adiurando, quod a talibus abstinerent. Per Iudæos uero recidiuantes in contrahendo matrimonia cum alienigenis mulieribus signatur penitentes de uitiis carnalibus, qui tamen postea Deo permittente, & diabolo procurante ad uonitum reuertuntur pristinis se uitiis implicantes, & isti sunt obiurgandi per asperam correptionem illorum. ad quorum spectat officium, sunt etiam maledicendi, per hoc quod mala pœnæ superuentura eis prædicanda, si in talibus perseverant. Sunt etiam cadendi corporaliter, & affligendi per illos, ad quorum spectat officium si fuerint obstinati.

Memento

S uentes, sed Gentili sensu interpretantes.
A a Igitur mundani eos. Beda. Aptus per omnia finis, & con-
 dignus edificatio fan-
 ctæ ciuitatis, & tē-
 pli domini, ut emū-
 datis ciuibus alic-
 næ a Deo pollutio-
 nis ordines sacer-
 dotum, & Leuita-
 rum in ministerio
 suo rite custodian-
 tur, ut instituti re-
 gulariter magistri
 ecclesiæ castigatū
 ab omni peccato
 populum decate-
 ro in bono permanere, & crescere se
 per exhortentur.
 b Et in oblatione li-
 gnorum in temporib.
 constitutis, & in pri-
 mitiis. Inter cætera
 po-

filiis eorum, & non acciperent de filiab eorum filiis suis, & si-
 bimetipsis, dicens. Nunquid non in huiuscemodi re peccauit Sa-
 lomon rex Israel? Et certe in gentib. multis non erat rex similis
 ei, & dilectus Deo suo erat, & posuit eum Deus regem super
 omnem Israel. Et ipsum ergo duxerunt ad peccatum mulieres
 alienigenæ. Nunquid † & nos inobedientes faciemus omne ma-
 lum grande, vt prauaricemus in Deo nostro, & ducamus vxo-
 res peregrinas? De filiis autem Ioiada filii Elia sibi sacerdotis ma-
 gni, gener erat Sanaballat Horonites quem fugauit a me. Recor-
 dare domine Deus meus aduersum eos qui polluunt sacerdotiū
 iusque sacerdotale, & Leuiticum, Igitur mundani eos ab omni-
 bus alienigenis, & constitui ordines sacerdotum, & Leuitarum,
 vnumquemque in ministerio suo, & in oblatione lignorum in
 temporibus constitutis, & in primitiis. Memento mei Deus
 meus in bonum, Amen.

populus ligna offert ad ignem altaris nutriendum, cum ope
 ra uirtutum diuina consecratione digna operantur. Ardent
 ligna, & offert ad i-
 gnem altaris nutrien-
 dum, cum opera uir-
 tutum diuina conse-
 cratione digna ope-
 rantur. Ardent ligna
 & consumuntur in
 altari holocaustorū,
 cum in cordibus ele-
 ctorum opera iusti-
 tiæ flamma charita-
 tis perficiuntur.
 c Memento mei Deus
 in bonum. Merito tā-
 lis conditor, & dedi-
 cator ciuitatis post
 multos deuotionis
 labores memorię se
 creatoris, & largito-
 ris omnium bonorū
 commendat.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Nunquid non in huiuscemodi, &c. Salomon, qui erat sa-
 pientissimus.
 2 Certe in gentibus multis non erat rex similis ei. i. sapien-
 tia, diuitiis, & gloria, vt habetur 3. Reg. 3.
 3 Et dilectus Deo suo erat. quod patet ex hoc, quod sibi apparuit
 in Gabaon, vt habetur 3. Reg. 3.
 4 Et posuit eum Deus regem. quia non debebatur ei regnum
 ratione primogenitura, sed ex diuina ordinatione, ut habetur primi
 Paralip. cap. 28.
 5 Et ipsum ergo duxerunt, &c. ut habetur 3. Re. 11
 6 Nunquid & nos inobedientes faciemus, &c. q. d. manife-
 stum est quod sic, si duxerimus mulieres alienigenas, cum multum desi-
 ciamus a sapientia Salomonis, & eius perfectione.

7 De filiis autem Ioiada. quis autem fuerit ille filius Ioiadæ, non
 exprimitur hic.
 8 Quem fugauit a me. propter malitiam suam.
 9 Recordare domine Deus meus aduersum eos. enormiter
 & grauiter puniendo ad terrorem aliorum.
 10 Igitur mundani eos ab omnibus alienigenis. s. mulierib.
 separando.
 11 Et constitui ordines sacerdotum & Leuitarum. sicut di-
 sposuit Dauid rex 1. Par. 24. & 24.
 12 Et in oblatione lignorum. i. in compositione lignorum ad nu-
 triendum ignem iugiter in altari holocaustorum, quod debebat fieri a
 sacerdotibus per uices sibi succedendo.
 13 Memento mei Deus. post omnia opera bona prædicta fide-
 liter, & deuote se suo creatori recommendat. Cui est honor, & gloria in
 sæcula sæculorum. Amen.

De

MORALITER.

13 Memento mei Deus meus in bonum. Per hoc significatur qd'
 bonus

bonus prælatus ex debita correctione malorum, remunera-
 tionem bonorum consequitur supernorum.

Sequentes tertium, & quartum Esdræ libros, utcumque de canone non sunt, expositores
 ordinarii intactos reliquerunt, qui propterea dicuntur tertius, & quartus.
 quia apud Græcos, & Latinos superior liber Esdræ,
 ut dicit Hieronymus in prologo, diuide-
 batur in duos libros.

C A P. I.

Et fecit Iosias pascha,
 &c.
 * ANGELO-
 M. V. S. Iosias factō
 pasche anno decimo octa-
 uo regni sui, purgauit
 terram, & templum, &
 eiecit figuras idolo-
 rum, quomodo ad Eu-
 charistiam accessuri
 purgare debent terram,
 id est, corpus ab iniqui-
 tamentis sordium, &
 tem-

L I B E R E S D R Æ
 T E R T I V S, Q V I I N T E R
 A P O C R Y P H A
 P O N I T V R.

C A P V T I.

Et fecit Iosias pascha in Ierosolymis Domino,
 & immolauit pasche, quattadecima luna primi
 mensis, statuens sacerdotes p vices dierum sto-
 lis amictos, in templo domini. Et dixit Leuitis

templum, id est, animā
 quæ Dei templum esse
 debet, & eicere a cot-
 de figuras idolorum, id
 est, turpes imaginatio-
 nes rerum immunda-
 rum, ut seruire possi-
 mus Deo uiuenti, sic-
 que ei gratum pascha
 celebremus. non utique
 in fermento malitiæ, &
 nequitie, sed in azymis
 sinceritatis, & uerita-
 tis.

Et

Incipit postilla uenerabilis Magistri Nicolai de Lyra
 super tertium librum Esdræ.

C A P. I.

Et fecit Iosias pascha. Liber iste qui dicitur Esdræ
 tertius, uidetur magis ab alio doctore nescio
 quo cōscriptus, & ex pluribus collectus. Nam
 hic describuntur plura quæ in primo Esdræ val-
 de sufficienter sunt descripta. Non est autem
 uerisimile quod ipse tot repetiuerit in alio libro sine neces-
 sitate,

sitate, imo etiam cum nulla, aut parua utilitate. Nec est ar-
 gumentum contra hoc de libro Paralip. in quo multa scri-
 buntur quæ habentur in libris Regum. Nec similiter de se-
 cundo Macha. in quo repetuntur multa quæ sunt in primo
 scripta, nam alius scripsit librum Paralip. & alius libros Reg.
 & idem fuit de primo, & secundo Mach. sicut fati paruit i-
 bidem, & ideo liber iste dicitur a doctōribus apocryphus, vt
 patet in prima parte summæ S. Th. de Aq. q. x. art. 6. circa pri-
 mum argumentū, pp qd' liber iste inter alios nō canonicos

A sacris, fertis Israel, ut sanctificarent se Domino, in positione sanctæ arcæ Domini, in domo quam ædificauit Salomon filius Dauid Rex. Non erit vobis tollere super humeros eam. Et nunc deseruite Domino vestro, & curam agite gentis illius Israel, ex parte secundum pagos, & tribus vestras, secundum scripturam Dauid Regis Israel, & secundum magnificentiam Salomonis filii eius, omnes in templo, & secundum particulam principatus paternam vestram, eorum qui stant in conspectu fratrum filiorum Israel. Immolate pascha & sacrificia parate fratribus vestris, & facite secundum præceptum domini

a Et donauit Iosias, &c. **a** Ios. Causa huius festiuitatis hæc, ut omnia secundum leges, & antiquam traditionem paternæ sollemnitatis efficierentur, & quæ prius perperam obseruata erant in melius reformarentur.

Et

lo, & sacerdotibus in pascha, oves numero duo milia, ac vituli centum. Et Iechonias & Semetas & Nathanael fratres, & Habbas & Oziel, & Coraba in pasche, oves quinque milia, vitulos quingentos. Et cum hæc fierent eleganter, & steterunt Sacerdotes, & Leuitæ habentes azyma per tribus. Et secundum partes principatus patrum, in conspectu populi offerebant Domino, secundum ea quæ

quæ in libro Moysi scripta sunt. Et assauerunt pasche igni, prout oportebat, & hostias coxerunt in emolis, & in ollis cum benivolentia. Et attulerunt omnibus qui erant ex plebe, & post hæc parauerunt sibi & Sacerdotibus. Sacerdotes enim offerebant adipem vsque dum finita esset hora, & Leuitæ parauerunt sibi & fratribus suis filiis Aaron. Et sacri cantores filii Asaph erant per ordinem, secundum præceptum Dauid, & Asaph: & Zacharias; & Ieddimus qui erat a rege; & ostiarii per singulas ianuas; ita ut non præuaricaretur vnusquisque suam. Fratres enim eorum parauerunt illis. Et consummata sunt quæ pertinebant ad sacrificium Domini. In die illa egerunt pasche; & offerebant hostias super Domini sacrificium secundum præceptum Regis Iosia. Et egerunt filii Israel qui inuenti sunt in tempore illo; pasche, et diem festum azymorum per dies septem. Et non est celebratum pasche tale in Israel; a temporibus Samuel prophetæ: et omnes Reges Israel non celebrauerunt tale pascha, quale egit Iosias, et Sacerdotes, et Leuitæ; et Iudæi, et omnis Israel, qui inuenti sunt in commoratione Ierosolymis: Octauodecimo anno regnantè Iosia celebratum est pasche. Et directa sunt opera Iosia in conspectu Domini sui in corde pleno metuentia, et quæ circa illum quidem conscripta sunt in primitiis temporibus de eis qui peccauerunt, quique

NICOLAUS DE LYRA.

qui ponuntur in Biblia minoris videtur autoritatis, & ideo ad ipsum exponendum ultimo misi manum, tamen de illis, quæ alibi scribuntur, & hic reperiuntur, intendo breuiter transire, & ad loca remittere, vbi a me diffusius exponuntur. Igitur liber iste in tres partes diuiditur. Nam autor primo quædam alibi scripta repetit, secundo quæ propria sunt huius libri subiungit. c. 3. tertio ad repetendum scripta alibi redit c. 5. ibi. Instante autem. prima adhuc in tres, nam primo repetit quædam capitularem Babilonicam præcedentia. secundo quædam ipsam concomitantia, ibi. Qui usque ad iracundiam. tertio quædam subsequencia c. 1. prima adhuc in tres, quia primo tempore Iosia describitur paschalis celebratio. secundo Iosia mors, & tumultatio, ibi. Et post omnem actum. tertio filiorum eius successio, ibi. Et assumptentes. prima adhuc in duas, quia primo ponitur debita preparatio, secundo paschæ celebratio, ibi. Et hæc cum fierent. Sententia primæ partis patet ex diuersis 2. Par. 36. exceptis quæ sequuntur.

1 Hæc de regalibus data sunt secundum promissionem. Ista non refertur ad domum Iosia, ut littera videtur prætere, sed intelligitur de domo ducum regis, secundum quod exprimitur 2. Par. 35. Duces quoque eius sponte quod vouerant, obtulerunt tam populo quam sacerdotibus, & Leuitis. & non exprimitur ibi, quid, vel quantum dederunt, hic autem exprimitur, cum dicitur. Hæc. supple. quæ sequuntur. De rega. da. sunt. i. de bonis ducum regalium, secundum promissionem Deo factam propter quod dicitur in lib. Para. Quod vouerant, obtulerunt, quia notum est promissio facta Deo.

2 Oves numero duo, &c. quod non erat in libro Paralipomenon expressam.

3 Iechonias, &c. iste 1. Par. 35. vocatur Chononias, & est idem nomen in Hebræo, sicut in Latino Nicolaus, & Colaus, & Colinus, & Coletus. Sciendum autem quod hic in sequentibus quæ reperiuntur de aliis libris nomina personarum variantur, & plura, vel pauciora hic, et ibi ponuntur, et numeri personarum, vel animalium maiores, vel minores hic quam ibi, & econuerso, quæ omnia, & similia breuiter sic soluentur. Primo de nominibus, nam multi erant binomii, vel trimonii, ut patuit in pluribus locis veteris, & noui testamenti, & sic idem homo frequenter scribitur sub uno nomine in uno libro, & sub alio nomine in altero. Similiter de pluralitate personarum, quia quando plures concurrunt ad vnum actum, aliqui tacentur in uno libro, qui in alio exprimitur, & econuerso. similiter de numeris dicendum, quod minor numerus includitur in maiori, propter quod quædam minor numerus scribitur in uno loco aliter quam in alio, non est aliqua falsitas nisi minor scribitur cum præcisione maioris, & relatus ad idem simpliciter, quod non est in proposito, & sic patet, quod diuersæ variationes non arguunt aliquam in scriptura falsitatem.

4 Et hæc cum fierent. Hic consequenter describitur paschæ celebratio, & patet sententia ex diuersis 2. Par. 35. exceptis quæ sequuntur

5 In emolis. i. in ollis aeneis.

6 Et offerebant hostias. s. pacificas ad quas non tenebantur.

7 Super domini sacrificium. quod erat consuetum fieri.

8 Et directa sunt opera Iosia. Hoc non est in Par. sed immediate subditur bellum Pharaonis contra ipsum.

9 In corde pleno metu. i. De metu indicantia. **10** Decis qui peccauerunt, &c. isti potissime fuerunt Amon pater Iosia, & Manasses auus eius, sicut patet 4. Reg. & 2. Par.

que irreligiosi fuerunt in Dominum præ omni gente, & qui non quæsierunt verba Domini super Israel. † Et post omnem actum hunc Iosia; ascendit Pharaon rex Aegypti veniens in Charcamis ab itinere super Euphratem, & exiit illi obviam Iosias. & misit rex Aegypti ad Iosiam, dicens: Quid mihi, & tibi est rex Iudæ? Nō sum missus a Domino, ut pugnem contra te, Super Euphraten enim bellum meum est. Festinans descende. Et non est

2 *Et non est reuer. & c. a*
 Hieron. Iosias vir sanctus nō solum peccatorē populū suū suis virtutibus non saluauit, sed & ipse in peccatis illius mortuus est.

B *Idem. Iudæi hūc psalmi versum. Quæcūque faciet prosperabuntur dictum esse existimāt de Iosia, q̄ solus inter prophetas nos reges nō abierit in consilio impiorū, sed sequutus sit legē Dei. Verum, hoc nō solū de Iosia, sed de nullo sancto rum accipi potest, nisi forte in futuro sæculo.*

CAP.

et qui præsidebant cum vxoribus, lamentabant eum vsque in hunc diem, et datum est hoc fieri semper in omne genus Israel. Hæc autem præscripta sunt in libro historiarum regum Iudæ, & singula gesta actus Iosia; & eius gloria, & intellectus eius in lege Domini, quæque gesta sunt ab eo, & quæ non scripta sunt in libro regum Israel, & Iudæ. † Et assumptes qui erant ex gente

4 te Iechoniam filium Iosia; constituerunt regem pro Iosia patre suo, cum esset annorum trigintatrium, & regnavit super Israel mensibus tribus. Et amouit eum rex Aegypti ne regnaret in Ierolymis. Et multauit gentem argenti talenta centum, & auri talentum vnum. Et constituit rex Aegypti Ioacim fratrem ipsius regem Iudæ, & Ierusalem: & alligauit magistratus Ioacim, & Zaracelem fratrem suum, & apprehendens reduxit in Aegyptum. Annorum erat Ioacim viginti quinque cum regnare cepisset in terra Iuda, & Ierusalem, & fecit malum in conspectu Domini. Post hunc autem

5 ascendit Nabuchodonosor rex Babylonis, & alligans eum in † areolo vinculo perduxit in Babyloniam, & sacra vasa Domini accepit Nabuchodonosor, & tulit, & consecrauit in templo suo in Babylonia. Nam de immunditia illius, & irreligiositate scriptum est in libro temporum regum. Et regnavit Ioachim filius eius pro eo. Cum autem constitutus est rex erat annorum decem, & octo. Regnavit autem menses tres, & dies decem in Ierusalem, & fecit malum in conspectu Domini. Et post annum mittens Nabuchodonosor transmigravit eum in Babyloniam simul cum sacris vasis Domini, & constituit Sedeciam regem Iuda, & Ierusalem cum esset annorum viginti vnus. Regnavit autem annis vndecim. Et fecit malum in conspectu Domini, & non est veritus a verbis quæ dicta sunt ab Ieremia † Propheta ex ore Domini, & adiuratus a rege Nabuchodonosor periurans discessit, & indurata ceruice sua, & corde suo transgressus est legitima Domini Dei Israel. Et duces populi Domini multa ini-

que

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et post omnem actum. Hic describitur Iosia; mors, & eius tumultatio, & patet sententia ex dictis. 2. Paralipom. 35. in fr. cap. hoc excepto.

2 Non attendens verbum prophetæ ex ore Domini. Ex hoc loco videtur quod Pharaon misit ad Iosiam vnum de prophetis Domini, quod non dicitur in lib. Paralip. vel ipse Pharaon dicitur hic propheta; nam malis aliquando conceditur actus prophetandi, sicut patet de Balaam Numeri 24.

3 Et assumptes qui erant ex gente Iecho. Hic consequenter describitur filiorum Iosia; successio. & patet sententia ex dictis. 2. Paralipom. 36. & 4. Reg. 23. & 24. & 25. in quibus hæc materia diffuse tractatur, exceptis his quæ sequuntur. Et assumptes qui erant, &c. Iste vocatur Ioachaz. 4. Reg. 23. & 2. Paralip. 36. ad quod potest dici quod erat binomius.

4 Constituerunt regem pro Iosia patre suo, cum esset annorum triginti annorum. Et regnavit super Israel. 4. Reg. & 2. Paralip. dicitur, q̄ erat annorum 23. vnde videtur hic numerus falsificatus per scriptores, vnum 10. vel denarium addentes. Vel oportet dicere, q̄ ibi tacentur 10. anni qui hic exprimuntur, & sic vtrumque esset verum: quia minor numerus includitur in maiori, sicut prædictum est.

5 Et

5 Et alliga magistratus Ioacim. Fratrem prædicti Ioachaz, non in vinculis, sed iuramento; vt fideliter redderet tributum regi Aegypti, qui constituit eum regem Iudæ pro Ioachaz fratre suo, vt patet 4. Reg. & 2. Paralip. ideo subditur de regno eius. Annorum erat viginti quinque Ioacim, cum regnare cepisset, &c.

6 Et Zaracelem fratrem eius. Et habetur in aliquibus Biblijs; Et Zachariam fratrem suum, id est, ipsum Ioachaz, qui nominatur hic Zacharias.

7 Apprehendens reduxit in Aegyptum. Catenis ligatum, sicut patet 2. Paralip. 36. & 4. Reg. 23.

8 Post hunc autem Nabuchodonosor, &c. Quia fugiebat exercitum Chaldeorum quantum poterat.

9 Et alligans eum in areolo vinculo. Est autem area spatium in quo teruntur blada, inde dicitur areola diminutiuum, & est paruum spatium in quo aliquis ligatus cum catenis potest procedere. & non vltra, & illa catena dicitur areolum vinculum. sic autem fuit de isto dispositum, vt hoc modo in Babylonem duceretur, sed in via mutato consilio emissus fuit in Ierusalem, & ibi interfectus, & cadaver eius proiectum extra portas ciuitatis, sicut prædixerat Ieremias 22. c.

10 Nam, &c. Id est, idololatrias; sicut per oppositum latria dicitur religiositas.

11 Et regnavit Ioachim. Sic debet iste scribi per, n, in fine.

1 Et

A que gesserunt, & impie egerunt super omnes immunditias gentium, & polluerunt templum Domini, quod sanctum erat in Ierosolymis. Et misit Deus patrum ipsorum per Angelum suum reuocare eos, propter quod parceret illis, & tabernaculo suo. Ipsi vero subannabant in Angelis ipsius, & qua die locutus est Dominus, erant illudentes prophetis eius. Qui usque ad iracundiam concitatus est super gentem suam propter irreligiositatem suam, & praecepit ascendere reges Chaldaeorum. Hi occiderunt iuuenes eorum in gladio, in circumitu sancti Templi eorum, & non pepercerunt iuueni, & seni, & virgini, & adolescenti, sed om-

nes traditi sunt in manus ipsorum, & omnia sacra vasa Domini, & regales apothecas resu- mentes tulerunt in Babyloniam, & incenderunt domum Domini, & demolierunt muros Ierusalem, & turres eius incenderunt igne. Et consummauerunt omnia honorificacius, & ad nihilum redegerunt, & reliquos a gladio duxerunt in Babylonem. Et erant serui illius usque dum regnarent Persae, in repletione verbi Domini in ore Ieremiae, quousque + benigne ageret terra sabbatha sua. Omni tempore desertionis suae sabbathizauit in applicatione annorum septuaginta septem.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et misit Deus patrum ipsorum per Angelum suum. i. Ieremiam, qui dicitur hic Angelus, id est, Dei nuntius: & similiter alii prophetae. ideo subditur: Subannabant in Angelis suis, & qua die lo.
- 2 Qui usque ad iracundiam. Hic consequenter autor repetit conuincitiam captiuitatem. & patet sententia ex dictis 4. Regum 25, & 2. Paralip. 36. exceptis quae sequuntur.
- 3 Et praecepit ascendere reges Chaldaeorum. Hoc potest dupliciter exponi. Vno modo referendo ad Iudaeos: & sic est sensus, quod per

per sua peccata meruerunt, quod Deus praeceperet Chaldaeos ascendere ad destructionem ciuitatis, & populi. Praeceperunt, id est, praecernerunt. Alio modo, ut referatur ad Deum, de quo praemittitur; Qui usque ad iracundiam, in singulari, ad designandum unitatem essentiae. & subditur: Praeceperunt, in plurali, ad denotandum in Deo pluralitatem personarum, sicut Genes. 1. c. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, &c.

4 Et consummauerunt omnia. Id est, exterminauerunt.

5 Et reliquos a gladio in Baby. Id est, illos qui gladium euaserant, in Babylonem duxerunt.

CAP. II.

C **R**egnante Cyro, &c. **A** Cyril. Age, res Cyri gestas ad Christi mysterium traducamus. Cyrus patre Cambyse rege Persarum, qui omnes fere aetatis suae homines pietate anteibat, matreque Mandanne Afsiyagi filia regis Medorum ortus est, id est, diuersis parentibus natus; cum aliud sit genus Persarum, aliud Medorum. Et Christus matrem sacram Virginem, cum naturam humanam haberet, obtinuit, patrem autem habuit neminem, praeter eum qui alterius omnino naturae est, & omne creatum mirum in modum excellit. Cyrus innumeras gentes coniecit, ciuitatesque sibi ciuitates subegit, thesauros abditos, arcanaque secretorum obtinuit, Israeleque longa seruitute redemit. Emmanuel quoque; cunctorum qui sub caelo sunt, imperium tenuit. Omnis ciuitas eum veluti Saluatorem suum libenti animo excepit; genus humanum a diabolo liberum

C **A** **P.** **I** **I.** **R**egnante Cyro rege Persarum in consummatione verbi Domini in ore Ieremiae, suscitauit Dominus spiritum Cyri regis Persarum, & praedicaui in toto regno suo simul per scripturam, dicens: Haec dicit Cyrius rex Persarum: Me constituit regem orbis terrarum Dominus Israel, Dominus excelsus, & significauit mihi aedificare domum sibi in Ierusalem, quae est in Iudaea. Si quis est ex genere vestro, Dominus ipse ascendat cum eo in Ierusalem. Quotquot ergo circa loca habitant, adiuuent eos qui sunt in loco ipso, in auro, & argento, in dationibus cum equis, & iumentis, cumque; aliis quae secundum vota apponuntur in aedem Domini quae est in Ierusalem. Et stantes principes tribuum, pagorum, & Iudaeae ex tribu Benjamin, & sacerdotes, & Leuitae quos excitauit Dominus ascendere, & aedificare domum Domini quae est in Ierusalem, & qui erant in circumitu eorum: adiu-

berum reddidit: in inferos profectus, thesauros abditos, arcanaque secretorum exhaulit, portas aereas generose contriuit, nis qui vinculis tenebantur, dixit: Exite continuo, & caetera. Cyrus cum pecuniam dedisset Ierosolymitanum Templum instaurare praecipit. Emmanuel Ecclesiam suam veluti Ciuitatem sanctissimam, celeberrimamque construxit; & gentilem insolentem velut Babylonem funditus sustulit. Cyro Deus ait, Vocauit te nomine meo. Emmanuel certe Dominus appellatur, quam humanam na-

turam assumpserit, & caetera.

✽ Lactantius. Iudaei oppugnati a rege Babyloniae captique, diuturnum seruitium pertulerant, donec septuagesimo post anno eos Cyrus maior tertis, ac sedibus suis redderet; qui per idem tempus in Persas suscepit imperium, quo Romae Tarquinius Superbus.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. I I.

Diuiso. **R**egnante Cyro rege Persarum in consummatione verbi Domini in ore Ieremiae. Hic consequenter autor repetit facta captiuitatis consequentia. & diuiditur in duas partes. quia primo ponitur prosperitas de captiuitate redeuntium. secundo aduersitas ipsorum aedificantium. ibi: In Artaxerxis. Sententia primae partis patet ex dictis 1. Esdrae 1. exceptis quae sequuntur. Salmanasaro praesidi. Id est, Zorobabel aliter sic nominato, qui fuit princeps redeuntium de captiuitate. Athysae argentae triginta. Id est, sycphi argentei.

Et enumerata sunt Salmanasaro simul cum his qui ex captiuitate Babyloniae venerant in. Id est, sibi uadita, vel expedita. In Artaxerxis autem re. Persarum tempore. Hic consequenter ponitur aduersitas aedificantium. Redeuntium. n. de captiuitate caperunt: re adificare templum, sed fuerunt impediti per Samaritanos. & patet sententia partis huius ex dictis 1. Esdrae 4. cap. exceptis quae sequuntur. In Artaxerxis autem regis Persarum. Iste fuit Cambyse filius Cyri, qui vocabatur Cambyse nomine proprio, & Artaxerxes nomine regio, sicut Imperatores Romani Caesares, & cum hoc nomine proprio, ut Iulius, Tyberius, & huiusmodi. Rathimus ab accidentibus. Scribebat enim chronicas, in quibus continerentur contingentia suo tempore.

CAP. III.

Li. II. Ant. 3

Rex Darius,

et cetera.

et Iosephus.

Post magorum interitum, qui defuncto Cambyse, principatum Persarum tenuerunt, hi qui septem Domini nuncupabatur apud Persas, filium Histaspis Darium, regem ordinauerunt. Qui dum priuatus esset, Deum orauit, si fieret rex, omnia Dei uasa, quanta essent Babylonie ad templum Ierosolymitanum mittere se promissit. Contigit autem eodem tempore proficisci Zorobabel ducem captiuorum Iudeorum ab Ierosolymis ad Darium, qui regi quondam amicus exiterat.

B

Vnde corporis eius custos cum alijs duobus dignus iudicatus, quem sperauerat honore potitus est. Primo

C

Ex Darius fecit coenam magnam omnibus uernaculis suis, & omnibus magistratibus Mediae, & Persidis, & omnibus purpuratis, & praetoribus, & consulibus, & praefectis sub illo ab India usque Aethiopiam, centum vigintiseptem prouincijs. Et cum manducassent, & bibissent, & satiati reuerterentur, tunc Darius rex ascendit in cubiculum suum, & dormiuit, & expergefactus est. Tunc illi tres iuuenes corporis custodes, qui custodiebant corpus regis, dixerunt alter alteri: Dicamus unusquisque nostrum sermonem qui praecellat: & cuiuscunque apparuerit sermo sapientior alterius, dabit illi rex Darius dona magna, purpura cooperiri, & in auro bibere, & super aurum dormire, & currum auro freno, & cidarim byssinam, & torquem circa collum, & secundo loco sedebit a Dario propter sapientiam suam, & cognatus Darii vocabitur. Tunc scribentes singuli suum uerbum signauerunt, & posuerunt subtus ceruical Darii regis, & dixerunt: Cumque surrexerit rex, dabimus illi scripta nostra, & quodcunque iudicauerit rex e tribus, & magistratus Persidis, quoniam uerbum eius sapientius est, ipsi dabitur uictoria, sicut scriptum est. Unus scripsit, Forte est uinum. Alius scripsit: Fortior est rex. Tertius scripsit: Fortiores sunt mulieres: super omnia autem uincit ueritas. Et cum surrexisset rex, acceperunt scripta sua, & dederunt illi, & legit. Et mittens uocauit omnes magistratus Persarum, & Medos, & purpuratos, & praetores, & praefectos, & federunt in concilio, & lecta sunt scripta coram ipsis, & dixit: Vocate adolescentes, & ipsi indicabunt uerba sua. Et uocati

CAP. III.

Ex Darius fecit coenam magnam omnibus uernaculis suis, & omnibus magistratibus Mediae, & Persidis, & omnibus purpuratis, & praetoribus, & consulibus, & praefectis sub illo ab India usque Aethiopiam, centum vigintiseptem prouincijs. Et cum manducassent, & bibissent, & satiati reuerterentur, tunc Darius rex ascendit in

cubiculum suum, & dormiuit, & expergefactus est. Tunc illi tres iuuenes corporis custodes, qui custodiebant corpus regis, dixerunt alter alteri: Dicamus unusquisque nostrum sermonem qui praecellat: & cuiuscunque apparuerit sermo sapientior alterius, dabit illi rex Darius dona magna, purpura cooperiri, & in auro bibere, & super aurum dormire, & currum auro freno, & cidarim byssinam, & torquem circa collum, & secundo loco sedebit a Dario propter sapientiam suam, & cognatus Darii vocabitur. Tunc scribentes singuli suum uerbum signauerunt, & posuerunt subtus ceruical Darii regis, & dixerunt: Cumque surrexerit rex, dabimus illi scripta nostra, & quodcunque iudicauerit rex e tribus, & magistratus Persidis, quoniam uerbum eius sapientius est, ipsi dabitur uictoria, sicut scriptum est. Unus scripsit, Forte est uinum. Alius scripsit: Fortior est rex. Tertius scripsit: Fortiores sunt mulieres: super omnia autem uincit ueritas. Et cum surrexisset rex, acceperunt scripta sua, & dederunt illi, & legit. Et mittens uocauit omnes magistratus Persarum, & Medos, & purpuratos, & praetores, & praefectos, & federunt in concilio, & lecta sunt scripta coram ipsis, & dixit: Vocate adolescentes, & ipsi indicabunt uerba sua. Et uocati

fiones, requieuit.

mo

mo uero imperij sui anno, Darius summo apparatu, coenam exhibuit amicis, & cetera. Rex Darius ad cubiculum ueniens, paucum noctis requiescens, & expergefactus, quod noctis restabat reliquum in somne protraxit: sermonemque ad tres corporis custodes conuertit, promissitque summo honore fulciendum, qui eius interrogationi sapienter respondere uoluisset: Cum igitur dona illis promississet, primum interrogauit, Vtrum fortius sit uinum: secundo, Vtrum rex: tertio, Vtrum mulieres, aut his omnibus magis fortior sit ueritas? Has cum illis proposuisset quae-

Et

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. III.

Diuisio.

Rex Darius. Repetitis eis quae sunt alibi scripta hic consequenter ponuntur quae sunt huius libri propria quae consistunt circa solutionem unius questionis, cuius primo ponitur occasio. Secundo eius propositio, & triplex opinio, ibi. Tunc scribentes. Tertio opinionum examinatione, ibi; Et mittens. Quarto unius approbatio, & remuneratio, ibi: Et omnes populi. Circa primum dicitur: Rex Darius secundum Latinos, & Graecos iste fuit filius Histaspis: secundum Hebraeos uero ipse fuit filius Assueri, & Esther reginae, secundum quod dixi plenius in principio libri Esther, & 1. Esdrae 4. & Dan. 9. ubi secutus sum in hoc dictum Hebraeorum, tanquam uerius iudicio meo.

1 On. uer. su. id est, seruientibus in domo sua.

2 Et omnibus magistratibus Me. Ipsi reddebatur ratio de tributis, & obuentionibus regni.

3 Et omnibus purpura. id est, nobilibus genere, quibus licitum erat purpura uestiri pro sua nobilitate.

4 Et praetoribus. Qui causas iudicabant in palatio.

5 Et consulibus. Qui erant de stricto consilio.

6 Et praefectibus. id est, balinis, & praepositis in regni partibus diuersis.

7 Ab India. Ex hoc uidetur, quod iste fuit filius Assueri, ut dicunt Iudaei. Nam Assuerus in principio libri Esther dicitur regnasse ab India usque ad Aethiopiam super 127. prouincias, & isto modo dimisit regnum filio suo. Cetera patent usque ibi.

8 Et dor. scilicet modicum.

9 Et ex. fact. est. ita quod uolebat uigilare, & ex hoc custodes corporis sui habuerunt occasionem proponendi inter se questionem ad faciendum regi solatium, & ex hoc patet prudentia regis, qui magis uolebat transire tempus in aliquo utili, quam in ludis inhonestis, aut nullius

nullius utilitatis.

21 Dica. unus. nostrum sermonem. De eadem questione, ut patet ex sequentibus.

12 Qui praecellat. id est, prout melius sciuerit. Nam dictum cuiuslibet trium non poterat esse excellens simpliciter, sed unius tantum. Cetera patent usque ibi.

13 Purpura cooperiri, &c. id est, uestiri.

14 Et in auro bibere, &c. id est, in scypho auro.

15 Et super aurum dormire, &c. id est, super lectum panno auri phrygiato ornatum.

16 Et currum auro freno. id est, freno deaurato.

17 Et cidarim byssinam. id est, mitram, uel cucufam de bysso, quae est species lini candidissimi.

18 Et torquem circa collum, &c. Talibus enim utebantur tantum excellentes uiri ratione generis, uel sapientiae, seu alterius excellentiae.

19 Et secundo loco, &c. id est, in secunda mensa.

20 Sedebit a Dario, &c. Et hoc concessit rex per scriptum, ut patet circa medium. 4. cap.

21 Tunc scribentes, &c. Hic consequenter ponitur questionis propositio. & circa eam triplex opinio. Fuit autem questio de fortitudine: quid inter alia sit fortius, ut patet ex sequentibus. Sic ergo dicitur: Tunc scribentes singuli, &c. In singulis schedulis.

22 Signauerunt, &c. Sigillis proprijs ne fieret ibi aliqua mutatio, & ut manifeste appareret, cuius esset qualibet schedula.

23 Et posuerunt subtus ceruical Darii regis, &c. Quando post uigiliam redijt ad dormiendum. Cetera patent usque ibi.

24 Ipsi dabitur uictoria. id est, uictoriae praemia in parte praecedenti expressa. Cetera patent.

25 Et mittens. Hic consequenter ponitur diuersarum opinionum examinatione. Et primo examinatores uocantur. Et patet litera usque ibi.

1 Indica

a Et cepit prior, &c. * Cyrill. Primus adolescens qui dedit vino aduersus omnes potentiam, carnalium voluptatum feruori donauit victoriam.

& Ambr. Fit nonnunquam grauior tumultus, quia vino mens peruertitur ebriofa, & non meminit regis, vel magistratus, ut scriptum est. Et omnia aperte facit loqui, & non meminerunt cum biberint, amicitia, nec fraternæ necessitudinis. Sed non multo post sumunt gladios: & cum a vino merfi fuerint, & surrexerint, non meminerunt

sunt, & introierunt. Et dixit illis: Indicate nobis de his quæ scripta sunt. Et cepit prior, qui dixerat de fortitudine vini, & dixit: Viri, quam præualet vinum omnibus hominibus qui bibunt illud. Seducit mentes. Itemque regis, & orphani facit mentem vanam. Item serui, ac liberi, pauperis, ac diuitis, & omnem mentem conuertit in securitatem, & iucunditatem, & non meminit omnem tristitiam, & debitum, & omnia præcordia facit honesta, & non meminit regem, nec magistratum, & omnia per talenta loqui facit. Et non meminerunt cum biberunt amicitiam, nec fraternitatem: sed non multum post sumunt gladios, & cum a vino merferint, & surrexerint, non meminerunt quæ gesserunt. O viri num præcellit vinum? Quis sic cogitat facere? Et tacuit hoc dicto.

nerunt ipsi quæ gesserint. Habet ergo etiam dignam mercedem tumultus. Præterea citharam, psalteria, tympana, quæ cognouimus conuiuijs frequenter adhiberi, ut vino, & cantu excitentur libidines; Plerique etiam Perico more mulieres dignas temulentorum consortio induci iubet, &c. Non immerito ergo uel illis qui mane ebrietatis potum requirunt, quos conueniebat Deo laudes referre, & vacare orationi. Merito uæ, qui salutem relinquis, mortem eligis.

CAP.

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Indi. &c. quæ ser. su. Id est, rationes dictorum uelstrorum: nam scripserant tantummodo conclusiones, sicut scripta sunt. Secundo, rationes cuiuslibet opinionis explicantur. Et primo primæ. cum dicitur: Et cepit prior. Secundo secundæ, in prin. c. 4. Tertio tertiæ, ibi: Tertius, &c. Circa primum dicitur.
- 2 Vi. præ. vi. q. d. ualde multum. Ideo subditur.
- 3 Om. h. i. qui bi. il. Quod probatur per id quod subditur.
- 4 Se. me. Si enim poterit ultra mensurâ, aufert rationis usum quæ est superior uis hominis, & per consequens præualet oib. inferiorib. u. is.
- 5 Itemq; re. & or. fa. men. v. Id est, facit cogitare maiora factis, quam homo possit, & sic in actu se inuicem, & u. ue.
- 6 Item ser. ac li. hoc additur, ut nullus status hominum excludatur.
- 7 Con. in se. & iu. Homines enim bene potati non timent aliquem aduersarium, & habent cor iucundum: quia dant obliuioni omnem tristitiæ causam. Id. o subditur.
- 8 Et non me. Oblinisci facit.

- 9 Om. tri. & de. Quo quis est obligatus.
- 10 Et om. præ. fa. ho. Quia facit de seipso opinari magna.
- 11 Et non me. re. Quia tunc non timet eorum potentiam.
- 12 Et om. per. Sicut aliquando bene potatus dicit: Ego non darem hoc pro mille libris, quod non ualet aliquando unam. uel, Ego magis uellem perdere mille libras, quam hoc, uel illud, quod tamen non habet aliquando ualorem viginti solidorum.
- 13 Et non me. cum bi. a. pristinam.
- 14 Nec fra. Id est, consanguinitatem, uel affinitatem.
- 15 Sed non mu. post. id est, ex parua occasione.
- 16 Su. gla. contra se inuicem.
- 17 Et cum a vi. emer, id est, ebrietate soluta.
- 18 Non me. quæ gesse. propter ligationem memoriæ, & si recordentur. hoc tamen est imperfecte.
- 19 O viri num præc. q. d. immo præcellit.
- 20 Quis sic co. fa. id est, sic facit cogitare? Et est hypallage, sicut istud, Perflauit fistula buccas.

9 Om.

CAP. IIII.

C A P. IIII.

a Et inchoauit sequens &c. * Cyrill. Secundus autem qui hoc dedit regi, ænigmatice significauit mundanam plus posse gloriam. Et duo quidem adolescentes ferunt imaginem corporis compositi ex materia, & forma. Et alter quidem cupiditati, alter uero iræ tribuit victoriam. Est enim ira res tyrannica.

* Irenæus. Ad utilitatem gentium, terrenum regnū positum est a Deo, non a diabolo, qui nunquam omnino quietus est, immo quæ nec ipsas quidem gentes uult in tranquillo agere, ut timentes regnum humanum, non se alterutrum homines uice piscium consumant

inchoauit sequens dicere, qui dixit de fortitudine regis. O viri num præcellunt homines, qui terrâ, & mare obtinent, & omnia quæ in eis sunt? Rex autem super omnia præcellit, & dominatur eorum, & oë quodcunq; dixerit illis, faciunt. Et si miserit illos ad bellatores, vadunt & demoliunt mōtes, & muros, & turres. Iugulant, & iugulat, & regis uerbum non prætereunt. Nam si uicerint, afferunt regi oia quæcunq; prædati fuerint. Similiter, & alii oēs, & quotquot non militat, nec pugnât, sed colunt terrâ, rursum cum fuerint metetes, afferunt tributa regi. Et ipse unus solus si dixerit, occidite, occidunt: dixerit remittite, remittunt: dixerit percutite, percutiunt: dixerit, exterminate, exterminant: dixerit ædificate, ædificant: dixerit excidite, excidunt: dixerit plantate, plantant, & ois plebs, & uirtutes eū obaudiunt, & super hoc ipse recumbit, & bibit, & dormit,

consumant, sed per legum positiones repercutiant multiplicem gentium iniustitiam. Et secundum hoc, ministri Dei sunt in hoc ipsum seruientes potestates, quæ sunt a Deo ordinatæ. Manifestum est, quomam mentitur diabolus, dicens: Mihi tradita sunt regna, & cui uolo, do ea. Cuius enim iussu homines nascuntur, huius iussu, & reges constituuntur, apti his qui in illo tempore ab ipsis regantur. Quidam enim illorum ad correctionem, & utilitatem subditorum dantur, & conseruationem iustitiæ, qui-

dam autem ad timorem, & pœnam, & increpationem, & cætera.

a Tertius

NICOLAUS DE LYRA.

C A P. IIII.

- 1 ET inchoauit hic explicantur motiua secundæ opinionis, cum dicitur.
- 2 EO uinum præ. ho. cæteris creaturis in terra, & mari existentibus. q. d. sic. unde Genes. 1. c. dicitur de hoie: Et præsit piscibus maris & uolatilibus cæli, & bestijs terræ, uniuersaque creaturæ.
- 3 Rex au. su. om. præ. Quia dominatur hominibus, & per consequens alijs quæ sunt hominibus subiecta.
- 4 Et si mi. il. ad bell. id est, ad principes belli.
- 5 Vadunt. Cum eis ad pericula mortis.
- 6 Et de. moq. Id est, castra in montibus sita, muros suffodiendo, & deiciendo. Cætera patent usque ibi.

- 7 Et ipse unus sol. Qui dominatur omnibus, tam bellatoribus, quam agricolis.
- 8 Si dixerit. Bellatoribus.
- 9 Occidite, occidunt. Deuictos: Cætera patent usque ibi.
- 10 Dixerit ædifi. Fabris lapidum, & lignorum.
- 11 Dixerit plantate. Agricolis.
- 12 Et omnis plebs. Quantum ad minores homines.
- 13 Et uirtutes. Quantum ad maiores.
- 14 Eum obau. Eius exequendo mandata.
- 15 Et su. hoc ipse recum. & bi. Splendide.
- 16 Et dor. Pacificæ, & quiete: sicut 3. Reg. 20. dicitur, q. Benadad rex Syria bibebat in umbraculo suo, exercitu suo ad prælium missis.

7 Et

1 Hi

A 2 Tertius qui dixerat de mul. &c.

* Cyrillus. Tertius Zorobabel. per mulierem quidem ostendit virtutum finem esse charitatem in Deum, & in proximum. Per veritatem vero finem cognitionum, siue eorum que sunt principium, nepe Deum.

Lib. 18. ciuit. cap. 36.

B Esdras in eo prophetasse intelligendus est, quod inter iuvenes quosdam orta questione, quid amplius valeret in rebus? cum reges, vnus dixisset; alter vinum; tertius mulieres, que plerumque regibus imperaret; idem tamen tertius veritatem super omnia demonstrauit esse victricem. Cō-

sulto autē Euangelio Christum cognoscimus esse veritatem.

Hi autē custodiunt in circuitu eum, & non possunt ire singuli, & facere opera sua, sed in dicto obaudientes sunt ei. Viri quomodo non præcellit rex q sic diffamatur? Et tacuit. Tertius qui dixerat de mulieribus, & veritate, hic est Zorobabel, cæpit loqui. Viri, non magnus rex, & multi homines, nec vinum præcellit. Quis est ergo qui dominatur eorum? Nonne mulieres genuerunt regem, & omnem populum qui dominatur mari, & terre, & ex illis nati sunt, & ipsæ educauerunt eos qui plantauerunt vineas ex quibus vinum fit? Et ipsæ faciunt stolas omnium hominum, & ipsæ faciunt gloriam hominibus, & non possunt homines separari a mulieribus. Si congregauerint aurum, & argentum, & omnem rem speciosam, & viderint mulierem vnā bono habitu, & bona specie, omnia hæc relinquentes in eam intendunt, & aperto ore conspiciunt, & eam magis alliciunt quam aurum, & argentum, & omnem rem pretiosam. Homo patrem suum relinquit, qui enutriuit illum, & suam regionem, & ad mulierem se coniungit. Et cum muliere remittit animam, & neque patrem meminit, neque matrem, neque regionem. Et hinc oportet vos scire, quoniam mulieres dominantur vestri. Nonne doletis? Et accipit homo gladium suum, & vadit in viam facere furta, & homicidia, & mare nauigare, & flumina, & leonem videt, & in tenebris ingreditur, & cum furtum fecerit, & fraudes, & rapinas, amabili suæ affert. Et iterum diligit homo uxorem suam magis, quam patrem, aut matrem. Et multi dementes facti sunt propter uxores suas, & se ui facti sunt propter illas, & multi perierunt, & iugulati sunt, & peccauerunt propter mulieres. Et nunc credite mihi, quia magnus est rex in potestate sua, quoniam omnes regiones verentur tangere eum. Videbam tamen Apemen

b Videbam Apemen, & cetera, Ambr. Multos iuvenes que emigrant sibi puellas formæ elegantioris, quarum amore capti turpi seruitio sese dederunt. Videbatur Apemencubina Durii sedens ad dexteram eius, aurens de capite eius diadema, & suo imponens vertici, palmis faciem eius sinistra manu verberans, &c. Sed quod ista magno allegamus ambitu, &c. * Chrysof. Qui meretricibus dat, ridiculus, & infamis est, & multos sibi inimicos parat, & breuē voluptatem, vel nullam potius. Muliebre enim genus cessat

nus temerarium est, & inferno eius similitur cupiditas, tunc cessat

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Hi autē cu. in cir. Ne aliquis accedere possit ad sibi nocendum.
- 2 Et non po. ire sin. Ad ea loca sua sine regis licentia.
- 3 Sed in di. ob. lu. ci. i. obediens, quod dixit exequendo.
- 4 Viri, &c. sic di. i. cuius fama in potestate, dignitate, & consimilibus sic diffunditur, sicut de Christo dicitur Mat. 9. Diffamauerunt eum per totam illam terram.
- 5 Tertius. Hic ponitur motiua tertiæ opinionis, que habet duas partes, & primo confirmatur prima, secundo secunda, ibi; Et inchoauit. Prima vero pars dupliciter confirmatur. Primo rōibus. Secundo exēplis, ibi; Et nunc credite mihi. Circa primū primo ponitur nomē illius que tenuit tertiā opinionē, cū dicitur; Ter. qui di. de mu. & veri. hic est Zo. Licet. i. Indus esset natione, tñ erat vnus de custodiētibz corpus regis, q erat Gentilis, & sicut dicūt Hebræi, hoc fecit Esther huius regis mater que erat Indæa natione, vt patet Esther 2. Ideo promouit Indeos quāntū potuit, vt patet de Mardocheo. Et idē dicunt de Zorobabel, & Nehemia qui fuit regis pincerna. Latini vero dicunt, q fuit familiaris isti Dario, ante quam promoueretur ad regnum, qui nec erat de semine regio, & ideo promotus in regem fecit eum corporis sui custodem.
- 6 Cæpit loqui. Pro suæ opinionis confirmatione. Et primo remouet aliorum sententiam, dicens.
- 7 Viri. non ma. rex, & mul. ho. i. non præcellit rex ratione sui, nec ratione populi sibi subiecti, sicut dixerat secundus.
- 8 Nec vinum præcellit. Sicut dixerat primus.
- 9 Quis est ergo. Hic consequenter profertur suum propositum, dicens; Quis est er. qui do. eo. i. regis populi, & vini. Et respondet.
- 10 Nonne mul. ge. & om. po. q. d. manifeste patet q sic, & sic præcellunt, quia causa prior est suo effectu. Licet autem mulier in generatione prolis habeat rationem passiuam ministrando materiam; tamen in alio se habet in ratione actiua. s. materiam preparando, & cœceptū factū fouendo, & nutriendo ante partū, & post, & sic repellitur dictū secundum.
- 11 Et ipsæ educauerunt. Modo prædicto.
- 12 Eos qui plantauerunt vi. ex qui. vi. Et sic repellitur dictum primi; quia quod præcellit maiori, præcellit, & minori, sic est in proposito. Nam educando vinearum plantatores, mulieres sunt maiores, & eadem ratione plantatores vinearum ipso vino.
- 13 Et ipsæ faciunt stol. om. ho. i. vestes, & ornamenta in quibus homines gloriantur. mul. eris enim in terra illa faciunt talia artificia.
- 14 Et nō pos. homi. sep. a mu. s. corde, licet aliquando separentur corpore. Inclinatio namque naturalis est in viro ad amorem mulieris, que non potest totaliter aboleri, quod declarat per effectum, dicens.
- 15 Sic congregauerunt aurum, & argentum, & omnem rem speciosam. Quæ nati sunt animus hominis allicere.
- 16 Et viderint mulierem, &c. i. honestam, & pulchram.

- 17 Omnia hæc in eam. i. eam attente respiciunt.
- 18 Et aperto ore. i. capiti eius pulchritudine.
- 19 Conspiciunt. Tanquā a tonitruo, & mirantes eius pulchritudine.
- 20 Et eam mag. al. Hoc dupliciter potest exponi. Vno modo, quod sit ibi hypallage, i. eos allicit ipsa mulier. & sic quod sequitur.
- 21 Mag. q. au. Est nominatiui casus. Alio modo sine tali figura. Et cā al. i. nituntur ad se trahere, & sic quod sequitur; Mag. q. au. est accusatiui casus. & hoc probatur per hoc q sequitur. Et om. pr.
- 22 Homo pa. Hic consequenter declarat propositum per parentes, qui sunt maxime diligendi, & per terram natiam ad quam quilibet naturaliter afficitur, & tamen istis vxorum dilectio præponatur. Et patet vsque ibi.
- 23 Et ad mu. se con. s. se ipsum per matrimonium.
- 24 Et cum mu. re. ani. su. Aliunde ipsa re. habendo, & in vxorem totaliter ponendo per dilectōnem. Ex quo concludit.
- 25 Et hinc oportet vos sci. quā mu. do. ve. & per consequens multo magis hominum aliorum; loquebatur enim regi, & magnatibus suis.
- 26 Non. do. Quod potest exponi dupliciter; Vno modo negatiue. q. d. non; quia voluntarie eis seruitis. Alio modo affirmatiue. q. d. eis estis subiecti malis gradibus vestris.
- 27 Et ac. Hic consequenter declarat intentum ex magnis periculis, quibus homo se exponit pro amore vxoris, cum dicitur;
- 28 Et acci. ho. gla. su. i. arma sua.
- 29 Et va. in vi. fa. fur. Ad depradandum transeuntes, cui imminet periculum mortis a viatoribus se defendentibus, & a publica iniuria.
- 30 Et ma. na. vbi ē mortis periculū a fluctibus maris, et ab aduersariis.
- 31 Et leo vi. Per quem intelliguntur etiam alia bestia terribiles.
- 32 Et in te. ing. Vbi lubricum, & casum periculosum patitur.
- 33 Et cum fur. se. &c. ama. su. i. vxori suæ omnibus prædilectis.
- 34 Affert. q. d. omnia pericula prædicta subiit, vt satisfaciat vxori eius, & gratiam habeat.
- 35 Et ite. di. Repetitio ē eius q sup. dictū est ad maiore expressionē.
- 36 Et mul. de. fa. sunt pro vx. su. Ex amore nimis excessiuo. Vnde Salomon sapientissimus sic fuit infatuatus. Per hoc autem repellitur illud quod dixit primus de vino, q seducit mentem; quia ebrietas aufert usum rationis tantum ad horam, amentia vero per longum tempus, & aliquando vsque ad mortem. 3. Reg. 11.
- 37 Et ser. fa. su. pro. il. Quia pugnantem pro defensione vxorum, capti sunt in bello, & sic subditi seruituti.
- 38 Et mul. pe. & in. su. Vnde Abraham timuit interfici pro Sara. Genes. 12. & similiter Isaac. Genes. 26.
- 39 Et pec. pro. mu. Sicut patet de Adam, Dauid, & Salomone, qui fuerunt maximi.
- 40 Et nunc. Hic consequenter declarat propositum per exemplum. Et patet litera vsque ibi.

cessat, cum omnibus rebus amantem spoliavit; immo nec tunc quidem, sed magis conuiciatur, & insultat iacenti, eumque maiorem in modum ridet, & tot cum malis circumuenit, quæ nullo pacto narrari possent.

¶ *Et veritas magna est, & fortior, &c.* * Cyril'. Audi quomodo

do sapiens Esdras scribat: Omnis terra veritatem inuocat, & cœlum eam benedicit, & omnia opera commouentur, ac tremunt. Quoniam & beatus Dauid clamat de Deo, qui omnibus præsidet, *Qui respicit terram, & facit eam tremere.*

¶ *Idem.* Orpheus Deum in circumscriptione significare voluit, quod uniuersum complectatur, atque adeo fines maris trementibus montibus, & toto mundo. Sic enim inquit scriptura diuinitus inspirata: *Omnis terra veritatem inuocat, & cœlum eam benedicit, & omnia opera mouentur, & tremunt.*

filiam Bezacis mirifici concubinam regis sedentem iuxta regem ad dexteram, & auferentem diadema de capite eius, & imponentem sibi, & palmis cadebat regem de sinistra manu. Et super hæc aperto ore intuebatur eam, & si attulerit ei, ridet: nam si indignata fuerit ei, blanditur: donec reconcilietur in gratiam. O viri, cur non sunt fortiores mulieres? Magna est terra, & excelsum est cœlum, quæ ista agunt. Et tunc rex, & purpurati intuebantur in alterutrum. Et inchoauit loqui de veritate. O viri, nonne fortes sunt mulieres? Magna est terra, & excelsum est cœlum, & velox cursus Solis conuertit in gyro cœlum in locum suum in vna die. Nonne magnificus est qui hæc facit? Et veritas magna, & fortior præ omnibus. Omnis terra veritatem inuocat, cœlum etiam ipsam benedicit, & omnia opera mouentur, & tremunt eam, & non est cum ea quicquam iniquum. Vinum iniquum, iniquus rex, iniquæ mulieres, iniqui omnes filii hominum: & iniqua illorum omnia opera, & non est in ipsis veritas, Et in sua iniquitate peribunt, & veritas manet, & inualefcit in æternum, & viuunt, & obtinet in sæcula sæculorum. Nec est apud eam accipere personas, neque differentias: sed quæ iusta sunt facit omnibus, iniustis, ac malignis: & omnes benignantur in operibus eius. Et non est in iudicio eius iniquum; sed fortitudo, & regnum, & potestas,

* Maximus.

¶ *Maximus.* Animus qui prætulit virtutem, & cognitionem, maluitque animam affectionum præua seruitute priuatam esse, ait: *Præpotentes sunt mulieres, & super omnia vincit veritas.* Mulieres quidem appellans virtutes deificas: ex quibus constat erga Deum, & in sese vnica dilectio. Veritatem autem dixit

solam, & vnica eorum quæ sunt causam, & principium, regnum, potestatem, & gloriam: ex qua, & per quam omnia facta sunt, & fiunt, ac vt sint, ab ea, & per quam tenentur, illiusque nomine qui Deum diligunt nullum studiū, ac motum præmittunt.

¶ *Hieronym.* Veritas labore re potest, vinci non potest.

* **ATHANASIUS.**

Veritas tibi in consilio adsit, quæ regum, & in prius Christianorum tutela est, cum ea vos regna administ

strare tutissimū est, cū dicat sacra scriptura: *Miserordia, & veritas,*

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Sedentem iuxta regem. *Id est, in nobiliori loco; quia dextera pars est melior, & fortior.*
- 2 Et auferentem diadema, &c. & imponentem sibi. *Per hoc insinuantem se rege digniorem.*
- 3 Et palmis cadebat. *Tanquam sibi subditum, & seruum.*
- 4 Et super hæc aperto. *Sicut homo inuidus, & sic eius amore captus, vt non auderet sibi in aliquo contradicere, propter quod adhuc subditur.*
- 5 Et si attulerit ei, ridet. *Ita quod ad mutationem vultus mulieris, mutabitur vultus, & animus regis, sicut seruus letatur, quando dominus suus sibi ostendit vultum bonum, & tristatur quando sibi præterdit durum: propter quod concluditur.*
- 6 O viri, cur non sunt fortiores. *q.d. patet quod sic; quia si verum est hoc de rege, multo fortius de alijs hominibus sibi subiectis communiter loquendo.*
- 7 Magna est terra, & excelsum, &c. *scilicet, quæ sunt in his inferioribus: nam per motum cœli educuntur ad actum formæ, quæ sunt in potentia materia, quæ materia pro maiori parte est terra. nam corpora mista sunt a Domino de terra. Hoc autem intenderit hic Zorobabel quasi quoddam principium ad probandum, secundam partem suæ opinionis. s. de veritate. Nam ad hoc incipit, vt videbitur.*
- 8 Et tunc rex, & purpurati. *Mirantes eius sapientiam, & eloquentiam, & etiam constantiam, ostendendo subiectionem regis, & magnatorum respectu suarum vxorum curam eis: probabile, tamen est quod ille rex de quo loquitur hic Zorobabel, non erat ille Darius, sed alius qui præcesserat, nam inter Cyrum, & Dariū fuerunt alii reges.*
- 9 Et inchoauit. *Hic consequenter Zorobabel declarat secundam partem suæ sententiæ. Et primo continuat se ad præcedentia.*
- 10 O viri, nonne fortes. *q.d. patet ex dijs, & sic, sed adhuc veritas est fortior. Ad cuius ostensionem dicitur.*
- 11 Magna est terra, & excelsum. *Sicut patet ad sensum.*
- 12 Et velox cursus. *Cuius probatio subditur, cum dicitur.*
- 13 Conuertit in gyro, &c. in v.d. s. naturali. *in qua per motum primi mobilis reuoluitur Sol a puncto Orientis ad eundem punctum. & sic est hic hypallage, quia Sol non reuoluit cœlum, sed conuerso, sicut, Perflauit fistula buccas.*
- 14 Nonne magnificus. *Id est, magne potentia.*

- 15 Qui hæc facit. *q.d. manifeste patet, quod sit. Hoc tamen facit intelligentia mouens orbem, cuius virtutem in infinitum excedit virtus primæ veritatis, quæ est ipse Deus, ideo subditur.*
- 16 Et veritas, &c. om. ter. ve. *Id est, omnes habitantes habitantes in terra, dubia, & obscura querunt manifestari per infallibilem veritatem, quam omnes homines ex quodam instinctu naturali ponunt in Deo: licet diuersi diuersis attribuerint deitatem.*
- 17 Cœlum etiam ipsam benedicit. *Id est, Angeli qui sunt ciues cœlestes ipsam laudant.*
- 18 Et omnia opera. *Id est, omnia creata.*
- 19 Mouentur, & tremunt eam. *Id est, sibi obediunt.*
- 20 Et non est in ea quicquam iniquum. *Nam est prima regula æquitatis.*
- 21 Iniquus rex. *Multi enim reges, mulieres, & homines fecerunt iniquitates, accipiendo iniquitatem pro crimine enormi: & sic est hic hyperbole, sicut cum dicitur: Omnes de ciuitate vadunt ad tale spectaculum, id est, multi. Si autem accipiatur iniquitas pro peccato quocūque, sic generaliter omnes dicuntur iniqui, excepto homine Christo, & Beata Virgine, de quibus non loquebatur Zorobabel.*
- 22 Et iniqua illorum omnia opera. *In quantum sunt ab ipsis tantum. Nam quicquid est bonitatis in operibus humanis, Deo est attribuentium. Quicquid autem est ibi defectus procedit ex defectibilitate liberi arbitrii. Osee 13. c. Perditio tua ex te Israel, ex me tantummodo auxilium tuum, ideo subditur.*
- 23 In sua iniquitate peribunt. *scilicet illi qui peribunt.*
- 24 Et veritas manet, & inualefcit in æternum. *Non est intelligendum, quod veritas prima in se inualescat proficiendo. Nam in se minui non potest, nec augeri, sed tantum in effectibus suis.*
- 25 Et viuunt. *Nam est vita per essentiam.*
- 26 Nec est apud eam accipere personas, &c. *Nam iniustitia non habet locum in ea.*
- 27 Sed quæ iusta sunt facit. *Ipsos iuste puniendo, & multo fortius iustis eos premiando.*
- 28 Et omnes benignantur. *Id est, benigne tractantur.*
- 29 In operibus eius. *Quia iusti premiantur ultra meritum, & iniusti puniuntur citra conuictum.*
- 30 Sed fortitudo. *Stabilitatis.*
- 31 Et regnum. *Dominationis.*
- 32 Et potestas. *Cui non potest resisti in effectibus suis.*

15 Qui

1 Et

D. Centurie 3. loco. u. 220. cap. 30.

Dial. r. adu. Pel.

Apolo. ad Constan.

F

Prou 20.

Veritas, regis custodia est, & circumdabit in iustitia thronum eius.
A Hanc cum Zorobabel ille sapiens ceteris anteferet, victoriam retulit, ac clamatumque est ab universo populo: Magna res veritas & praevalet omnibus.

Epist ad Rom
 petum contra
 ep. Step.

* Cyprianus. Consuetudo impedire non debet, quo minus veritas praevalere, & vincat. Nam consuetudo sine veritate, veritas erroris est: propter quod relicto errore sequamur veritatem, sciētes quia apud Esdrā veritas vincit, sicut scriptum est: *Veritas manet, & innalescit in aeternum & vivit, & obtinet in saecula saeculorum.*

B *Et omnes populi clamauerunt.*

Homil. 1. in
 Mat. op. imp.

* Chrysof. Ministris regis Darij de propositis questionibus certantibus, verum est usque ad sententiam regis, quo residente cum principibus suis ad iudicandam, contententur tres singuli pro sua sententia. Verba contentionis eorum qui vult scire legat Esdrā Prophetam. Tamen vicit Zorobabel,

C contentionis eorum qui vult scire legat Esdrā Prophetam. Tamen vicit Zorobabel,

& maiestas omnium aeternorum. Benedictus Deus veritatis. Et desit loquendo. Et omnes populi clamauerunt, & dixerunt: Magna est veritas, & praevalet. Tunc rex ait illi: Pete si quid vis amplius, quam quae scripta sunt, & dabo tibi, secundum quod inuentus es sapientior proximis, & proximus mihi sedebis, & cognatus meus vocaberis. Tūc ait regi: Memor esto voti tui quod vouisti, aedificare Ierusalem in die qua regnum accepisti, & omnia vasa quae accepta sunt ex Ierusalem remittere, quae separauit Cyrus quando maetauit Babyloniam, & voluit remittere ea ibi: Et tu voluisti aedificare templum quod incendunt Idumaei, quando exterminata est Iudaea a Chaldaeis. Et nunc hoc est quod postulo Domine, & quod peto, hoc est maiestas. quod a te postulo, vt facias votum quod vouisti regi caeli ex ore tuo. Tunc surgens Darius rex, osculatus est illum: & scripsit epistolas ad omnes dispensatores, & praefectos, & purpuratos, vt deducerent eum, & eos qui cum illo erant, omnes ascendentes aedificare Ierusalem. Et omnibus praefectis qui erant in Syria, & Phoenice, & Libano scripsit epistolas, vt traherent ligna cedrina a Libano in Ierusalem, vt aedificarent cum eis ciuitatem. Et scripsit omnibus Iudaeis qui ascendebant a regno in Iudaeam, pro libertate, omnem potestatem, & magistratum, & praefectum non superuenire ad ianuas ipsorum, & omnem regionem quam obtinuerant esse immunem eis: & Idumaei relinquunt caestella quae obunent Iudaeorum, & in structuram templi dare per singulos annos talenta viginti, vsque dum aedificaretur, & super sacrificium holocaustomata hostilare quotidie, sicut habent praecipuum, alia talenta decem offerre per singulos annos, & omnibus qui procedunt a Babylonia condere ciuitatem, vt esset libertas tam ipsis quam

bel, & iudicio Darij, & omnium principum eius pronunciarum est, Omnibus fortior est veritas.

b *Pete a me quod vis, &c.* * Chrysof. Cum diceret ad eum Darius rex cu iuramento, *Pete a me quod vis*, vsq; ad dimidium regni mei, respondit Zorobabel: Ego non peto regnum tuum, sed ipse vrere eo in aeternum. Sed hoc peto, quod cepit pater vester Cyrus rex ante vos, vt dimittatis captiuitatem filiorum Israel redire in sua; Darius concessit.

1 in aeternum. Sed
 2 hoc peto, quod
 3 cepit pater vester
 4 Cyrus rex
 5 ante vos, vt di-
 6 mittatis captiui-
 7 tatem filiorum
 8 Israel redire in
 9 sua; Darius con-
 10 cessit.

c *Memor esto voti tui, &c.* * Comestor. Postulat ut Zorobabel fieri templi reedificationem, & vasa Domini remitti in Ierusalem. Et gauisus est rex; nam id ipsum meminisse vouisse.

* Beda. De voto Darij dicitur communiter, quod cum videret Zorobabel reuertum ab Ierusalem in Persas propter impeditum aedificium, vouit quod si aliquando contingeret ipsum in regem eligi, ipse perficeret idem aedificium, immo

NICOLAUS DE LYRA.

- 1 Et maiestas .i. quarumlibet dura ionum: & sic per maiestatem intelligi videtur aeternitas, quae in vno simplici numero continet virtualiter omnem durationem. Et concluditur.
- 2 Benedictus .i. Deus qui est ipsa veritas, sicut dicitur Deus maiestatis, vel bonitatis; quia ipse est ipsa maiestas, & bonitas.
- 3 Et omnes populi. Hic consequenter ponitur tertia opinionis approbatio, cum dicitur: Et omnes populi. Per hoc non reprobauerunt eius diuinitatem de similitudine mulierum, sed magis approbauerunt, quia dixerat veritatem mulierum fortitudini praeualere.
- 4 Tunc rex. Hic consequenter ponitur ipsius Zorobabel remuneratio. Circa quod primo describitur regis liberalitas, cum dicitur.
- 5 Pete, &c. vis amplius. s. propter premia superius expressa 3. c. & ex hoc loco patet, quod non solum fuerunt promissa verbo, sed etiam scripto. Cetera patent ex dictis.
- 6 Tunc ait. Hic secundo ponitur Zorobabel fidelitas, qui solum petiit id quod pertinebat ad diuini cultus augmentum. Circa quod sic proceditur; in primo ponitur Zorobabel petitio, secundo petitionis concessio, ibi; Tunc surgens. tertio concessionis executio, ibi; Et cum procedi. Circa primum dicitur; Tunc ait regi, ipse Zorobabel.
- 7 Memor esto voti. Ex hoc videtur quod non solum vouerat reaedificare templum, sed et cum hoc agere ad reaedificationem ciuitatis circa templum.
- 8 In die qua. post patrem secundum opinionem Hebraeorum. Nam quoniam aliquis sic de nouo coronatur, consuetum est quod gratias faciat maxime ad honorem Dei. & huius voti conscius erat Zorobabel, qui erat de domo regia per reginam Esther, vt supra dictum est. secundum alios vero iste Darius erat vnus de septem magis qui habebant prouidere de rege, & volentes prouidere de seipsis magis, quam de aliis, condixerunt adinuicem, pille cuius equus primo binaret, cum in crastino conuenirent ad electum locum regnare, quod contigit de equo Darij, & sic regnauit.
- 9 Et omnia vasa. Ad Dei cultum pertinentia.
- 10 Quae accepta. A Nabuchodonosor rege Babylonis.
- 11 Remittere. Ad locum suum.
- 12 Quae separauit Cyrus. Ab alia preda.
- 13 Quando maetauit. i. interfecit Balthasar regem, & habitatores Babylonis pro magna parte.
- 14 Et voluit. Primo anno regni sui, & aliqua tunc remisit, vt habetur

betur 1. Esdr. 1. cap. & residua per istum Darium fuerunt remissa, sicut & pluribus vicibus fuerunt de Ierusalem exportata. & per partes primo tempore Ioachim filij Iosia, vt habetur Daniel. 1. Secundo tempore Ioachim filij eius 4. Reg. 24. Tertio tempore Sedecia. 4. Reg. 25.

15 Et tu voluisti aedificare. 4. Reg. dicitur, quod Nabuzardan, & Chaldaei hoc fecerunt. Dicendum, quod Idumaei erant in illo exercitu, & quoniam dicebat Iudaeos, sicut Esau pater eorum odiuerat Iacob patrem Iudaeorum; ideo incitauerunt Nabuzardan ad hoc faciendum propter quod dicitur hic hoc fecisse.

16 Et quod peto. i. signum tuae maiestatis. Vel aliter; & iungatur litera sic; Et quod peto a te, hoc est maiestas. i. honor diuinus. ideo subditur; Postulo, vt facias.

17 Tunc surgens Darius. Hic consequenter ponitur petitionis concessio, cum dicitur: Tunc surgens Darius rex, osculatus est illum. In signum amicitiae, & concessionis petitorum, iudeo subditur.

18 Et scripsit epistolas. Regalium negotiorum.

19 Vt deducerent eum. s. secure per omnia loca intermedia usque in Ierusalem.

20 Et omnibus praefectis. Nam per loca ista deducenda erant ligna cedrina in Ierusalem, partim per mare, & partim per terram.

21 Et scripsit omnibus. A seruitute, ita quod a dominis non impedirentur in Iudaeam ire. ideo subditur.

22 Omnem potentem, & magistratum praefectum. Ponendo aliquod impedimentum.

23 Et omnem re. Iudaei venientes in Iudaeam a tempore Cyri.

24 Esse immunem eis. A tributo.

25 Et Idumaei relinquunt. Nam Iudaeis in Babylonem ductis Idumaei occupauerunt castra Iudaeae, quae erant propinqua Idumaeae. Cetera patent vsque ibi.

26 Et super sacra. Aliis sanctuarium, i. altare holocaustorum.

27 Holocaustomata. id est, offerre. Et dicitur ab hostia, & immolare. ubi habent alii hostilare.

28 Quotidie sicut habent. Scilicet in lege Moysi, in qua praecipitur Exod. 20. quotidie vnum agnum mane, & alterum vesper in holocaustum offerri.

29 Talenta decem. s. ad hoc faciendum. Cetera patent vsque ibi.

30 Et omnibus qui procedunt a Babylonia. Praecedere debent alios in honore,

Gimò totam vrhem. Et hoc vouerat coram zorobabele amico suo conquerente.

a *Benedixit regem celi, &c.* * Chryscostomus. Exiens Zorobabel gratias egit Deo dicens: Benedictus es Deus & pater veritatis, quod sapientiam hanc in os meum misisti. Et ideo inuentus est recte secundum prouidentiam Dei nominatus Zorobabel, i. hic doctor Babylonie. Quae autem maior doctrina est, quam ostendere veritatem dominatricem omnium rerum? Et impletum est in eo, quod fuerat scriptum: *Super inimicos meos prouidentem me fecisti, mandato*

filiis eorum, & omnibus sacerdotibus qui pcedunt. scripsit autem & quantitate, & sacram stolam iussit dari in qua deferuissent, & Leuitis scripsit dare pcepta vsque in diem qua consummabitur domus, & Ierusalem extruetur, & omnibus custodientibus ciuitatem scripsit dari eis sortes & stipendia. Et dimisit omnia vasa quaecunque separauerat Cyrus a Babylonia, & omnia quaecunque dixit Cyrus & ipse pcepit fieri, & mitti Ierusalem. Et cum processisset ille adolescens eleuans faciem in Ierusalem, benedixit regem celi, & dixit: Abs te est victoria, & abs te est sapientia & claritas. Et ego seruus tuus sum. Benedictus es qui dedisti mihi sapientiam, & tibi confitebor domine Deus patrum nostrorum. Et accepit epistolas, & profectus est in Babylonia. Et venit, & nuntiauit fratribus suis omnibus qui fuerunt in Babylonia, & benedixerunt Deum patrum suorum, quoniam dedit illis remissionem & refrigerium, vt ascenderent & edificarent Ierusalem & templum vbi nominatum est nome eius in ipso, & exultauerunt cum musicis & laetitia diebus septem.

Dato tuo, &c. Super omnes docentes me intellexi. Super seniores intellexi.

Cent. 3. cap. 28.

Cent. 3. cap. 28.

Maximus. Beatus qui cognouit Deum in nobis peragere omnem operationem, & speculationem, virtutem, cognitionem, victoriam, sapientiam, bonitatem, ac veritatem, nobis nihil omnino conferentibus, prater solum affectum volentem, quae bona sunt. Quo praeditus magnus zorobabel inquit: *Benedictus es, &c.* Reuera gratus seruus omnia Deo referebat, vt pote qui dederat omnia, a quo sapientiam acceperat, praedicans illum vt patrum Dominum, &c.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Scripsit autem & quanti. dictae pecuniae vt ad literam regis expedite solueretur.

2 Et sacram stolam iussit dari. sacerdotibus.

3 In qua deferuissent. ad diuinum cultum, scilicet, dicta pecunia & stola, sicut dicitur de scypho quod in mensa deseruit vino.

4 Et Leuitis scripsit. scilicet, instandi operibus templi & ciuitatis vsque ad consummationem.

5 Et omnibus custodientibus. Ierusalem ab hostibus irruentibus.

6 Scripsit dari eis sortes. id est, loca determinata ad habitandum.

7 Et stipendia. ad victum & vestitum. Cetera patet ex dictis.

8 Et cum processisset. Hic consequenter describitur concessiois executio. Et primo quantum ad Zorobabel. Secundo quantum ad eius comitum, cap. 5. Circa primum dicitur: *Et cum pro. Zorobabel recedens a rege de terra Persidis.*

9 Ille adolescens. tamen secundum veritatem Zorobabel filius Salathiel de quo videtur hic scriptura loqui, secundum maiorem computationem habebat tunc quadraginta annos & amplius. nam a primo anno Cyri fuit dux eorum qui de Babylonia redierunt in Iudaeam. vt patet 1. Esdræ 2. cap. secundum vero minorem computationem, Cyrus post monarchiam acceptam regnavit quatuor annis & post eum filius eius Cambyses octo, & post illum Assuetus quatuordecim, cui successit iste Darius. & Zorobabel anno primo Cyri videtur fuisse annorum 20. vel circiter, quando Cyrus dedit licentiam redeundi, qui simul iuncti, sunt anni quadraginta sex, propter quod & plura alia iste liber sicut dixi a principio videtur esse multum apocryphus.

10 Eleuans faciem in Ierusalem. i. versus Ierusalem. sic enim orabant

orabant Iudei extra Ierusalem positi, sicut patet de Da. 6. ca

11 Bene. re. &c. Agendo gratias sibi.

12 Abs te. id est, a te.

13 Est vi. &c. Quam habui de alijs duobus socijs meis.

14 Et abs te est sapientia. Quam dixi de mulieribus & veritate.

15 Et claritas. id est, honor, quo Darius honorauit me.

16 Et ego seruus tuus sum. Paratus ad tuum obsequium.

17 Et accepit epist. regis praedictas, quae erant de quatuor. Primo de securo transitu per terras vsque in Ierusalem. Secundo de lignis habendis de Libano pro templi & ciuitatis edificio. videtur tamen quod ista gratia quantum ad edificium ciuitatis fuit posita in effectu per Nehemiam. Nehemiam 1. Tertiò de libertate concessa Iudeis a seruitute & tributo. Quarto de pecunijs a rege concessis pro edificatione templi & sacrificijs, vt patet ex praedictis.

18 Et profectus est. de Perside.

19 In Babylonia. id est, in Babyloniae regionem, in qua remanserunt multi Iudei, quando Zorobabel & eius socij primo venerunt in Iudaeam tempore Cyri, vt dictum fuit 1. Esdræ 1. capit.

20 Et venit & nuntiauit. id est, Iudeis commorantibus in regione Babylonis.

21 Et benedixerunt Deum. pro gratijs Zorobabel concessis.

22 Quoniam dedit illis remissionem. A seruitute.

23 Et refrigerium. A tributo.

24 Vt ascenderent & edi. Ier. de quo habebant magnum desiderium. gratia enim primo facta a Cyro, per Cambysem eius filium fuerat reuocata, sicut patet satis per primum Esdræ cap. 4. propter quod Iudei qui remanserant in regno Babyloniae & Persidis, in Iudaeam venire non poterant sine nouo privilegio.

CAPIT V.

CAPIT V. Ost hac autem lecti sunt, vt ascenderet principes pagorum per domos & tribus suas, & vxores illorum & filij & filiae eorum, & serui & ancillae ipsorum, & pecora illorum. Et Darius rex misit vna cum eis equites mille, donec deduceret eos in Ierusalem cum pace, & cum musicis,

vt nullatenus impedi-
rent Iudeos, sed de
sumptibus regis iur-
uarent eos, dantes eis
per singulos dies ho-
stias, simlam, vinum
& sal: vt offerant ea
Deo caeli, & orant pro
vita regis, & filiorum
eius.

a Sacerdo-

Post hac autem lecti sunt, vt ascend. &c. * Comestorum. Scripsit principibus suis Darius per epistolam trans flumen, vt

NICOLAUS DE LYRA. CAP. V.

Post hac autem. Hic describitur recessus Zorobabel quantum ad eius comitum. Et primo in generali, cum dicitur.

1 Post hac autem. id est, collecti siue congregati. Legere enim in vna significatione idem est quod colligere. vnde

vnde versus. Fur aurum, virgo flores mare nauaque, libros Clericus, aequiuocè singula quisque legit.

2 Vt ascender. principes pag. id est, prouinciatum siue villarum.

3 Et Darius rex mi. vn. cum eis equi. vt possent procedere securè.

4 Et cum mu. Ex gaudio libertatis, & pro alienatione laboris in itinere.

A & cum tympanis, & tibijs: & omnes fratres erant iudentes, & fecit eos ascendere simul cū eis. Et hæc sunt nomina virorum, qui ascenderunt per pagos suos in tribus & in partem principatus ipsorum Sacerdotum: filij Phinees, filij Aaron: Iesus, filius Iosedec, Ioacim, filius Zorobabel, filij salathiel de domo Dauid, & progenies Phares, de tribu autem Iuda qui locutus est Dario regi Persarum sermones mirificos, in secundo anno regni ipsius mense Nisan primo. Sunt autem hi qui ascenderunt ex Iudæa de captiuitate transmigrations, quos transmigravit Nabuchodonosor rex Babylonie in Babylonem, & reuersi sunt in Ierusalem. Et requisituit partem Iudæe vnusquisque in ciuitatem suam, qui venerunt cum Zorobabel & Iesu, Nechemias, Areores, Elimeo, Emmanio, Mardocheo, Beelsuro, Mechpatochor, Oloro, Emonia, vnus de principibus eorum, & numerus a Gentilibus eorum, ex præpositis eorum. Filij Phares, duo millia cētum septuaginta duo. Filij Ares, tria millia quinquaginta septem. Filij Phæmo, centum quadraginta duo. In filijs Iesu & Ioabes, mille trecentiduo. Filij Demu, duo millia quadringēti septuaginta. Filij Choraba, ducenti quinquaginta. Filij Banica, centum sexaginta octo. Filij Bebech, quadringentitres. Filij Archad, quadringenti vigintiseptem. Filij Chan, trigintaseptem. Filij Zoroar, duo millia sexaginta septem. Filij Adin, quadringenti, sexaginta vnus. Filij Aderecis, centum octo. Filij Ciaso & Zelas, centum septem. Filij Azoroc, quadringēti triginta nouem. Filij Iedarbone, centum trigintaduo. Filij Ananæ, centum triginta. Filij Afoni, nonaginta. Filij Marsar, quadringenti vigintiduo. Filij Zabar, nonaginta quinque. Filij Sepolemon, centum vigintitres. Filij Nepopas, quinquaginta quinque. Filii Hechanatus, centum quinquaginta octo. Filii Cebethamus, centum trigintaduo. Filii Crearpattros qui Enocadies & Modie: quadringenti viginti-

gintitres. Qui ex Gramas & Gabea, centum vigintivnus, qui ex Besselon & Ceagge, sexagintaquinque. Qui ex Bastaro, centum vigintiduo. Qui ex Bechenobes, quinquagintaquinque. Filii Liptis, centum quinquagintaquinque. Filii Labonim, trecenti quinquaginta septem. Filii Sicheim, trecenti septuaginta. Filii Suadon & Chomus trecenti septuaginta octo: Filii Ericus, duo millia centum quadragintaquinque. Filii Anaas, trecenti septuaginta. Sacerdotes. Filii Iedus, filii Euther, filii Eliasib, trecenti septuaginta duo. Filii Emerus, ducenti quinquaginta duo. Filii Fasurii, trecenti quinquaginta septem. Filii Caree, ducenti vigintiseptem. Leuitæ: Filii Iesu in Caduhel, & Bamis, & Serebias, & Edias septuaginta quatuor. Oīs numerus a duodecimo anno, triginta millia quadringenti sexaginta duo. Filii & filia & vxores, oīs cōputatio, quadraginta millia ducenti quadraginta duo. Filii sacerdotum qui psallebant in templo. Filii Asaph, centum vigintiocto. Oltiarij verò filij Esmenni, filij Azer, filij Amon, filij Accuba, Topa, filij Tobi, omnes centum triginta nouem. sacerdotes seruientes in templo. Filij Sel, filij Guspha, filij Tobloch, filij Caria, filij Su, filij Heliu, filij Labana, filij Armacha, filij Accub, filij Vtha, filij Cetha, filij Aggab, filij Obai, filij Anani, filij Cāna, filij Geddu, filij An, filij Radin, filij Desanon, filij Nechoba, filij Caleba, filij Gaze, filii Ozui, filii sinone, filij Attre, filij Hastem, filij

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et hæc sunt nom. Hic consequenter describitur comitina Zorobabel in speciali. Et primo quantum ad personas hominū. Secūdo quantum ad numerum animalium, ibi. Cameli. Prima adhuc in duas, quia primo ponitur hominum numeratio. Secundo aliquorum distinctio, ibi. Hi sunt filij. Prima adhuc in tres, quia primo ponuntur comitine duces. Secundo vulgares, ibi. Sunt autem hi. Tertio sacerdotes, ibi. Filij sacerdotum. Circa primum sciendum quod sicut dicit Iosephus 11. lib. antiquitatū. Zorobabel exstis in Iudæa audita coronatione Darii, iuit ad eum et impetraret per se fieri templum, cuius constructio fuerat impedita per Cyribsem Cyri filium, ut habetur 1. Esd. 4. & infra septuaginta. Et sic factus fuit corporis sui custos per modum supradictum. Et secundo anno Darii impetravit intentū per modū predictū. Duxit autē se cū filiis suis, de quo sit hic mentio, et Iesum filium Iosedec sacerdotis magni qui habebat negotiū cordi sicut & Zorobabel. Et isti tres adduxerunt tunc populum in hoc capitulo numeratum, præter eos quos ante adduxerunt tempore Cyri. Et sic patet sententia primæ partis hoc excepto. **2** Men. i. qui primus est in mēsis anni. Exo. 12. Sed hoc est intelligē dum quantum ad solēnitates que fiūt opud Hebræos per circulum anni. Sed quantum ad alia negotia primus mēsis anni dicitur Tisri opud eos, qui correspondet Septēbri nostro. sicut dixi plenius Gen. 7. et Exo. 12. **3** Sunt autem. Hic consequenter ponitur numeratio vulgarium. Et patet

patet sententia, quia solum ponuntur hic nomina hominū et numerum eorum, exceptis paucis que exponuntur.

4 Quos trā. filios eorū quos transmigravit. Nā vltimo ducti in Babylonē fuerūt captiui eū Sedecia rege, a quo tempore vsq; ad secūdū annū Darii, qui dedit hanc licentiā rediendi in Iudæam, fixerūt 70. anni secūdū minōrē cōputationē, et adhuc plures secūdū illā quæ secutus sum iudicio meo tanq̄ veriorē. Esth. 1. et Deu. 9. et sic pauci aut nulli de trāsmigratis remāserūt viui, vñ et Zorobabel dux istorū fuit natus in Babylonia, & pp hoc sic nominatus Zorobabel. i. s. mē Babyloniæ. **5** Et re. su. Iungatur sic litera. Et re. su. Ad faciendū Deo oblationē. **6** Vnus. in ci. su. scilicet, de Ierusalem oblatione sua facta. **7** Et re. par. lu. s. illam in qua non erat hereditas patrum suorum. Alii sic habēt. Et requisituit partē Iudæe. Et tūc exponit affirmatiue vñ illā in qua erat hereditas patrū suorū. Et continetur litera. Vnusq; in ciuitatem suam, ut supra. Qui venerunt. Sequitur. **8** Et numerus. eorum separatus. **9** A Gentilibus. Babyloniā habitantibus. **10** Ex præposit. eo. id est, factus est per præpositos Iudeorum. **11** Omnis cōp. hoc additur, quia in hoc numero aliqui includuntur, quorum nomina et numerus partialis non exprimentur cū predictis. **12** Filij sac. Hic consequenter ponitur numeratio quantum ad sacer-

A filii Afiana, filii Manei, filii Nasifim, filii Acufu, filii Agista, filii Azui, filii Fauon, filii Phafalon, filii Meedda, filii Phufa, filii Caree, filii Barcus, filii Saree, filii Coefi, filii Nasith, filii Agisti, filii Pedon, Salomon, filii eius, filii Afophot, filii Phazida, filii Celi, filii Dedon, filii Gaddahel, filii Sephegi, filii Aggia, filii Sachareth, filii Sabbathem, filii Caroneth, filii Malfith, filii Ame, filii Safus, filii Addus, filii Suba, filii Eura, filii Rahotis, filii Phafphar, filii Malmom. Omnes sacro feruientes, & pueri Salomonis, quadringenti octogintaduo. Hi sunt filii qui ascenderunt a Chermel, & Therfa, principes eorum, Carmelam, & Careth: & non poterant edicere ciuitates suas, & progenies suas, quemadmodum sint ex Israel. Filii Dalari, filii Thubal, filii Nechodaici, ex sacerdotibus qui fungebantur sacerdotio, & non sunt inuenti filii Obia, filii Achifos, filii Adidin: qui accepit vxorem ex filiabus Phargeleu, & vocati sunt nomine eius. Et horum **B** **3** **4** **5** **6** **7** **8** **9** **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19** **20** **21** **22** **23** **24** **25** **26** **27** **28** **29** **30** **31** **32** **33** **34** **35** **36** **37** **38** **39** **40** **41** **42** **43** **44** **45** **46** **47** **48** **49** **50** **51** **52** **53** **54** **55** **56** **57** **58** **59** **60** **61** **62** **63** **64** **65** **66** **67** **68** **69** **70** **71** **72** **73** **74** **75** **76** **77** **78** **79** **80** **81** **82** **83** **84** **85** **86** **87** **88** **89** **90** **91** **92** **93** **94** **95** **96** **97** **98** **99** **100** **101** **102** **103** **104** **105** **106** **107** **108** **109** **110** **111** **112** **113** **114** **115** **116** **117** **118** **119** **120** **121** **122** **123** **124** **125** **126** **127** **128** **129** **130** **131** **132** **133** **134** **135** **136** **137** **138** **139** **140** **141** **142** **143** **144** **145** **146** **147** **148** **149** **150** **151** **152** **153** **154** **155** **156** **157** **158** **159** **160** **161** **162** **163** **164** **165** **166** **167** **168** **169** **170** **171** **172** **173** **174** **175** **176** **177** **178** **179** **180** **181** **182** **183** **184** **185** **186** **187** **188** **189** **190** **191** **192** **193** **194** **195** **196** **197** **198** **199** **200** **201** **202** **203** **204** **205** **206** **207** **208** **209** **210** **211** **212** **213** **214** **215** **216** **217** **218** **219** **220** **221** **222** **223** **224** **225** **226** **227** **228** **229** **230** **231** **232** **233** **234** **235** **236** **237** **238** **239** **240** **241** **242** **243** **244** **245** **246** **247** **248** **249** **250** **251** **252** **253** **254** **255** **256** **257** **258** **259** **260** **261** **262** **263** **264** **265** **266** **267** **268** **269** **270** **271** **272** **273** **274** **275** **276** **277** **278** **279** **280** **281** **282** **283** **284** **285** **286** **287** **288** **289** **290** **291** **292** **293** **294** **295** **296** **297** **298** **299** **300** **301** **302** **303** **304** **305** **306** **307** **308** **309** **310** **311** **312** **313** **314** **315** **316** **317** **318** **319** **320** **321** **322** **323** **324** **325** **326** **327** **328** **329** **330** **331** **332** **333** **334** **335** **336** **337** **338** **339** **340** **341** **342** **343** **344** **345** **346** **347** **348** **349** **350** **351** **352** **353** **354** **355** **356** **357** **358** **359** **360** **361** **362** **363** **364** **365** **366** **367** **368** **369** **370** **371** **372** **373** **374** **375** **376** **377** **378** **379** **380** **381** **382** **383** **384** **385** **386** **387** **388** **389** **390** **391** **392** **393** **394** **395** **396** **397** **398** **399** **400** **401** **402** **403** **404** **405** **406** **407** **408** **409** **410** **411** **412** **413** **414** **415** **416** **417** **418** **419** **420** **421** **422** **423** **424** **425** **426** **427** **428** **429** **430** **431** **432** **433** **434** **435** **436** **437** **438** **439** **440** **441** **442** **443** **444** **445** **446** **447** **448** **449** **450** **451** **452** **453** **454** **455** **456** **457** **458** **459** **460** **461** **462** **463** **464** **465** **466** **467** **468** **469** **470** **471** **472** **473** **474** **475** **476** **477** **478** **479** **480** **481** **482** **483** **484** **485** **486** **487** **488** **489** **490** **491** **492** **493** **494** **495** **496** **497** **498** **499** **500** **501** **502** **503** **504** **505** **506** **507** **508** **509** **510** **511** **512** **513** **514** **515** **516** **517** **518** **519** **520** **521** **522** **523** **524** **525** **526** **527** **528** **529** **530** **531** **532** **533** **534** **535** **536** **537** **538** **539** **540** **541** **542** **543** **544** **545** **546** **547** **548** **549** **550** **551** **552** **553** **554** **555** **556** **557** **558** **559** **560** **561** **562** **563** **564** **565** **566** **567** **568** **569** **570** **571** **572** **573** **574** **575** **576** **577** **578** **579** **580** **581** **582** **583** **584** **585** **586** **587** **588** **589** **590** **591** **592** **593** **594** **595** **596** **597** **598** **599** **600** **601** **602** **603** **604** **605** **606** **607** **608** **609** **610** **611** **612** **613** **614** **615** **616** **617** **618** **619** **620** **621** **622** **623** **624** **625** **626** **627** **628** **629** **630** **631** **632** **633** **634** **635** **636** **637** **638** **639** **640** **641** **642** **643** **644** **645** **646** **647** **648** **649** **650** **651** **652** **653** **654** **655** **656** **657** **658** **659** **660** **661** **662** **663** **664** **665** **666** **667** **668** **669** **670** **671** **672** **673** **674** **675** **676** **677** **678** **679** **680** **681** **682** **683** **684** **685** **686** **687** **688** **689** **690** **691** **692** **693** **694** **695** **696** **697** **698** **699** **700** **701** **702** **703** **704** **705** **706** **707** **708** **709** **710** **711** **712** **713** **714** **715** **716** **717** **718** **719** **720** **721** **722** **723** **724** **725** **726** **727** **728** **729** **730** **731** **732** **733** **734** **735** **736** **737** **738** **739** **740** **741** **742** **743** **744** **745** **746** **747** **748** **749** **750** **751** **752** **753** **754** **755** **756** **757** **758** **759** **760** **761** **762** **763** **764** **765** **766** **767** **768** **769** **770** **771** **772** **773** **774** **775** **776** **777** **778** **779** **780** **781** **782** **783** **784** **785** **786** **787** **788** **789** **790** **791** **792** **793** **794** **795** **796** **797** **798** **799** **800** **801** **802** **803** **804** **805** **806** **807** **808** **809** **810** **811** **812** **813** **814** **815** **816** **817** **818** **819** **820** **821** **822** **823** **824** **825** **826** **827** **828** **829** **830** **831** **832** **833** **834** **835** **836** **837** **838** **839** **840** **841** **842** **843** **844** **845** **846** **847** **848** **849** **850** **851** **852** **853** **854** **855** **856** **857** **858** **859** **860** **861** **862** **863** **864** **865** **866** **867** **868** **869** **870** **871** **872** **873** **874** **875** **876** **877** **878** **879** **880** **881** **882** **883** **884** **885** **886** **887** **888** **889** **890** **891** **892** **893** **894** **895** **896** **897** **898** **899** **900** **901** **902** **903** **904** **905** **906** **907** **908** **909** **910** **911** **912** **913** **914** **915** **916** **917** **918** **919** **920** **921** **922** **923** **924** **925** **926** **927** **928** **929** **930** **931** **932** **933** **934** **935** **936** **937** **938** **939** **940** **941** **942** **943** **944** **945** **946** **947** **948** **949** **950** **951** **952** **953** **954** **955** **956** **957** **958** **959** **960** **961** **962** **963** **964** **965** **966** **967** **968** **969** **970** **971** **972** **973** **974** **975** **976** **977** **978** **979** **980** **981** **982** **983** **984** **985** **986** **987** **988** **989** **990** **991** **992** **993** **994** **995** **996** **997** **998** **999** **1000**

a Cantores, & cant. & c.
* Beda. Bene cantonibus etiam cantatrices junguntur propter sexus & vocum diuersitatem, que corda audientium ad Dei laudem accendant.

b Instante

9 **10** **11** **12** **13** **14** **15** **16** **17** **18** **19** **20** **21** **22** **23** **24** **25** **26** **27** **28** **29** **30** **31** **32** **33** **34** **35** **36** **37** **38** **39** **40** **41** **42** **43** **44** **45** **46** **47** **48** **49** **50** **51** **52** **53** **54** **55** **56** **57** **58** **59** **60** **61** **62** **63** **64** **65** **66** **67** **68** **69** **70** **71** **72** **73** **74** **75** **76** **77** **78** **79** **80** **81** **82** **83** **84** **85** **86** **87** **88** **89** **90** **91** **92** **93** **94** **95** **96** **97** **98** **99** **100** **101** **102** **103** **104** **105** **106** **107** **108** **109** **110** **111** **112** **113** **114** **115** **116** **117** **118** **119** **120** **121** **122** **123** **124** **125** **126** **127** **128** **129** **130** **131** **132** **133** **134** **135** **136** **137** **138** **139** **140** **141** **142** **143** **144** **145** **146** **147** **148** **149** **150** **151** **152** **153** **154** **155** **156** **157** **158** **159** **160** **161** **162** **163** **164** **165** **166** **167** **168** **169** **170** **171** **172** **173** **174** **175** **176** **177** **178** **179** **180** **181** **182** **183** **184** **185** **186** **187** **188** **189** **190** **191** **192** **193** **194** **195** **196** **197** **198** **199** **200** **201** **202** **203** **204** **205** **206** **207** **208** **209** **210** **211** **212** **213** **214** **215** **216** **217** **218** **219** **220** **221** **222** **223** **224** **225** **226** **227** **228** **229** **230** **231** **232** **233** **234** **235** **236** **237** **238** **239** **240** **241** **242** **243** **244** **245** **246** **247** **248** **249** **250** **251** **252** **253** **254** **255** **256** **257** **258** **259** **260** **261** **262** **263** **264** **265** **266** **267** **268** **269** **270** **271** **272** **273** **274** **275** **276** **277** **278** **279** **280** **281** **282** **283** **284** **285** **286** **287** **288** **289** **290** **291** **292** **293** **294** **295** **296** **297** **298** **299** **300** **301** **302** **303** **304** **305** **306** **307** **308** **309** **310** **311** **312** **313** **314** **315** **316** **317** **318** **319** **320** **321** **322** **323** **324** **325** **326** **327**

C a *Aedificabimus vna vobiscum.* Et Iosephus. Cum clangores tubarum audissent Samaritani, odium erga tubum Juda & Benjamin habentes, concurrebant, causam tubae volentes agnoscere. Videntesque quod captiuu Iudaei a Babylone redeuntes templum reaedificassent, petierunt ut ipsis quoque permitteretur, vna cum eis templum renouare. Nam non colimus, dicebant, minus ab illis Deum, quoniam & religionis cupidi ex illo tempore sumus, ex quo nos hic Salmanasar Assyrus rex ex Chutia & Media migravit. Zorobabel & princeps sacerdotum Iesus responderunt impos-

Lib. 11. Ant. cap. 3.

B

C

Ioppe portu, secundum decretum, quod scriptum erat eis a Cyro rege Persarum, et in secundo anno venientes in templum Dei in Ierusalem mensis secundo, inchoavit Zorobabel filius Salathiel, & Iesus filius Iosedec, & fratres ipsorum, & sacerdotes, & Leuitae, & omnes, qui aduenerant de captiuitate in Ierusalem, & fundauerunt templum Dei, nouilunio secundi mensis secundi anni, cum venissent in Iudaeam, & Ierusalem. Et statuerunt Leuitas a viginti annis super opera domini, & stetit Iesus, & filius eius, & fratres, omnes Leuitae conspirantes, & executores legis facientes opera in domo domini. Et steterunt sacerdotes habentes stolas cum tubis, & Leuitae filij Asaph habentes cymbala, collaudantes dominum, & benedicentes secundum Dauid regem Israel. Et cantabant canticum domino, quoniam dulcedo eius, & honor in secula super omnem Israel. Et omnis populus tuba cecinerunt, & proclamauerunt voce magna, collaudantes dominum in suscitatione domus domini. Et venerunt ex sacerdotibus, & Leuitis, & praesidentibus secundum pagos senioribus, qui viderant pristinam domum, & ad huius aedificationem cum clamore, & plactu magno, & multi cum tubis, & gaudio magno, intantum ut populus non audiret tubas propter planctum populi, turba enim erat tubis canens magnifice, ita ut longe audiretur. Et audierunt inimici tribus Iudae, & Benjamin, & venerunt scire, quae esset vox tubarum. Et cognouerunt, quoniam qui erant ex captiuitate, aedificant templum domino Deo Israel. Et accedentes ad Zorobabel, & Iesum, & praepositos pagorum, dixerunt eis: Aedificabimus vna vobiscum. Similiter enim audiuimus dominum nostrum, & ipsi pariter incedimus a diebus Asbazarath regis Assyriorum, qui transmigravit nos huc. Et dixit illis Zorobabel, & Iesus, principes pagorum Israel. Non est nobis, & vobis aedificare domum Dei nostri. Nos enim soli aedificabimus domino Israel, secundum ea, quae praecipit nobis Cyrus rex Persarum. Gentes autem terrae incubantes his, qui sunt in Iudaea, & leuantes opus aedificationis, & insidias, & populos adducentes, prohibebant eos aedificare, & aggressuras exercentes impediuerunt ne consummaretur aedificium omni tempore vitae Cyri regis, & pertraxerunt structuram per biennium usque ad Darij regnum.

impossibile est se eis communicare; adorare vero si velent, licere: & hoc solum illis esse commune, & omnibus venientibus ad templum, adorare Deum.
 * Cyrillus. Alex. Zorobabel est mens actum, Iesus autem contemplatiua, principes familiarum sunt potestates animarum. Ad eos accedunt demones volentes simul edificare domum domini. Dolo se enim affectibus sese insinuant, tanquam simul cum eis prompto animo id agerent, ut perditio diocritatis aequilibrio, feramur ad aliud eis gratum. Sed Zorobabel & Iesus repulerunt illos, bene scientes quod eorum admissio totam destruit aedificationem.

NICOLAUS DE LYRA.

cuntur per mare sicut naues.

- 1 *Secundum decret.* Ex hoc patet quod dictum est, scilicet quod h. ec referuntur ad tempus Cyri.
- 2 *Et fun. tem. Dei nou.* Id est in principio secundi mensis. Nam Hebraei faciunt menses secundum lunationes.
- 3 *Et fra. om. Leui. con.* id est, vno spiritu & voluntate ad opus Dei aspirantes.
- 4 *Et bene. sec. Dau.* Id est, secundum psalmos ab eo compositos.
- 5 *Et aud. inim. tri.* Hic consequenter ponitur operis impedimentum. Et patet sententia ex dictis 1. Esdr. 4. exceptis quae sequuntur.

6 A die-

- 6 *A diebus Asbazarath.* 1. Esdr. vocatur Assor haddam.
- 7 *Gen. au. ter. inc.* id est, vigilanter insidiantes ad opus impediendum.
- 8 *Et aggressuras exercentes.* id est, insultus praeparantes. & dicitur ab aggredior.
- 9 *Et prot. stru. per bien. &c.* Istud non potest sic intelligi, quod a tempore huius impedimenti fuerit tantum biennium usque ad Darij regnum. Nam secundum minorem computationem fuerunt ibi viginti duo anni. & ideo istud biennium intelligitur de impedimento operis per insidias Samaritanorum, ita quod Iudaei parum poterat operari, & interim procurabant Samaritani ad mandatum regis, opus totaliter impediri, quod est factum in fine illius biennij, & durauit usque ad secundum annum Darij.

CAP. VI.

In secundo, *Et Iosephus.* Hec faciebant anno a reditu Iudaeorum secundo, mense secundo, quando iactis templi fundamentis, prima die Decembris ceperunt superstruere, proposueruntque operi curando

Lib. 11. Ant. cap. 3.

CAP. VI.

In secundo autem anno regni Darij, prophetauit Aggaeus, & Zacharias, filius Addin prophetae apud Iudaeam, & Ierusalem, in nomine Dei Israel super eos. Tunc stans Zorobabel filius Salathiel, & Iesus filius Iosedec, inchoauerunt aedificare domum domini, quae est in Ierusalem, cum adessent eis prophetae domini, & adiuuarent eos. In illo tpe venit ad illos

do quotquot Leuitarum vigesimum annum attigerant, & Iesum cum filiis ac fratribus.
 b *Tunc stans Zorobabel, &c.*
 * Cyrillus. Zorobabel novus qui per veterem fuit figuratus, est Iesus Christus, qui fuit conceptus in consuetudine

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VI.

- 1 *In secundo anno.* Hic consequenter describitur operis resumptio. Et secundo resumptionis confirmatio, ibi: *In ipso tempore venit.* Prima pars patet ex dictis 1. Esdr. 5. cap. hoc excepto.
- 2 *Zachari. si. Add. propheta.* 1. Esdr. 5. cap. dicitur: *filius Addo.* & est

& est idem nomen variatum in fine: sicut frequenter fit in nominibus proprijs in Gallico & Latino.
 3 *In illo temp. venit ad illos.* Hic consequenter ponitur resumtionis confirmatio. Circa quam primo ponitur aedificantiu interrogatio & responsio. Secundo responsionis ad regem relatio, ibi: *Exemplum epistola.* Tertio regis responsio, ibi: *Tunc Darius rex. Sententia prima & secunda partis patet ex dictis 1. Esdr. 5. c. Tunc Da-*

A confusione nostræ naturæ. Et genitus quidem est homo perfectus, qui non fuit nobiscum captiuus, neque attractus ad confusionem animi motum ac perturbationum. Peccatum, inquit, non fecit, inter nos autem captiuus est natus, & cum nobis iniquis est reputatus. Ipse est qui verbo & facto vicit totum mundum, & verè liberat eos qui ipsi parent, & à tenebris reducit ad lumen, & à virgo ad virtutem, & à morte ad vitam, & à terra in cælum. Ipse est sapiens ædificator templi ratione præditi, quod à nostris conflagrat affectibus & perturbationibus. Qui construxit non manufactum templum adsumptionis, in quo etiam habitauit.

B & à vigo ad virtutem, & à morte ad vitam, & à terra in cælum. Ipse est sapiens ædificator templi ratione præditi, quod à nostris conflagrat affectibus & perturbationibus. Qui construxit non manufactum templum adsumptionis, in quo etiam habitauit.

C & opera illa instantè fieri, & suffragare, & prosperare in manibus eorum, & in omni gloria, quam diligentissime perfici. Tunc interrogauimus seniores, dicentes: Quo permittente vobis ædificatis domum istam, & opera hæc fundatis? Ideo autem interrogauimus eos, vt notum faceremus tibi homines, & præpositos, & nominum scripturam præpositorum postulauimus illos. At illi responderunt nobis, dicentes: Nos sumus serui domini, qui fecit cælum, & terram, & ædificabatur hæc domus ante annos istos multos à rege Israel magno, & fortissimo, & consummata est. Et quoniam patres nostri exacerbantes erant, & peccauerunt in Deum Israel, tradidit eos in manus Nabuchodonosor regis Babyloniæ, regis Chaldæorum, & domum istam demolientes incenderunt, & populum captiuum duxerunt in Babylonem. In primo anno regnante Cyro rege Babyloniæ scripsit Cyrus rex domum hanc ædificare, & illa

Sisennes subregulus Syriæ, & phænicis, & Satrabuzanes, et sodales eius, & dixerunt eis: Quo præcipiente vobis domum hanc ædificatis, & tectum istud, & alia omnia perficitis? Et qui sunt structores, qui hæc ædificant? Et habuerunt gratiam visionè facta super eos, qui erant ex captiuitate à domino seniores Iudæorum, & non sunt impediti ædificare, donec significaretur Dario de omnibus istis, & responsum acciperetur. Exemplum epistolæ, quam miserunt Dario: Sisennes subregulus syriæ, & Phœnicis, & Satrabuzanes, & sodales eius, in Syria, & Phœnicie præsidis regi Dario salutem. Omnia nota sint domino regi, quod cum aduenissemus in regionem Iudææ, & introissemus in Ierusalem, inuenimus ædificantes domum Dei magnam, & templum ex lapidibus politis, & magnis, & pretiosis materiis in parietibus,

1
2
3
4
5
6
7

sacra vasa aurea, & argentea, quæ extulerat Nabuchodonosor de domo, quæ est in Ierusalem, et consecrauerat ea in suo templo, rursus protulit ea Cyrus rex de templo, quod erat in Babylonia, et tradita sunt Zorobabel, & Salmanasaro subregulo. Et præceptum est eis, vt offerrent hæc vasa, & reponerent in templo, quod erat in Ierusalem, & ipsum templum Dei ædificare in loco suo. Tunc Salmanasarus subiecit fundamenta domus domini, quæ est in Ierusalem, & exinde vsque nunc ædificatur, & non accepit consummationem. Nunc ergo si iudicatur à te O rex, perquiratur in regalibus bibliothecis Cyri regis, quæ sunt in Babylonia, & si inuentum fuerit consilio Cyri regis coeptam esse structuram domus domini quæ est in Ierusalem, & iudicatur à domino rege nostro, scribat de his nobis. Tunc Darius rex præcepit inquiri in bibliothecis, & inuentus est in Ecbatanis oppido, quod est in Media regione locus vnus in quo scripta erant ista: Anno primo regnante Cyro, rex Cyrus præcepit domum domini, quæ est in Ierusalem ædificare, vbi incedebant igni assiduo, cuius altitudo sit cubitorum decem, & latitudo cubitorum sexaginta, quadratum lapidibus politis tribus, & mœniano ligneo eiusdem regionis, & mœniano vno nouo, & impendia dari de domo Cyri regis, & sacra vasa domus domini, tam aurea, quam argentea, quæ extulit Nabuchodonosor in domum domini, quæ est in Ierusalem, vbi erant posita, vt ponantur illic. Et præcepit curam agere sisennem subregulum Syriæ, & phænicis, & satrabuzanem, & sodales eius, & qui ordinati erant in Syria & phœnicie præsidis, vt abstinerent se ab eodem loco. Et ego quoque præcepi in totum ædificare, & prospexi, vt adiuuent eos, qui sunt ex captiuitate Iudæorum, donec consummetur templum ædis domini, & à vexatione tributorum Cœlesyriæ, & Phœnicis, diligenter quantitatem dari his hominibus ad sacrificium domini Zorobabel præfecto, ad tauros, & arietes, & agnos. Similiter autem, & frumentum, & sal, & viuum, & oleum instantè per singulos annos, prout sacerdotes, qui sunt in Ierusalem dictauerint consumi quotidie sine vlla dilatione, vt offerantur libationes summo Deo pro rege, & pueris eius, & orent pro ipsorum vita. Et denuntietur, vt quicumque transgressi fuerint aliquid

quid

NICOLAUS DE LYRA.

1 Tunc Darius rex. Hic ponitur regis responsio confirmans operis resurrectionem, & inducens ad consummationem. Circa quam primo ponitur regis responsio. Secundo diligens executio, cap. 7. Sententia primæ partis patet ex dictis 1. Esdræ 6. exceptis quæ sequuntur.

2 Lapidibus politis tribus. id est, tribus ordinibus lapidum.

3 Et mœniano ligno. id est, ordine vno ligneo, sic enim fuit in templo Salomonis, quod parietes erant exterius de lapidibus, & interius de tabulis cedrinis. Dicitur autem mœnianum à mœnia pluralis numeri, quæ proprie signant clausuram ciuitatis, sed tractum est hoc nomen ad signandum quamcunque clausuram. Et eodem modo mœnianum.

4 Et mœniano vno nouo. Expositio est literæ præcedentis sic: Et, pro. i. mœ. vn. no. i. facta de lignis qua non fuerunt alias in opere.

Quod

Quod autem dicitur hic, de la. po. videtur contradicere ei quod dicitur 1. Esdræ 6. a. Ordines de lapidibus in politis tres. Ad quod potest dici, quod lapides isti dicuntur hic politis, eo quod erant dolati: ibi vero dicuntur impolitis, eo quod non erant operati laminis aureis: in quibus erant figura Cherubim & palmarum. sicut erant tabule quæ operiebant interiorem partem parietum templi.

5 Quæ ext. Nab. id est, extra Ierusalem: tulit in Babylonem.

6 Et præ. ipse Cyrus, vt patet ex litera præcedenti & sequenti.

7 Curam ag. Vtrum autem isti sint idem homines numero qui tempore Cyri & Darij fuerunt in isto officio. dubium est. quod autem fuerint istæ, videtur per hoc quod hic tempore Cyri & supra co. c. & infra in principio sequentis capituli pro tempore Darij ponuntur eadè ipsorum nomina. Nec videtur impossibilitas ex longitudine temporis. nã à tempore

Tom. 2.

ZZ 3

pare

A quid ex his quæ scripta sunt aut spreuerint, accipiat lignum de suis propriis & suspendantur, & bona ipsorum regi ascribantur. propterea & dominus cuius nomen inuocatum est ibi, exterminet omnem regem & gentem, qui manum suam extenderit prohibere, aut malè tractare domum domini illam quæ est in Ierusalem. Ego Darius rex decreui quàm diligentissime secundùm hæc fieri.

tionem solent officiales mutari. Darius autem fuit quartus rex Persarum à Cyro secundum Hebræos. secundum alios vero multo plures reges fuerunt inter Cyrum & Darium. Nec est impossibile, quod diuersi homines eiusdem nominis sint in eisdem officiis regalibus diuersis temporibus & sub diuersis regibus.

NICOLAUS DE LYRA.

pore Cyri vsque ad secundum annum Darij secundum vnâ computationem fluxerunt tantum viginquatuor anni, per tantum vero tempus bene contingit aliquando eosdem homines permanere in eodem officio. Quod autem fuerint diuersi homines, videtur ex mutatione regum. ad quorû mutationem solent officiales mutari.

tationem solent officiales mutari. Darius autem fuit quartus rex Persarum à Cyro secundum Hebræos. secundum alios vero multo plures reges fuerunt inter Cyrum & Darium. Nec est impossibile, quod diuersi homines eiusdem nominis sint in eisdem officiis regalibus diuersis temporibus & sub diuersis regibus.

CAPVT VII.

Vnc Sifenn. &c.

Tunc Sifenn. &c. Iosephus. Igitur Sifennus, & qui cum eo erant, regis voluntatem cognoscentes per epistolam, de reliquo competentia faciebant, & instabant factis operibus, adiuuantes seniores Iudæorum, & procedebat summo studio templi constructio, prædicentibus Aggæo & Zacharia secundum mandata Dei, & cum voluntate Cyri & Darij regum ædificatum est templum septè annis, &c.

Et consummauerunt omnia per præceptum domini Dei Israel, & ex consilio Cyri, & Darij, & Artaxerxis regis Persarum. Et consummata est domus nostra vsque ad tertiam & vicesimam diem mensis Adar sexto anno Darij regis.

C & cæteri qui erant ex captiuitate qui appositifunt,

CAPVT VII.

Vnc Sifennus sub regulus Coelesyriæ, & Phœnicis & Satabuzanes, & sodales obsecuti his quæ à Darij rege erant decreta, insistebat sacrosanctis operibus diligentissime cooperantes cum senioribus Iudæorum principibus Syriæ, & prosperata sunt sacrosancta opera prophetatibus Aggæo & zacharia prophetis;

sunt, secundum ea quæ scripta sunt in libro Moysi. Et obtulerunt in dedicationem templi domini, tauros centum, arietes ducentos, agnos quadringentos, & hædos pro peccatis vniuersi Israel duodecim, secundum numerum tribuum Israel. Et steterunt sacerdotes & Leuitæ amicti stolis per tribus super opera domini Dei Israel, secundum librum Moysi & ostiarii per singulas ianuas. Et egerunt filii Israel cum his qui erant ex captiuitate, illud phase quartadecima luna mensis primi, quando sanctificati sunt sacerdotes & Leuitæ. Omnes filii captiuitatis non sunt simul sanctificati, quia Leuitæ omnes simul sanctificati sunt. Et immolauerunt phase vniuersi filii captiuitatis, & fratribus suis sacerdotibus & sibimet ipsis. Et manducauerunt filii Israel qui erant ex captiuitate omnes qui remanserant ab omnibus exercitationibus gentium terræ quærentes dominum, & celebrauerunt diem festum azymorum, septem diebus epulantes in conspectu domini, quoniam conuertit consilium regis Assyriorum in eos, confortare manus eorum ad opera domini Dei Israel.

NICOLAUS DE LYRA.

CAP. VII.

Vnc Sifenn. subre. Hic consequenter ponitur regis confessionis executio. Et patet sententia ex dictis 1. Esdr. 6. post medium capituli exceptis quæ sequuntur.

2 *Comp. cum se. In princ.* i. Iudæ quæ est in Syria & isti principes erant Zorobabel dux populi Iudæorum, & Iesus filius Iosedec princeps sacerdotum. Quod autem Iudæa sit quedam regio Syriæ, patet per hoc, quod descriptio populi facta tempore natiuitatis Christi in Iudæa facta fuit à præside Syriæ Cyrino, vt habetur Luc. 2.

3 *Et ex cons. Cy.* secundum Hebræos Darius & Artaxerxes fuerunt

fuerunt idem homo, nominatus Darius nomine proprio, & Artaxerxes nomine cõmuni regio. sicut dicitur, Tyberius Cæsar, & Augustus Cæsar. quia reges Romani communi nomine Cæsares appellantur. secundum vero Latinos & Græcos & etiam scriptorem huius secundi libri, quem non recipiunt Hebræi, fuerunt reges diuersi.

4 *Et ege. si. Is.* dicuntur autem hic filii Israel illi qui redierunt de transmigratis ante destructionem ciuitatis cum rege Iechonia. Dicuntur autem ex captiuitate illi qui redierunt de de captiuitate cum Sedechia rege destructa ciuitate.

5 *Qui remans. ab omnib. execrationi.* id est, idololatriis.

6 *Gentium ter.* A quibus erant separati per reditum in Iudæam.

CAPVT VIII.

Et post hunc, &c.

Et post hunc, &c. Beda. Hic Artaxerxes qui deuotissima mente pro suo modulo templum æ Dei sacerdotes veneratur, eisq; promptum deseruit famulatum, Christianos principes, sicut & præceptor eius significat.

* Chry-

CAPVT VIII.

T post hunc regnate Artaxerxe Persarum rege, accessit Esdras filius Azariæ, filii Helciæ, filii Solome, filii Sadoc, filii Achitob, filii Ameri filii Azahel, filii Bocci, filii Abisue, filii Phinees, filii Eleazari, filii Aaron primi sacerdotis. Hic Esdras ascendit de Babylonia cū esset scriba, &

* Chrysofostomus. Non fuit extructa Ierusalem sub Cyro, sed sub Artaxerxe cognomēto lōgimano. Post descensum enim Iudæorum à captiuitate, rursus ascendit Cambyses Cyri filius; deinde duo magi, post hos Darius Hyfaspes filius

NICOLAUS DE LYRA. CAP. VIII.

Et post, &c. Hic consequenter repetuntur facta sub Esdra sacerdote alibi scripta. & primo describitur eius de Babylonia recessus. secundo in Ierusalem aduentus, ibi. *Et factus fuisse.* Circa primum primo describitur status Esdræ. 2. gratia sibi facta à rege, ibi. *Rex Artaxerxes.* Sententia primæ partis patet ex dictis 1. Esdr. 7. his exceptis.

1 *Tost hunc scilicet.* Darium. **2** *Regnante Artaxerxe Persarum.*

Ex hoc patet quod dictum est, scilicet quod secundum autorem

torem huius libri Darius & Artaxerxes fuerunt reges diuersi. secundum opinionem vero Hebræorum qui dicunt esse eundem. Potest dici quod *ly post hunc*, non notat personarum diuersitatem sed eiusdem mutationis notabilem renouationem sicut de Saule dicitur 1. Reg. 10. b. Mutaberis in virum alium. Darius autem in gratia facta populo Iudæorum tempore Esdræ sacerdotis fuit notabiliter renouatus ad bonum Iudæorum, & sic scribitur hic quasi alius. & isto modo loquendi vitur frequenter liber Apoc. sicut ibidem dixi in pluribus locis.

1 *Et dedit*

Glius, deinceps Xerxes Da-
rij filius, post hunc Artaxerxes, post Artabanem, Artaxerxes longimanus imperavit Persis. Et hic regnum obtineret, anno vigesimo regni illius, Nehemias reuersus ciuitatem restaurauit. Et hæc Esdras accuratissime descripsit.

E V S E B. Clemens in primo stromate, ita scribit: Perseueravit captiuitas annis 70. usque ad finem annum Darij filij Hydaspis, qui Persis, Assyrijs, & Aegypto regnauit, sub quo Aggeus, & Zacharias, & vnus de duodecim, qui vocatur Angelus (Malachias) prophetauerunt, sacerdotioque functus est Iesus filius Iosedech.

I D E M. Nehemias

Hebraeus, minister vinaris Artaxerxis, concedere sibi Dño suo, x. eius anno de Babylone venit in Iudæam, & xxxij. anno, muros, vrbesque restituit. Scribit Esdras opus fuisse cõpletum sub pontifice Ioade, filio Ioasib, cui successit Ioannes filius suus, qui temporibus Alexandri Macedonis fuit.

a Et

& iudicium. Accedentes autem, qui scribebant scripta Artaxerxis regis, tradiderunt scriptum, quod obuenerat ab Artaxerxe rege ad Esdram sacerdotem, & lectorem legis dñi, cuius exemplum subiectum est. Rex Artaxerxes Esdræ sacerdoti, & lectori legis dñi, salutem. Humanior ego iudicās in beneficiis præcepi eis, qui desiderant ex gente Iudæorum sua sponte, & ex sacerdotibus, & Leuitis, qui sunt in regno meo comitari tecum in Ierusalem. Si qui ergo cupiunt ire tecum, conueniant, & proficiantur, sicut placuit mihi, & septem amicis meis consiliariis, vt visitent ea, quæ aguntur secundum Iudæam, & Ierusalem, obseruantes sicut habes in lege dñi, & ferant munera dño Deo Israel, quæ voui ego, & amici Ierusalem, & omne aurum, & argentum, quod inuentum fuerit in regione Babyloniarum, dño in Ierusalem cum illo, quod est donatum pro ipsa gente in templo dñi eorum, quod est in Ierusalem, vt colligatur hoc aurum, & argentum, & tauros, & arietes, & agnos, & hædos, & quæ his sunt congruentia, vt offerant hostias dño super altare dñi ipsorum, quod est in Ierusalem. Et omnia quæcunque volueris cum fratribus tuis facere auro, & argento, perfice pro voluntate tua, secundum præceptum dñi Dei tui, & sacrosancta vasa, quæ data sunt tibi ad opera domus domini Dei tui, quæ est

ingeniosus in lege Moyli, quæ data est à dño Deo Israel. docere, & facere. Et dedit ei rex gloriam, quod inuenisset gratiam in omni dignitate, & desiderio in conspectu eius. Et ascenderunt simul cum ipso ex filiis Israel, & sacerdotibus, & Leuitis, & sacris cãtoribus templi, & ostiariis, & seruis templi in Ierusalem. Anno septimo regnante Artaxerxe in quinto mense, hic annus septimus est regni, exeuntes de Babylonia nouilunio quinti mensis, venerunt Ierosolymam iuxta præceptum illius, secundum prosperitatem itineris à dño ipsorum datam eis. In his enim Esdras magnam disciplinam obtinebat, ne præmitteret quicquam eorum, quæ essent ex lege dñi, & præceptis, & docendo vniuersum Israel omnem iustitiam,

in Ierusalem, & cætera quæcunque tibi subuenerint ad opera templi Dei tui, dabis de regali gazophylacio, cum volueris cum fratribus tuis facere auro & argento, perfice secundum voluntatem dñi. Et ego quidem rex Artaxerxes præcepi custodibus thesaurorum Syriæ, & Phœnicis vt quæcunque scripserit Esdras sacerdos, & lector legis dñi, diligenter detur ei usque ad argenti talenta centum, si militer, & auri, & usque ad frumenti modios centum, & vini amphoras centum, & alia quæcunque abundant sine taxatione. Omnia secundum legem Dei fient Deo altissimo, ne forte exurgat ira in regno regis, & filij, & filiorum eius. Vobis autem dicitur vt omnibus sacerdotibus, & Leuitis, & sacris cantoribus, & seruis templi, & scribis templi huius nullum tributum, neque vlla alia indictio irrogetur, nec habeat quisquam potestatem obijcere eis quicquam. Tu autem Esdra secundum sapientiam Dei constitue iudices, & arbitros in tota Syria, & Phœnice, & omnes, qui legem Dei tui non nouerunt doce, vt quotquot transgressi fuerint legem, diligenter plectantur, siue morte, siue cruciati, siue etiam pecuniæ multatione, vel abdu-
ctione. Et dixit Esdras scriba. Benedictus dñs patrum nostrorum, qui dedit hanc voluntatem in cor regis, clarificare domum suam, quæ est in Ierusalem, & me honorificauit in conspectu regis, & consiliarios, & amicorum, & purpuratorum eius. Et ego constans animo factus sum secundum opitulationem dñi Dei mei, & congregaui ex Israel viros, vt simul ascenderent mecum. Et hi sunt prepositi secundum patrias suas, & principatus portiones, eorum qui mecum ascenderunt de Babylonia in regno Artaxerxis. Et ex filiis Phares Gersomus. Ex filiis siemarith, Amenus filiorum David Accus filius Scecilæ. Ex filiis Phares, Zacharias, & cum eo reuersi sunt viri centum quinquaginta. Ex filiis ductoris Moablonis, Zanaei, & cum ipso viri duceti quinquaginta. Ex filiis Zachues, Iechonias, Zechoeli, & cum ipso viri ducenti quinquaginta. Ex filiis, Sala, Maasias, Gotholæ, & cum ipso viri septuaginta. Ex filiis Saphatæ, Zarias Micheli, & cum ipso viri octoginta. Ex filiis Iob, Abdias Ichei, & cum ipso viri ducenti duodecim. Ex filiis Baniæ Salmoth, filius Iosaphæ, & cum ipso viri centum sexaginta. Ex filiis Beer, Zacharias Bebei, & cum ipso viri ducenti octo. Ex filiis Ezead, Johannes Eccetam, & cum ipso viri centum decem. Ex filiis Adonicam, ipsis postremis, & hæc sunt nomina eorum: Elphal, filius Gebel, & semeias, & cum ipso viri septuaginta. Et congregauit,

† consiliarios

† Amelæ.

† Zanaei.

† Zechoeli.

† Achari.

† Baniæ.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et dedit ei rex gloriam idest. honorum coram multis. Est enim gloria honor exhibitus alicui in presentia multorum.

2 Rex Artaxerxes. Hic ponitur gratia regis Esdræ facta, & diuiditur in duas partes, quia primo ponitur huius gratiæ descriptio, secundo ipsius Esdræ gratiarum actio, sibi. Et dixit Esdras. Sententia primæ partis patet ex dictis 1. Esdræ 7. hoc excepto.

3 Nullum

3 Nullum tributum. idest. exactio, vel græue præceptum.

4 Et dixit. Hic consequenter ponitur ipsius Esdræ gratiarum actio, & consequenter populi cum Esdra redentis in Ierusalem enumeratio ibi. Et hi sunt prepositi, &c. & patet sententia ex dictis 1. Esdræ 8. exceptis, quæ sequuntur.

5 Et congregauit. Esdræ viij. dicitur Hauserat enim binominus.

Tom. 2.

ZZ 4

1 Et

Cos ad fluvium, qui dicitur Thia, & metati illic fuimus triduo, & recognoui eos. Et ex filiis sacerdotum, & Levitarum non inveni illic. Et misi ad Eleazarum, & Eccelom, & Masnam, & Malobam, & Enaathan, & Samea, & Ioribum, Nathan, Enuagan, Zachariam, & Motollamum, ipsos duces peritos. Et dixi eis, ut venirent ad Loddeum, qui erat apud locum gazophylacii. Et mandavi eis, ut dicerent Loddeo, & fratribus eius, & illis, qui erant in gazophylacio, ut mitteret nobis eos, qui sacerdotio fungerent in domo domini Dei nostri. Et adduxerunt nobis secundum manum validam domini Dei nostri viros peritos, ex filiis Moholi, filij Leui, filij Israel, Sebebia, & filios, & fratres, qui erant decem, & octo Asbia, & Amin ex filiis filiorum Chananai, & filii eorum viri viginti. Et ex his, qui templo serviebant, quos dedit David, & ipsi principes ad operationem Levitis templo servientium, ducunt viginti. **T**Omnia nomina significata sunt in scripturis. Et vovi illic ieiunium iuvenibus in conspectu Dei, ut quererem ab eo bonum iter nobis, et qui nobiscum erant, ex filiis, & pecoribus propter insidias. Erubui enim petere a rege pedites, & equites in comitatu tutelae gratia contra adversarios nostros. Diximus enim regi quoniam virtus domini erit cum eis, qui inquirunt eum in omni affectu. Et iterum deprecari sumus dominum Deum nostrum secundum haec quae, & propitium habuimus, & copotes facti sumus Deo nostro. Et separavi ex plebe praepositis, & sacerdotibus templi viros duodecim, & Sebebia, & Asfania, & cum eis ex fratribus eorum viros decem. Et appendi eis argentum, & aurum, & vasa sacerdotalia domus domini Dei nostri, quae donauerat rex, & consilarii eius, & principes, & omnis Israel. Et cum appendissem, tradidi argenti talenta centum quinquaginta, & vasa argentea talentorum centum, & auri talenta centum, & vasorum aureorum septies viginti, & vasa aerea de bono operamento splendentia, duodecim, auri speciem red-

dentia, Et dixi eis: Et vos sancti estis domino, & vasa sunt sancta, & aurum, & argentum votum est domino non propter nostrum. **Vigilate, & custodite** donec tradatis ex plebe praepositis, & sacerdotibus, & Levitis, & principibus civitatum Israel in Ierusalem, in pastorio domus Dei nostri et hi, qui susceperunt sacerdotes, & Levitae, aurum, & argentum & vasa intulerunt in Ierusalem in templum domini. Et promouimus a fluvio Thia die duodecima mensis primi, usquequo introivimus in Ierusalem. Et cum factus fuisset tertius dies, quarta autem die ponderatum aurum, & argentum, traditum est in domo domini Dei nostri, Marimoth filio Iori sacerdoti, & cum ipso erat Eleazar filius Phinees, et erant cum ipsis Iosadus filius Iesu, & Medias, & Banni filius Levitae, ad numerum, & ad pondus uniuersa. Et scriptum est pondus ipsorum eadem hora. **Qui autem venerunt** ex captiuitate, obtulerunt sacrificium domino Deo Israel, tauros duodecim pro omni Israel, arietes octoginta sex, agnos septuaginta duos, hircos pro peccato duodecim, & pro salute vaccas duodecim, omnia in sacrificium domini. Et relexerunt praepcepta regis regalibus dispensatoribus, & subregulis Coelestriae, & Phoenicis, & honorificauerunt gentem, & templum domini. Et consummatis his, accesserunt ad me praepositi, dicentes. **Non segregauerunt** genus Israel, & principes, & sacerdotes, & Levitae, & alienigenae gentes, & nationes terrae in munditias suas a Chananais, & Hethais, & Pherezais, & Iebuzais, & Moabitis, & Aegyptiis, & Idumais. Coniuncti enim sunt filiabus eorum, et ipsi, et filii eorum, et commistum est semen sanctum alienigenis gentibus terrae, et participes erant praepositi, et magistratus iniquitatis huius, ab initio ipsius regni. Et mox, ut audiui ista conscidi vestimenta, et sacram tunicam, et lacerans capillos capitis, et barbam, sedi dolens, et moestus. Et conuenerunt quotquot tunc mouebantur in verbo domini Dei Israel, ad me lugen-

In 1. Esd. c. 2.

a Et vovi, & est. & BEDA. Diligentius inuendum, quod ieiunium praemittitur, ut sic oratio subsequatur.

Primo naq; ait. Et vovi illic ieiunium, ut affli. & c. b Et separavi.

& IDEM. Saepius dictum est quod argenti, & aurum, & vasa, quae de Babylone Ierosolymam mittebantur, animas designaret, quae de confusione, & erroribus munditiam converterentur ad Dominum.

† Ancium.

† Omnia. Vnde apte haec vasa sacerdotibus commendat Esdras, qui ea Ierosolymam perferant, quia per sacerdotum necessitas est manus diluatur in baptismo, & consecratur domino, quaeque ad confortium sanctae ecclesiae pertinere desiderant. Qui

† A Gannam.

copotes facti sumus Deo nostro. Et separavi ex plebe praepositis, & sacerdotibus templi viros duodecim, & Sebebia, & Asfania, & cum eis ex fratribus eorum viros decem. Et appendi eis argentum, & aurum, & vasa sacerdotalia domus domini Dei nostri, quae donauerat rex, & consilarii eius, & principes, & omnis Israel. Et cum appendissem, tradidi argenti talenta centum quinquaginta, & vasa argentea talentorum centum, & auri talenta centum, & vasorum aureorum septies viginti, & vasa aerea de bono operamento splendentia, duodecim, auri speciem red-

c Qui autem venerunt ex ca. etc.

& BEDA. Magna deuotio eorum, & religio ostendit, qui dum venerant a captiuitate, praueuientes ad templum, & altare domini primo obtulerunt holocausta non tantum pro se, sed & pro omni Israel, hoc est, & pro eis, qui iam dudum reuersi fuerant, & pro illis, quae ad huc extorres praesentis durabant, ut omnia auctoritas sui misericordia protegeret.

d Et mox, ut audiui ista, etc. & BEDA. Esdras intimum cordis dolor ostendens, scilicet vestimentum, eueellit pilos capitis, & barbam, sedet moerens, ut tali dehonore corporis, & indumento, cum moerore valeat, velocius omnium animos ad poenitentiam, vel sui, vel fraterni reatus excitet.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Et metati illic. i. tentoria posuimus. 2 Ex filiis fil. Proprium nomen est cuiusdam Iudaei, ita quod non est adiectiuum, & commune quo denominantur illi, qui erant de tribu Cham filij Noe. 3 Et vos sancti. i. deputati ad seruendum domino, & hoc est modo res imitatur, quae applicatur domino cultum dicuntur sanctae. 4 In passio. Est autem pastorium thalamus deputatus ad comedendum extra atrium sacerdotum, & de quasi toris positum. in talibus. n. thalamus comedebant coram domino illi, qui offerebant hostias pacificas, quarum una pars cedebat in vsum eorum. 5 Et cum. Hic consequenter describit quod factum est in Ierusalem in aduentu Esdrae, & diuidit in duas partes, quae primo describit oblationem regis, & principum, & aliorum traditio. secundo alienigenarum separatio, ibi: Et consummatis. Scilicet prima pars patet ex dictis j. Esdrae 8 hoc excepto. 6 Et cum. Iste non

non est Phinees filius Eli mortuus. n. fuit longe ante j. Re. 4. 7 Et cosu. Hi consequenter describit populum Israel ab alienigenis separatio. Circa quae sic praecedit, quia primo ponitur communitiois denuntiatio. 2 Esdrae lamentatio, ibi: Et mox, ut audiui. 3 dicta sequesteratio, ibi: Et cum adorando. Scilicet prima pars patet ex dictis j. Esd. 6. his exceptis. 8 Accesserunt. s. filiorum Israel. 9 Immunditias. quia mulieres alienigenae docebant filios suos idololatriae, & ad hoc et inducebant maritos suos. 10 Ab initio. hoc est dictum, quod istud malum incepit a potioribus populi scilicet, quod dicitur 1. Esd. 9. a. Manus principum, & infatum fuit in transgressione hac prima. illa. n. quae sunt in hoc libro, qui apocryphus est dubia demosthada sunt illa, quae sunt in 1. Esdrae, qui liber est de canone. 11 Et mox. Hic ponit ipsius Esdrae lamentatio pro populi peccato, & patet scilicet ex dictis 1. Esdr. 9. exceptis, quae sequuntur. 12 Et sacram. s. sacerdotalem, quae dicitur sacra, quia

A *a Confusus sum, &c.*
 * Chryl. Vna fo-
 laq; purgatio pec-
 catotib. reliqua est
 post pctã, videli-
 cet, vt sua cõmissa
 cõfiteant. Tu verò
 mihi cõsidera & iu-
 sti virtutem, & Iu-
 dæorũ improbitatẽ.
 Nã ille quidẽ nul-
 lius mali sibi p̄sci,
 seipsũ multa cũ au-
 steritate dãnãt, di-
 cẽs: Peccata nostra
 multiplicata sunt
 sup capita nostra.

tem super iniquitatem istam ;
 & sedebam tristis vsque ad sa-
 crificium vespertinum. Et cõ-
 surgens a ieiunio, conscissa ha-
 bens vestimenta, & sacram tu-
 nicam, ingeniculans, & exten-
 dens manus ad dominum, di-
 cebam : Domine, cõfusus sum
 & reueritus sum ante faciem
 tuã. Peccata enim nostra mul-
 tiplicata sunt super capita no-
 stra, & iniquitates nostræ exal-
 tatae sunt vsque ad cælũ, quo-
 niam a temporibus patrum nostrorum sumus
 in magno peccato vsque in hunc diem . Et
 propter peccata nostra, & patrum nostrorum
 sumus traditi cum fratribus nostris, & cum sa-
 cerdotibus nostris, & regibus terræ in gladium
 & captiuitatem & deprædationem cum con-
 fusione, vsque in hodiernum diem . Et nunc
 quantum est hoc quod contigit nobis, miseri-
 cordia abs te domine Deus, & relinque nobis
 radicem, & nomen in locum sanctificationis
 tuæ, detegere luminare nostrum in domo do-
 mini Dei nostri, dare nobis cibum in omni tẽ-
 pore seruitutis nostræ. Et cum seruiremus non
 fuimus derelicti a domino Deo nostro, sed con-
 stituit nos in grã, ponens nobis reges Persarum
 dare cibum, & clarificare tẽplum dñi Dei nostri
 & ædificare deserta Sion; dare nobis stabilitatẽ
 in Iudæa & Ierusalẽ. Et nunc quid dicimus ha-
 bentes hæc dñe? Transgressi enim sumus præce-
 pta tua, quæ dedisti in manus puerorũ tuorum
 prophetarũ, dicens: Quoniam terra in qua t̄ in-
 troistis possidere hæreditatẽ eius, terra polluta
 est coinquinationibus alienigenarum terræ, &
 immunditiæ illorum repleuerunt eã totam im-
 munditia sua. Et nunc filias vestras nõ coniunge

tis filiis eorũ, & filias eorum non accipietis filiis
 vestris: & nõ inquiretis pacem habere cum illis
 omni tẽpore, vt inualescentes māducetis opti-
 ma terræ & hæreditatẽ distribuatis filiis vestris
 vsq; in æuũ. Et q̄ cõtingunt
 nobis oĩa fiunt ppter opera
 nostra maligna, & magna
 peccata nostra. Et dedisti no-
 bis talẽ radicẽ, & rursũ re-
 uersi sum⁹ trãsgredi legitima
 tua, vti cõmisceremur immun-
 ditæ alienigenarum gentium
 terræ huius. Nonne irasceris
 nobis pdere nos, quoadusque
 nõ relinquatur radix & nomẽ
 nostrum? Domine Deus Is-
 rael verax es, derelicta est e-
 nim radix vsque in hodiern-
 um diem. Ecce nunc sumus
 in conspectu tuo in iniqui-
 tatibus nostris. Non est enim adhuc stare ante
 te in his. Et cum adorando confiteretur Esdras
 flens, humi prostratus ante tẽplum, congrega-
 ti sunt ante eum ex Ierusalẽ turba magna valde.
 viri mulieres, & iuuenes & iuuenulæ : Fletus
 enim erat magnus in ipsa multitudine. Et cum
 clamasset Iechonias Ieheli ex filiis Israel dixit
 Esdræ: Nos in dominum peccauimus, quod
 collocauimus nobis in matrimonium mulie-
 res alienigenas ex gentibus terræ: Et nunc es
 sup omnem Israel In his ergo sit iusiurandum
 a domino, expellere oēs vxores nostras, quæ ex
 alienigenis sunt cum filiis earum. sicut tibi de-
 cretum est a maioribus scđm legẽ dñi exurgẽs
 explica: ad te enim spectat t̄ negotium, & nos
 tecum sumus. Viriliter fac: Et exurgẽs Esdras ad
 iurauit principes sacerdotum & Leuitas, & om-
 nẽ Israel facere secundum hæc, & iurauerunt.

b *Et que contingit, nobis, &c. & Aug.*
 Hoies plerunq; ap-
 pertẽ, plerumq; oc-
 cultẽ launt p suis
 factis diuinitus pœ-
 nis, siue i hac vita,
 siue post mortem
 q̄uis nullus hoium
 agat rectẽ, nisi diui-
 no adiuuet auxilio.
 * Idem. Si nunc
 omne peccatũ ma-
 nifeste plecteretur
 p̄na, nihil vltimo
 iudicio reseruari
 putaretur: Rursũ
 si nullum peccatũ
 puniret apertẽ di-
 uinitas, nulla esse
 prouidentia diuina
 crederetur.

B *quia sicut illud.*
 1 Ingeniculans & extendens, &c. id est, genua mea flectens.
 2 Et nunc quantum i. Esdr. 9. b. dicitur. Et nunc ad parũ, &c.
 & exponatur hoc sicut illud.
 3 Vsque in. id est, in seculum, vt habetur i. Esdræ. 9.
 4 Et rursũ reuersi. hoc non habetur i. Esdr. 9. vbi sic habetur. Et
 dedisti nobis salutẽ sicut est hodie, vt non reuertamur, etc.
 s̄ ad priũna vitia, sed quia populus reuertens fecit contrariũ, ideo hoc
 exprimit hic cũ d̄r. Et rursũ re. etc. et patet litera ex dictis, i. Esdr. 9.
 5 Et cum ad. Hic cõsequẽter ponitur Israel ab alienigenis sequestra-
 tio.

NICOLAUS DE LYRA.

*tio. Circa quod primo describitur populi consensus, secundo separationis
 actus. 9. c. ubi. Et cõfederũt. Prima in duas, quia primũ ponitur cõsen-
 sus principum, secundo vulgariũ, in principio 9. ca. Sententia primæ
 partis patet ex dictis i. Esdr. 10. exceptis, quæ sequuntur.
 6 Et cum clamasset. ad faciendum silentium, vt melius audiretur.
 7 Dixit. hæc est vera litera, vt patet ex i. Esdr. 9. propter quod aliqui
 libri male habent hic, Esdras.
 8 Et nunc. scilicet, peccatum hoc et penitentia de hoc peccato, vt
 habetur i. Esdr. 10.
 9 Adiurauit. Istud & omnem Israel, ponitur per anticipationẽ. Nam
 hoc factum fuit postea, vt patebit c. seq.*

C A P. IX.

CAPVT IX.

Et exurgens Esdras ab ante atrium templi, abiit in pastofo-
 rium Ionathæ filij Nafabi, & hospitatus illic non gustauit
 panem, nec aquam bibit, super iniquitatem multitudinis. Et
 facta est prædicatio in omni Iudæa & in Ierusalẽ omnibus
 qui erant ex captiuitate in Ierusalẽ congregati, vt quicumque non oc-
 currerit biduo ac triduo diei secundum iudicium assidentium senio-
 rum, tollerentur facultates suæ, & ipse alienusiudicaret a multitudine

Ioannis filij Elia
 sib, & nihil pe-
 nitus illo die
 propter mæro-
 rem comedens,
 ibidem commo-
 ratus est. Facta
 autẽ prædicatio-
 ne, iubet omnes
 q̄ ex captiuitate
 redie-

C *a* **E**t exurgens
 Esdras, &c.
 * Iosephus.
 Suscipiens sacra-
 menta, statim e-
 gressus a templo
 in habitaculum
 Ioan-

Et NICOLAUS DE LYRA. CAP. IX.
 Et exurgẽs. Hic cõsequẽter ponitur consensus popularium, &
 patet

patet sententia ex dictis. i. Esdræ 10. exceptis quæ sequuntur.
 2 Et facta est. id est, publica denuntiatio.

Vsq̄ue-

S redierat, ad Hierosolymam colligi, & hos qui non occurrerent, alienari a multitudine, & substantias eorum auferri decernens, secundum iudicia seniorum.

a Et determinatum est de viris, qui habebant uxores alienigenas, usque ad neomeniam primi mensis, &c.

In Esdra, cap. 10.

B Beda. Surrexit Esdras & adiuravit principes, ut facerent secundum verbum hoc, & iurauerunt. Intellegas, quia si non proiecerunt hos filii transmigrationis liberos quos sibi mulieres alienigenae pepererant, illa fuerit causa, quod eos abrenunciare maternae infidelitati docuerunt, & consecratos domino per circumcisionem & hostiam salutarem, suae fidei & caritatis confortes esse fecerunt.

† Lionathas.
† I. macrus.

b Et dimiserunt eas cum filiis, &c.

† 70.
† I. macrus.

c Ambrosius. Novus accitus es ad sacerdotium? Doce plebem, ut non ex alienigenis, sed ex domibus Christianis, coniugij queratur copula, &c. Nihil grauius, quam copulari alienigenae, ubi & libidinis & discordiae incentiua, & facilem flagitia committantur. Nam

captiuitatis. Et congregati sunt omnes qui erant ex tribu Iuda & Benjamin in tribus diebus in Ierusalem. Hic mensis est nonus, dies mensis vice-simus. Et sedit omnis multitudo in area templi, tremetes propter hyemem presentem. Et exurgens Esdras dixit illis: Vos iniquum fecistis collocantes vobis in matrimonium uxores alienigenas, ut adderetis ad peccata Israel, & nunc date confessionem & magnificentiam domino Deo patrum nostrorum, & perficite voluntatem ipsius, & discedite a gentibus terrae, & ab uxoribus alienigenis. Et clamauit omnis multitudo, & dixerunt voce magna: Sicut dixisti, faciemus. Sed quoniam multitudo magna est, & tempus hybernium, & non possumus in subsidium stare, & hoc opus non est nobis unius diei, neque bidui, multum enim in his peccauimus, stent propositi multitudinis, & omnes, qui nobiscum inhabitant, & quotquot habent uxores apud se alienigenas, & assistant accepto tempore ex omni loco presbyteri, & iudices, usquequo soluant iram domini negotij huius. Ionathas autem filius Ezeli, & Othas Techan suscepunt secundum haec, & Bosoramus, & Leuis, & Sabbatheus: simul cooperati sunt cum illis. Et steterunt secundum haec omnia uniuersi, qui erant ex captiuitate. Et elegit sibi viros Esdras sacerdos principes magnos de patribus eorum secundum nomina, & confederunt nouilunio mensis decimi examinare negotium istud. Et determinatum est de viris, qui habebant uxores alienigenas, usque ad neomeniam primi mensis, & inuenti sunt ex sacerdotibus primis, qui habebant uxores alienigenas. Ex filiis Iesu, filii Iosedec & fratribus eius, Maaseas, & Elizerus, & Ioribus, & Ioadeus, & iniecerunt manus, ut expellerent uxores suas, & ad litandum in exorationem arietem per ignorantiam suam. Et ex filiis Semeri: Maaseas, & Esses, & Ieelech, Azarias. Et ex filiis Fosere, Limothias, Hismacnis & Nathanae Iussio, Reddus, & Talsas. Et ex Leuitis, Iorabodus, & Semeis, & Colnis, et Calitas, et Facteas, et Coluas, et Elionas. Et ex sacris cantoribus, Eliasib, Zaccarus. Et ex Ostiariis Salumus, et Tolbanes, et ex Israel, ex filiis Foro, Osi, et Remias, et Geddias, et Melchias, et Michelus et Eleazarus, et Iamebias et Banas. Et ex filiis Iolama, Chamas et zacharias, et Iezrel, et Ioddi, et Erimoth, et Helias. Et ex filiis Zathoin, Eliadas et Liafum, Zochias, et Larimoth, et Zabdis, et Tebedias. Et ex filiis zebes, Iohanes, et Amanias: et zabdias et Emes. Et ex filiis Bani, Olamus et Malluchus, et Ieddeus, et Iasub et Asabus et Jerimoth. Et ex filiis Addin, Naathus, et Moosias, et Caleus et Raanas, Maaseas, Mathathias et Beseel et Bonus et Manasses. Et ex filiis Nuae, Noneas et Afeas et Melchias, et Sameas et Simo, Benjamin; et Malchus, et Marras. Et ex filiis Afom; Carianus Mathathias, et Banus et Eliphalach et Manasses et Semei. Et ex filiis Bani, Ieremias, et Moodias, et Abram, et Iohel, et Baneas; et Pelias: et Ionas: & Marimoth: et Eliasib, et Mathaneus: et Elias: et Orifas. et Dielus: et Semedius: et Zabrish: et Ioseph. Et ex filiis Nobei: Idelus: et Mathathias: et Sabad: et zcheda: Sedmi: et Iessei: Baneas. Omnes isti coniunxerunt sibi uxores alienigenas: et dimiserunt eas cum filiis. Et inhabitauerunt sacerdotes et Leuitae: et qui erant ex Israel in Ierusalem: et in tota una regione: nouilunio mensis septimi. Et erant filii

Israel

cum ipsum coniugium velamine sacerdotali, & benedictione sanctificari oporteat, quomodo potest coniugium dici, ubi non est fidei concordia? Cum oratio communis esse debeat, quomodo inter dispares deuotione, potest esse coniugij communis charitas? Saepe plerique capti amore femininarum fidem suam prodiderunt, ut patrum populus in Beelphegor. Samson parum fida expertus est alienigenae uxoris prima conuicia.

Idem. Si Esdras dimitti fecit uxores aut viros infideles, ut propitius fieret Deus, nec oratus esset si alias ex genere suo acciperent: quanto magis si infidelis discesserit, liberum habebit arbitrium, si voluerit nubere legis suae viro? Illud enim non debet imputari matrimonio, quod extra legem Dei est: sed cum post cognoscit & dolet se deliquisse, se emendat, et veniam meretur. Si autem ambo crediderint, per cognitionem Dei confirmatur coniugium.

CAP. 10.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Usquequo soluant iram domini negotij huius. id est, pacificentur per debitam satisfactionem.

2 Et confederunt nouilunio mensis decimi examinare negotium istud. Hic consequenter describitur sequi strationis actus, & diuiditur in duas partes, quia primo describitur haec sequestratio. secundo populi segregati & purificati legalis instructio, ubi: Et inhabitauerunt. Sententia primae partis patet ex dictis Esdrae 10. post medium capituli usque in finem, exceptis, quae sequuntur.

3 Et iniecerunt manus, ut expellerent uxores suas. id est, iunxerunt

runt eas iniucem ad confirmationem propositi.

4 Et ad litandum. id est, sacrificandum.

5 In exorationem arietem per ignorantiam suam. Tempore namque sacrificij cantabant Leuitae pro ignorantia sua, diu namque fuerunt in captiuitate inter Gentiles, ubi non erant exercitati in lege: & sic multi simplices ignorabant illicitum esse sibi cum mulieribus alienigenis matrimonium contrahere.

6 Inhabitauerunt sacerdotes, & Leuitae, & qui erant ex Israel, &c. Hic consequenter ponitur populi Israel ab alienigenis mulieribus separati instructio, & patet sententia ex dictis Nehemiae 8. exceptis, quae sequuntur.

I Ab

I Israel in commemorationibus suis. Et congregata est omnis multitudo simul in aream, quae est ab Oriente portae sacrae. Et dixerunt Esdrae pontifici, & lectori, ut afferret legem Moysi, quae tradita est a domino Deo Israel. Et attulit Esdras pontifex legem omni multitudi eorum, a viro usque ad mulierem; & omnibus sacerdotibus audire legem novilunio mensis septimi. Et legebat in area, quae est ante sacram portam templi, a prima luce usque ad vespeream, coram viris, & mulieribus. Et dederunt omnes sensum ad legem. Et stetit Esdras sacerdos, & lector legis super lignum tribunal, quod fabricatum erat. Et steterunt ad eum Mathathias, & samus, Ananias, Azarias, Vrias, Ezechias, & Balsamus ad dexteram, & ad sinistram, Faldeus, Misael, Malachias, Abusthas, Sabus, Nabadias, & zacharias. Et assumpsit Esdras librum coram omni multitudine, praesidebat enim in gloria in conspectu omnium. Et cum absolvisset legem, omnes erecti steterunt, & benedixit Esdras dominum Deum altissimum, Deum Sabaoth omnipotentem. Et respondit omnis populus, Amen. Et elevatis sursum manibus pro-

identes in terram, adoraverunt dominum: Iesus, & Bananeus, & Sarebias, & Iaddimus, & Accubus, & Sabbartheus, & Calitheus, & Azarias, & Ioradus, & Ananias, & Philias Leuitae, qui docebant legem domini, & in multitudine legebant legem domini, & praeferebant singuli eos, qui intellegebant lectionem. Et dixit Atharathes Esdrae pontifici, & lectori, & Leuitis, qui docebant multitudinem, dicens, Dies hic sanctus est domino. Et omnes flebant cum audissent legem. Et dixit Esdras: Digressi ergo manducate pinguisima quaeque, & bibite dulcissima quaeque, & mittite munera his, qui non habent. Sanctus est enim hic dies domini, & nolite maesti esse. Dominus enim clarificabit vos. Et Leuitae denuntiabant in publico omnibus, dicentes: Dies hic sanctus est. Nolite maesti esse. Et abierunt omnes manducare, & bibere, & epulari, & dare munera his, qui non habebant, ut epulentur. Magnifice enim sunt exaltati verbis quibus edocti sunt. Et congregati sunt uniuersi in Ierusalem celebrare laetitiam, secundum testamentum domini Dei Israel.

NICOLAUS DE LYRA.

1 Ab Oriente portae sacrae. Nehemia 8. vocatur porta aquarum, & porta fontis 3.c. hic autem dicitur porta sacra, quia per eam praebat ingressus ad atrium sacerdotum, & templum, quae dicebantur loca sacra.

2 Et cum. id est, aperuisset librum legis, ut patet Nehemia 9.
3 Et in multitudine legebant. id est, interpretabantur vulgari-
zando simplicibus, ut patet Nehemia 8.
4 Dies hic. id est, deputatus ad diuinas laudes, & obsequia. Cui est honor, & gloria in secula seculorum, Amen.

C A P. I.
Liber Esdrae, &c.
*AMBROS.
Ambrosius Hieronymo. Quaesisti a me utrum anima celestis videatur esse substantia? Non enim aut sanguinem, aut ignem, aut neruorum harmoniam animam putas, ut vulgus philosophorum interpretatur, vel certe, ut Aristoteles acri ingenio, entelechia, ex quo componeres, & velut fingeres animae substantiam. De quo tibi Esdrae librum legendum suadeo, qui & illas philosophorum nugae despexerit, & abditiore prudentia, quam collegerat ex reuelatione, perstrinxit eas substantiae esse superioris.
*EVSEB. Ezras sacerdos apud Hebraeos insignis agnoscitur Olympiadis octavae, anno secundo, cuius aetate pontifex maximus habitus est Eliasib, filius Iachim, filij Iesu, filij Iosedech. Fuit autem Ezras eruditissimus legis diuinae, & clarus omnium Iudaeorum

LIBER ESDRAE QVARTVS,
QVI INTER APOCRYPHA
PONITVR.
C A P V T I.

LIBER Esdrae prophetae secundus, filij Sarei filij Azarei, filij Helchiae, filij Sadaenae, filij sadoch, filij Achitob, filij Phinees, filij Eli, filij Ameriae, filij Aziei, filij Marimoth, filij Arna, filij Oziae, filij Borith, filij Abisei, filij Phinees, filij Eleazar filij Aaron, ex tribu Leui, qui fuit captiuus in regione Medorum in regno Artaxerxis regis Persarum. Et factum est verbum domini ad me, dicens, Vade, & nuntia populo meo facinora ipsorum, & filiis eorum iniquitates quas in me admiserunt, ut nuntient filiis filiorum, quia peccata parentum ipsorum in illis creuerunt. Obliti enim mei sacrificauerunt diis alienis. Nonne ego eduxi eos de terra Aegypti, de domo seruitutis? Ipsi autem irritauerunt me, & consilia mea spreuerunt. Tu autem excute comam capitis tui, & proiice omnia mala super illos, quoniam non obedierunt legi meae. Populus autem est indisciplinatus. Usquequo eos sustinebo quibus tanta beneficia contuli? Reges multos propter eos subueri, Pharaonem cum pueris suis, & omnem exercitum eius percussi. Omnes gentes a facie eorum perdidit, & in Oriente prouinciarum duarum populos Tyri, & Sidonis dissipauit, & omnes aduersarios eorum interfeci. Tu vero loquere ad eos dicens: Haec dicit dominus. Nempe ego vos per mare transfrecaui, & plateas vobis initio munitas exhibui. Ducem vo-

Iudaeorum magister, qui de captiuitate regressi fuerant in Iudaeam, affirmaturque diuinas scripturas memoriter condidisse, & ut Samaritanis non misceretur, literas Iudaicas commutasse.
b Vade, & nuntia populo meo facinora ipsorum, &c. *BASILIVS. Vitiū dissimulatum morbus est in animo oblitescens, & subpulis, qui etiam propterea incurabilis efficitur. Quemadmodum igitur nullo modo bene meritum de nobis illum dicemus, qui quae pestifera essent, ea in corpore nobis includeret, sed cum dolorifico cruciatu ea in apertum extraheret, ita nimirum peccatum occultare nihil aliud est, quam aegrum sua sponte ad mortem ruentem impellere. Stimulus enim peccati mors est. Nemo sit ergo, qui aut peccato alterius latebras quaerat, ne pro amore, quem fracti debet, exitium illi conciliet.
*a Nonne

Libr. regularu
fustas di. p. 10
terrog. 46.

A Nonne ego. **BASI-**
L I. O Dei
 erga nos cle-
 metia. Cum
 istis expo-
 sitis dominus
 us allegans
 suum, & cau-
 sificans, ut vel
 luculentis ar-
 gumētis cō-
 uictos ple-
 ctat p̄ cuius-
 que merito.
 Generatiōis
 autē dux i no-
 bis sūt ip̄s.
Vna, quā cō-
 formamur
 Deo, quæ o-
 peribus per-
 fic̄, & dog-
 matū suscep-
 tione, quē-
 admodum
 Paulus p̄ e-
 uāgelū gē-
 nebat eos, q̄
 fidē excide-
 rant, ad pie-
 tatē. Est au-
 tē altera, nē-
 pe introitus
 ad hāc vitā.
 Si enim v-
 t̄, quæ hāc
 obicit, & ex-
 probat. Iu-
 des, q̄ ex
 nihilo condi-
 ti, ad imagi-
 nē isup̄ Dei
 facti sūt. Hoc
 enim est ge-
 nitus esse.
b Oblationem
cum. TERT
T V E L I A
NVS. Sacrifi-
 ciorū onera,
 & oblationū
 negotiosas
 sup̄posita-
 tes nemo re-
 phēdat, quā-
 si Deus talia
 sibi proprie
 deside-

his dedi Moysen, & Aaron sacerdotem: lucem vobis per columnam ignis
 præstiti, & magna mirabilia feci in vobis. Vos autem mei obliti estis, dicit
 dominus. Hæc dicit dominus omnipotens: Coturnix vobis in signo fuit, ca-
 stra vobis ad tutelam dedi, & illic murmurastis, & non triumphastis in no-
 mine meo de perditione inimicorum vestrorum, sed adhuc nunc vsq; mur-
 murastis. Vbi sunt beneficia, quæ præstiti vobis? Nonne in deserto cum esu-
 riretis proclamastis ad me dicentes, ut quid nos in desertum illud adduxi-
 sti interficere nos? Melius nobis fuerat seruire Aegyptiis, quam mori in de-
 serto hoc. Ego dolui gemitus vestros, & dedi vobis manna in escam. panem
 angelorum manducastis. Nonne cum sitiretis, petram excidi, & fluxerunt
 aquæ in saturitate? propter æstus, foliis arborum vos texi. Diuisi vobis terras
 pingues, Chananaeos, & pherezæos, & philisthaeos à facie vestra proieci.
 Quid faciam vobis adhuc dicit dominus? Hæc dicit dominus omnipotens:
 In deserto cum essetis in flumine Amorrhæo sitientes, & blasphemantes no-
 men meum, non ignem vobis pro blasphemis dedi, sed mittens lignum in
 aquam, dulce feci flumen. Quid tibi faciam Iacob? Noluisti obedire Iuda.
 Transferam me ad alias gentes, & dabo eis nomen meum, ut custodiant le-
 gitima mea. Quoniam me dereliquistis, & ego vos derelinquam. Petenti-
 bus vobis à me misericordiam, non miserebor, quando inuocabitis me, ego
 nō exaudiam vos. Maculastis enim manus vestras sanguine, & pedes vestri
 impigri sunt ad committenda homicidia. Non quasi me dereliquistis, sed
 a vosiplos, dicit dominus. Hæc dicit dominus omnipotens: Nonne ego vos
 rogavi, ut pater filios, & ut mater filias, & ut nutrix paruulos suos, ut essetis
 mihi in populum, & ego vobis in Deum, & vos mihi in filios, & ego vobis in
 patrem? Ita vos collegi, ut gallina pullos suos sub alas suas. Modo autē, quid
 b faciam vobis? Projiciam vos à facie mea. Oblationem cum mihi attuleritis,
 c auertam faciem meam à vobis. Dies enim festos vestros, & neomenias, &
 circuncisiones repudiaui, ego misi pueros meos prophetas ad vos, quos ac-
 ceptos interfecistis, & laniastis corpora eorum, quorum sanguinē exquirā,
 dicit dominus. Hæc dicit dominus omnipotens: Domus vestra deserta est,
 projiciam vos, sicut ventus stipulam, & filij procreationem non faciēt, quo-
 niam mandatum meum neglexerunt, & quod malum est coram me fece-
 runt. Tradam domos vestras populo venienti, qui me non audientes cre-
 dunt, quibus signa non ostendi, facient, quæ præcepi. prophetas non vjde-
 runt, & memorabuntur iniquitatem eorum. Testor populi venientis gra-
 tiam, cuius paruuli exultant cum lætitia, me non videntes oculis carnalibus
 sed spiritu credentes, quæ dixi. Et nunc frater aspi ce, quæ gloria, & vide po-
 pulum venientem ab Oriente, quibus dabo ducatum Abraham, Isaac, &
 Iacob, & Osee, & Amos, & Michea, & Iohel, & Abdia, & Ionæ, & Naum, et
 Abacuc, Sophonia, Aggæi, Zachariæ, & Malachiæ, qui & angelus domini
 vocatus est.

desideramus. **D**
 ric, quā māt-
 fesse excla-
 mat. Quo
 mihi iudici-
 tudine sacri-
 ficiorū vō-
 rū? Sed illā
 Deidustria
 sentiat, qua
 populū p̄nū
 idololatriā
 eiusmodi of-
 ficiis religio-
 ni suæ voluit
 astringere, li-
 bi iubēs fie-
 ri, ne simu-
 lacris faciē-
 dis deliquit.
 * **IDEM.** Lib. ad
 Ind. c. 5.
 Q̄ non ter-
 renis sacrifici-
 cis Deo litā-
 dum sit, sed
 spūalib., ita
 legim⁹. Cor-
 tribulati
 hostia ē Dei
 Et alibi: Sa-
 crificia Deo
 sacrificiū lau-
 dis: itaq; car-
 nalia sacrifi-
 cia reprobata
 intelligunt.
 c **Dies enim**
festos vestros.
 * **TERTV.** Lib. 1.
 Si & creator
 oīa hæc iam
 pridē recusa-
 uerat, & A-
 postol⁹ ea iā
 recusada p̄
 nūciabat, ip-
 sa Apostoli
 snia cōsēta-
 nea decretis
 Creatoris;
 pbāt n̄ aliū
 Deū ab apo-
 stolo p̄dica-
 tū, quā cu-
 ius decreta
 cupiebat iā
 agnosci.
 E
 Psal.
 & 49.
 Lib. 1.
 Mar.
 Gal.
 b

C A P. II.

Hæc dicit dominus, & c. TERT. Iudeis erat apud Deū
 gr̄a vbi, & insignis iustitia, & fides originalū aucto-
 rū, vnde illis, & generis magnitudo, & regni sublimitas flo-
 ruit, & tanta fe-
 licitas, ut Dei
 vocibus quibus
 edocebantur, de-
 amercendo Deo,
 & non offendē-
 do premeren-
 tur. Sed quanta
 dereliquerunt,
 deriuantes à di-
 sciplina in pro-
 fectum medum,
 & si ipsi non con-
 fiterentur, pro-
 baret hodiernus exitus ip̄sorū. Dispersi palabundi, & celi, et
 soli

C A P V T II.

Hæc dicit dominus: ego eduxi populum istū
 de seruitute, quibus mandata dedi per pue-
 ros meos prophetas quos audire noluerunt,
 sed irrita fecerunt mea consilia. Mater quæ
 eos generauit, dicit illis: Itē filij, quia ego vi-
 dua sum, & derelicta. Educaui vos cum læti-
 tia, & amisi vos cum luctu, & tristitia. Quoniā
 peccastis coram domino Deo vestro, & quod malum est, coram
 ille filius Dei.

adlegeret Deus
 multo fideli-
 ores, in quos gra-
 tiam transferret
 pleniorē qui-
 dem ob discipli-
 nā auctoris ca-
 pacitatem. Ve-
 nit igitur, qui
 ad reformandam
 & illuminandam
 eam venturus à
 Deo prænuucia-
 batur Christus

a Quid

eo fecistis . Modo autem quid faciam vobis? Ego vidua sum, & derelicta . Ite filij, & petite à domino misericordiam . Ego autem te pater te stem inuoco super matrem filiorum, qui noluerunt testamentum meum seruare, vt des eis confusionem, & matrem eorum in direptionem ne generatio eorum fiat. Dispergantur in gentes nomina eorum, deleantur à terra, quoniam spreuerunt sacramentum meum. Væ tibi Assur, qui abscondis iniquos peneste. Gens mala memo-

a Quid fecerim Sodomæ, & Gomorrhæ, quorum terra iacet in piceis glebis, & aggeribus cinerum: Sic dabo eos, qui me non audierunt, dicit dominus omnipotens. Hęc dicit dominus ad Esdrā: Nuntia populo meo, quoniam dabo eis regnū Ierusalē, quod daturus erā Israel. Et sumam mihi gloriā illorū, & dabo eis tabernacula æterna, quæ præparauerā illis. Lignū vitæ erit illis in odore vnguenti, & nō laborabūt neq; fatigabūt. Ite, & accipietis. Rogate vobis dies paucos, vt immoretur. Iā paratum est vobis regnū. Vigilare. Testare cælū, & terrā. Cōtriui enim malū, & creauī bonū, quā viuo ego dicit dñs. Mater amplectere filios tuos, educa illos cū lætitia. Sicut colūba cō-

firma pedes eorū, quoniam te elegi dicit dñs. Et resuscitabo mortuos de locis suis, & de monumentis educam illos, quoniam cognoui nomen meum in Israel. Nōli timere mater filiorum, quoniam te elegi dicit dñs. Mittā tibi adiutoriū pueros meos Elaiam, & Ieremiā, ad quorū consiliū sanctificauī, & parauī tibi arbores duodecim, grauatas va riis fructib⁹, & totidē fontes fluentes lac, & mel, & montes immēsos septem, habentes

b Viduā iustificā, etc. *BASI. Hęc persona i multiseorū, q̄ ad hęc vitā exiguntur, pp̄ sexus infirmitatē detrimenta accipit. Patet. n. cuius iniurijs, quare opus est, vt sint, q̄ exportecta auxilia ri manu iubeant ei restitui ius debitū. **c** Pupillo iudicā. Nimitū, quod tenella hęc etas facile cōtēptui pateat, nec admodū p̄chie fit orphanis ad iudiciū puocare in se iniurios. Iudiciū igitur pronun-

rosam, & liliū, in quibus gaudio implebo filios tuos. Viduā iustificā, pupillo iudicā, egēti da, orphanū tuere, nudū vesti, cōfractū, & debilē cura, claudum irridere noli, tutare mācum, & cecū ad visionē claritatis meæ admitte. Senē, & iuuenem intra muros tuos serua, mortuos vbi inueneris signās commēda sepulchro, & dabo tibi primam sessionē in resurrectione mea. Pausā, & quiesce populus meus, quia veniet rex tua; Nutrix bona

nutri filios tuos, cōfirma pedes eorū. Seruos quos tibi dedi, nemo ex eis interiet. Ego .n. eos requiram de numero tuo, noli fatigari. Cū enim venerit dies pressurę, & angustię alij plorabūt, & tristes erūt, tu autē hilaris, & copiosa eris,

zelabunt gentes, & nō aduersus te poterūt, dicit dominus: Manus meæ tegēt te, ne filij tui gehēnā videant. Iocundare mater cū filiis tuis, quia ego te eripiā, dicit dñs. Filios tuos dormientes memorare, quoniā ego eos educam de lateribus terræ, & misericordiā cū illis faciam, quoniā misericors sum, dicit dominus omnipotēs.

Amplectere natos tuos vsque dum venio, & p̄stem illis misericordiam, quoniā exuberāt fontes mei, & gratia mea non deficiet. Ego Esdras præceptum accepi à domino in monte Oreb, vt irem ad Israel. Ad quos cum venirē, reprobauerunt me, & respuerunt mandatum dñi. Ideoq; vobis dico gētes, quæ auditis, & intelligitis. Expectate pastorem v̄m, requiem æternitatis dabit vobis, quoniam in proximo est ille, q̄ in fine seculi adueniet. Parati estote ad præmia regni, quia lux perpetua lucebit vobis per æternitatē temporis. Fugite vmbra seculi huius. Accipite iucunditatē gloriæ vestræ. Ego testor palā saluatorem meum, cōmēdatum donum accipite & iocundamini gratias agentes ei, q̄ vos ad cęlestia regna vocauit. Surgite, & stete, & videte numerū signatorum in cōuiuio dñi. Qui se de vmbra seculi trāstulerunt, splendidas tunicas à domino acceperunt. Respice sion numerum tuum, & conclude candidatos tuos, qui legē domini cōpleuerunt. Filiorum tuorum quos optabas plenus est numerus. Roga imperium dñi, vt sanctificet populus tuus, qui vocatus est ab initio. Et Esdras vidi in monte sion turbam magnam, quam numerare non potui, & omnes cāticas collaudabant dominum. Et in medio eorum erat iuuenis statura celsus, eminentior omnibus illis, & singulis eorum capitibus imponebat coronas, & magis exaltabatur. Ego autem miraculo tenebar. Tunc interrogauī angelum, & dixi. Qui sunt hi dñe? Qui respondens, dixit mihi. Hi sunt, q̄ mortalē tunicā deposuerunt, & immortalem sumpserunt, & confessi sunt nomen Dei. Modo coronantur, & accipiunt palmas. Et dixi angelo. Ille iuuenis q̄s est, q̄ eis coronas imponit, & palmas in manus tradit? Et respondens dixit mihi. Ipse est filius Dei, quem in seculo confessi sunt. Ego autem magnificare eos coepi, qui fortiter pro nomine dñi steterunt. Tunc dixit mihi angelus: Vade, annuntia populo meo qualia, & quanta mirabilia domini Dei vidisti.

pronūciate in pupillos, q̄ tuēde eorū fuz pattonis destituti sunt, quod his desit per atātē, vos ipsi supplete, sic vt cū beato Iob glorie mini: Ego etiam pater impotentium. **CAP.**

E

F

A

CAPVT
III.

ET facti est
in vnoquo
que corā, sicut Adā
mori, sic his diluuiū.
* AMBROSIVS. Regnabat mors le-
curitate domi-
nationis sue tā
in hos, qui ad
tempus euasce-
bant, quam in il-
los, qui etiam
hic penas dabāt
pro malis suis o-
peribus. Omnes
enī suos esse vi-
debat, quia qui
facit peccatum,
seruus est pecca-
ti. Impune enī
cedere putantes
magis delinque-
bant, circa hęc
tamen peccata
prōptiores, quā
mundus quali li-
cita nutrebat.
Quo factō gau-
debat Satanas,
securus, quā cau-
sa Adę relicta
ā Deo hominē
in possessionem
habebat.

B

Cor enim ma-
lignum baiulans
primus Adā trās-
gressus, & rictus
est, sed & omnes,
qui de eo nati sunt.

Bidem.

* AMBROSIVS. Pecca-
tum Adę non
longe est ab ido-
latria, pręua-
ricauit enim pu-
tans se hominē
futurum Deum
Acstimauit e-
nim hoc magis
profuturū, quod
diabolus suauit,
quā quod Deus
iussit, in loco
Dei diabolū
statuens, vnde
& subiectus est
diabolo.

C Quoniam vi-
di quomodo susti-
nes eos peccantes,
& pepercisti im-
pie agentibus, &
perdidisti populum
tuum, & conser-
uasti inimicos tuos
& non significasti.

In Psal. 72.

* AMBROSIVS. Qui-
dam in errorem
positi dixerunt,
Quomodo scit
Deus? & si est
scientia in altis-
simo?

CAPVT III.

NNO tricesimo ruinę ciuitatis eram in Baby-
lone, & conturbatus sum super cubiculo meo re-
cumbens Et cogitationes meę ascendebant su-
per cor meum, quoniam vidi desertionem Siō,
& abundantiam eorum, qui habitabant in Ba-
bylone. Et ventilatus est spiritus meus valde. Et
cœpi loqui ad altissimum verba timorata, & di-
xi: O dominator domine, tu dixisti ab initio quando plantaſti terram,
& hoc solus, & imperaſti populo, & dedisti Adā corpus mortuum,
sed & ipsum figmentum manuum tuarum erat, & insufflaſti in eum
spiritum vitę, & factus est viuens coram te, & induxiſti eum in para-
diſum quem plantaſti dextera tua antequam terra aduentaret. Et
huic mandatiſti diligere viam tuam, & præteriuit eam, & ſtatim inſti-
tuiſti in eo mortem, & in nationibus eius, & natę ſunt gentes, & tribus
& populi, & cognationes, quarum non eſt numerus. Et ambulauit vna
quęque gens in voluntate ſua, & mira agebant coram te, & ſpene-
bant præcepta tua. Iterum autem in tempore induxiſti diluuium ſu-
per inhabitantes ſeculum, & perdidisti eos. Et factum eſt in vnoquo-
que eorum ſicut Adę mori, ſic his diluuium. Dereliquiſti autem vnum
ex his Noę cum domo ſua, & ex eo iuſti omnes. Et factum eſt cum
cœpiſſent multiplicari, qui habitabant ſuper terram, multiplicaue-
runt filios, & populos, & gentes multas, & cœperunt iterato impieta-
tem facere plus, quam priores. Et factum eſt cum iniquitatem face-
rent coram te, elegiſti tibi virum ex his cui nomen erat Abraham. Et
dilexiſti eum, & demonſtraſti ei ſoli voluntatem tuam. Et diſpoſuiſti
ei teſtamentum æternum, & dixiſti ei, vt non vnquam derelinque-
res ſemen eius. Et dedisti ei Isaac, & Isaac dedisti Iacob, & Eſau. Et ſe-
gregaſti tibi Iacob, Eſau autē ſeparaſti. Et factus eſt Iacob in multitudine
magna. Et factum eſt cum educeres ſemen eius ex Ægypto, addu-
xiſti ſuper montē Sina. Et inclinaſti cœlos, & ſtauiſti terrā, & cōmoui-
ſti orbē, & tremere feciſti abyſſos, & cōturbatiſti ſeculum, & trāſiit gl̄ia
tua portas quatuor ignis, & terrę motus, & ſpiritus, & gelu, vt dares ſe-
mini Iacob legē, & generationi Iſrael diligentia. Et nō abſtulisti ab eis
cor malignum, vt faceret lex tua ī eis fructum. Cor. n. malignum bai-
ulās primus Adā trāsgreſſus, & victus eſt, ſed & oēs, q. de eo nati ſūt. Et
facta eſt pmanēs infirmitas, & lex cū corde populi cū malignitate radi-
cis, & diſceſſit, quod bonū eſt, & manſit malignū. Et tranſierunt tēpo-
ra, & finiti ſunt anni, & ſuſcitaſti tibi ſeruū nomine Dauid, & dixiſti
ei, ædificare ciuitatē nominis tui, & offerre tibi in eadē thus, & oblatio-
nes. Et factū eſt hoc annis multis, & deliquerunt, qui habitabant ciui-
tatem, in omnibus facientes, ſicut fecit Adā, & oēs generationes eius.
Vtebant. n. & ipſi corde maligno. Et tradidiſti ciuitatē tuā in manibus
inimicorū tuorum Nunquid meliora faciūt, q. habitabāt Babylonē?
Et pp hoc dominabitur Sion. Factum eſt cū veniſſem huc, & vidiſſem
impietates quarū non eſt numerus, & delinquentes multos, vidit aīa
mea hoc tricesimo anno, & excellit cor meū, qm̄ vidi quomodo ſuſti-
nes eos peccantes, & peperciſti impie agentibus, & perdidisti populum
tuum, & conſeruatiſti inimicos tuos, & non ſignificatiſti. Nihil memini
quō debeat derelinqui via hęc. Nunquid meliora facit Babylon, quā
ſion, aut alia gens cognouit te præter Iſrael? Aut quę tribus crediderunt teſtamentiſ
tuis, ſicut Iacob? Quarum merces non comparuit, neque labor fructificauit. Pertranſiēs
enim pertranſiui in gentibus, & vidi abundantes eas, & non memorantes mandatorū
tuorum. Nunc ergo pondera in ſtatera noſtras iniquitates, & eorum, qui habitabant in
ſeculo, & non inuenietur nomen tuum, niſi in Iſrael. Aut quando non peccauerunt in
conſpectu tuo, qui habitant terram, aut quę gens ſic obſeruauit mandata tua? Hos qui
dem per nomina inuenies ſeruatiſſe mandata tua, gentes autem non inuenies.

ſimo? Putant e-
nim non eſſe in
Deo ſcientiam,
quia peccatores
abundant pro-
ſperis, ſeculari-
bus. Sed patien-
tia Dei nō præ-
iudicat veritati,
& præſcientia e-
ius, & prouiden-
tia hoc ipſo am-
plius probatur,
quod in pecca-
to poſitus ſuc-
ceſſu affluit ſe-
cularium pro-
ſperitatū. Quod
fortior videns,
ridet, incautus
traducitur, &
mouetur.

* TERTVL-
LIANVS. No-
bis exercendę
patientię aucto-
ritatem viarū ac-
ceſtis diſcipli-
næ diuina di-
ſpoſitio dele-
gat, Deum ip-
ſum oſtendens
patientię exem-
plum, iam pri-
mum, qui flo-
rem lucis hu-
ius ſuper iu-
ſtos, & iniuſtos
æqualiter ſpar-
git, qui tempo-
rum officia, ele-
mentorū ſer-
uitia, totius ge-
niturę tributa
dignis ſimul, &
indignis patitur
ſimul occurre-
re, ſuſtinens in-
gratiſſimas na-
tiones opa ma-
riū ſuarū ado-
rantes, nomen
cum familia ip-
ſius perſequen-
tes, luxuriam, a-
uaritiam, iniqui-
tatem, maligni-
tatem quotidie
inſoleſcentē, vt
ſua ſibi patien-
tia detrahāt. Plū-
res enim domi-
num idcirco nō
credunt, quia ſe-
culo iratum tan-
diu neſciunt.

CAP.

CAPVT III.

CAPVT III.

ET respōdit ad me angelus, et ceter. *AVGVSTINVS.* Habet Deus nuncios, id est, angelos, ut ab illo edocti per verbum eius, sine corporali sono, nunciēt, quod voluerit, ab eo missi ad quos voluerit, totum ab illo audientes, id est, in eius veritate inuenientes, quid sibi faciendū, quid, quibus, & quando nunciandum sit.

IDEM. Angeli iussione Dei in ipsa facies, quæ semper terne intuetur, incommutabilitate perspecta, mouentes se per tempus, & corpora sibi subdita per tempus, & locum, agilitate mirabili, & iussa quibus moueantur, valent efficere omni animæ vitæ, ut quo eam venite opus est, nesciens adducatur.

Cui nomen Vriel, & di. & c. *AVGVST.* Quomodo se habeat beatissima illa societas, quæ ibi sint differentiarum personarum, ut cum omnes tanquam generali nomine Angelinum cupentur, sicut in epistola ad Hebræos legimus, sint tamen, & illic Archangeli, & vtrum idem Archangeli nominentur Virtutes, & quid inter se distet illa vocabula, quibus vniuersos Apostolus complectitur, ego me ignorare

Respōdit ad me angelus, qui missus est ad me, cui nomē Vriel, & dixit mihi: Excedēs excessit cor tuū in seculo hoc, & cōprehēdere cogitas viā altissimi. Et dixi: Ita dñe meus. Et respondit mihi, & dixit. Tres vias missus sum ostendere tibi, & tres similitudines proponere corā te, de quibus mihi si renūtiaueris vnā ex his, & ego tibi demonstrabo viā, quæ desideras videre, & docebo te vnde sit cor malignum. Et dixi, loquere dñe meus. Et dixit ad me: Vade pondera mihi ignis pondus, aut mēsurā mihi flatū venti, aut reuoca mihi diē, quæ præterijt. Et rñdi, & dixi. Quis natorū poterit facere, ut me interrogēs de his? Et dixit ad me. Si essem interrogans te, dicens: Quantæ habitationes sunt in corde maris, aut quantæ venæ sunt in principio abyssi, aut quantæ venæ sunt super firmamentum, aut qui sunt exit⁹ paradisi? diceres mihi fortassis, in abyssum nō descēdi, neq; in infernū adhuc neque in cælū vnquā ascendi. Nunc autē nō interrogauit te, nisi de igne, & vēto, & diē, per quā transisti, & à quibus separari nō potes, & nō respondisti mihi de eis. Et dixit mihi. Tu quæ tua sunt, tecū coadulescētia nō potes cognoscere. Et quomodo poterit vas tuū capere altissimi viā, & iā exterius corrupto seculo intelligere corruptionē euidētē in facie mea? Et dixi illi: Melius erat nos non esse, quā adhuc viuentes viuere in impietatibus, & pati, & non intelligere de qua re. Et respondit ad me, & dixit: proficiscens profectus sum ad syluam lignorum campi, & cogitauerunt cogitationē, & dixerunt: Venite, & eamus, & faciamus ad mare bellum, ut recedat coram nobis, & faciamus nobis alias syluas. Et similiter fluctus maris, & ipsi cogitauerunt cogitationem, & dixerunt. Venite ascendentes, debellemus syluas campi, ut & ibi contumememus nobismetipsis aliam regionem. Et factus est cogitatus syluæ in vanum. Venit enim ignis, & cōsumpsit eam. Similiter, & cogitatus fluctuū maris. stetit enim arena, & prohibuit eos. Si. n. esses iudex horū, quē inciperes iustificare, aut quem condēnare? Et rñdi, & dixi: Vtique vanā cogitationē cogitauerunt. Terra. n. data est syluæ, & mari locus, portare fluctus suos. Et rñdit ad me, & dixit: Bene tu iudicasti. Et quare non iudicasti tibi metipsi? Quē admodū n. terra syluæ data est, & mare fluctibus suis, sic qui super terrā inhabitāt, quæ sunt super terrā intelligere solū modo possunt, & qui super cælos, quæ sunt super altitudinē cælorum. Et rñdi, & dixi: Deprecor te dñe, ut mihi de sensu intelligendi Non. n. volui interrogare de superiorib. tuis, sed de his, quæ pertransiunt per nos quotidie, pp quod Israel datus in opprobrium gentibus quæ dilexisti populum datus est tribubus impijs, & lex patrum nrorum in interitum deducta est, & dispositiones scriptæ nusquā sunt, & ptransiuimus de seculo, ut locustæ, & vita nostra stupor, & pauor. Et nec digni sumus miscētiā cōsequi. Sed quid faciet nomini suo, quod inuocatum est sup nos? Et de his interrogauit, & rñdit ad me, & dixit: Si fueris plurimum scrutatus, frequenter miraberis. Quā festinās festinat seculum ptransire, & nō cupit portare, quæ in futuris temporibus, iustis repromissa sunt, quā plenum iniusticia est seculum hoc, & in firmitatibus. De quibus autē interrogas, dicā: Seminatum est. n. malum, & necdum venit destructio ipsius. Si ergo nō iuersum fuerit, quod seminatū est, & discesserit locus vbi seminatū est malū, nō veniet vbi seminatū est bonū. Quā gramē seminis mali seminatū est in corde Adā ab initio, & quātū impietatis gnauit vsque nūc, & gnrat, vsq; cū veniat area? Æstima autē apud te gramē mali seminis quātū fructū impietatis gnauit, quā secatę fuerit spicę quarū nō est numerus, quæ magnā aream incipient facere. Et rñdi, & dixi. Quo, & quā hęc? Quare modici, & mali anni nri? Et rñdit ad me, & dixit mihi. Nō festines tu sup altissimū. Tu. n. festinas inaniter esse sup ipsum. Nā excessus tuus multus. Nonne de his interrogauerūt aīæ iustorū in ptopuarijs suis, dicētes. Vsquequo spero sic, & quā veniet fructus areæ mercedis nre? Et respōdit ad ea Ieremiel archāgelus, & dixit: Quā impletus fuerit numerus seminū in vobis, quā in ltatera pōderant seculū, & mēsurā mēsurauit tēpora, & numero numerauit tēpora, & non cōmouit nec excitauit vsquedum impleat pdicta mēsurā. Et respōdi, & dixi. O dñator dñe, sed & nos oēs pleni sumus impietate. Et ne forte pp nos nō impleantur iustorum areæ, propter peccata inhabitantium super terram: Et respōdit ad me, & dixit: Vade, & interroga pręgnātem, si quā impleuerit no-

ignotare ista pteor. *GRE.* Angelino ideir co ppria nomina fortiū tur, ne eorū psonę sine nominibus sciri nō possint, sed eū ad nos aliqd mīstraturū veniunt, apud nos ēt noīa à ministerijs trahūt. Micha el namque. Quis ut de⁹ Gabriel autē Fortitudo Dei, Raphael dī, Medicina Dei.

Th, que tua sūt tecū, & c. *IRENAE.* Lib. 2. c. 47. Horū, quæ an pedes sunt (dico autē, quæ sunt in hac creatura, quæ & cōterunt à nobis, & vñr, & sunt nobiscum) multa fuge rūt nostram sciētiam, & Deo hęc ipsa cōmittimus. Oportet. n. cum prę omnib. præcellere.

IDEM. Lib. 2. c. 43. rōnabiliter illati d Gno stici, (audaciter vos in enarrabilia Dei mysteria scire vos dicitis. Quāquidē, & do minus ipse filius Dei, ipsum iudicij Dei diē, & horā concessit scire solum Deū patre. Significiētia Dei illius Filius nō erubuit referre ad patrem, sed dixit, quæ verum est, neque nos erubescimus, quæ sunt in quæ stionib. maiora secūdū nos, referre Deo. Nemo enim super magistrum est.

Hom. 34. in Euang.

Ga In inferno prom-
ptuaria animarū,
matrici assimilata
sunt. * Rabbi
meir. Ben-
gabor. Non est
æqualis in Ge-
hēna cruciatus
& pœna impio-
rū, quin vnus-
cuiusque suppli-
ciū ab alterius
supplicio diuer-
sum existit, at-
que vnus qui-
dē grauius est,
quam alterius.
Ideoque in Ge-
hēna septē sunt
mansiones, qua-
rum frequēs est
apud doctores
mentio, quibus
septē nomina
tribuuntur. Se-
ptem sunt (in-
quit R. Iosue)
Gehēnē nomi-
na, fouea perdi-
tionis

A

B

uem menses suos; adhuc poterit matrix eius retinere partum in semet-
ipsa. Et dixi: non potest domine. Et dixit ad me: In inferno prom-
ptuaria animarum, matrici assimilata sunt. Quemadmodum enim
illa festinat; quæ parit effugere necessitatem partus, sic & hæc festinat
reddere ea, quæ commendata sunt. Ab initio tibi demonstrabitur de
his, quæ concupiscis videre. Et respondi, & dixi: Si inueni gratiam an-
te oculos tuos, & si possibile est, & si idoneus sum demonstra mihi, si
plus quam præteritum sit, habet venire, aut plura pertransierunt supra
quam futurum est. Quid pertransiit scio: quid autem futurum sit,
ignoro. Et dixit ad me: Sta super dexteram partem, & demonstra-
bo tibi interpretationem similitudinis. Et steti & vidi, & ecce fornax
ardens transijt coram me. Et factum est cum transiret flamma, vidi: &
ecce superauit fumus. post hæc transijt coram me nubes plena aquæ,
& innuit pluuia impetu multam. Et cum transisset impetus plu-
uiæ superauerunt in ea guttæ. Et dixit ad me: Cogita tibi. Sicut crescit
pluuia amplius quam guttæ, & ignis quam fumus: sic superabundauit,
quæ transiit mensura. superauerunt autem guttæ & fumus. Et orauit,
& dixi: putas viuo vsque in diebus illis? Vel quid erit in diebus illis?
Respondit ad me, & dixit: De signis de quibus me interrogas, ex par-
te possum tibi dicere, de vita autem tua non sum missus dicere tibi: sed
nescio.

tionis, Puteus **D**
corruptionis,
Puteus mugit,
Strepitus siue
tumultus, Lu-
tum ceni, Um-
bra mortis, Ter-
ra inferior: sin-
gule solitarie &
à se inuicem se-
paratæ sunt,
quæquam om-
nes in vniuersū
vno Gehēnæ
nonpne cēsen-
tur. Eadem con-
firmant Liber
Iesod Sirim: &
R. Bachairi Cō-
mētarij in Deu-
teronomij ca-
put trigessimū
quattum.

CAP. V.

CAP. V.

De signis au-
tem, &c.

* Ambrosius.

Hæc signa apud
Mathæum eui-
dentius expri-
muntur. Tunc
(inquit) Sol ob-
scurebitur, & Lu-
na non dabit lumē,
& stelle cadent.
Plurimis enim à religio-
ne deficientibus,
clara fides ob-
scurebitur nube
perfidie, quia
mihi sol ille ius-
titie mea fide
vel minuitur vel

C augetur: & pro-
deuotione cre-
dentis vniciq;
spirituale lumen
infunditur. Et
quemadmodum
mensuris curfo-
ribus Luna, vel
terræ oppositu,
vanescit: sic &
sancta ecclesia,
cum lumini cæ-
lesti vitia carnis
obstant, fulgo-
rem diuini lumi-
nis de Christi ra-
dijs non potest
mutuari, &c.

De signis au-
tem: ecce dies
venient in
quibus ap-
prehenden-
tur, qui in-
habitant ter-
ram in censu multo, & absconde-
tur veritatis via, & sterilis erit à
fide regio, & multiplicabitur ini-
iustitia super hanc quam ipse tu
vides, & super quam audisti olim:
& erit impositio vestigio quam
nunc vides regnare regionem, &
videbunt eam desertam. Si autem
tibi dederit altissimus viuere, vi-
debis post tertiam tubam, & re-
lucescet subitò sol noctu, & luna
ter in die, & de ligno sanguis stil-
labit, & lapis dabit vocem suam,
& populi commouebuntur, &
regnabit quem non sperant, qui
inhabitabant super terram, & vo-
latilia commigrationem facient,
& mare Sodomiticum pisces reij-
ciet, & dabit vocem noctu, quam
non nouerant multi. Omnes au-
tem audient vocem eius, & chaos
fiet per loca multa, & ignis fre-
quenter remittetur, & bestiae agrestes transmigra-
bunt, & mulieres menstruatae parient monstra, &
in dulcibus aquis salis inuenientur, & amici om-
nes semetipsos expugnabunt, & abscondetur tunc

sensus, & intellectus separabitur in promptua-
rium suum, & quæretur à multis, & non inue-
nietur, & multiplicabitur iniustitia & inconti-
nencia super terram. Et inter-
rogabit regio proximam suam, & dicet: Nunquid per te per-
transiit iustitia iustum faciens? Et hoc negabit. Et erit in illo
tēpore, & sperabunt homines,
& non impetrabunt: labora-
bunt, & non dirigentur viæ eo-
rum. Hæc signa dicere tibi per-
missum est mihi. Et si oraueris
iterū, & ploraueris sicut & nūc,
& ieiunaueris septē diebus: au-
dies iterato horum maiora. Et
cuigilauit, & corpus meum hor-
ruit valdè, & aīa mea laborauit
vt deficeret. Et tenuit me, qui
venit angelus, qui loquebat in
me, & cōfortauit me, & statuit
me super pedes. Et factū est in
nocte sc̄da, & venit ad me Sa-
lathiel dux populi, & dixit mi-
hi. vbi eras? Et quare vultus
tristis? An nescis quā tibi credi-
tus est Israel in regione trāsmi-
grationis eorū? Exurge ergo &
gusta panem, & non derelin-
quas nos sicut pastor gregē suū
in manibus luporum maligno-
rū. Et dixi ei: Vade à me, & non
appropies ad me. Et audiuit, vt
dixi, & recessit à me. Et ego iei-
nauit

b Et interrogabit
regio proximam.

* Ephrem Sy-
rus. Quis puta-
tis, fratres mei,
tunc inuenietur
armis fidei ita
septus atque mu-
nitus, vt immo-
bilis perstas, cer-
tum argumentū
ex his colligat,
adesse iam san-
ctum vnigeniti
Filij Dei, & glo-
riofum aduentū,
cum tribulatio-
nem eam ineffa-
bilem super om-
nem animā vbi-
que fieri viderit,
nulla ex parte fi-
nem habentem
aut requiem, ne-
que in terra, ne-
que in mari: cum
viderit omnem
mūdum pertur-
bati, omnesque
fugientes in spe-
luncis abscondi,
& montium oc-
cupare cacumi-
na, & alios qui-
dem fame mori,
alios verò præ-
sitis ardore, vt
ceram ab igne li-
quescere, nemi-
nemque, qui mi-
feretur adesce?
Cum viderit vul-
tus omnes ma-
descere

In 21. Luc.

A descere lachrymicæ ac præ desiderio fæpe rogare homines. An alicubi sit verbū Dei super terram, responderiq; Nufquam. Quis putas dies illos ferre poterit, &c. Vide Hippolytum lib de cōsumma. seculi, & Laſtā. libro 7 capit. 14. 15. 16. 17. 18.

naui diebus septem vlulās & plorans, sicut mihi mandauit Vriel angelus. Et factum est post dies septem, & iterū cogitationes cordis mei moleste erāt mihi valde. Et resumpsit anima mea spiritum intellectus, & iterum cœpi loq̄ corā altissimo sermones. Et dixi, Dominator domine ex

omni sylua terræ, & omnibus arboribus eius elegisti vineam vnicam, & ex omni terra orbis elegisti tibi foueam vnam, & ex omnibus floribus orbis elegisti tibi liliū vnum, & ex omnibus abyſſis maris replesti tibi riuū vnum, & ex omnibus ædificatis ciuitatibus sãctificasti tibi metipſi Siō, & ex omnibus creatis volatilibus nominasti tibi columbam vnam, & ex omnib. plasmatis pecoribus prouidisti tibi ouem vnam, &

B ex omnibus multiplicatis populis acquiſiſti tibi populum vnum, & ab omnibus probatam legē donasti huic quem desiderasti populo. Et nunc domine, vt quid tradidisti vnū pluribus? Et præparasti super vnam radicem alias? Et disperdidisti vnicum tuum in multis? Et conculcauerūt eum qui contradicebant spōſionibus tuis, qui que tuis testamentis non credebant. Et si odiēs odisti populum tuum, tuis manibus debet castigari. Et factum est cum locutus essem sermones, & missus est angelus ad me qui ante venerat ad me præterita nocte, & dixit mihi, Audi me & instrua me, & intende mihi, & adijciam coram te. Et dixi, Loquere domine meus. Et dixit ad me, Valde tu in excessu mentis factus es pro Israel. An plus dilexisti eum quàm qui eum fecit? Et dixi ad eum, Non domine, sed dolens locutus sum. Torquent enim me renes mei per

C omnem horam quærentem apprehendere semitam altissimi, & inuestigare partem iudicij eius. Et dixit ad me, Non potes. Et dixi, Quare domine? Ad quid nascebar, aut quare non fiebat matrix matris meæ mihi sepulchrum, vt non viderem laborem Iacob, & defatigationem generis Israel? Et dixit ad me, Numera mihi quæ necdū venerunt, & collige mihi dispersas guttas, & reuirida mihi aridos flores, & aperi mihi clauſa promptuaria, & produca mihi inclusos in eis flatus, Demonstra mihi vocis imaginem, & tunc ostendam tibi laborem quem rogas videre. Et dixi, Dominator domine, quis enim est qui potest hæc scire, nisi qui cum hominibus habitationem non habet? Ego autem inspiēs, & quomodo potero dicere de his quibus me interrogasti? Et dixit ad me, Quomodo non potes facere vnum de his quæ dicta sunt, sic non poteris inuenire iudicium meum, aut in fine charitatem quam populo promisi, Et dixi, Sed ecce domine,

mine, tu prope es his qui in finem sunt. Et quid D facient qui ante me fuerunt, aut nos, aut hi qui post nos? Et dixit ad me, Coronæ assimilabo iudicium meum. Sicut nō nouissimorum tarditas, sic nec priorū velocitas. Et respondi, & dixi, Nec poteris facere eos qui facti sunt, & qui sunt, & qui futuri sunt in vnum, vt celerius iudiciū tuum ostendas? Et rñdit ad me, & dixit, Non potest festinare creatura super creatorē, nec sustinere seculū eos qui in eo creati sunt in vnum. Et dixi: Quo dixisti seruo tuo, qm̄ viuificans viuificasti à te creatam creaturam in vnū, & subſtinebat creatura, poterit & nūc portare pñtes in vnum. Et dixit ad me, Interrogam matricem mulieris, & dices ad eam, Et si paris, quare p̄ tempus? Roga ergo eam, vt det decem in vnum. Et dixi. Nō utiq; poterit, sed secundum tepus. Et dixit ad me, Et ego dedi matricem terrę his qui seminati sunt super eā per tempus: Quemadmodū enim infans nō parit ea quæ senum sunt, sic ego disposui à me creatum seculū. Et interrogavi, & dixi; Cum iam dederis mihi viā loquar coram te. Nā mater nostra de qua dixisti mihi, adhuc iuuenis est, iam senectuti appropinquat, et respondit ad me, & dixit. Interroga eam quæ parit, & dicet tibi. Dices em̄ ei. Quare quos peperisti, nunc nō sunt similes his qui ante te, sed minores statura? Et dicet tibi, & ipsa. Alij sunt qui in iuuentute virtutis nati sunt, & alij qui sub tempore senectutis deficiente matrice nati sunt. Considera ergo & tu, quoniam minori statura estis præ his qui ante vos, & qui post vos minori quam vos, quasi iam senescentes creaturæ, & fortitudinem iuuentutis prætereuntes. Et dixi, Rogo Domine, si inueni gratiam ante oculos tuos, demonstra seruo tuo per quem visites creaturam tuam.

a Coronæ assimilabo iudicium meum, &c.

* Anbr. Scriptura Lib. de bono mortis, ca. 10.

habitaacula animarū promptuaria nūcupauit, quæ occurrēs querele humanæ, eo quod iusti qui præcesserunt, videantur vsque ad iudicij diem, per plurimū, scilicet temporis debita sibi remuneratione fraudari, mirabiliter ait coronæ esse similes, illum iudicij diem, in quo sicut nō nouissimorum tarditas, sic nec priorum velocitas. Coronæ enim dies expectatur ab omnibus, vt intra eū diē & victi erubescant, & victores palmā ad piscatur victorię, Illud quoque nō reliquit occultum, q̄ superiores videantur qui ante generati sunt, infirmiores qui postea. Comparauit enim utero mulieris partus huius seculi, quoniam fortiores sunt, qui in virtute iuuentutis nati sunt, infirmiores qui tempore senectutis: deficit enim multitudine gnationis hæc seculū tanquā vulua generantis, & tanquā senescens creatura robur iuuentutis suæ velut marcenti iam uirium suarū uigore deponit. Ergo dū expectatur plenitudo temporis: expectant animæ remunerationem debitā: Alias manet pœna, alias gloria, & tamē nec illæ interim sine iniuria, nec istæ sine fructu sunt.

☞ CAP.

A

CAP. VI.

T dixit ad me, Initio terreni orbis & antequam staret exitus seculi, & antequam spirarent conuentiones veterum, & antequam sonarent voces tonitruum, & antequam splenderent nitores conuersionum, & antequam confirmarentur fundamenta paradisi, & antequam viderentur decori flores, & antequam confirmarentur motæ virtutes, & antequam colligerentur innumerabiles militia angelorum, & antequam extollerentur altitudines aeris, & antequam nominarentur mensuræ firmamentorum, & antequam æstuarerit camini in Sion, & antequam inuestigarerentur pñtes anni, & antequam abalienarentur eorum qui nunc peccant ad inuentiones, & antequam consignati essent qui fidem thesaurizauerunt, tunc cogitavi & facta sunt per me solum & non per alium, & finis per me, & non per alium. Et respondi, & dixi, Quæ erit separatio temporum? Aut quoniam prioris finis, & sequentis initium? Et dixit ad me. Ab Abraham usque ad Isaac, quoniam nati sunt ab eo Iacob & Esau, manus Iacob tenebat ab initio calcaneum Esau. Finis. n. huius seculi Esau, & principium sequentis Iacob. Huius manus inter calcaneum & manum. Aliud noli querere Esdra. Et respondi, & dixi, O dominator domine, si inueni gratiam ante oculos tuos, oro vt demonstres seruo tuo finem signorum tuorum, quorum partem mihi demonstrasti nocte præcedente. Et respondit, & dixit ad me, Surge super pedes tuos, & audi vocem plenissimam sonitus. Et erit sicut commotio, nec commouebitur locus, in quo stes super eum. Ideo cum loquitur tu non expaueas, quoniam de fine verbum, & fundamentum terræ intelligitur, quoniam de ipsis sermo tremiscit, & commouetur. scit enim quoniam finem eorum oportet commutari. Et factum est cum audissem, surrexi super pedes meos & audiui, & ecce vox loquens, & sonus eius sicut sonus aquarum multarum, & dixit, Ecce dies veniunt, & erit quoniam appropinquare incipiam, vt visitem habitantes in terra, & quando inquirere incipiam ab eis qui iniusti nocuerunt iniustitia sua, & quando suppetra fuerit humilitas Sion, & cum supersignabitur seculum quod incipiet pertransire, hæc signa faciam. Libri aperientur ante faciem firmamenti, & omnes videbunt simul, & anniculi infantes loquentur vocibus suis, & prægnantes immaturos parient infantes trium & quatuor mensium, & viuent, & suscitabuntur. Et subito apparebunt feminata loca non feminata, & plena promptuaria subito inuenientur vicia, & tuba canet cum sono, cum omnes auderint, subito expauescent. Et erit in illo tempore, de bellabunt amici amicos, vt inimici, & expauescet

uefcet terra cum his. Et venæ fontium stabunt, & non decurrent in horis tribus. Et erit, omnis qui derelictus fuerit ex omnibus istis quibus prædixi tibi, ipse saluabitur, & videbit salutare meum & finem seculi vestri. Et videbunt qui recepti sunt homines, qui mortem non gustauerunt à natiuitate sua, & mutabitur cor inhabitantium, & conuertetur in sensum alium. Delebitur enim malum, & extinguetur dolus. Florebit autem fides, & vincetur corruptela, & ostendetur veritas quæ sine fructu fuit diebus tantis. Et factum est cum loqueretur mihi, & ecce paulatim intuebar super eum ante quem stabam, & dixit ad me hæc, Veni tibi ostendere tempus veteræ noctis. Si ergo iterum rogaueris, & iterum ieiunaueris septem diebus, iterum tibi renuntiabo horum maiora per diem quam audiui. Audita est. n. vox tua apud altissimum. Vidit enim fortis directionem tuam, & prouidit pudicitiam, quam à iuuentute tua habuisti, & propter hoc misit me demonstrare tibi hæc omnia, & dicere tibi, Confide, & noli timere, & noli festinare cum prioribus temporibus cogitare vana, & non properes a nouissimis temporibus. Et factum est post hæc & fleui iterum, & similiter ieiunavi septem diebus, vt suppleam tres hebdomadas quæ dictæ sunt mihi. Et factum est in octaua nocte, & cor meum turbabatur iterato in me, & cæpi loqui coram altissimo. Inflamabatur enim spiritus meus valde, & anima mea anxiebatur, & dixi, O dñe, loquens locutus es ab initio creaturæ in primo die, dicens, Fiat cælum & terra, et tuum verbum opus perfectum. Et erat tunc spiritus, et tenebræ circumferebantur & silentium, sonus vocis hominis nondum erat abs te. Tunc dixisti de thesauris tuis proferri lumen luminosum, quod apparet opus tuum. Et die secundo creasti spiritum firmamenti, & imperasti ei, vt diuideret, & diuisionem faceret inter aquas, vt pars quædam sursum recederet, pars vero deorsum maneret. Et tertia die imperasti aquis congregari in septima parte terræ, lex vero partes siccasti & conseruasti, vt ex his sint coram te ministratia seminata a Deo & culta. Verbum. n. tuum processit, & opus statim fiebat. processit. n. subito fructus multitudinis immensus & concupiscentiæ gustus multiformes, & flores colore immutabili, & odores odoramenti inuestigabilis. Et die tertia hæc facta sunt. Quarta autem die imperasti fieri solis splendorem, lunæ lumen, stellarum dispositionem & imperasti eis, vt deseruirent futuro plasmato homini. Quinto autem die dixisti septimæ parti vbi erat aqua congregata, vt procrearet animalia & volatilia & pisces, & ita fiebat. Aqua muta & sine anima quæ Dei nutu iubebantur animalia faciebatur, vt ex hoc mirabilia tua nationes enarent. Et tunc conseruasti duas animas, nomen vni vocasti Enoch, & nomen secundæ vocasti Leuiathan,

Quiathan, & separasti ea ab alterutro. Nō enim poterat septima pars vbi erat aqua congregata capere ea. Et dedisti Enoch vnam partem quæ siccata est tertio die, vt habitet in ea, vbi sunt mōtes mil-

CAP. VI.

Quam constituiti ducem, &c. * Ambros. Recte nouissimus homo, quasi totius summa operis, quasi causa mundi, pp quæ facta sunt oīa, quasi omnium habitator elementorum, inter feras viuunt, cū piscib. natat, super aues volat, cōuersatur cū angelis, terram inhabitat, celo militat, fulcat mare, aere

le, Leuiathan autē dedisti septimam partem humidam & seruasti eam, vt fiat in deuotionem quibusuis, & quando vis. Sexto autem die imperasti terræ, vt crearet coram te iumenta & bestias & reptilia, & super his Adam quē constituiti ducem super oībus factis quæ fecisti, & ex eo educimur nos omnes, quemque elegisti populū. Hæc autem omnia dixi

corā te dñe, quia propter nos creasti seculum. Residuas autē gentes ab Adam natas dixisti eas nil esse, & quā saluæ assimilatae sunt, & quasi stillicidium de vase simillasti abundantiam eorum. Et nunc domine ecce istæ gentes quæ in nihilū deputatæ sunt, cœperunt dominari nostri, & deuorare, nos autem populus tuus quem vocasti primogenitum vnigenitum, æmulatorem tuum traditi sumus in manibus eorum. Et si propter nos creatū est seculum, quare non hæreditatem possidemus cum seculo? Vt quequo hæc?

aere pascitur, cultor doli, viator profundis, piscator in fluctibus, in aere auceps, in celoheres, Christi coheres. Hec secundum industriam. Accipe etiā quā supra hoīs substantiam. Moyses in imo ambulauit mari, in summo Apostoli, Habacuch sine pēnis volauit, Elias in terris uic, & in celo triumphauit.

CAP. VII.

Factum est, cum finissem loqui verba hæc, missus est ad me angelus, qui missus fuerat ad me primis noctibus, & dixit ad me, Surge Esdra, & audi sermones quos ueni loqui ad te. Et dixi, Loquere Deus meus, Et dixit ad me, Mare positū est in spatio loco, vt esset altum & immensum, erit autē ei introitus in angusto loco positus, vt esset similis fluminib⁹. Quis enim uolens uoluerit ingredi mare & uidere eum vel dominari eius, si non transferit angustū, in latitudinem venire quō poterit? Item aliud. Ciuitas est ædificata & posita in loco cāpestri, est autē plena oīum bonorum. Introitus eius angustus, in præcipiti positus, vt esset a dextris quidem ignis, à sinistris aqua alta, semita autem est vna sola inter eos posita, hoc est inter ignem & aquā, vt non capiat semita nisi solummodo vestigium hominis. Si autem dabitur ciuitas homini in hæreditatē, si nunquam antepositum periculum pertransierit, quō accipiet hæreditatem suam? Et dixi, Sic domine. Et dixit ad me, Sic est & Israel pars. Propter eos enim feci seculum, & quando transgressus est Adā constitutiones meas, iudicatum est quod factum est. Et facti sunt introitus huius seculi angusti & dolentes & laboriosi, pauci autem & mali, & periculorum pleni, & labore magnopere fulti, nā maioris seculi introitus spatiosi & securi, & facientes immortalitatis fructum. Si ergo ingredienti non fuerunt ingressi qui viuunt angusta & vana hæc, non poterunt recipere quæ sunt reposita. Nunc ergo tu quare conturbaris, cum sis corruptibilis, & quid moueris tu cum sis mortalis? Et quare nō accepisti in corde tuo quod est futurum, sed quod in præsentem? Respondi & dixi, Dominator domine, ecce disposuisti lege tua, quā iusti hæreditabunt hæc, Impij autem peribunt, iusti autem ferent angusta, sperantes spatiosa. Qui enim impie gesserunt, & angusta passi sunt, & spatiosa nō videbūt. Et dixit ad me, Non est iudex super Deum, neque intelli-

intelligens super altissimum. Pereunt enim multi præsentem, quia negligitur quæ anteposita est Dei lex. Mandans enim mandauit Deus uenientibus, quando uenerunt quid facientes uiuerent, & quid obseruantes non punirentur. Hi autem non sunt persuasi, & contradixerunt ei, & constituerūt sibi cogitamentū uanitatis, & proposuerūt, sibi circūuentiones delictorū, & superdixerūt altissimo nō esse, & uias eius nō cognouerūt, & legē eius spreuerūt, & sponiones eius abnegauerunt, & in legitimis eius fidē nō habuerunt, & opera eius non perfecerunt. Propter hoc Esdra uacua uacuis, & plena plenius. Ecce tēpus ueniet, & erit tēpus quā ueniet signa quæ prædixi tibi. Et apparebit sponsa, & apparens ostēdetur quæ nūc subducit terra, & omnis qui liberatus est de prædictis malis, ipse uidebit mirabilia mea. Reuelabitur enim filius meus Iesus cū his qui cum eo sunt, & iucundabūtur qui relictī sunt in annis quadrigētis. Et erit post annos hos & morietur filius meus Christus. Et omnes qui spiramentum habent homines, & conuerteretur seculum in antiquum silentiū diebus septē sicut in prioribus iudicijs, ita ut nemo derelinquatur, & erit post dies septē, & excitabitur quā nondum uigilat seculū, & morietur corruptum. Et reddet terra qui in ea dormiunt, & puluis qui in eo silentio habitant, & promptuarie reddent quæ eis commendatæ sunt animæ. Et reuelabitur altissimus super fedē iudicij, & pertransibunt miseræ, & longanimitas cōgre-

CAP. VII.

a Reuelabitur filius Iesus, &c. * Ambr. Habent hoc merita sanctorum, ut a Deo nomen accipiāt. Sic Iacob Israel dicit, quia Deū uidit. Sic Dās nō Iesus nominatus est antequam natus, cui nō angelus, sed pater nomen imposuit. Reuelabitur enim, inquit, filius meus Iesus cū ijs qui cum eo sunt, & iucundabūtur qui relictī sunt in annis quadringentis. Et erit post annos hos, & morietur filius meus Christus, & conuerteretur seculum, Vides angelos quæ audierint, non quæ uisusauerint nunciare.

b Et reddet terra, &c. L. de bono mortis ca. 10. * Ambrosius. Ideo homines frustra preuosa fruunt sepulcra, quia ea animæ, & non solius corporis receptacula sunt. Animarum autem superiora esse habitacula, scripturę testimonis ualide probatur. Si quidē & in Esdræ libris legimus, Cum uenerit iudicij dies, A a 2 redde-

A reddet terra defunctorum corpora, & puluis reddet eas que in tumulis requiescunt reliquias mortuorum. Et promptuarie reddent animas que his comendate sunt, & reuelabit altissimus sup sedem iudicij. Hæ sunt habitationes de quib. dicit Dñs, Multas mansiones esse apud patrem suum, quas suis, pergens ad patrem, discipulis prepararet. Sed Esdræ vltus sũ scriptis, vt cognoscant gentiles, ea que in philosophiæ libris mirantur translata de nostris.

gabit. Iudiciũ aut solũ remanebit, veritas stabit, & fides cõualescet. Et opus subsequetur, & merces ostendet, & iustitiæ vigilabunt, & iniustitiæ non dñabuntur. Et dixi, Primus Abrahã pp Sodomitas orauit, & Moyles pro patrib. qui in deserto peccauerunt, & qui post eũ p̄ Israel in diebus Achaz & samuelis, & Dauid p̄ cõfractiõne, & Salomõ pro eis qui venerunt in sanctificatione, & Elias p̄ his qui pluuiã acceperunt, & p̄ mortuo vt viueret, & Ezechias pro populo in dieb. Sennacherib, & multi pro multis. Si ergo modo qm̄ corruptibile increuit, & iniustitia multiplicata est, & orauerunt iusti pro impijs, quare & nunc sic nõ erit? Et rñdit ad me, & dixit, **P**rensens seculũ non est finis, gloria in eo frequẽs manet, pp hoc orauerunt pro inualidis. Dies. n. iudicij erit finis tps huius, & initium tps futuri immortalitatis, in quo p̄transiuit corruptela, soluta est inperantia, abscisa est incredulitas, creuit aut iustitia, orta est veritas. Tunc. n. nemo poterit saluare eum qui perijt, neq; demergere q̄ vicit. Et rñdi & dixi, Hic sermo meus primus & nouissimus, qm̄ melius erat nõ dare terrã Adã, vel cum iã dedisset coercere eũ, vt nõ peccaret. Quid. n. p̄dest hoĩbus in p̄senti viuere in tristitia, & mortuos sperare punitione? O tu qd fecisti Adã? Si. n. tu peccasti nõ est factus solius tuus casus, sed & n̄r qui ex te aduenimus. Quid. n. p̄dest nobis si promissum est nobis immortale tps, nos aut mortalia opa agimus? Et qm̄ p̄dicta est nobis perennis spes, nos verò pessimi vani facti sumus. Et qm̄ reposita sunt nobis

bis habitacula sanitatis & securitatis, nos verò mali conuersati sumus. Et qm̄ reposita est gloria altissimi protegere eos qui tarde cõuersati sunt, nos autẽ pessimis vijs ambulauimus. Et qm̄ ostēdetur paradysus cuius fructus incorruptus perseuerat in quo est securitas & medela, nos verò nõ ingrediemur. In ingratis enim locis conuersati sumus, & qm̄ sup stellas fulgebunt facies eorum qui abstinentiã habuerunt, n̄r aut facies sup tenebras nigra. Non. n. cogitauimus viuentes, qm̄ iniquitatẽ faciebamus, q̄ incipiemus post mortẽ pati. Et rñdit, & dixit, Hoc est cogitamentũ certaminis qd certabit qui sup terrã natus est hõ, vt si victus fuerit patiat q̄ dixisti Si aut vicerit, recipiet qd dico, qm̄ hæc est vita quã Moyses dixit, cum viueret ad populum, dicens, Elige tibi vitam, vt viuas. Nõ crediderunt aut ei, sed nec post eũ prophetis. Sed nec mihi qui locutus sum ad eos, qm̄ non esset tristitia in perditione eorum, sic futurũ est gaudiũ super eos, qbus persuasa est salus. Et rñdi & dixi, Scio dñe, qm̄ vocatus est altissimus misericors in eo q̄ E misereatur his qui nondũ in seculo aduenerunt, & q̄ misereat illis q̄ cõuersatione faciunt in lege eius, & lōganimis est, qm̄ longanimitatẽ p̄stat his qui peccauerunt quasi suis operibus, & munificus est, qm̄ quidẽ donare vult p̄ exigentijs, & multæ misericordiæ, qm̄ multiplicat magis misericordias his qui p̄ntes sunt & qui p̄terierunt, & qui futuri sunt. Si enim nõ multiplicauerit misericordias suas, nõ viuificabit seculum cum his qui inhabitabunt in eo. Et donat, qm̄ si nõ donauerit de bonitate sua, vt alleuientur hi qui iniquitatem fecerunt de suis iniquitatibus, non poterit decies millesima pars uiuificari hoĩum. Et iudex si non ignouerit his q̄ curati sunt verbo eius, & deleuerit multitudinẽ contemptionum, non fortassis derelinquerentur in innumerabili multitudine nisi pauci valde.

C A P. VIII.

C **E**t rñdit ad me, & dixit, Hoc seculũ fecit altissimus pp multos, futurũ autem pp paucos. Dicam aut corã te similitudinẽ Esdra. Quo autem interrogabis terrã, & dicet tibi, qm̄ dabit terrã multam magis vnde fiat fictile, paruũ aut puluerẽ vn̄ aurum fit, sic & actus p̄ntis, seculi. Multi quidẽ creati sunt, pauci aut saluabunt. Et respõdi, & dixi, Absorbe ergo animæ sensum, & deuora quod lapit. Cõuenisti enim obaudire & prophetare volens, nec enim tibi est datũ spatium nisi solummodo viuere. O domine, si nõ p̄mitteres seruo tuo, vt orem corã te, & des nobis semẽ cordi & sensui culturã, vnde fructus fiat, vnde viuere possit ois corruptus, qui portabit locum hoĩs? Solus enim es, & vna plasmatio nos sumus manuum tuarũ sicut locutus es. Et quõ nunc in matrice plasmatum est corpus, & p̄stans membra, conseruatur in igne & aqua tua creatio, & nouem mēsisus patitur tua plasmatio tuã creaturã quæ in ea crea-

ta est, ipsum aut q̄ seruat, & q̄ seruatur vtraq; seruabunt, seruataq; quãdoq; iterum reddit matrix quæ in ea creuerunt. Imperasti enim ex ipsis membris, hoc est mãmillis præbere lac fructui mãmillarum, vt nutriat id q̄ plasmatum est vsq; in tēpus aliqd, & postea disponas eum tuæ misericordiæ. Enutriuisti eum tua iustitia, & erudisti eum in lege tua. Et corripuisti eum tuo intellectu, & mortificabis eum vt tuã creaturã, & viuificabis eum, vt tuũ opus. Si ergo pdideris eum qui tantis laboribus plasmatus est, tuo iussu facile est ordinari, vt & id qd fiebat seruaret. Et nunc dñe dicam, de oĩ hoĩe tu magis scis, de populo autẽ tuo ob quem doleo, & de hæreditate tua propter quam lugeo, & de Israel pp quem tristis sum, & de Iacob p̄pter quem doleo, ideo incipiam orare coram te pro me, & pro eis, qm̄ video lapsus nostros qui inhabitamus terram. Sed audiui celeritatem iudicis qui futurus est. Ideo audi vocem meam & intellige sermonem meum, & loquar coram te. Initium verborũ Esdræ priusquã assumeret. Et dixi, Domine qui inhabitas

CAP. VIII.

bitas seculum, cuius oculi eleuati in superna & aere, & cuius thronus inestimabilis, & gloria incomprehensibilis, cui astat exercitus angelorum cum tremore, quorum seruatio in vëto & igni conuertitur, cuius verbum verum & dicta perseuerantia, cuius iussio, & dispositio terribilis, cuius aspectus arefacit abyssos, & indignatio tabescere facit montes, & veritas testificatur. Exaudi orationem serui tui, & auribus percipe precationem figmenti tui. Dum enim viuo loquar, & dum sapio, respondebo. Nec respicias populi tui delicta, sed qui tibi in veritate seruiunt, Nec intendas impia gentium studia, sed qui tua testimonia cum doloribus custodierunt. Nec cogites qui in conspectu tuo false conuersati sunt, sed memorare qui ex voluntate tua timorem cognouerunt. Neque volueris perdere qui pecudum mores habuerunt, sed respicias eos qui legem tuam splendide docuerunt. Nec indigneris eis qui bestiis peiores iudicati sunt, sed diligas eos qui semper in tua iustitia confidunt, & gloria. Quoniam nos & patres nostri talibus morbis languemus, tu autem propter nos peccatores misericors vocaberis. Si enim desideraueris, vt nostri miserearis, tunc misericors vocaberis, nobis autem non habentibus opera iustitiæ. Iusti enim quibus sunt opera multa reposita, ex proprijs operibus recipient mercedem. Quid est enim homo, vt ei indigneris, aut genus corruptibile, vt ita amarus sis de ipso? In veritate enim nemo de genitis est qui non impie gessit, & de confitentibus qui non deliquit. In hoc enim annuntiabitur iustitia tua & bonitas tua domine, cum misertus fueris eis qui non habent substantiam bonorum operum. Et rñdit ad me, & dixit, Recte locutus es aliqua, & iuxta sermones tuos sic & fiet. Qm̄ non verè cogitabo super plasma eorū qui peccauerunt añ mortem, ante iudicium, ante perditionem, sed iucundabor super iustorum figmentum, & memorabor peregrinationis quoque & saluationis & mercedis receptionis. Quomodo ergo

ergo locutus sum, sic & est. sicut enim agricola D ferit super terram semina multa, & plantationes multitudinis plantat, sed non in tempore omnia quæ seminata sunt saluantur, sed nec omnia quæ plantata sunt radicabunt, sic & qui in seculo seminati sunt, non omnes saluabuntur. Et respondi, & dixi, Si inueni gratiam, loquar: Quomodo semen agricolæ si non ascenderit aut nō acceperit pluuiã tuã in tēpore, aut sic corruptū fuerit multitudine pluuiæ, sic perit, & similiter homo quæ manibus tuis plasmat⁹ est, & tu ei imago nominatus, quoniam similatus es ei propter quem omnia plasmasti, & similasti femini agricolæ. Non irasceris super nos, sed parce populo tuo, & misere hereditati tuæ, tu autē creaturæ tuæ misereris. Et respondit ad me, & dixit, Quæ sunt præsentia, præsentibus, & quæ futura, futuris. Multum enim tibi restat, vt possis diligere meã creaturã super me, tibi autem frequenter & ipsi proximaui, iniustis autem nunquã. Sed & in hoc mirabilis es corã altissimo, quoniam humiliasti te sicut decet te, & nō iudica E sti te, vt inter iustos plurimū glorificeris. Propter quæ miseræ multæ, & miserabiles efficientur eis qui habitant seculū in nouissimis, quia in multa superbia ambulauerunt. Tu autem p te intellige, & de similibus tuis inquire gloriã. Vobis enim apertus est paradysus, plantata est arbor vitæ, præparatum est futurum tempus, præparata est abundantia, & edificata est ciuitas, profusa est requies, perfecta est bonitas, & perfecta sapientia. Radix mali signata est a vobis, infirmitas, & tinea a vobis absconsa est, & in infernum fugit corruptio in obliuione. Transierunt dolores, & ostensus est in fine thesaurus immortalitatis. Noli ergo adijcere inquirendo de multitudine eorum qui pereunt. Nam & ipsi accipientes libertatem, spreuerunt altissimum, & legem eius contempserunt, & vias eius dereliquerunt. Adhuc autem iustos eius conculcauerunt, & F dixerunt in corde suo, non esse Deū, & quidē scientes quoniam moriuntur. Sicut enim vos suscipiet quæ prædicta sunt, sicut sitis & cruciatus quæ præparata sunt. Non enim voluit hominē disperdi, sed & ipsi qui creati sunt coinquinauerunt nomen eius qui fecit eos, & ingrati fuerūt ei qui præparauit eis vitam. Quapropter iudicium meū modo appropinquat. Quæ non omnibus demonstraui nisi tibi, & tibi similibus paucis. Et respondi, & dixi, Ecce nunc domine demonstraisti mihi multitudinem signorum, quæ incipies facere in nouissimis, sed non demonstraisti mihi quo tempore.

CAP. IX.

Respondit ad me, & dixit, Metiens metire tempus in semetipso, & erit cum videris, quando transierit pars quædam signorum quæ prædicta sunt, tunc

tūc intelliges, quoniam ipsum est tempus in quo incipiet altissimus visitare seculum, quod ab eo factum est, & quando videbitur in seculo morio locorum & populorum turbatio, tunc intelliges, quoniam de his erat altissimus locutus, a diebus

A qui fuerunt ante ab ipitio. Sicut enim oē qđ factū
 est in seculo, initium hēt pariter & cōsummati-
 onē, & consummatio est manifesta, sic & altissimi tē-
 pora initia hēt manifesta in prodigijs, & in virtu-
 tibus & cōsummationes in actu & i signis. Et erit
 oīs qui saluus factus fuerit, & qui poterit effugere
 per opera sua, & per fidem in qua credidistis, relin-
 que de p̄dictis periculis, & videbit salutare meū
 in terra meā, in finib. meis, qm̄ sanctificaui me a se-
 culo. Et tunc miserebunt qui nunc abusi sūt vias
 meas, & in tormentis cōmorabuntur hi qui eas p̄-
 iecerunt in contēptu. Qui n̄ non cognouerūt me
 viuentes beneficia cōsecuti, & qui fastidierūt le-
 gem meam, cum adhuc erant habentes libertatē.
 & cum adhuc esset eis apertus p̄nitentiæ locus,
 non intellexerunt sed spreuerūt, hos oportet post
 mortem in cruciamento cognoscere. Tu ergo no-
 li adhuc curiosus esse q̄o impij cruciabuntur, sed
 inquire quomodo iusti saluabuntur, & quorum se-
 culum, & propter quos seculum, & quando. Et re-
 spondi, & dixi, Olim locutus sum & nunc dico, &
 postea dicam, quoniam plures sunt qui pereunt,
 quam qui saluabuntur, sicut multiplicatur fluctus
 super guttam. Et respondit ad me, & dixit, Qua-
 lis ager talia & semina, & quales flores, tales & tin-
 cturæ, & qualis operator, talis & creatio, & qualis
 agricola, talis cultura, qm̄ tempus erat seculi. Et
 B nunc cum essem parans eis hīs qui nunc sunt ante-
 quam fieret seculum in q̄o habitarent, & nemo
 contradixit mihi, Tunc enim quisq; & nunc crea-
 tor in mundo hoc parato & messe indeficienti, &
 lege inuestigabili corrupti sunt mores eorum. Et
 consideravi seculum, & ecce erat periculum pro-
 pter cogitationes quæ in eo aduenerunt. Et vidi
 & peperci ei valde, & seruaui mihi acinum de bo-
 tto & plantationem de tribu multa. Pereat ergo
 multitudo quæ sine causa nata est, & seruet acinus
 meus, & plantatio mea, quia cū multo labore per-
 feci. Tu autem si adhuc intromittas septem dies
 alios, sed non ieiunabis in eis, ibis in campum flo-
 rum, vbi domus non est ædificata, & manducabis
 solummodo de floribus campi, et carnē non man-
 ducabis, et vinum non bibes, sed solummodo flo-
 res. Deprecare altissimum sine intermissione, et ve-
 niam et loquat tecum. Et profectus sum sicut di-
 C xit mihi in campum qui vocatur Ardath, et sedi
 ibi in floribus. Et de herbis agri manducaui, et fa-
 cta est esca carum mihi in saturitatē. Et factum est
 post

post dies septem, & ego discumbebam supra fa-
 num, & cor meum iterum turbabatur sicut añ.
 Et apertum est os meum, & inchoavi dicere co-
 ram altissimo, & dixi, O domine te nobis ostēdes,
 ostensus es patribus nostris in deserto, quod non
 calcatur & infructuoso, quando erāt exeuntes de
 Aegypto, & dicēs dixisti, Tu Israel audi me, & se-
 men iacob intende sermonibus meis, Ecce enim
 ego semino in vobis legem meā, & faciet in vobis
 fructum, & glorificabimini in eo per seculum.
 Nam patres nostri accipientes legem non serua-
 uerunt, & legitima tua non custodierunt, & fa-
 ctus est fructus legis non parens. Nec enim pote-
 rat quoniam tuus erat, nam qui acceperunt, pe-
 rierunt, nō custodientes quod in eis seminatum
 fuerat. Ecce cōsuetudo est, vt cum acceperit ter-
 ra semen, vel nauem mare, vel vās aliquod, escam
 vel potum, cum fuerit exterminatum id in quo
 seminatum est, vel in quod missum est, simul id
 quod seminatum vel missum est, vel quæ suscep-
 ta sunt exterminantur, & suscepta iam non ma-
 nent apud nos. Sed nobis sic non factum est. Nos
 quidem qui legem accepimus peccantes periui-
 mus, & cor nostrum quod suscepit eam, nam lex
 nō perit, sed permansit in suo labore. Et cum lo-
 querer hæc in corde meo, respexi oculis meis, &
 vidi mulierem in dextera parte. Et ecce hæc lu-
 gebat & plorabat cum voce magna, & animo do-
 lebat valde, & vestimenta eius discissa, & cinis su-
 per caput eius. Et dimisi cogitatus in quibus e-
 ram cogitans, & cōuersus sum ad eam, & dixi ei,
 Vt quid fles, & quid doles animo? Et dixit ad me,
 Dimitte me domine meus vt defleam me, & ad-
 ijciam dolorem, quoniam valde amara sum ani-
 mo, et humiliata sum valde. Et dixi ei, Quid pas-
 sa es? Dic mihi. Et dixit ad me, Sterilis fui ego fa-
 mula tua, et non peperit habens maritum annis
 triginta. Ego enim per singulas horas, et per sin-
 gulos dies et annos triginta hos, deprecor altis-
 simum nocte ac die. Et factum est post triginta an-
 nos exaudiuit Deus ancillam tuam, et vidit humi-
 litatem meam, et attendit tribulationi meæ, et de-
 dit mihi filium. Et iucundata sum super eum val-
 de ego et vir meus, et omnes ciues mei, et honori-
 ficabimus valde fortem. Et nutriui eum cum labo-
 re multo, et factum est cum creuisset et venisset
 accipere vxorem, feci diem epuli.

C A P. X.

T factum est, cum introisset filius meus
 in thalamo suo, cecidit et mortuus est,
 et euertimus omnes lumina. Et surre-
 xerunt omnes ciues mei ad consolandum me, et
 quieui vsque in alium diem vsque nocte. Et fa-
 ctum est cum omnes quieuissent vt me consolae-
 rentur, vt quiescerem, et surrexi nocte et fugi, et
 veni

veni sicut vides in hoc cāpo, & cogito iam nō re-
 uerti in ciuitatem, sed hic consistere, & neque
 manducare, neque bibere, sed sine iatermissione
 lugere et ieiunare vsque dum moriar. Et dereliqui
 sermones in quibus eram, & respondi cum iracun-
 dia ad eam & dixi, Stulta super
 omnes mulieres, nō vides luctum
 nostrum, et quæ nobis cōtingūt?

a Stulta super oē
 mulieres. 3. Amb.
 Scriptum est in, Sa
 Quo-

A cōmuni dolore, p̄p̄tū vacare debere. Neq; enim propheticō sermone, vni illi mulieri quæ figurat, sed singulis d̄f, cum Ecclesiæ dictū v̄f. dicitur ergo ad me, & dicit scriptura celestis, Hoccine doces, sic instituis Dei plebem? An ne scis quia exemplū tuū, periculū ceterorū est? Stulta inquit, super oēs mulieres, nōne vides luctum nostrū, & quæ nobis contigerunt, qm̄ Siō mater n̄ra oīum in tristitia cōtristatur, & humilitate humiliata est, &c. Absorbeat igit̄ nostrum dolorem cōis dolor, & acerbiteratē proprii m̄roris excludat. Nō. n. dolere debemus eos quos cernimus liberos, neq; enim otiose tam sanctas hoc t̄pe animas corporeis vinculis reminiscimur absolutas, &c.

B loribus genui, terra aut̄ sc̄dm̄ viā terræ, abijt; in ea multitudo p̄sens, quō euenit, & ego tibi dico, Sicut tu cū labore peperisti, & sic, & terra dat fructum suū, hōi ab initio ei q̄ fecit eā.

a Nunc ergo retine, &c. * Ambros. Repete sacra scriptura, solatia tua. Iuuat enim tuis p̄ceptis, tuis sententijs immorari. Nūc inquit, retine apud te ipsum dolorem tuū. Si hoc ad mulierē, quanto magis ad sacerdotem? Si de filio, nō vtiq; absurdum etiam de fratrum amissione talia memorari, quāquam si mihi fuisset filius, nūquam cum amplius dilexissē.

C moribus genui, terra aut̄ sc̄dm̄ viā terræ, abijt; in ea multitudo p̄sens, quō euenit, & ego tibi dico, Sicut tu cū labore peperisti, & sic, & terra dat fructum suū, hōi ab initio ei q̄ fecit eā. Nunc ergo retine apud te ipsum dolorem tuum, & fortiter fer q̄ tibi contigerunt casus. Si. n. iustificaueris terminū Dei & cōsiliū suū, recipies in t̄pe, & in talib. colaudaberis. Ingredere ergo ī ciuitatē ad vitū tuū. Et dixit ad me. Nō faciā neque ingrediar ciuitatē, sed hic moriar. Et apposui adhuc loq̄ ad eā, & dixi, Noli facere hunc sermonē, sed cōsenti psuadenti. Quot. n. ea lūs Sion, Cōsolare p̄p̄ dolorem Ierusalem. Vides. n. qm̄ sanctificatio n̄ra deserta effecta est, & altare nostrum demolitum est, & tēplum n̄m destructum est, & psalterium n̄m humiliatum est, & hymnus contuit, & exultatio n̄ra dissoluta est, & lumē cādela-bri n̄ri extinctum est, & arca testamēti n̄ri direpta est, & sancta n̄ra cōtaminata sunt, & nomen quod inuocari est sup̄ nos pene p̄phanatum est, & liberi n̄ri contumeliā passi sunt, & sacerdotes n̄ri succēsi sunt, & Leuitæ n̄ri in captiuitatem abierunt, & virgines n̄ræ coinquinatæ sunt, & mulieres n̄ræ vim passæ sunt, & iusti nostri rapti sūt, & paruuli nostri p̄diti sunt, & iuvenes nostri seruiert, & fortes nostri inualidi facti sunt. Et qd̄ om̄ium maius signaculū. Siō, qm̄ resignata est de gloria sua. Nā & tradita est ī manibus eorum, q̄ nos oderunt. Tu ergo excute tuā tristitiā multam, & depone abs te multitudinē dolorum, vt tibi repp̄tiet̄ fortis, & requiē faciet tibi altissim⁹, regetionē laborū. Et factū est cum loquebar ad eā, facies eius fulgebat subito

& species, coruscus fiebat visus eius, vt esse paues valde ad eā, & cogitarē qd̄ esset hoc. Et ecce subito emisit sonitum vocis magnū timore plenū, vt cōmoueret̄ terra a mulieris sono. Et vidi, & ecce amplius mulier nō cōparebat mihi, sed ciuitas edificabat̄ & locus demonstrabat̄ de fundamentis magnis, & timui & clamaui voce magna, & dixi: Vbi est Vriel angelus q̄ a principio venit ad me? Quā ipse me fecit venire in multitudine in excessu mentis huius. Et factus est finis meus in corruptionē, & oīo mea in improperiū, & cū esē loquēs ego hęc, ecce venit ad me & vidit me. Et ecce erā positus vt mortuus, & intellectus meus alienatus erat. Et tenuit dexterā meā, & cōfortauit me, & statuit me sup̄ pedes meos. Et dixit mihi, Quid tibi ē, & quare cōturbatus est intellectus tuus, & sensus cordis tui, & quare cōturbaris, Et dixi, qm̄ dereliquisti me. Et ego qd̄ feci secundū sermones tuos, & exiui ī cāpū, & ecce vidi & video q̄ nō possum enarrare. Et dixit ad me, Sta vt vir, & cōmonebo te. Et dixi, Loquere dñe meus tu in me, Noli me derelinquere, vt nō frustra moriar, qm̄ vidi q̄ nō sciebā, & audio q̄ nō scio. Aut nunq̄d sensus meus fallit, et anima mea sup̄mat? Nūc ergo deprecor te, vt demōstres seruo tuo de excessu hoc. Et respōdit ad me, & dixit, Audi me, & docebo te, et dicam tibi de q̄bus timentes, qm̄ altissimus reuelauit tibi mysteria multa. Vidit rectā viā tuā, qm̄ sine intermissione cōtristabaris pro populo tuo, & valde lugebas p̄pter sion. Hic ergo intellectus visionis quæ tibi apparuit ante paululum. Quam vidisti lugentem, inchoasti cōsolari eā. Nunc autem iā speciem mulieris non vides, sed apparuit tibi ciuitas ædificari, et qm̄ enarrabat tibi de casu filij sui. Hęc absolutio est, hęc mulier quam vidisti, hęc est Sion, & qm̄ dixi tibi, quā & nunc cōspicies vt ciuitatem ædificatam. Et qm̄ dixi tibi, q̄a sterilis fuit, annis triginta, p̄p̄ qd̄ erant anni. s̄ triginta, qm̄ nō erat in ea adhuc oblatio oblata. Et factum est post annos triginta ædificauit Salomō ciuitatem, & obtulit oblationes, tūc fuit qm̄ peperit sterilis filium. Et qd̄ tibi dixit, qm̄ nutriuit eum eum labore, hoc erat habitatio ī Ierusalem. Et qm̄ dixit tibi, q̄ filius meus veniens in suo thalamo mortuus esset, & cōtrigisset ei casus, hoc erat, q̄ facta est ruina Ierusalē. Et ecce vidisti multitudinem eius, & qm̄ filiū lugebat, inchoasti cōsolari eā, & de his q̄ cōtulerunt hęc eiāt tibi aperienda. Et nunc videt altissimus qm̄ ex aīo cōtristatus es, et qm̄ ex toto corde pateris p̄ ea, ostendit tibi claritatem gloriæ eius, & pulchritudinē decoris eius. Propterea enim dixi tibi, vt maneres in cāpo, vbi domus non est edificata. Sciebam n. ego, qm̄ altissimus incipiebat tibi ostendere hęc, propterea dixi tibi, vt venires in agrum, vbi nō est fundm̄ ædificij. Nec enim poterat opus ædificij hōis sustineri in loco, vbi incipiebatur altissimi ciuitas ostendi. Tu ergo noli timere, neque expauescat cor tuum, sed ingredere, & vide splendorem, et magnitudinem ædificij, quantum capax est tibi visus oculorum

Alorū videre, & post hæc audies quantum capit audire auriū tuarū audire, Tu enim beatus es præ multis, & vocat' es apud altissimū sicut & pauci. Nocte aut' quæ in crastinū futura est, manebis hic, & ostē

C A P. XI.

ET vidi somniū, & ecce ascendebat de mari aquila, cui erāt duodecim alæ pennarū & capita tria. Et vidi & ecce expandebat alas suas in omnē terrā, & oēs venti cæli insufflabant in eam, & colligebantur. Et vidi, et de pennis eius nascebant cōtrariæ pēnæ, & ipsæ fiebāt in pēnaculis minutis et modicis. Nā capita eius erāt quiescentia, & dimidium caput erat maius aliorū capitū: sed ipsa quiescebat cū eis. Et vidi & ecce aquila volauit ī pennis suis, & regnavit sup' terrā, & super eos qui habitant in ea. Et vidi quoniā subiecta erat ei oīa sub cælo, & nemo illi cōtradicēbat, neque vnus de creatura quæ est sup' terram. Et vidi, & ecce surrexit aquila sup' vngues suos, & misit vocē pennis suis, dicens, Nolite oēs simul vigilare, dormite vnusquisq; in loco suo, & p' tēpus vigilate. Capita aut' in nouissimo seruētur. Et vidi, & ecce vox nō exibat de capitibus eius, sed de medietate corporis eius. Et numeravi contrarias pennas eius, & ecce ipsæ erant octo. Et vidi, & ecce a dextera parte surrexit vna penna, & regnavit super oēm terram. Et factum est cum regnaret, venit ei finis & non apparuit locus eius, & sequens exiit & regnabat. Ipsa multū tenuit tempus. Et factū est cum regnaret, & veniebat finis eius, vt non appareret sicut prior, & ecce vox emissa est illi, dicens, Audi tu quā tanto tpe tenuisti terram. Hæc annuntio tibi anteq̄ incipias non apparere. Nemo post te tenebit tēpus tuum, sed nec dimidiū eius, & leuauit tertia, & tenuit principatū sicut & priores, & nō apparuit & ipsa. Et sic cōtingebat & oīb. alijs sigillatim principatū gerere, et iterū nulquā cōparere. Et vidi, et ecce in tpe sequentes pennæ erigebant a dextera parte, vt tenerent et ipsæ principatum, et ex his erāt quæ tenebāt, sed tñ statim nō cōparesecebāt, nā & aliquæ ex eis erigebātur, sed nō tenebāt principatū. Et vidi post hæc, & ecce nō cōparuerūt duodecim pennæ, & duo pēnacula, & nihil supererat in corpore aquilæ, nisi duo capita quiescētia & sex pēnacula. Et vidi, & ecce sex pēnaculis diuisæ sunt duæ, & māserūt sub capite, quod

C A P. XII.

ET factum est dum loqueretur leo verba hæc ad aquilam. Et vidi, & ecce quæ superauerat caput, & nō comparuerunt quatuor alæ illæ quæ ad eam transierunt, & erectæ sunt vt regnarent, & erat regnum eorum exile, & tumultu plenum. Et vidi, & ecce ipsæ nō apparebāt, & omne corpus aquilæ incendebat, & expauescebat terra valde. Et ego a tumultu & excessu mentis, & magno timore vigilavi, & dixi spiritui meo, Ecce tu p'stitisti mihi hoc, in eo quod scrutaris vias altissimi. Ecce adhuc fatigatus sum aīo, & spiritu meo inualidus sum valde, & nec modica est in me

virtus

det tibi altissimus eas visiones supremorū quæ faciet altissimus his qui habitant super terram a nouissimis diebus. Et dormiui illam noctem & aliam, sicut dixerat mihi.

est ad dexterā partem. Nam quatuor manserūt in loco suo. Et vidi, & ecce hæc subalares cogitabant se erigere & tenere principatus. Et vidi, & ecce vna erecta est, sed statim nō cōparuit. Et secūda velocius quæ priores nō cōparuerūt. Et vidi, & ecce duæ quæ superauerūt apud se metipsas, cogitabāt & ipse regnare. Et in eo cū cogitaret, ecce vnū quiescētū capitum quæ erat medium, euigilabāt. Hoc n. erat duorum capitum maius. Et vidi, quoniam cōpleta sunt duo capita lectū, & ecce cōuersum est caput cum his quæ cum eo erāt, & comedit duas subalares quæ cogitabāt regnare. Hoc aut' caput p'cōterruit oēm terrā, & dñabatur in ea his quæ habitabāt terrā cum labore multo, & potētatum tenuit orbis terrarū sup' oēs alas quæ fuerunt. Et vidi post hæc, & ecce mediū caput subito nō cōparuit, & hoc sicut alæ. Superauerunt autē duo capita, quæ & ipsa sibi regnauerūt sup' terrā: & sup' eos quæ habitāt ī ea. Et vidi, & ecce deuorauit caput a dextera pte illud quod a leua. Et audiui vocē dicētē mihi, Cōspice cōtra te, & cōsidera quæ vides. Et vidi, & ecce sicut leo cōcitus de sylua rugiēs, & vidi, quoniam emittebat vocē hominis ad aquilā. Et dixit, dicēs, Audi tu & loquar ad te, & dicit altissimus tibi, Nōne tu es quæ superasti de quatuor animalibus quæ fecerā regnare in seculo meo, & vt p' eos veniret finis temporū eorū? Et quartus veniens deuicit oīa talia quæ trāsierunt, & potētatum tenuit seculū cum tremore multo, & omnem orbem cū labore pessimo, & inhabitauit tot t'pibus orbē terrarū cum dolo. Et iudicasti terrā nō cum veritate, Tribulasti n. māsuētos, & læsisti quiescentes, & dilexisti mendaces, & destruxisti habitationes eorum qui fructificabant, & humiliasti muros eorum qui te non nocuerunt. Et ascendit cōtume lia tua ad altissimum, & superbia tua ad fortem. Et respexit altissimus superba ipa, & ecce finita sunt, & scelera eius cōpleta sunt. Propterea non appareas tu aquila & alæ tuæ horribiles, & pennacula tua pessima, & capita tua maligna, & vngues tui pessimi, & omne corpus tuum vanum, vt refrigerēt oīs terra, & reuertatur liberata de tua vi, & speret iudicium & misericordiam eius qui fecit eam.

virtus a multo timore quo expaui nocte hac. Nunc ergo orabo altissimum, vt me confortet vsq; in finem. Et dixi, Dominator dñe si inueni gratiam ante oculos tuos, & si iustificatus sum apud te præ multis, & si certē ascendit deprecatio mea ante faciem tuam, conforta me, & ostende seruo tuo mihi interpretationem & distinctionem visus horribilis huius, vt plenissime consolere aīam meā. Dignum n. me habuisti ostendere mihi t'pū nouissima. Et dixit ad me, Hæc est interpretatio visionis huius. Aquilā quā vidisti ascendentem de mari, hoc est regnum quod visum est in visione a Daniele fratre tuo. Sed non est illi interpretatum, quoniam ego nunc tibi

tibi iter pror. ecce dies veniunt, & exurget regnum super terram, & erit timor acrior omnium regnorum, quam fuerunt ante. Regnabunt autem in ea reges duodecim, unus post unum. Nam secundus incipiet regnare & ipse tenebit amplius tempus quam duodecim. Hec est interpretatio duodecim alarum quas vidisti. Et quod audisti vocem quam locuta est, non de capitibus eius exeunt, sed de medio corporis eius, haec est interpretatio. Quoniam post tempus regni illius nascentur cōtentiones non modicae, & periclitabitur ut cadat & non cadet tunc, sed iterum constituetur in suum initium. Et quoniam vidisti subalares octo coherentes alis eius, haec est interpretatio. Exurgent in ipso octo reges, quorum erunt tempora leuia, & anni citati, & duo quod ex ipsis pariēt. Appropinquate autem tempore medio, quatuor seruabunt in tempore, cum incipiet appropinquare tempus eius ut finiat. Duæ vero in fine seruabunt. Et quoniam vidisti tria capita quiescentia, haec est interpretatio. In nouissimis eius suscitabit altissimus tria regna, & reuocabit in ea multa, & dñabunt terram, & quod habitant in ea, cum labore multo super omnes qui fuerunt ante hos. Propter hoc ipsi vocati sunt capita aquilæ. Isti enim erunt qui recapitulabunt impietates eius, & qui perficient nouissima eius. Et quoniam vidisti caput maius non apparatus, haec est interpretatio eius. Quoniam unus ex eis super lectum suum morietur, & tunc cum tormētis. Nam duo qui perseuerauerint, gladius eos comedet. Unus enim gladius comedet qui cum eo, sed tunc hic gladio in nouissimis cadet. Et quoniam vidisti duas subalares traiciētes super caput, quod est in dextera parte, haec est interpretatio. Hi sunt quos cōseruauit altissimus in fine suum hoc est regnum exile, & turbationis plenum. Sicut vidisti, & leonem, quem vidisti de sylua euigilante, & rugiente, & loquente ad aquilam, & arguente eam, & iniustitias ipsius per omnes sermones eius, sicut audisti, hoc est uetus quem seruauit altissimus in fine ad eos, & impietates ipsorum, & arguet illos, & incutiet coram ipsis

C A P. XIII.

Factum est post dies septem, & somnia uisionium nocte. Et ecce de mari uetus exurgebat, ut cōturbaret omnes fluctus eius. Et uidi, & ecce cōualescebat ille homo cum milibus caeli, & ubi uultum suum uertebat, ut cōsideraret, tremebant omnia quae sub eo uidebantur, & ubicumque exhibat uox de ore eius ardescebat omnes qui audiebant uoces eius, sicut quiescit terra quando senserit ignem. Et uidi post haec, & ecce congregabantur multitudo hominum, quorum non erat numerus de quatuor uentibus caeli, ut debellarent hominem qui ascenderat de mari. Et uidi & ecce sibi metipsum sculpsit montem magnum & uolauit super eum. Ego autem quasi uidi regionem, uel locum unum sculptus esset mons, & non potui. Et post haec uidi, & ecce omnes qui congregati sunt ad eum, ut expugnarent eum, timebant ualde, tamen audebant pugnare. Et ecce, ut uidit impetum multitudinis uenientis non leuauit manum suam, neque framē tenebat, neque aliquid uas bellicosum, nisi solum montem ut uidi, quoniam emisit de ore suo sicut flatum ignis & de labijs eius spiritus flammæ, & de lingua eius emittebat scintillas & tempestates, & cōmissa sunt

om-

discerptiones eorum. Statuet enim eos in iudicio uiuos, & erit, cum arguerit eos, tunc corripiet eos. Nam residuum populum meum liberabit cum miseria, qui saluati sunt super fines meos, & iucundabit eos, quoad usque ueniet finis dies iudicij, de quo locutus sum tibi ab initio. Hoc somnium quod uidisti, & haec interpretationes. Tu ergo solus dignus fuisti scire altissimi secretum hoc: scribe ergo omnia ista in libro quod uidisti, & pone ea in loco abscondito, & docebis ea sapientes de populo tuo, quorum corda scis posse capere, et seruare secreta haec. Tu autem adhuc sustine hic alios dies septem, ut tibi ostendat quicquid uisum fuerit altissimo ostendere tibi. Et perfectus est a me. Et factum est, cum audisset omnis populus, quoniam praeserunt septem dies, & ego non fuisset reuersus in ciuitatem, & congregauit se omnis a minimis usque ad maximum, & uenit ad me, & dixerunt mihi, dicentes. Quid peccauimus tibi, & quod iniuste egimus in te, quoniam derelinquēs nos sedisti loco hoc? Tu enim nobis superes solus ex omnibus populis sicut botrus de uinea, & sicut lucerna in loco obscuro, & sicut portus & nauis saluata a tempestate. Aut non sufficiunt nobis mala quae contingunt? Si ergo tu nos dereliqueris, quanto nobis erat melius si essemus successi, & nos cum incendio Sion? Nec enim nos sumus meliores eorum qui ibi mortui sunt. Et plorauerunt uoce magna. Et tunc respondi ad eos & dixi. Cōfide Israel, & noli tritari tu domus Iacob. Est enim memoria uirorum altissimo, & fortis non est oblitus uiri in temptatione. Ego enim non dereliqui uos, neque excessi a uobis, sed ueni in hunc locum, ut deprecarer pro desolatione Sion, ut quererem misericordiam pro humilitate sanctificationis uestrae. Et nunc ite unusquisque uestrum in domum suam, & ego ueniam ad uos post dies istos. Et perfectus est populus, sicut dixi ei, in ciuitatem. Ego autem sedi in campo septem diebus. sicut mihi mandauit, & manducabam de floribus solummodo agri, de herbis facta est esca mihi in diebus illis.

omnia simul, hic flatus ignis, & spiritus flammæ, & multitudo tempestatis, & cōcidit super multitudinem in impetu, quae praeparata erat pugnare, & succendit omnes, ut subito nihil uideretur de innumerabili multitudine, nisi solummodo puluis, & fumi odor. Et uidi, & extimui. Et post haec uidi ipsum hominem descendentem de monte, & uocantem ad se multitudinem aliam pacificam, & accedebat ad eum uultus hominum multorum, quorundam gaudentium, quorundam tristatium, aliqui uero alligati, alii adducentes ex eis qui offerebantur. Et aegrotavi a multitudine pauoris, & expugnatus sum, & dixi. Tu ab initio demonstraisti seruo tuo mirabilia haec, & dignum me habuisti ut susciperes deprecationem meam, & nunc demonstra mihi adhuc interpretationem somnij huius. Sicut enim existimo in sensu meo, uide quod derelicti fuerint in diebus illis, & multo plus, uide his qui non sunt derelicti. Qui enim non sunt derelicti uidentes erant. Intellego nunc quae sunt reposita in nouissimis diebus. & occurrent eis, sed & his qui derelicti sunt: propter hoc uenerunt enim in pericula magna, & necessitates multas, sicut ostendunt somnia haec. Attamen facilius est periclitantem uenire in hunc, quam pertransire sicut nubem

A bé a seculo, & nunc videre q̄ cōtingunt in nouissimo. Et r̄ndit ad me, & dixit. Et visionis interpretationem dicā tibi, & de q̄b locutus es, adaperiā tibi. Qm̄ de his dixisti, q̄ derelicti sunt, hæc est interpretatio. Qui aufert periculum illo tpe, hic se custodit. Qui in periculo inciderunt, hi sunt, q̄ h̄nt opa, & fidē ad fortissimū. Scito ergo qm̄ magis beatificati sūt, q̄ derelicti sup eos q̄ mortui sunt. Hęc interpretationes visionis. Quia vidisti virum ascendente de corde maris, ipse est quem conseruat altissimus multis tpeib. qui p̄ semetipsum liberabit creaturā suā & ipse disponet qui derelicti sunt. Et qm̄ vidisti de ore eius exire, vt spiritum, & ignē & tempestatē, & qm̄ nō tenebat frameā, neq; vas bellicum, corruptit. n. impetus eius multitudinem q̄ venerat expugnare cum, hæc est interpretatio. Ecce dies veniunt qm̄ incipiet altissimus liberare eos qui super terrā sunt, & veniet ī excessu mentis sup eos qui inhabitāt terrā. Et alij alios cogitabunt debellare, ciuitas ciuitatē, & locus locum, & gēs aduersus gētē, & regnum aduersus regnum. Et erit cum hęc, & cōtingēt signa q̄ añ oñdi tibi, & tunc reuelabit filius meus, quē vidisti vt virū ascendente. Et erit, qm̄ audierint oēs gentes vocem eius, & derelinquet vnusquisq; in regione sua bellū suum q̄ hēnt ad alterutrum, & colligēt in vnū multitudo innumerabilis, sicut volētes venire & expugnare eum. Ipse autē stabit sup cacumen montis Sion. Sion autē veniet & oñdet oīb. parata & ædificata, sicut vidisti mōtem sculpi sine manib. t̄ple arguet q̄ adinuenerunt gentes, impietates eorum has, q̄ tempestati appropinquauerunt, p̄ mala cogitamenta eorū & cruciamenta, q̄b. incipient cruciari, q̄ sunt flammæ, & perdet eos sine labore, p̄ legem q̄ igni assimilata est. Et qm̄ vidisti eum colligentem ad se aliam multitudinem pacificā, hęc sunt decem trib. q̄ captiue factæ sunt de terra sua, in dieb. Osee regis, quē

C A P. XIII.

C T factum est tertio die, & ego sedebam sub queru. Et ecce vox exiuit contra me de rubo & dixit. Eldra, Eldra. Et dixi. Ecce ego dñe. Et surrexi super pedes meos. Et dixit ad n. e. Reuelans reuelatus sum super iubum, & locutus Moyfi, qm̄ populus meus seruiebat in Aegypto, & misi eū, & eduxi populum meum de Aegypto, & adduxi eum super montem Sina, & detinebam eum apud me diebus multis, & enarraui ei mirabilia multa, & ostendi ei temporum secreta & finē, & præcepi ei dicens Hęc in palam facies verba, & hæc abscondes, Et nunc tibi dico signa, quæ demonstrauit, & somnia quæ vidisti, & interpretationes quas tu vidisti in corde tuo, repone ea, tu enim recipieris ab oībus, conuerteris residuus cum consilio meo & cum similibus tuis, vsquequo finiatur tempora. Qm̄ seculum perdidit iuuentutem suam & tempora appropinquant senescere. Duodecim .n. partib. diuisum est seculum, & transierunt eius decima, & dimidium decimæ partis, supersunt autē eius post medium decimæ partis. Nunc ergo dis-

pone

captium duxit Salmanasar rex Assyriorum, & trāstulit eos trans flumen, & translati sunt in terram aliam. Ipsi autē sibi dederunt cōsiliū hoc, vt derelinquerent multitudinē gentium, & p̄ficiscerent in vltiorem regionē vbi nunq̄ inhabitauit genus humanū, vel ibi obseruare iegitima sua, q̄ non fuerant seruantes in regione sua. Per introitus autē angustos fluminis Euphraten introierūt. Fecit. n. eis tunc altissimus signa, & statuit venas fluminis vsquequo transirent. Per eam regionē erat via multa itineris anni vnus, & dimidij, nā regio illa vocatur Arfareth. Tunc inhabitauerūt ibi vltq; in nouissimo tpe, & nunc iterum cum ceperint venire, iterū altissimus statuet venas fluminis, vt possint trāfire, p̄ hęc vidisti multitudinem cum pace. Sed & qui derelicti sunt de populo, hi sunt qui inueniuntur intra terminum meum. Factum erit ergo, qm̄ incipiet p̄dere multitudinem earum, q̄ collectæ sunt gentes, proteget eos qui superuenerūt populū, & tunc oñdet eis multa plurima portēta. Et dixi ego. Dominator dñe, hoc mihi oñde, p̄ q̄ vidi virum ascendente de corde maris. Et dixit mihi. Sicut non potes hæc vel scrutari vel scire q̄ sunt in p̄fundo maris, sic non poterit quisq̄ super terram videre filium meum, vel eos q̄ cum eo sunt, nisi in tpe diei. Hęc est interpretatio somnij q̄ vidisti, & propter quod illuminatus es hic solus. Dereliquisti. n. tuam, & circa meam vacasti legem, & quaesisti. Vita. n. tua disposuisti in sapientia, & senlum tuū vacasti matrem. Et propter hoc ostendi tibi merces apud altissimum. Erit enim post alios tres dies, ad te alia loquar, & exponam tibi graua & mirabilia. Et profectus sum & transi in campum, multum glorificans & laudans altissimum de mirabilibus, quæ per tempus faciebat, & quoniam gubernat ipsum, & sunt in temporibus illata. Et sedi ibi tribus diebus.

pone domū tuā, & corripē populum tuū, & cōsolare humiles eorum, & renuncia iā corruptelæ, & mitte abs te mortales cogitationes, & projice abs te pondera humana & exue te iam iñfirmā naturā, & repone in vnā partē molestissima tibi cogitamenta, & festina trāmigrare a temporibus. Quæ enim vidisti nunc cōtigisse mala, iterum horum deteriora facient. Quantum .n. inualidum fiet seculum a senectute, tm̄ multiplicabuntur sup inhabitantes mala. Prolongauit. n. se magis veritas, & appropinquauit mēdacium. Iā. n. festinat venire, q̄ vidisti visionē. Et r̄ndi, & dixi corā te dñe: Ecce. n. ego abibo, sicut p̄cepisti mihi, & corripiam p̄semē populum. Qui autē iterū nati fuerint qs cōmonebit? Positū est ergo seculum in tenebris, & qui inhabitant in eo sine lumine. Qm̄ lex tua incensa est, p̄ qd̄ nemo scit q̄ a te facta sunt, vel q̄ incipiūt opera. Si .n. inueni in te gratiam, immitte in me spiritū sanctū, & scribā oē qd̄ factū est in seculo ab initio quæ erāt in lege tua scripta, vt possint hoīes inuenire semitam, & q̄ voluerint viuere in nouissimis viuant. Et respondit ad me, & dixit: Vadens congrega

po-

A populum, & dices ad eos, ut nō q̄rant te dieb. quadraginta. Tu autē p̄para tibi buxos multos, & accipe tecū sareā, Dabriā, salomiā, Echanum, & Asiel. quinque; hos, qui parati sunt ad scribendū velociter. Et venias huc, & ego accendā in corde tuo lucernā intellectus, q̄ nō extinguet̄ quoad vltq; finiantur q̄ incipies scribere. Et tunc perfectis quādā palā facies, quādam sapientib. absconle trades. In crastinum. n. hac hora incipies scribere. Et profectus sū sicut mihi p̄cepit, & cōgregaui omnem populum, & dixi: Audi Israel verba hęc. Peregrinati sunt patres nostri ab initio in Ægypto, & liberati sunt inde, & acceperunt legē vitæ q̄ non custodierunt, q̄ & vos & post eos transgressi estis, & data est vobis terra in fortē, & terra Siō, & patres vestri, & vos iniquitatē fecistis, & nō seruastis vias quas p̄cepit vobis altissimus, & iustus iudex cum sit, abstulit a vobis in tempore, q̄ donauerat. Et nūc vos hic estis, & fratres vestri introrsum vestrū sunt. Si ergo imperaueritis sensui vestro, & erudieritis cor vestrum viui conseruati eritis, & post mortem misericordiam consequemini. Iudicium n. post mortem ueniet, quando iterum reuiuiscemus, & tunc iustorum nomina parebunt, & impiorum facta ostenden-

dentur. Ad me igitur nemo accedat nunc, neque D requirat me usq; dies quadraginta. Et accepi quinque viros sicut mādauit mihi, & profecti sumus in cāpum, & māsimum ibi, & factus sum in creastinū, & ecce vox uocauit me dicēs Esdra aperi os tuum, & bibe quo te potauiero. Et aperui os meum, & ecce ca'ix plenus porrigebat̄ mihi. Hoc erat plenum sicut aqua, color autē eius ut ignis similitis. Et accepi & bibi, & in eo cum bibissem, cor meum cruciabatur intellectu, & in pectus meum increfcebat sapientia. Nam spiritus meus conseruabatur memoria. Et apertum est os meum, & nō est clausum amplius. Altissimus dedit intellectum quinque viris, & scripserunt quæ dicebantur excessiones noctis, quas non sciebant. Nocte autem manducabant panem, ego autem per diem loquebar, & per noctem non tacebam. Scripti sunt autem per quadraginta dies libri ducenti quatuor. Et factum est cum compleuissent quadraginta dies, locutus est altissimus dicens: Priora quæ scripsisti, in palam pone, & legant digni & indigni, nouissimos E autem septuaginta conseruabis, ut tradas eos sapientibus de populo tuo. In his enim est vena intellectus, & sapientię fons, & scientiæ flumen. Et feci sic,

C A P. XV.

Ecce loquere in aures plebis meæ sermones prophetiæ quos immifero in os tuum, dicit dñs, & fac ut in charta scribantur, quoniam fideles & veri sunt. Ne timeas a cogitationibus aduersum te, nec turbent te incredulitates dicentium, quoniā, oīs incredulus in incredulitate sua morietur. Ecce ego induco dicit dñs super orbem terrarum mala, gladium, & famem, & mortem, & interitum, propter quod superpolluit iniquitas omnem terram, & adimpleta sunt opera nocua illorū. Propterea dicit dñs. Iam nō silbebo de impietatibus eorum quæ irreligiose agunt, nec sustinebo in his quę inique exercēt, ecce sanguis innoxius & tristis clamat ad me, & animæ iustorum clamāt perseueranter. Vindicans vindicabo illos dicit dñs, & accipiam oēm sanguinem innoxium ex illis ad me. Ecce populus meus quasi grex ad occisionē ducit̄, iā nō patiar illum habitare in terra Ægypti, sed educam eū in manu potētī & brachio excelso. Et percutiam plāga sicut prius, & corrumpam oēm terram eius. Lugebit Ægyptus & fundamēta eius plāga verberata & castigatione quā inducet ei Deus. Lugebunt cultores operantes terram, qm̄ deficiēt semina eorum ab vredine & grandine, & a sydere terribili. Vā seculo, & qui habitant in eo, quia appropinquauit gladius & cōtritio eorū, & exurget gens contra gentē ad pugnam, & rhōphæa in manib. eorum. Erit. n. inconstabilitio hominib. & alij alijs inualescētes non curabunt regem suū & principes, viā gestorū suorum in potentia sua. Concupiscet. n. homo in ciuitatem ire, & non poterit.

Pro-

Propter superbiam. n. eorum ciuitates turbabuntur, domus exterentur, homines metuent. Non miserebitur homo proximum suum ad irritum faciendum domos eorum in gladium ad diripiendas substantias eorum pp̄ famem panis & tribulationem multā. Ecce ego cōuoco dicit Deus, oēs reges terre ad me verēdum qui sūt ab Oriēte & ab austro; ab euro & a libano, ad conuertēdos ad se, & reddere q̄ dederunt illis. Sicut faciūt vsque hodie electis meis sic faciam & reddam in sinu eorum. Hęc dicit dñs Deus. Nō parcat dextera mea super peccatores, nec cessabit rhōphæa super effundentes sanguinem innoxium super terrā. Exijt ignis ab ira eius, & deuorauit fundamēta terræ, & peccatores quasi stramen incensum. Vē eis qui peccant & non obseruāt mādāta mea, dicit dñs. Nō parcam illis. Discedite filij a potestate, nolite contaminare sanctificationem meam, qm̄ nouit dñs oēs qui delinquant in illum. Propterea tradidit eos in mortem & in occisionē. Iam. n. venerunt super orbem terrarum mala, & manebitis in illis. Non. n. liberabit vos Deus pp̄ qđ peccastis in eum. Ecce visio horribilis, & facies illius ab Oriente. Et exient nationes draconum Arabum in curribus multis, & sicut flatus eorum numerus fertur super terram, ut iam timeant & trepident omnes qui illos audient carmonij insanientes in ira, & exient ut apri de syluis, & aduenient in virtute magna, & constabunt in pugnam cum illis, & vastabunt portionem terræ Assyriorum. Et post hęc superualescent dracones natiuitatis suæ memores, & conuertent se conspirantes in virtute magna ad persequendos eos. Illi turbabuntur & silebunt in virtute illorum, &

con-

A conuertent pedes suos in fugam, & a territorio Assyriorum subleſſor obliſcibit eos, & conſumet vnum ex illis, & erit timor & tremor in exercitu illorum, & contentio in reges ipſorum. Ecce nubes ab Oriente, & a ſeptentrione vſque ad meridianum, & facies earum horrida valde plena iræ & procellæ. Et collident ſe inuicem, & collident ſyduſ copioſum ſuper terram, & ſyduſ illorum. Et erit ſanguis a gladio vſque ad ventrem, & ſimus hominis vſque ad ſubſtramen cameli. Et erit timor & tremor multus ſuper terram, & horrèbunt qui videbunt iram illam, & tremor apprehendet illos. Et poſt hæc mouebuntur nimbi copioſi a meridiano, & Septentrione, & portio alia ab occidente. Et ſuperinualeſcent venti ab Oriente, & recludent eam & nubem quam ſuſcitauit in ira, & ſyduſ ad faciendam exterritationem ad Orientalem ventum & Occidentem violabitur. Et exaltabuntur nubes magnæ & validæ, plenæ iræ & ſyduſ, vt exterreant omnem terram & inhabitantes eam, & inſundent ſuper omnem locum altum & eminentem ſyduſ terribile, ignem & grandinem & romphæas volantes, & aquas multas, vt etiam impleantur omnes campi, & omnes riui plenitudine aquarum multarum. Et demolientur ciuitates, & muros, & montes, & colles, & ligna ſyluarum, & fœnum pratorum & frumenta eorum. Et tranſibunt contantes vſque Babylonem, & exterrēt eam, conuenient ad ipſam & circumibunt eam, & effundent ſyduſ & omnem iram ſuper eam. Et ſubibit puluis & funis vſque in cælum, & omnes in circumitu lugebunt eam, & qui ſub ea remanſerint ſeruent his qui exterruerunt. Et tu Aſia concors in ſpem Babylonis & gloria perſonæ eius, væ tibi **mifera**

D miſera propter quod aſſimilaſti ei, & ornaſti filias tuas in fornicatione ad placendum & gloriandum in amatoribus tuis, qui tecum ſemper cupierunt fornicari. Odibilem imitata es in omnibus operibus eius & in adinventionibus eius, propterea dicit Deus. Immittam tibi mala, viduitatem, paupertatem, & famem, & gladium, & peſtem ad deuaſtandas domos tuas a violatione, & morte, & gloria virtutis tuæ. Sicut flos ſiccabitur cum exurgat ardor qui emiſſus eſt ſuper te, inſirmaberis vt paupercula plagata & caſtigata a mulieribus, vt non poſſint te ſuſcipere potentes & amatores. Nunquid ego ſic zelabo te, dicit dominus, niſi occidiſſes electos meos in omni tempore, exaltans percutionem manuum, & diceres ſuper mortem eorum, cum inebriata eſſes, exorna ſpeciem vultus tui. Merces fornicationis tuæ in ſinu tuo, propter hoc redditionem accipies. Sicut facies electis meis dicit dominus, ſic faciet tibi Deus, & tradet te in malum. Et nati tui in fame interient, & tu romphæa cades, & ciuitates tuæ conterentur, & omnes tui in campo gladio cadent. Et qui ſunt in montibus fame peribunt & manducabunt carnes ſuas, & ſanguinem bibent a fame panis, et ſiti aquæ. Infelix per maria venies, & rurſum accipies mala. Et in tranſitu allident ciuitatem occiſam, & exterrēt aliquam portionem terræ tuæ, & partem gloriæ tuæ exterminabunt rurſum reuertentes conuerſam. Et demolita eris illis pro ſtipula, & ipſi erunt tibi ignis, & deuorabunt te & ciuitates tuas, & terram tuam & montes tuos omnes ſyluas tuas & lignum fructiferum igni comburent. Filios tuos captiuos ducent, & cenſum tuum in prædam habebunt, & gloriam faciei tuæ exterminabunt.

C A P. XVI.

C Et tibi Babylon & Aſia, væ tibi Aegypto & Syria. Præcingite vos ſaccis & cilicijs, & plāgite filios veſtros & dolete, qm̄ appropinquauit cōrriſio veſtra. Immiſſus eſt vobis gladius, & quis eſt qui auertat illum? Immiſſus eſt in vobis ignis, & quis eſt qui exinguat illum? Immiſſa ſunt vobis mala, & quis eſt qui repellat ea? Nūquid repellat aliqſ leonē elurientē in ſylua, aut exinguet ignē in ſtipula mox qm̄ cœperit ardere? Nunquid repellat aliqſ ſagittam a ſagittario forti miſſam? Dñs fortis immittit mala, & quis eſt qui repellat ea? Exijt ignis ex iracundia eius, & quis eſt qui exinguat eum? Coruſcabit, et quis non timebit? Tonabit, & quis non pauebit? Dominus comminabitur, et quis nō funditus conteretur a facie ipſius? Terra tremuit & fundamenta eius, mare fluctuat de profundo, et fluctus eius turbabuntur, et piſces eius a facie do-

domini, & a gloria virtutis eius, quoniā fortis dextera eius quæ arcum tendit, ſagittæ eius acutæ quæ ab ipſo mittuntur, non deficient cū cœperint mitti in fines terræ. Ecce mittuntur mala, et non reuertentur, donec veniāt ſuper terrā. Ignis ſuccenditur et nō extinguet, donec conſumat fundamenta terræ. Quæadmodū non redit ſagitta miſſa a valido ſagittario, ſic non reuertentur mala quæ miſſa fuerint in terrā. Væ mihi, væ mihi, quis me liberabit in illis dieb. Initiū dolorum et multi gemitus, initiū famis et multi interitus, initiū bellorū et formidabūt poteſtates, initiū malorū et trepidabūt oēs. In his quid faciā cū venerint mala? Ecce famas et plaga et tribulatio et anguſtia, miſſa ſunt flagella in emendatione, & in his oībus ſe cōuertent ab iniquitatibus ſuis, neq; flagellorū memores erūt ſemp. Ecce erit annonæ vilitas ſuper terrā, ſicut putēt tibi eſſe directam pacē, & tunc germinabunt mala ſuper terram, gladius, famas, & magna conſuſio. A fame. n. plurimi q̄ inhabitabant terram interiet, & gladius perdet cæteros, qui ſuperauerint a fame, & mortui

A mortui sicut stercora projicientur; & non erit qui cōloletur eos. Derelinquetur n. terra deserta, & ciuitates eius deiciētur. Nō derelinquetur q. colat terrā, & qui seminet eā. Ligna dabūt fructus, & quis vindemiabit illa? Vua matura fiet, & quis calcabit illā? Erit. n. locus magna desertio. Cupiet. n. homo hominē videre, vel vocē eius audire. Relinquētur n. de ciuitate decem, & duo de agro qui absconderint se in densis nemorib. & scissuris perrarū, quē admodū dum derelinquuntur in oliueto, & singulis arborib. tres aut quatuor oliuæ, aut sicut in vinea vindemiata racemi relinquunt ab his q. diligēter vineā scrutant, sic relinquuntur in dieb. illis tres aut quatuor scrutantib. domos eorum in rhōphæa. Et relinquet terra deserta, & agri eius inueterabūt, & viæ eius & oēs semitæ germinabūt spinas, eo q. trāsiet hoīes p. eā. Lugebūt virgines non hntes spōsos, lugebunt mulieres non hntes viros. Lugebūt filix earū nō hntes adiutorium spōsi earum. In bello cōlumētur, & viri earum in fame exeretur. Audite vero ista & cognoscite ea serui dñi. Ecce verbū dñi, excipite illud, ne diis credatis de quib. dicit dñs. Ecce appropinquant mala, & non tardāt. Quemadmodum pgnās cum parit in nono mēse filium suum appropinquāte hora partus eius añ horas duas vel tres dolores circumeunt ventrē eius, & p. deunte infante de vētre nō tardabunt vno puncto, sic nō morabunt mala ad p. deundum super terrā, & seculum gemet, & dolores circumteñebunt illud, audite verbum plebs mea. Parate vos in pugnā, & in malis sic estote quasi aduenæ terre. Qui vēdit, quasi q. fugiat, & qui emit quasi q. perditurus. Qui mercatur, quasi q. fructum nō capiat, & q. ædificat, quasi q. non habitaturus. Qui seminat quasi q. nō metet, sic & q. vineā putat, quasi qui nō vindemiaturus: Qui nubūt, sic quasi filios non facturi, & q. non nubūt, sic quasi vidui, p. p. q. laborāt sine cā laborant. Fructus n. illorum alienigenæ metēt, & substātiā illorū rapiēt & domos euerrent, & filios eorum captiuabūt, quia in captiuitate & fame generāt natos suos. Et qui negotiantur in rapina, quantū diu exornant ciuitates & domos suas & possessiones & personas suas, tanto magis adz labor eos super peccata sua, dicit dñs. Quō zelatur fornicaria mulier midoneam & bonā valde, sic zelabitur iustitia iniquitatē cum exornat se & accusat eā in faciē cum venerit qui defendat exequientē oē peccatum super terrā. Propterea nolite simulari ei nec operib. eius, qm̄ adhuc pusillum, &

tollet iniquitas a terra, & iustitia regnabit in vos. **D** Non dicat peccator se non peccasse, qm̄ carbonēs ignis cōburet sup. caput eius, qui dicit nō peccauī corā Deo & gloria ipsius. Ecce dñs cognoscet oīa opera hoīum, & adinventiones illorum, & cogitationes illorum, & corda illorum. Dixit. n. Fiat terra, & facta est. Fiat cælum, & factum est. Et in verbo illius stellæ fundatæ sunt, & nouit numerū stellarum. Qui scrutatur abyssum & thesauros illatū. Qui mēsus est mare & conceptū eius. Qui cōclusit mare in medio aquarum, & suspendit terram super aquas verbo suo. Qui extendit cælum quasi camerā, sup. aquas fundauit eum. Qui posuit in deserto fontes aquarum, & sup. verticē montium lacus ad emittēdum flumina ab eminēti petra, vt potaret terrā. Qui finxit hoīem, & posuit cor suum in medio corporis, & misit ei spiritum, vitā, & intellēctū & spiramen Dei oīpotentis qui fecit oīa, & scrutinat oīa absconsa in absconsis terrē. Hic nouit adin **E** uētione vestrā, & q. cogitatis in cordib. vestris peccātes & volētes occultare peccata vestra. Propter qd̄ dñs scrutinādo scrutinauit oīa opera vestra, & traducet vos oēs, & vos cōfusi eritis, cum processerint peccata vestra corā hoībus, & iniquitates erūt q. accusatores stabunt in die illo. Quid facietis, aut quō abscondetis peccata vestra corā Deo & angelis eius? Ecce iudex Deus. Timete eum. Desinite a peccatis vestris, & obliuiscamini iniquitates vestras iā agere eas in sempiterno, & Deus educet vos & liberabit de oī tribulatione. Ecce. n. incenditur ardor super vos turbæ copiosæ, & rapiēt quosdam ex vobis, & cibabunt idolis occisos, qui consenserint eis erunt illis in derisum, & improperiū & in conculcationem. Erit. n. locus locus, & in vicinas ciuitates exurrectio multa super timentes dñm. Erūt quasi insani, nemini parcētes, ad diripiēdum & de uastādum adhuc timentes dñm, quia deua stabunt **F** & diripiēt substantias, & de domib. suis eos eiciēt. Tunc parebit probatio electorum meorum, vt aurum q. probatur ab igne. Audite dilecti mei dicit dñs. Ecce adsunt dies tribulationis, & de his libera bo vos: Ne timeatis nec hæsitetis, qm̄ Deus dux vester est. Et qui seruat mandata & præcepta mea, dicit dñs Deus: ne ppōderent vos peccata vestra, ne super eleuent se iniquitates vestræ. Væ qui constinguntur a peccatis suis, & obtegūtur ab iniquitatib. suis, quē admodum ager cōstringitur a sylua & spinis tegitur semita eius p. quam nō transiit homo: & excluditur, & mittit ad deuorationē ignis.

HIERONYMI AD CHROMATIVM HELIODORVM

IN TOBIAM PROLOGVS.

Chromatio & Heliodoro episcopis, Hieronymus presbyter in domino salutem. Mirari non desino exactiōnis vestræ instantiam. Exigitis enim, vt librum Chaldaeo sermone conscriptum ad Latinum traham, librum vtique Tobix: quem Hebræi de catalogo diuinarum scripturarum secantes, his quæ agiographa memorant, manciparunt. Feci satis desiderio vestro non tamen meo studio. Arguunt enim nos Hebræorum studia, & imputant nobis contra suum canonem ꝑ Latinis auribus ista transferre, sed melius esse iudicans, Phariseorum displicere iudicio, & episcoporum iussionibus deseruire, iussit vt potui. Et quia vicina est Chaldaeorum lingua sermoni Hebraico, vtriusque lingue peritissimum loquacem reperiens, vnius diei laborem arripui, & quicquid ille mihi Hebraicis verbis expressit: hoc ego accito notatio sei monibus Latinis exposui. Orationibus vestris mercedem huius operis compensabo, cum gratum vobis didicero me, quod iubere estis dignati, complessc.